بنەماکانی قییەمی کۆمەڵایەتی
لە ئیسلامدا

بنەماکانی قییەمی کۆمەڵایەتیی لە ئیسلامدا

نووسینی: سەعید حەوا
وەرگێڕانی: نجم الدين فرج أحمد

چاپی یەکەم ٢٠٢٤ز- ١٤٤٥ك

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوەو ڕاگەیاندن
هەولێر ـ شەقامی ٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 65
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
\ tafseeroffice

ئامادەکردنی پێڕست - نوسینگەی تەفسیر
حەوا، سەعید
بنەماکانی قییەمی کۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا، سەعید حەوا (نووسەر)، نجم الدين فرج أحمد (وەرگێڕ)
٣٨٤ لاپەڕە،
١٧* ٢٤ سم
بابەت، ئاینیی، فیکری
ISBN: 978-9922-690-40-7

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
هەرێمی کوردستان ژمارە سپاردنی (٩٩٥) ی ساڵی ٢٠٢٣ پێدراوە.

"بیروبۆچو نی ئەم کتێبە، مەرج نییە هەمان بیرو بۆچونی نووسینگەی تەفسیر بێ"

خەتی بەرگ: نەوزاد کۆیی
دیزاین :نووسینگەی تەفسیر

بنەماکانی قییەمی کۆمەڵایەتیی

لە ئیسلامدا

نووسینی
سەعید حەوا

وەرگێڕانی
نجم الدين فرج أحمد

بسم الله الرحمن الرحيم

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّ الحَمْدَ لله نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بالله مِنْ شُرُور أنْفُسنا وَمِنْ سَيِّئات أعْمالنا، مَنْ يَهْده الله فَلا مُضلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا اللَّه وَأَشهَدُ أنَّ مُحَمَّداً عَبدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢ ﴾
آل عمران: ١٠٢

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١ ﴾ النساء: ١

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١ ﴾
الأحزاب: ٧٠ - ٧١

أمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَديث كتابُ الله، وَخَيرَ الهَدي هَدْيُ مُحَمَّد (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثاتُها، وكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وَكُلَّ ضَلالَةٍ فِي النَّارِ.

ڕێڕەوێك:
مرۆڤ بەبێ ئیسلام!

كاتێك ئیسلام لەسەر شاڕێی ژیان نامێنێت، هیچ شتێك لەسەر زەویدا لە جێی خۆیدا نامێنێت و، هیچ شتێك جێگیر نامێنێت، پێوەرەكانی دەگۆڕێت و تەرازووی كێش لاسەنگ دەبێت.

ئەوەی دوێنێ حەڕام بووە، ئەمڕۆ حەڵاڵ دەكرێت، ئەوەی دوێنێ حەڵاڵ بووە، ئەمڕۆ حەڕام دەكرێت! ئەوەی ئەمڕۆ بڕیاری لەسەر دەدرێت، سبەینێ ئیلغا دەكرێتەوە، ئەوەی سبەینێ دەچەسپێنرێت، دووسبەی لادەدرێت و ڕادەدرێت!

هەوا و هەوەسی مرۆڤ دەبێتە گوزارشت لە بیر و تێڕوانینی (تیۆر) و، دژ بەیەكتریی تێكدەچڕژێن، مرۆڤ لە نێوانیاندا وا سەری لێ تێكدەچێت، كە نازانێت لە كوێوە خراوەتە ناویەوە و، ڕێی دەربازبوونی لێیان چییە!

ئیتر سەرگەردان دێت و دەچێت و، وێڵ بیرلێڵ بزر دەبێت، هەرچەند لافی زانین و شارەزایی ڕێ لێبدات، لە ڕاستیدا هەر پاڵانتەیە و خۆشی نازانێت چ بیر و هەڵوێستێك حەقیقەت و واقیعییە!

نازانێت بۆچی هەر نەوەیەك دەبێت لەسەر دیدوڕێ و تێڕوانین و فیكر و مومارەسەیەكی خۆی بێت، كە جیاوازە لە دیدوڕێی نەوەكانی ڕابردووی.

ئینجا هەر تاك و دەستە و كۆمەڵێكی هەمان نەوەی نوێش، ڕاوبۆچوونی جیاوازی لا دروست دەبێت، سەریان لە پەرتەوازەیی و جودا و دوورییەوە دەردەچێت.... چونكە یەك (مەرجەعییەتـ)ـیان نییە، یەك سەرچاوەی دیدوڕێ و بزاوت و هەڵوێستیان نییە، تا لە ڕاجوێیاندا بگەڕێتەوە سەری و، لەبەر ڕۆشنایی بڕیار و ڕێی و ئاڕاستەیدا، ناكۆكییەكانیان یەكلابكەنەوە..

بۆیە کەسیان ئەوانی تر بە خاوەن بەڵگە نازانێت، بۆیە کەس بەسەربەستیی و سەرپشکانە گوێڕایەڵیی ئەوی تر ناکات و، ئامادە نابێت بڕیارەکانی بگرێتە خۆ... ئینجا هەندێکیان دەبنە خاوەنی دەسەڵات وهێز بۆ سەلماندن و چەسپاندنی (ڕەوایی) خۆیان دەگرنە بەرو، ئەوانی تریش دەبنە بەرهەڵستکاریان، چونکە دەبینن ئەوان ئازادیی و سەربەستیانیانی زەوت کردووە!

چما ئەمان نابێت ئازادبن؟!

ئیتر ئاوا ئەویان دید و پێناسەی خۆی دەکاتە سیستەم و یاسا و دەیسەپێنێت، ئەمیشیان دەبێتە پێچەوانەکار و بەرگری دەکات..

ئاوا لە ڕاستیدا مرۆڤ وەکو ئاژەڵە دڕندەکانیان لێدێت، هەموو بەرەڵان، ئەوەی ڕێیان لێدەگرێت: هێزە!

لەم حاڵەتە بەرەڵاییەدا، مرۆڤ زۆر لە ئاژەڵەکان خراپتری لێ بەسەر دێت! چونکە هەمووتوانا و وزە زانستییەکەی مرۆڤایەتیی بۆ هێنانەدیی هەوا و هەوەسی خۆی و، کۆمەڵکارەکانی دەخاتە گەڕ و، دژوارترین دڕندە دەردەچێت... ئەوەی لێدەوەشێتەوە، کە بەسەرجەمی دڕندەکان نایانەتە دی...

ئەم قسانە وەسفێکی واقیعی ئەمڕۆن، کە ڕۆژ بە ڕۆژ خراپتر دەبێت!

نابینیت ڕێژەی تاوان و خراپەکاریی چەند لە زیادبووندایە! لەگەڵ زیادبوونی چەندین بەرابەری هێز و دەزگاکانی ئەمان و ئاسایش و ئاشتی!!

نابینیت لە ڕۆژئاوا نەوەیەکی ئاژاوەگێڕیی فەوزەوی و بەرەڵای (خەنافیس) خوڵقاوە و لەزیادبووندایە؟!

نابینیت گەڕەلاوژێ جنسییەکەیان، چەندین قات تاوانی زیاترکردووە لەناویاندا؟!

لەگەڵ ئەو هەموو یاسا توندوتیژانەشدا، لەگەڵ ئەو (ئازادی)یە جنسییەشدا،

که لەناویاندا هەیە، کەچی تاوانی دەستدرێژی ناموس و هەتك کردن لە هەموو چینەکانی کۆمەڵگاکانیاندا لەزیادبووندایه!!

ڕێژەی نامۆیی جنسی بۆتە دیاردەی هەموو کۆمەڵگەکانیان! تەنانەت لەهەندێك وڵاتی ڕۆژئاوایی، نامۆیی جنسی (الشذوذ) گەیشتۆتە ڕێژەی (٧٠%)! کە ئەمە بە هیچ شێوەیەك لە جیهانی ئاژەڵدا نابینرێت!

سەرباری ئەو هەموو دیدو تێڕوانینە فەلسەفییانەی ئەم ڕێژەیان هێناوەتە دی؛ دیدوڕێی تری نامۆیی جنسیی لە زیادبووندایە و، داهێنانی تر دێتە کایەوە، تەنانەت گەیشتۆتە ئەو ڕادەیەی، کە ئەم نامۆییە جنسییە بۆتە ڕێسا و بنەمای کۆمەڵایەتیی و یاسای وڵات!!

نامۆیی ئاساییە و ژیانی ئاسایی نامۆییە!

ئەمە حەقیقەتە، کە کاتێك ئیسلام لە واقیعێکدا نامێنێت، هیچ شتێك لە شوێنی سروشتی و ئاسایی خۆیدا نامێنێت، چونکە تەنها ئیسلامە، کە بەرنامەی خوای پەروەردگار و ژیانی پارسەنگی مرۆڤایەتیی دەهێنێتە کایەوە و، ناهێڵێت لادان و گۆڕانکاریی، لە دید و بنەما و پێناسە و ڕێسای نەگۆڕییدا بێتە دی.. ئیسلام تاکە دید و ڕێبازێکە، کە مرۆڤایەتیی وا زوو بتوانێت لەژێر سایەیدا بحەوێتەوە، دەنا هەروا وێڵ و سەرگەردان دەژی و دەڕوات...

ئیسلام پێنج مەبەستی سەرەکی، لە ژیانی هەموو تاك و کۆیەکی مرۆڤایەتیدا دەسەلمێنێت و دەچەسپێنێت، کە هەموو لایەك موحتاجن پێیان: (دین، هزر، سامان، گیان، وەچە).

دەبینین، ئەگەر ئیسلام لە واقیعی کۆمەڵێکدا نەمێنێت، ئەوا ئەم ماف و ئەرکە سەرەکیانەش نامێنن، یان لەسنووری ئاسایی و سروشتیدا نامێنن..

ئەمەش ئەوە زیاتر دەسەلمێنێت، کە دەڵێین: مرۆڤ بەبێ ئیسلام سەر بەخەسارەتە..

یەكەم: دین:

موسوڵمانان فەتحی ئەندەلوس (ئیسپانیا و پورتوگالی ئەمڕۆ)یان كرد و، بە ملیۆنەها موسوڵمان لەوێ نیشتەجێبوون، [دوای ٦٠٠ ساڵ] پاشان وڵاتەكەیان لەدەست دەرهێنرا، لەو ملیۆنەها كەسە، چەندیان مانەوە؟

ئێستا لەوێ یەك موسوڵمان نییە!![(١)] ئێمەش (میسرو وڵاتی شام)مان فەتح كرد، كەمە مەسیحییەكانی، هەتا ئێستاش هەن و لە زیادبووندان.[(٢)]

هەموو مێژوو، حاڵەتێكی ناچاركردنی موسوڵمانبوونی لەسەر كەسێك تۆمار نەكردووە، چ جای كوشتنی لەسەر دینە جیاوازەكەی.. حوكمی هیندستانمان (بۆ ٦٠٠ ساڵ) كرد، لە تواناماندابوو، نەهێڵین هیچ كەسێك لەسەر هیچ دینێك غەیری ئیسلام بمێنێت، بەڵام هەرگیز ڕووینەدا كەسێك لەسەر هەر دینێك بووبێت، ناچاری موسوڵمان بوون كرابێن، بۆیە ئێستا غەیرە موسوڵمان چەند بێ بەرابەری موسوڵمانانن.[(٣)]

تەنها یەكێك لە پاشاكانی (بەریتانیا) لەگە لەكەی خۆی، (سەد هەزار) كەسی كوشت، چونكە پێچەوانەی مەزهەبی دینەكەی ئەو بوون! نەك مەسیحی نەبووبن!

---

(١) تەنها لە میسر (٨) ملیۆن مەسیحی هەیە، لە شامیش یەكەمین كڵێسای سەر زەمینیان هەر ماوە و تەنانەت لە شاڕۆچكەی (مەعلولا) لە سوریا هێشتا بە زمانی ئارامی (زمانی سەیدنا عیسا علیه السلام) قسە دەكەن.

(٢) لە ساڵی (١٩٧١) ڕێدرایەوە بە ئیسلام و موسوڵمانان لەوێ بژین، (١٣) خێزان ڕایانگەیاند كە لە باب و باپیرانیانەوە ماونەتەوە و دینەكەیان بە نهێنی پاراستووە، نەشیاندەزانی نوێژ بە ڕاست و دروستی بكەن!!

(٣) هیندستان ملیارێك و سێسەد و پەنجا ملیۆنە، تەنها دوو سەد ملیۆنیان موسوڵمانن.. لە (١٨٢١)ەوە دەچەوسێنرێنەوە.

هەموو هەر مەسیحی بوون، (بەڵام ئەم پرۆتسانتی و ئەوان کاثۆلیك)، لەو یاسایانەش، کە دەریکردبوون، ماددەیەکیان دەڵێ: هەموو خاوەن هەرطەقەیەك (واتە ئەو کەسەی قسە لەسەر باوەڕی دینی دەکات و موناقەشەی دەکات)، ئەگەر تۆبەی کرد ڕەفتاری بەزەییانەی لەگەڵدا دەکرێت، دەکوژرێت، بەڵام بە شمشێر لەجیاتی سوتاندنی.

ژنی (هەرطوقی)، ئەگەر تۆبەی کرد، ڕەفتاری بەزەییانەی لەگەڵ دا دەکرێت، زیندە بەچاڵ دەکرێت لەجیاتی سوتاندنی، (ئەمە لەدوای تۆبەکردنیانە).. ئەمما ئەو ڕەفتارانەی دادگاکانی پشکنین (محاكم التفتيش) لە ئەشکەنجەدانیاندا نواندی، ئەوە قەسابخانەی مرۆڤایەتیی بوون، کە ڕەفتاری هەر ڕۆژێکیان لە هەر دادگایەکیاندا دەیسەلمێنێت: کە هەبوونی ئیسلام چەندە زەروریە لەناو خەڵکیدابێت و، ئاڕاستەی دەوڵەت و کۆمەڵگایان بکات، تەنها لە ئیسلام دایە، کە خەڵکی دینی خۆیان وەکو خۆی مومارەسە دەکەن و، ناخرێنە ژێر تین و فشاری موسوڵمانکردن..

دەیان نووسەر و مێژوونووس شاهێدییان لەسەر ئەم ئازادی و سەربەستییە لە ئیسلامدا داوە، کە موسوڵمانان سەدان ساڵ لەگەڵ خاوەن دینی تردا مومارەسەیان کردووە.

ئەوەیش چەند شاهێدیدانێك لەوانە:[1]

* (پەتریارك عیشویایە)، کە ساڵی (٦٥٦ ك/١٢١٨ز زەمانی هاتنی مەغۆڵ بۆ بەغدا) ژیاوە: دەڵێ: عەڕەبەکان زەمانە یارمەتیدەریان بوو، توانیان دەسەڵاتیان بەسەر جیهاندا بچەسپێنن، هەروەکو دەزانن دادپەروەرانە ڕەفتار لەگەڵ ئێمە دادەکەن.

---

(١) بۆ زیاتر بڕوانە کتێبەکەی (ئەرنۆڵد)، کە بە ناوی: (الدعوة الإسلامية)وەیە.

* (پاتريارك ئەنتاكيا: مەكاريۆس) دەڵێ: خواى گەورە دەسەڵاتى توركان، تا هەتا هەتايى بەردەوام بكات، ئەوان ئەو (جزيە)يەى دياريان كردووە وەردەگرن، ئيتر هيچ هەقێكيان بەسەر كەسەوە نييە، جا ڕەعاياكانيان مەسيحى بن، يان جولەكە، يان سامرە.

* (ئەرنۆڵد) دەڵێ: تەنانەت لە خودى ئيتاڵياش (كە مەڵبەندى حوكمى پاپا بوو) خەڵكانێكى زۆر هەن چاويان لەو ڕۆژەوەيە، كە لەژێر سايەى حوكمى (تورك)دا بژين، تا وەكو هاودينەكانيان بژين، كە لە ژێر دەسەڵاتى حوكمى (تورك)دا دەژين، تا ئەمانيش لەو سينە فراوانيى و سەربەستييە دينييە سوودمەند ببن، چونكە لە حوكمى مەسيحييەكانى خۆيان بێ ئومێد بوون!

هەروەها دەڵێ: لە كۆتايى سەدەى پازدەهەمدا، كاتێك جولەكە چەوساوەكانى (ئيسپانيا/ئەندەلوس) لەوێ هەڵاتن، توركيا داڵدەى دان و لەخۆى گرتن، ئيتر لەوێ نيشتەجێبوون.

* (ريچارد ستيبز)، كە نووسەرێكى سەدەى شازدەيە، دەڵێ: لەگەڵ ئەوەشدا، كە گەلى توركى لەچاو گەلانى تردا توند و دڕن، بەڵام سينە فراوانن، ڕێگايان بەهەموو مەسيحييەكان دا، چ يۆنانييەكان و چ لاتين، كە لە ناوياندا بە ئەمان بژين و لە (قوستەنتينيە) مومارەسەى خواپەرستييەكانى خۆيان بكەن.

هەروەها لە هەموو ئەو جێگايانەى تريان، كە لێيى دەژيان، لەكاتێكدا دەتوانم بەجەخت لێكردنەوە بڵێم: كە لەو دوازدە ساڵەدا، كە من لە (ئيسپانيا) بووم، نەك هەر دەبوو ئامادەى ئاهەنگەكانى پاپا ببين، بەڵكوهەستیان دەكرد، خۆمان و ڕۆڵە و نەوەكانمان لە دژواريداين.

هەر لەو كتێبەى (ئەرنۆڵد)دا -هەروەها لە كتێبى مێژوونووسى هاوشێوەى ئەودا- سەدان شاهيديدانى تێدا تۆمارە، كە ئەو ئيسلامەى ئاڕاستەى شوێنكەوتووەكانى كردووە كە: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِ﴾ البقرة: ٢٥٦.

واتە: ناچارکردن لە وەرگرتنی دین و دینداریدا نییە، هەروا تاکە دیدو ڕێ و ئاراستەی پارسەنگ دەمێنێت، کە سەربەستیی مرۆڤ دەپارێزێت و، ناهێڵێت هیچ موسوڵمانێك، کەسێکیتر لەسەر قبوڵکردنی ئیسلام ناچاربکات، چونکە فەتحی ئیسلام لە دید و تێڕوانین و پێناسەی ئێمەدا، بەزۆر موسوڵمان کردن نییە!

لەم سەدەیەی خۆشماندا، کە پێی دەڵێن: سەدەی ئازادییەکان، هەروا پێچەوانەی ئازادیی لەسەر موسوڵمانان دەبینرێت، بەئاشکرا و بە نهێنیی، ڕاشکاوانە و لاوەکیی ئازادیی موسوڵمان لەناودەبرێت، ئەهلی ئیسلام، کە سەربەستیی دین و دینداریی خەڵکی تریان دەپاراست، خۆیان وا ڕیشەکێش دەکرێن، خۆیان و دینیان لەناو دەبرێن.

لە یەکێتی سۆڤییەت و هەموو وڵاتە سۆشیالیستییەکاندا، بەرنامەی بێدینکردن بەسەر هەموو موسوڵماناندا دەچەسپێت، دژایەتی بانگهێشتکردن بۆ دین و دینداري، سەرسەختانە دەکرێت.

چاوخشاندنێك بە ئامارەکاندا، دیمەنێکی زۆر ترسناکمان لە ستەم و دەستدرێژیی و، حەملەی ڕیشەکێشکردنی موسوڵمانان نیشان دەدرێت -کڵێسای دیانەکانیش هەروەها- (ئامارەکانی کڵێسا دەڵێت: نە کڵێسا دەمێنێت نە مزگەوت.... لەو پەنجا ملیۆن موسوڵمانەی لەوێ (لە یەکێتیی سۆڤیەت/ شورەوی) دەژی، پاش چەند ساڵێکی تر (دە)ملیۆنیان لێ نامێنێتەوە!).

ئەمە هەمووی میسداقییەتی ئەو ئایەتەیە، کە دەفەرموێت: ﴿وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ ﴿٤١﴾﴾ الحج: ٤٠ – ٤١.

واتە: ئەگەر ڕێسای (تەدافوع) نەبوایە، کە کافر و دەسەڵاتدارەکان بە

موسوڵمانە موجاهیدەکان لەناو بچن؛ حەتمەن پەرستگای هەموو دینەکان خاپووردەکران، لە پەرستگای: سابیئە :(سەومەعە) و، پەرستگای جولەکە: (بیەع) و، پەرستگای دیان: (کڵێسا)و، پەرستگای موسوڵمانان:(مزگەوت) کە یادی خوای گەورەی زۆر تێدا دەکرێت.. بە تەئکید خوای گەورە ئەو کەسانە سەردەخات کە دینەکەی خوای گەورە سەردەخات، خوای گەورە بەهێز و دەسەڵاتداری ڕەهایە.

ئەو کەسانەی ئێمە تەمکین (دەسەڵاتی باڵا و هێز)یان پێدەبەخشین، نوێژەکان پیادە دەکەن وکاروباری زەکات دەگرنەدەست و، فەرمان بە چاکە و بەرهەڵستیی لە خراپە دەکەن.

لەیەکێتی سۆڤییەت و وڵاتە سۆشیالیستییەکاندا، ئەوە زەق و ئاشکرایە، کە چۆن ئازادی و دین و دینداری مەنع دەکرێت و، بە ئاشکرا دژایەتیی دین و دینداریی دەکرێتە ئەرکی دەوڵەت و حیزب..

لە وڵاتە سەرمایەدارەکانیشدا ئازادی دین و دینداریی، بە نهێنیی زەوت دەکرێت و بانگەوازی خواناسی سنووردار دەکرێت..

ئەو حەملە ڕیشەکێشکردنەی لە (ئەریتیریا) دەکرێت، لە هەموانەوە دیارە، یان تیرۆرکردنەکەی (مالکۆلم ئێکس)، لە ناوجەرگەی ئەمریکادا.[1]

---

(١) ڕەحمەتی خوا لە نووسەر، کە باسی چەوسانەوەی موسوڵمانان لە هەندێك وڵاتی ئەو سەردەمەی خۆیاندا دەکات، بەڵام ئێستا لەم سەردەمەی ئێمەدا،کە یەکێتی سۆڤییەت هەڵوەشاوەتەوە و، زۆرینەی سیستمە سۆشیالیستییەکان پووکاونەتەوە، بەڵام لە ساڵی (١٩٨٩)ەوە ،کە ئەمریکا بووە دڕندەی جیهان؛ موسوڵمانان لە هەر هەموو دونیادا دەچەوسێنرێنەوە.

دووەم: هزر و ژیریی:

تــەنها لەو كاتــەدا، كــە ئیســلام ســەلمێنراوە و چەســپێنراوە؛ هــزر و ژیریــی مرۆڤ بە ڕێز و چوست و چالاكییەوە لەكاردا دەبێت.

لەبەراوردكردنی ئەو حاڵەتەی مێژوودا، كە ئیسلامی وەكو دین و دەوڵەت تێدا چەسپێنرابوو، لەگەڵ حاڵەتەكانی هەموو سیستم و ئیدارە و ئاڕاستەیەكی تردا، ئەو ڕاستییە ڕوون دەبێتەوە: كە ئیسلام پارێزەری ژیریی و هزرە.

لەم سەردەمەدا ئەمە زیاتر ڕوون دەبێتەوە، سەرنج بدە:

١- سیستمی حوكمڕانی لە جیهاندا دەبینیت، كە لافی عەلەمانییەت لێدەدات و خەڵكی وا چەواشە دەكات، كە (عیلمانییەت)ە، لەكاتێكدا واقیعەكەی شتێكە و، (عیلم) شتێكی تری دوورە لێی.

زانست دەیسەلمێنێت: كە شەڕاب زیانبەخشە، كەچی لە هەموو دونیادا ڕژێمەكان بە یاسایی دادەنێن و، ڕێی بەرهەمهێنان و فرۆشتن و خواردنەوەی ئاسان دەكەن.

زانست دەیسەلمێنێت: كە جگەرەكێشان زیانبەخشە، كەچی لە هەموو دونیادا ڕژێمەكان بە حەڵاڵی دەزانن و، جێ و ڕێی بەرهەمهێنان و ساغكردنەوە و كێشانی ئاسان دەكەن!

زانست دەیسەلمێنێت: كە ئافرەت و پیاو لێك جودان، كەچی واقیعی زۆرینەی سیستمەكان دەڵێت: نا، نەخێر هەر وەكو یەكن!

٢- لەم زەمانەدا، كە گوایە: (سەردەمی عەقڵانییەت)ە، كە ڕاستگۆیی دەبێت سپا و كڕۆكی بێت، كەچی ڕۆژانە ڕۆژنامە و گۆڤار و، وێستگەكانی ڕادیۆ و كەناڵەكانی تەلەفزیۆن، ئەو هەموو درۆ و دەلەسە و

چەواشەکارییە، بەناوی هزر و ژیریی واقیعییەوە بڵاودەکەنەوە!

بێ هەبوونی چاودێرو پرسەرەوە، هەزاران بوختان هەڵدەبەسترێن، ڕاستییەکان دەشێوێنن، تاوان و خراپەکارییەکان بە چاکە دەناسرێن!!

لە واقیعی سیاسیی ئەم سەردەمەدا، درۆ و فریودان و چەواشەکاریی، سیما و جەوهەری چالاکییە سیاسیەکانە! کە لەسەر باڵاترین ئاستی سیاسیدا مومارەسە دەکرێن و، بۆ بەڕاست سەلماندن و ماف و ڕاستی پێشێلکردنیان، هەموو تیۆر و ڕێسا و بنەماکانی دەروونناسیی و کۆمەڵناسییان بۆ بەکاردێت!

چ ژیریەك ئەم هەموو چەواشەکارییەی پێ ڕەوایە؟ و چۆن؟

چۆن ئەم هەموو ناڕەوایی و درۆ و بوختانە، دەبێتە مایەی ئاڕاستەکردنی پارسەنگانەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی؟

چۆن ئەم یاسا و ڕێسا و ئاڕاستە چەواشاکارییە، کۆمەڵگەی سەرڕاست پەروەردە دەکات؟

٣- لەم دوو حاڵەتەدا، هزروژیریی زۆر زەق لە حەق لادەدرێت: **حاڵەتێکیان** ئەو کاتەیە، کە دیدوتێڕوانینێك بەزۆر بەسەر ژیریدا دەچەسپێنرێت، کە ناهێڵن موناقەشەی بکات.

ناهێڵن ژیریی، شیکارییەکی واقیعیی بۆ بکات، ناهێڵن کەس ژیریانە لێی بکۆڵێتەوە، یان سەرنجێکی قاڵ و قووڵی لێبدات.

حاڵەتی دووەم: ئەو کاتەیە، کە بێ ژیربێژیی، ڕێگا بە زمان دەدرێت قسە هەڵبژێرێت، بێئەوەی ئەقڵ پەسەندی کردبێت، بەڵکو بە پێی هەواوهەوەس و حەز و مەیلی خاوەنەکەی، یان ئەربابانی دەسەڵاتدار دەوترێت و بەچاك دەناسێنرێت!

لە هەردوو حاڵەتەکەدا، هەست دەکەیت لەبەر ئەوەیە: کە

ئیسلام سەرپەرشتیی ناکات.

لە کۆمەڵگەی کۆمۆنیستەکاندا بیرکردنەوە تاوانە، لە کۆمەڵگەی بەرامبەریدا(کۆمەڵگای لیبرالیستی)، قسەکردن ئازادە، ئەگەرچی پێچەوانەی هزروژیریش بێت!

ڕواڵەت و دیاردەی زۆرینەی کۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتیی، بەڵگەن لەسەر ئەوەی، کە ئەوەی دەوترێت و دەکرێت، لەبەرژەوەندیی هزروژیریی نییە، ئاماری وڵات و ڕێکخراو و دەزگا نێودەوڵەتییەکان، هەموویان ئەم ڕاستییە دەسەلمێنن..

هەموو دەڵێن: ڕێژەی زیرەکیی کەم دەبێتەوە! (چونکە نەوەکانی سەردەم بایەخ بە هاوکێشە ژیرییەکان نادەن)، دەڵێن: ڕێژەی نەخۆشییەکانی مێشك زۆرتر بووە.

(دیل کارنیجی)لە کتێبەکەیدا:(دع القلق وابدء الحیاة: لە دڵەڕاوکێ گەڕێ و دەست بەژیان بکە)دا دەڵێ: لەو ڕاستییە ترسێنەرانەی لەبەر دەستدان ئەوەیە: کە نیوەی قەرەوێڵەی نەخۆشخانەکان تایبەتکراوە بەو کەسانەی، کە نەخۆشیی هزروژیریی و عەسەبییان هەیە!

بۆیە دەڵێین: تەنها لەو کاتەدا، کە ئیسلام ئاڕاستەوانە، هزروژیریی مرۆڤیش پارسەنگە..

سێیەم: پاراستنی گیان:

مافی ژیان مافێکی بەڕێزە، کە دەبێت هەموو مرۆڤێك بە مسۆگەریی هەیبێت، مەگەر لەچەند حاڵێتێکدا لێی بسەندرێتەوە، وەکو کوشتنی کەسێکی تر بە ناهەق..

خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًاۚ﴾ المائدة: ٣٢.

واتە: هەر كەسێك كەسێكی تر بە ناهەق بكوژێت، یان فەساد و خراپەكاریی لە وڵاتدا بڵاوبكاتەوە، وەكو ئەوەیە، كە خەڵكەكەی بنبڕ كردبێت، هەر كەسێكیش كەسێك زیندوو بكاتەوە وەكو ئەوەیە، كە هەموو خەڵكەكەی زیندوو كردبێتەوە!..

كوشتنی مرۆڤ، كە ئەوەندە لای خوای گەورە بەڕێزە، هەروا ئاسان نییە: ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴾ الإسراء: ٧٠.

واتە: ئادەمیزادەكانمان هەموو بەڕێز ناساندووە..

بەڵام كاتێك حەقیقەتی ئیسلام بزر دەبێت و، ئیسلامەكە ئاراستەی دەسەڵات و كۆمەڵگە ناكات، خەڵك كوشتن لای، وەكو ئاو خواردنەوە سوك و ئاسان و سرووشتیی دەبێت!!

لەم سەردەمەدا، كە دەووترێت: سەردەمی شارستانێتیی و مافەكانی مرۆڤە، ئەم ڕاستییانە دەزانین:

١- لە پێناوی سەلماندن و چەسپاندنی كۆمۆنیزم لە ڕووسیادا، نۆزدە ملیۆن كەس (لە موسوڵمانان) كوژران!

(٢) ملیۆنی تر جۆرەها سزای قورس دران، (٤٠٥) ملیۆن كەس لە ماڵ و حاڵی خۆی، بۆ (سیبیریا) دوورخرایەوە..

ئەم ژمارە زۆرانە چیمان پیدەڵێن؟!

حەتمەن دەڵێن: مرۆڤ نرخی نییە، نە ژیان و نە ماف و نە ڕێزی!..

٢- كوشتنی ڕەشپێستەكانی ئەمریكا (كە تا ساڵی ١٩٦٩ شیاوبوو)، یان كوشتنی ڕەشپێستی ئەفریكای باشوور (كە وڵاتی خۆیانە) لە لایەن سپی پێستەكانەوە چی دەگەیێنێت؟!

یان كوشتنی سەدان هەزار كەس بە بۆمبی ئەتۆمیی و هایدرۆجینیی، مانای چی دەبەخشێت؟

ئەو هەموو كوشتن و كوشتارە بێ سنوورەی، كە لە وڵاتانی ژێردەستەی ئیستیعماردا ڕوودەدات، چ نرخێكی مرۆڤایەتیی لێ دەفامرێتەوە؟!

ئەو هەموو حەملەی ڕێشەكێشكردنەی لە (هیندستان) بەسەر موسوڵماناندا دێت؟ ئەدی جەنگی جیهانی یەكەم و دووەم؟

چ نرخێكیان بۆ مرۆڤایەتیی تێدا هێشتۆتەوە؟![(١)]

كاتێك ئیسلام لە واقیعدا دەسەڵاتدار و ئاڕاستەوان دەبێت، كەس بە ناهەق گیان لەدەست نادات..

چوارەم: پاراستی ماڵ و سامان:

هەر وەكو دەووترێت: سەروماڵ دیارە لەهەموو كۆمە ڵگایەكدا، ئەم دوانە هامڕازی یەكترن.

لە خۆشەویستیی مرۆڤەوەیە بۆ سەروەت و ماڵ، كە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ۝٨ ﴾ العادیات: ٨.

واتە: ئێوە ماڵ و سامانتان، هەر زۆر زۆر خۆشدەوێت!

لەبەر ئەمە، كە ڕەفتارێكی سرووشتییە، كە مرۆڤ سووربێت لەسەر

(١) ئەمریكای طاغوت، لە ماوەی سەد ساڵیدا: (١٩٠٣ - ٢٠٠٣)دا، (١٤٩) جەنگی ئەنجامداوە!!

پاراستنی موڵك و سامانی، چونکە سامان زەرورەتێکی ژیانی هەموو مرۆڤێکە، بەڵام لە ڕەفتارکردندا بەسامانیشەوە، کە ئیسلام ئاڕاستەی نەکات، لاسەنگیی و چاوچنۆکیی و هەڵپەکردنی بۆ دەبێتە سیما و کرۆکی مرۆڤە لاسەنگەکان!

دادپەروەریی و پاراستنی سامان و گیان، ئەوکاتە لە جیهاندا بوو بە واقیعی کۆمەڵگە و دەسەڵات، کاتێك(ئەبو عوبەیدە - خوای لێ ڕازی بێت) (کە والیی شام بوو) ئەو بڕە جزیەیەی بۆ مەسیحییەکانی گێڕایەوە، کە لێی وەرگرتبوون، چونکە کاتێك لێی وەرگرتن موسوڵمانان باڵادەستی ناوچەکە بوون، کە لەشکریان شکاوو باڵادەست نەمان، سەیدنا (ئەبو عوبەیدە) ئەو باجەی بۆ گەڕاندنەوە (چونکە جزیە لە بەرامبەر دەستەبەرکردنی ئەماندایە بۆیان).. ئەمە ڕاگەیاندنی دادی نموونەیی و واقیعی بوو، ئەمە سەلماندن و چەسپاندنی یاسا و دەسەڵاتێك بوو، کە تا ئێستاش وێنەی نییە، دەسەڵات و کۆمەڵگە شەرعێك، کە هەر هەموو بنەماکانی مافی وجودی تاکوکۆی غەیرە موسوڵمان بپارێزێت..

ئەم نموونە باڵایە بەراورد بکەن بەو حاڵەتانەی، کە لەو کۆمەڵگایانە دە هاتنە کایەوە، کە هێزە ئیستیعمارییەکان داگیریان کردن و، دەسەڵات و دید و یاسای خۆیانیان بەسەردا سەپاندن..

کۆمەڵگە و دەوڵەت و شەریعەتی موسوڵمانان، بە کۆمەڵگە و دەوڵەت و یاسای کۆمۆنیستان، یان لیبڕاڵە سەرمایەدارەکانی سەردەم بەراوردبکە، بزانە جیاوازیی نێوان هەردوو لایان چەند زۆرە!.. (بۆ نموونە: سەردەمی عەبباسییەکان و ئەم سەردەمە)..

پرسیارکردن لە مافی خاوەنێتیی لە کۆمەڵگەی کۆمۆنیستیدا گەلۆرییە، چونکە هیچ کەسێك مافی هەبوونی پارە و موڵك و سامانی نییە، مافی خاوەنێتیش وەکو مافی ژیان و ئازادی پێشێلە..

لە کۆمەڵگەی سەرمایەدارییدا، سەرزارەکیی مرۆڤ خاوەنی سامانەکەیەتی،

بەڵام لە ڕاستیدا هەمووی وا لەبەردەست سەرانی سەرمایەداریی و سەرمایەگوزاریی و حکومەتی وڵاتدا.. کە بە جۆرەها شێوازی سووخۆریی و زەوتکردن و بەکارهێنانی لاوەکیی دەماشرێتەوە!

مافی هەژاران و نەداران، بە خراپترین و دڵڕەقترین چۆنییەتی پێشێل دەکرێت (کە هەمیشە پێیان دەووترێت: خۆتان هۆکاریی هەژاریتانن!).

تەنها لە ئیسلامدا مافی خاوەنێتیی ماڵ و سامان دابینە و، سەروەت و سامانی پارێزراوە، چونکە نە ڕێگا بە ستەمکاران دەدرێت زەوتکەن و بماشنەوە، نە ستەملێکراوانیش وەل دەکرێن، وەکو باخی بێ پەرژین هەموو کەسێك تەماعیان تێبکات.

پێنجەم: پاراستنی وەچە (نەسل):

پاراستنی وەچەی مرۆڤایەتیی ماف و ئەرکە، دەبێت تاکوکۆی کۆمەڵگە و دەوڵەتان بەخەمییەوەبن، چونکە بەردەوامبوونی تۆوی مرۆڤایەتیی پێوەیە..

لەبەر ئەمەشە، کە لە ئیسلامدا پاراستنی وەچە و نەسەب و نەوەکان، یەکێکە لەو پێنج زەروورەتەی، کە ئیسلام بۆ پاراستنیان هاتووە.

لە هیچ کات و شوێنێکدا وەچەی مرۆڤ وا ناپارێزرێت وەکو، کە لەژێر سایەی شەرع و قییەمی کۆمەڵگە و ئاڕاستەی دەوڵەتی ئیسلامییدا دەپارێزرێت، موسوڵمانان بەرپرسیارێتیی ئاڕاستەوانێتیی جیهانیان لەسەرە، چونکە تەنها لەو کاتەدا، کە ئیسلام دەچەسپێت و موسوڵمانان لە تەمکین (دەسەڵاتی سەروەریی)دا دەبن، مافی پاراستنی وەچەی تاکوکۆی مرۆڤایەتیی پارێزراو دەبێت.

لێکۆڵینەوەیەکی سادەوسەرنجدانێکی خێرای واقیعی کۆمەڵگەکانی ئەمڕۆی مرۆڤایەتیی، زۆر زوو دژواریی نەمان و تێکچوون و، لاسەنگی ئەم ماف و ئەرکەمان بۆ ڕوون دەکەنەوە..

بڕوانە وەچەی مرۆڤایەتیی بەرەو كوێ دەڕوات؟ (بەتایبەتی لە ئەوروپا، كە پێی دەڵێن: كیشوەرە پیرەكە، چونكە گەنجی تێدا نامێنێت!)[1].

- لە (فەڕەنسا) ئەوە ماوەی(٦٠)ساڵە ڕێژەی لەدایكبوون لە كەمبووندایە!

- هەر لە (فەڕەنسا)، لەسەرەتای سەدەی بیستەمەوە، بەرپرسانی وڵات بە پێشنیاری سەركردەكانی سوپا و سەربازیی، ڕێژەی شیاوێتی (لیاقەت)ی بەدەنی سەربازان كەمدەكەنەوە، چونكە سەربازیان بەو وەسف و سیفەتانە دەستناكەوێت، كە پێشتر بۆ سەربازانیان دیاری كردبوو.. لەم دواییانەشدا ناچارتربوون، كە هەر (٥-٧) ساڵێك جارێك سەیری مەرجەكانی شیاوێتیی سەربازیی بكەنەوە!

- لە ئەمریكاش هەر وایە، سەرۆكی ئەمریكا ڕایگەیاند: كە لەو (شەش) ملیۆن گەنجەی خۆیان، كە بۆ سەربازیی ناونووس كردبوو، یەك ملیۆنیان ڕەتكرانەوە، چونكە سیفەتەكانی شیاوێتیان تێدا نەبوو!

پاشان وتی: هۆی نەشیاوێتیان: نقومبوونیانە لە چێژی دونیا و ژیانی گەدەبەلی(لاساریی)!

- لە(نەمسا) هەواڵەكان دەڵێن: ئەگەر بارودۆخ و ئاڕاستەكان ئاوا بڕوات، ئافرەتان بەرەو توخمی سێیەم دەڕۆن، واتە: نە ژن دەمێننن و نە دەشبن بە پیاو، چونكە لە سیفەتە مێینیەكانیان هەڵدێن و دەیانگۆڕن!

جگە لەوەی زۆربەی ئافرەتان، بەبێ هەبوونی نەزۆكی هەمیشەیی، منداڵیان نابێت! چونكە ژیان و كار و ڕەنج و چالاكیان، هەمووی وەكو پیاوانە لە بواری كاری پیاوانەدایە![2]..

(١) ئامارەكانی یەكێتی ئەوروپا دەڵێت: ئەگەر خێزانەكانی ئەوروپا هەروا بمێنن، لە ساڵی (٢٠٥٠)دا ئیتاڵیا دەبێت بە (١٣ ملیۆن) و، ئەڵمانیا (٢٥ ملیۆن)، واتە: بە هەردووكیان (٣٨ ملیۆن)، كە ئێستا ئیتاڵیا (٦٠ ملیۆن) و ئەڵمانیا (٧٧ ملیۆن)ـە!

(٢) هەر لە نەمسا دیاردەیەكی سەیرتر دروستبوو، كە پیاوان ڕیش و سمێڵ و قژی درێژ دەهێڵنەوە و، ←

لە (سوید) ڕێژەی هاوسەرگیریی، بە شێوەیەکی دژوار کەم بۆتەوە و، ڕێژەی منداڵی ناشەرعی زۆرتربووە! ئەمە جگە لەوەی ڕێژەی ئەوانەی هاوسەرگیریی پێکناهێنن -لە کوڕان و کچان- لە (٢٠%) کەمتر نەبۆتەوە، هەروەها هێشتا ڕێژەی تەڵاقدان لە (سوید)، یەکەمینە لەسەر ئاستی وڵاتانی جیهاندا.[١]

لە (سوید) لە هەر (٦ یان ٧) حاڵەتی هاوسەرگیریی، حاڵەتێکی لێك جیابونەوە ڕوودەدات.. وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی (سوید)ی دەڵێت: ڕێژەکە لە زیادبووندایە و لە هەموو ئاستەکانی تەمەندایە!

- ئەوە جگە لەو حاڵەتە لاوازییەی لە سوپای هەموو وڵاتانیاندا دەردەکەوێت، کە جگە لە تایبەتکردنی مەرجەکانی سەربازییێتی (کە نابێت ئەلکەهۆلی بێت و، ئاڵوودەی مادده هۆشبەرەکان بێت، یان تۆمەتی تیرۆر و کوشتن و هاوشێوەیان لەسەر بێت، نابێت دادگایی و زیندان کرابێت..هتد)، کەچی لەبەر هەمان هۆو هۆی نەخۆشیی و نەوێران و، حاڵەتی دەروونی ساڵانە، هەزاران سەرباز لە سوپاکانیان دەردەکرێن!

- لە (فەڕەنسا) لە کاتی جەنگی جیهانی یەکەمدا، (کە موحتاجی یەك سەربازبوون!) حکومەت ناچاربوو (٧٥ حەفتاوپێنچ) سەرباز کارکەناربکات، تەنها لەبەر نەخۆشی زوهری (کە نەخۆشییەکی جنسییە!)، تەنانەت حکومەتی (فەڕەنسا) ڕایگەیاند: کە لە یەك فەوجدا و لە یەك کاتدا، (٢٤٢) سەرباز زوهرییان بوو!

- لە ئەمریکا ساڵانە (٣٠-٤٠) هەزار منداڵ بەم نەخۆشی زوهرییە دەمرن، کە لە دایك و باوکیانەوە پێیان گەیشتووە..

زەکەری خۆیان دەبڕن و پۆشاکی ژنانە دەپۆشن!
یەکەمین گۆرانیبێژی فیستیڤاڵی ئەوروپا لەمانەبوو، ئێستا داوا دەکرێت لە دەفتەرنفوس و ناسنامە و پاسپۆرتیاندا بنووسرێت: توخمی سێیەم!
(١) لە ئۆسلۆی پایتەختی نەرویج (٦٣٪)ی ئافرەتان جارێك تەڵاقدراون!

(زوهری و سەیەلان و سفلس)، سێ نەخۆشیی جنسیین، کە وەچە (نەسل) بنبڕ دەکەن![1]

ڕاپۆرتە نێودەوڵەتییەکان دەڵێن:(٩٥%)ی پەیوەندی جنسیی ناشەرعیی نێوان دوو توخمەکە، منداڵبوونی لێناکەوێتەوە، چونکە هۆکارەکانی مەنع زۆربووە، ئەو(٥%)ـەش، کە دووگیانیی لێ ئەکەوێتەوە، کەمیان منداڵیان لێ دەبێت، چونکە بە جۆرەکانی لەباربردن کۆرپەلەکە دەفەوتێنرێت.

- داوەر (ليندسی) دەڵێ: ((ساڵانە لە ئەمریکا (یەك ملیۆن) دووگیانیی لەناودەبرێت و، سەدان هەزار کۆرپەی ساوا، دوای لەدایکبوونیان دەفەوتێنرێن!

- لە (ئەڵمانیا) بەشوورەیی دەزانن، کچ هۆکارەکانی(مەنع)ی دووگیانیی پێنەبێت، یان کچ مابێت!

چما ئا ئەمە پاراستنی وەچەی مرۆڤایەتییە؟!

ئەمە لەبەرژەوەندیی مرۆڤە؟

لە هیچ کات و شوێنێکدا وەچەی تاکوکۆی مرۆڤایەتیی، ڕاست و دروست و پارسەنگ ناپارێزرێت وەکو، کە لە ژێر سایەی شەرع و قیەمی کۆمەڵگە و، ئاڕاستەی دەوڵەتی موسوڵماندا دەپارێزرێت، کە خێزان گەورەترین خاڵی جێبایەخە..

کەوابوو: مرۆڤ و مرۆڤایەتیی بێ لە خۆکوشتن و وەچە بنبڕکردنی خۆیدا دەبێت، ستەم لە خۆی و ژیان و توخمی مرۆڤایەتیی دەکات، ژیانێکی پڕ چێژی حەڕام و بەرەڵای دەژی، بەڵام کورت و پڕ کێشە و نامەسئوولانە.

مرۆڤایەتیی پێویستی بە ئیسلامە، تا چیدی بەرەو خۆکوشتن نەڕوات و، بەختەوەریی ژیان نەفەوتێنێت، زەرووریيە ئیسلام بگاتە هانای مرۆڤایەتیی و، لەو حاڵەتە ناسۆرانەی قوتاری بکات..

---

(١) هەموو ئەم نەخۆشی و ئامارانە ،پێش کەشف بوونی (ئایدز) بوو، کە لەساڵی (١٩٨٥)ەوە بووە جێ بایەخی جیهانیان!

باسی یەكەم
شیكارێك لەسەر مرۆڤ لە ئیسلامدا

بڕگەی یەكەم:
مرۆڤ كافرە، یان موسوڵمانە؟

خاڵی یەكەم: مرۆڤ لە ئیسلامدا بەڕێزە:

- خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴾ الإسراء: ٧٠.

واتە: ئێمە بەتەئكید نەوەكانی ئادەممان بەڕێز ڕاگرتووە.

- ﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ ٤ ﴾ التين: ٤.

واتە:ئێمە بەتەئكید، مرۆڤمان لە جوانترین شێواز و سیفەتدا خەلقكردووە.

- ﴿ فَإِذَا سَوَّيۡتُهُۥ وَنَفَخۡتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُواْ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ٢٩ ﴾ الحجر: ٢٩.

واتە: دوای ئەوەی من مرۆڤ خەلق دەكەم و دەیسازێنم و، لە ڕۆحی خۆم فووی پێدا دەكەم، ئێوەش سوجدەی ڕێزی بۆ ببەن.

- ﴿ إِنِّي جَاعِلٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ خَلِيفَةٗ ﴾ البقرة: ٣٠.

واتە: من دەمەوێت بریكارێك بۆ سەرزەمین خەلق بكەم.

- ﴿ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ﴾ البقرة: ٢٩، **واتە: ئەوە خوای گەورەیە کە هەموو ئەوەی بۆ خەلق کردوون کە لە زەویدا هەن.**

- ﴿ أَلَمۡ تَرَوۡاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَأَسۡبَغَ عَلَيۡكُمۡ نِعَمَهُۥ ظَٰهِرَةٗ وَبَاطِنَةٗ ﴾ لقمان: ٢٠.

واتە: باشە بۆچی سەرنج لەو هەموو شتە نادەن، کە خوای گەورە خەلقی کردوون و بۆ ئێوەی دەستەبەر کردووە، هەرچی لە ئاسمان و زەویدایە بۆ ئێوەی سازکردووە، ئەو هەموو نیعمەتە ئاشکرا و نادیارەی بەسەرتاندا دەستەبەرکردووە.. هەمووی لە ڕێزداریی ئێوەدا خەلق و دەستەبەرکردووە..

- ﴿ وَمَا خَلَقۡتُ ٱلۡجِنَّ وَٱلۡإِنسَ إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ۝٥٦ ﴾ الذاريات: ٥٦.

واتە: پەری و مرۆڤم بۆ خواپەرستیی خۆم خەلق کردووە.

- ﴿ إِنَّا عَرَضۡنَا ٱلۡأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱلۡجِبَالِ فَأَبَيۡنَ أَن يَحۡمِلۡنَهَا وَأَشۡفَقۡنَ مِنۡهَا وَحَمَلَهَا ٱلۡإِنسَٰنُۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومٗا جَهُولٗا ۝٧٢ ﴾ الأحزاب: ٧٢.

واتە: ئێمە بەرپرسیارییێتی هەڵگرتنی بانگەوازی خواویستمان خستە بەردەست ئاسمانەکان و زەوی و چیاکان، تا بیکەنە ئەرکی خۆیان، بەڵام نەیانوێرا خۆ بخەنە ژێر ئەرکی بەرپرسیارەتییەکەی و، خۆیان لێ ڕاپسکان و بە داوای لێبوردنەوە عوزریان هێنایەوە، ئیتر مرۆڤ شانی دایە بەر، مرۆڤیش بە کەمتەرخەمیی خۆی لەبانگەوازەکە ستەمی لە خۆی و خەڵکی کرد، بەڕاستی نەزانە بەتەواوی پەی بە شت نابات.

- ﴿ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٖ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٞ مُّبِينٞ ۝٤ ﴾ النحل: ٤.

واتە: خوای گەورە ئەو مرۆڤەی لە دڵۆپە ئاوێك خەلق کردووە، کەچی ئاوا بۆتە ناحەزێکی و ململانکارێکی ئاشکراو ڕاشکاو!

- ﴿ قُتِلَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَآ أَكۡفَرَهُۥ ١٧ ﴾ عبس: ١٧.

واتە: دەك مرۆڤ سەر بە فەتارەت چیت، کە ئەوەندە ڕوو لە کوفریت و حەزت لێیەتی.

- ﴿ وَٱلۡعَصۡرِ ١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ٣﴾ العصر: ١ – ٣.

واتە: سوێند بەکات، مرۆڤ لە زەرەرمەندیی دایە، جگە لەو کەسانەی، کە باوەڕیان هێناوە و کردەوە چاکەکانیان کردووە و، حەقیان ڕاگەیاندووە و گەیاندووە و، یەکتریان لەسەر خۆگریی و ئارامگرتن ئاڕاستە کردووە.

- ﴿ وَلَقَدۡ ذَرَأۡنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِۖ لَهُمۡ قُلُوبٞ لَّا يَفۡقَهُونَ بِهَا وَلَهُمۡ أَعۡيُنٞ لَّا يُبۡصِرُونَ بِهَا وَلَهُمۡ ءَاذَانٞ لَّا يَسۡمَعُونَ بِهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ كَٱلۡأَنۡعَٰمِ بَلۡ هُمۡ أَضَلُّۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ ١٧٩ ﴾ الأعراف: ١٧٩.

واتە: بە تەئکید کەسانێکی زۆریشمان بۆ دۆزەخ خەلق کردووە، لە جن و مرۆڤەکان، کە حەتمەن دەبنە ئەهلی دۆزەخ، سەرەنجامی ئیهمالی خۆیان: هزر و ژیریان هەیە و تێنافکرن پێی، چاویان هەیە و ڕێی پێ نابینن، گوێیان هەیە و پێی نابیستن! ئێ ئەوانە وەکو ئاژەڵن! گومڕاتریشن.. ئا ئەوانەن بێ ئاگا و دەبەنگ و گەلۆر...

کەوابوو: مرۆڤ بەڕێزترین خەلقکراوە، ئەو ڕۆحەی بەبەریدا کراوە گەیاندوێتییە لوتکەی ڕێز و حورمەت، دیسان بەو ئەرکەی خراوەتە سەرشانی؛ بەبریکارێتیی خوای گەورە لەسەر زەویدا، بەدەستەبەرکردنی هەموو گەردوون بۆی، بەهەڵگرتنی بەرپرسێتیی بانگەوازی خواویستی، بەو ئەرکەی خراوەتە سەری، کە خواناسین و خواپەرستیی و ڕاپەڕاندنی شەریعەتەکەی خوای گەورەیە لەسەر زەمین...

هەر یەكێك لەمانە بەتەنها، خۆی لە خۆیدا مایەی ئەو ڕێزە گەورەیەیە، كە خوای گەورە لەم مرۆڤەی ناوە... بەڵام خۆ هەموو مرۆڤێكیش بەدەم ئەم بانگەواز و ئەرك و بەرپرسێتییەوە نایات..

هەیانە گەلۆر و گەمژە و مشەخۆری دونیایە، هەیانە نەزان و نەفام و بێ درك و پەیبردنە.. ملیۆنەهایان هەیە، خۆی لەم پلە ڕێزە مەحڕوم كردووە، چونكە دونیای دەوێت و بەس!

ملیۆنەها هەن، هزر و ژیریان پەككخستووە و نایانەوێت خوای گەورەیان پێ بناسێنرێت، خۆشیان نایانەوێت سەرنج بدەن! لە ژیان و مرۆڤ و گەردوون بكۆڵنەوە...

هەیانە لەگەڵ نەفامییەكەی خۆیدا، لەگەڵ یاخیبوون و خراپەكاریی خۆیدا، شەڕی بەرامبەر خوای گەورە ڕاگەیاندووە! چونكە نەفامە، خاوەن هەوا و هەوەسە، پەی بە حیكمەتی خەلق و ژیان نابات!

بۆیە بەردەوام لەستەم و سنوور بەزاندن دایە، ستەم لە خۆی و لە دەوروبەری دەكات و.. دڕندە و دەرچووە! وەكو ئاژەڵی لێهاتووە، لە ئاژەڵیش خراپتر.. چونكە ئاژەڵ ئەو هزروژیریی و هەست و هۆشەی ئەمی نەدراوەتێ...

ئەو كەسانەی ئاوا دوور لە خواناسین لە زیاندان، سەرەنجامیان: داماویی و ئیفلاسییە... ئەمما ئەوانەی خوایان ناسیوە و پەرستووە و عەبدایەتی خۆیانیان ملكەچانە دەربڕیووە! حەتمەن سەرفرازو سەركەوتوون، چونكە هەموو توانا و وزەی خۆیان، لە دین و دینداریدا بەگەڕخستووە..

ئاوا خەڵكی بوونەتە دوو بەرە: بەرەی كوفر و بەرەی ئیمان... هەیانە كافرە و هەیانە موسوڵمانە، بەدڵنیاییەوە ئەمانە لای خوای گەورە یەكسان نین، وەكو یەك نین و حوكمیشیان و چارەنووسیشیان، وەكو یەك نابێت، چونكە ڕێز و قەدر و نرخی هەریەكەیان جودایە.

یەکەمیان پیسە و، دووەمیان پاك، یەکەمیان، گومڕایە و، دووەمیان سەرفراز:

- ﴿ قُل لَّا يَسۡتَوِي ٱلۡخَبِيثُ وَٱلطَّيِّبُ وَلَوۡ أَعۡجَبَكَ كَثۡرَةُ ٱلۡخَبِيثِۚ﴾ المائدة: ١٠٠.

واتە: بڵێ: پیس و پاك یەکسان نین بە یەك، با پیسەکە زۆریش بێت و جێی سەرسوڕمانیش بێت!

هەروەها: ﴿ أَفَنَجۡعَلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ كَٱلۡمُجۡرِمِينَ ٣٥ مَا لَكُمۡ كَيۡفَ تَحۡكُمُونَ ٣٦ ﴾ القلم: ٣٥ - ٣٦.

واتە:چما دەبێت موسوڵمانانیش لە ئاستی تاوانکارەکاندا دابنێین؟! چیتانە چۆن بڕیاری وا دەدەن؟!

باشترین کەسیش لای خوای گەورە: دینداری سەرڕاست و تەقواکارە.

- ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ﴾ الحجرات:١٣.

واتە: ئێمە ئێوەمان لە نێر و مێیەك خەلق کرد و، کردمانن بە گەل و هۆزو تا پەیوەندی و ئاشنایەتیتان لە نێواندا هەبێت، باشترین و بەڕێزترین کەستان لای خوای گەورە ئەو کەسەیە: کە دینداری و تەقوای زیاترە..

خاڵی دووەم: دەبێت سەروەرێتیی بۆ شەرع بێت و بەس:

ئەو خوای پەروەردگارەی، گەردوون و ژیان و مرۆڤی خەلق کردووە، کە خۆیان و هەرچی تێیاندایە و هەرچی پێیانەوە بەندە، هەر هەمووی موڵکی خوای تاك و پاکن و بەس.

دەسەڵاتی ڕەها و بێسنوورو بێ وێنەی خوای گەورە، بەسەر هەموو وجودەوەیە، زەمینیش، کە موڵکی ئەوە فەرمانیداوە: کە موسوڵمانان دەسەڵاتی باڵای کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیی بگرنە دەست و، شەریعەتی خوایی بچەسپێنن.

بەم ماف و ئەرکەش، موسوڵمانان خاوەنی شەرعی حوکم و دەسەڵاتدارێتیی سەرزەمینن و، مرۆڤایەتیی دەبێت لە ژێر سەرپەرشتیی و ئاڕاستەی ئەواندابێت، کە سەرچاوەی ئاڕاستەی هەموانیش، بۆ خوای تاك و پاك دەگەڕێتەوە..

خوای گەورە دەربارەی پێدانی ئەم ماف و ئەرك و دەسەڵاتە، بەموسوڵمانانی سەرڕاست و دینداریی شیاو دەفەرموێ:

- ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ ﴾ الأنبياء: ١٠٥ – ١٠٦.

واتە: لە (زەبور)ماندا نووسیووە: (کە هەموو کتێبێکی ئاسمانییە و ناوی کتێبە ئاسمانییەکەی سەیدنا داودیشە علیه السلام)، دوای ئەوەی لە (لوح المحفوظـ)ـماندا نووسی، کە سەرزەمین دەکەوێتە دەست عەبدە موسوڵمانەکانم..

ئەم بەڵێنەش خۆی بەسە بۆ دڵنیابوونی کەسانێك، کە لە ڕیزی خواویستە پەرستیارەکاندان.

- ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيۡكُمۡ شَهِيدٗاۗ ﴾البقرة: ١٤٣.

واتە: هەر ئەوانمان کردوون بە ئوممەتێکی دادپەروەر، تا ببنە شاهیدی دونیا و قیامەت لەسەر خەڵکی و، پێغەمبەری خواش (صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)لەسەر ئێوە شاهید دەبێت..

- ﴿ وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ١٣٩ ﴾ آل عمران: ١٣٩.

واتە:ورەتان نەڕوخێت و خەم مەخۆن، هەر ئێوە باڵاترینن بەو دەرەجەی ئیمانداری ڕاستەقینەبن.

- ﴿ وَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ٨ ﴾ المنافقون: ٨.

واتە: عیززەت و دەسەڵات و سەرکەوتن، هەر بۆ خوای گەورە و نێردراوەکەی (صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و بۆ موسوڵمانانە، بەڵام دووڕووەکان درك بەمە ناکەن.

- ﴿ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ٢٩ ﴾ التوبة: ٢٩.

واتە: لەگەڵ ئەو کەسانەدا بجەنگن، کە باوەڕیان نە بە خوای گەورە هەیە و، نە بە ڕۆژی دوایی و، نە ئەوەش بە حەڕام دەزانن، کە خواو پێغەمبەری خوا(صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بە حەڕامیان ناساندووە.

هەروەها یاخین و نایانەوێت دینەکەی خوای گەورە، دید و ڕێبازی ژیانیان بێ، بەتایبەتی ئەوانە، کە ئەهلی کیتابن (کە دەبوو یەکسەر بەدەم بانگەوازی خواویستیەوە بێن و، باوەڕ بە پەیامەکەی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بهێنن، چونکە پێشتر بە پەیامی پێغەمبەرەکانیان (علیهم السلام) ئاگادارکراونەتەوە لێی)، تا سەرەنجام موسوڵمانیش نەبن، دەبێت بە ملکەچکردنیانەوە، بۆ پەیامەکەی خوای گەورە (جزیە) بدەن.

- ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴾ المائدة: ٥٤.

واتە: ئەوانەی هەڵگری پەیامی خواویستین، زەلیل و خۆ بەکەم زانن بەرامبەر بە موسوڵمانان، خاوەن ورە و جوامێر و ئازاشن بەرامبەر کافران.

- ﴿ وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِۚ ﴾ الأنفال: ٣٩.

واتە: جەنگ و جیهادیان بەرامبەر بەرپا بکەن، تا موسوڵمانان لە دینەکەیان پاشەگەز نەکرێنەوە و، دەسەڵاتی باڵا و سەروەرێتی حوکم بۆ دینەکەی خوای گەورە دەبێت و بەس.

خوای گەورە ئەوەی لەسەر موسوڵمانان فە ڕز کردووە، کە جیهان بهێننە ژێر دەسەڵاتی خوای گەورە، تا بستە خاکێك نامێنێتەوە و تاقە کافرێك نەمێنێتەوە، کە نەخرابنە ژێر ڕکێفی ئیسلام و دەسەڵاتی موسوڵمانانەوە..

مادام بستە خاکێك، یان تاقە کافرێك لە کات و شوێنێکدا مابن و، نەخرابنە ژێر سایەی شەریعەتەکەی خوای گەورەوە، مانای وایە: موسوڵمانان کەمتەرخەمبوون و حەتمەن خوای گەورە موحاسەبەیان دەکات، بەو مەرجەی لە توانایاندا بووبێت ئەوە بکەن و نەیانکردبێت.

ئەمەش وا دەخوازێت، کە موسوڵمانان بەردەوام لە حاڵەتی جیهاد و

ئامادەکاریی و ئامادەباشیی دابن، تا دەگەنە ئەو مەبەستە گەورەیەی خواویستیی، کە بریتییە لە: سەلماندن و چەسپاندنی سەروەریێتیی شەرع.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (مَن قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هي العُلْيَا، فَهو في سَبيلِ اللَّهِ)[1].

واتە: هەرکەسێك بەو نییەتە جەنگا، کە دینی خوا سەرکەوتوبێت و سەروەریێتیی شەرع بچەسپێت، ئەوە ئەو کەسە لە ڕێگای خوادا جیهادی کردووە.

خوای گەورەش فەرمان بەسەر موسوڵماناندا دەدات، کە جیهادەکە بەو مەبەستە بکەن: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ٢٤٤ ﴾ البقرة: ٢٤٤.

لێرەدا پێویستە ئەو خاڵە سەرەکییە ڕوون بکەینەوە، تا دیدلێڵی دروست نەبێت، ئەویش: پەی بردنمانە بە جیاوازی نێوان دوو حاڵەت:

حاڵەتی یەکەم: ئەنجامدانی جیهاد و جەنگە، بۆ ئەوەی کافران بێنە ژێر ڕکێفی دەسەڵاتی ئیسلام و، سەروەریێتیی شەریعەتەکەیەوە.

حاڵەتی دووەم: خەڵك ناچارکردن لەسەر موسوڵمان بوون.

حاڵەتی یەکەم، حەق و ڕەوایە و خوای گەورە فەرزی کردووە (ئەمە چەسپاندنی دەسەڵاتی شەرعییە لە دارولئیسلامدا).

حاڵەتی دووەم، ناهەقییە، دروست نییە و خوای گەورە حەرامی کردووە، ئێمە کلۆجێك بۆمان نییە، خەڵکی بەزۆر موسوڵمان بکەین: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِ﴾ البقرة: ٢٥٦.

---

(١) بوخاری (١٢٣)، موسلیم (١٩٢٤).

واتە: بە هیچ کلۆجێك، هیچ جۆرە تین و فشارێك، جائیز نییە بخرێتە سەر خەڵکی بۆ موسوڵمان بوونیان.

ئەمە حوکمی هەموو مرۆڤایەتییە، جگە لە عەڕەب، کە ناشێت لەسەر بتپەرستیی بمێننەوە.

حاڵی سێیەم: سەروەرێتیی شەرع لە سوودی کافرەکانیشە:

کێشەی مرۆڤی کافر ئەوەیە :کە دەیەوێت وەکو بێگیان و ڕووەك و ئاژەڵ، حیساب و ڕەفتاری لەگەڵدا بکرێت، واتە: نایەوێ بەرپرسیارەتیی بکەوێتە سەرشان، نایەوێت ئەوەی بیربخرێتەوە، کە سبەی خوای گەورە موحاسەبەی دەکات.

نایەوێت دینی خوا قبوڵ بکات، چونکە فەرزەکانی بە ئەرکێکی قورس دەزانێت، ئەوەشە وایلێکردووە بخوازێت، کە لێیگەڕێین وەك ئاژەڵ و ڕووەك بژی و بمرێت، بەوەش دەڵێ: ئازادی، چونکە پێی وایە: ئاژەڵەکان ئازادن.

بۆیە دەبێت ئەمیش ئازاد بێت و، ئەرکی دین و دینداریی نەکەوێتە سەر! بەڵام خوای گەورە تەئکیدی لەوە کردۆتەوە، کە مرۆڤ شتێکی ترە.. ومەخلوقەکانی تری دەوروبەری بۆ ئەوە دەستەبەرکراون و بۆ ئەوە مەیسەرن: ﴿ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ﴾ البقرة: ٢٩.

واتە: ئەوە خوای گەورەیەو کە هەموو ئەوەی لەسەر زەویدا هەن، بۆ ئێوەی خەلق کردوون.

- ﴿ أَلَمۡ تَرَوۡاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَأَسۡبَغَ عَلَيۡكُمۡ نِعَمَهُۥ ظَٰهِرَةٗ وَبَاطِنَةٗ ﴾ لقمان: ٢٠.

واتە: مەگەر نابینن، کە خوای گەورە ئاوا هەموو ئەوانەی بۆ ئێوە دەستەبەرکردووە، کە لە ئاسمانەکان و زەویدان و، نازونیعمەتی ئاشکرا و شاراوەی خۆی بەسەرتاندا ڕژاندووە؟!

کەوابوو: خوای گەورە مرۆڤی خەلق نەکردووە و بەڕەڵای بکات، ئەو بەڕەڵاییەی کافر پێی دەڵێت: ئازادی و سەربەستیی.. بەڵکو لەبەر ئەو خەلقکردن و دەستەبەرکردنی گەردوون و ژیان بۆی و، ئەو هەموو ناز و نیعمەتانەیدا داوای لێکردووە: ئەرکی عەبدایەتیی بۆ خوای گەورە جێبەجێ بکات، چونکە بۆ ئەوەی خەلقکردووە: ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ ﴾ الذاريات: ٥٦.

واتە: جنۆکە و مرۆڤم هەر بۆ پەرستنی خۆم خەلقکردووە.

جا لەبەر ئەوە کافر نایەوێت مل لێنێت و ناشییەوێت ئەم حەقیقەتەی بۆ باسکەن و، بەردەوام بیری بخەنەوە، نایەوێت تەسلیم بە خوای گەورە بێت و ئەرکی عەبدایەتییەکەی بۆ جێبەجێ بکات، چونکە نایەوێت بەرپرسێتیی هەڵبگرێت و، سوورە لەسەر یاخیبوون و بەڕەڵایی، خوای گەورە ئەوەی لەسەر موسوڵمانان فەرزکردووە، کە ئەم کافرە سەرکەشە لەخۆ بگرن و، بیهێننە ژێر سایەی حوکمی دینی خوای گەورە وو نەهێڵن وەکو کۆیلەی لاسار لە سەییدەکەی هەڵبێت..

بۆیە دەبێت موسوڵمان بەناوی خوای گەورە و، لەبەر خاتری خوای گەورە کافرانیش بهێنێتە ژێر دەسەڵاتی خوای گەورە.

واتە: ژێر سایەی شەریعەتەکەی و ئاڕاستەی دینەکەی.. بەڵام لە هەمان کاتیشدا سەربەستیی ئەوەی لێناگیرێتەوە، کە خۆی ئازادە ئیسلام قبوڵ دەکات و موسوڵمان دەبێت، یان نا..

بۆی هەیە لەسەر دینەکەی خۆی بمێنێتەوە، بەڵام دەکەوێتە ژێر دەسەڵاتی

حوکمی ئیسلام.. ئەگەر کەسانێك وتیان: خۆ خەڵکانێك هەن خودا دەناسن و دەیپەرستن، ئیتر بۆچی دەهێنرێتە ژێر سایەی ئیسلام؟

دەڵێین: هاتنە ژێر دەسەڵاتی ئیسلام، تەنها یەك ڕێگا و شێوە و چۆنیەتییەکە بریتییە لە : قبوڵکردنی دیدوڕێی پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (ئەوە وەکو سیستمی حوکمی وڵاتەکەیە، نەك دین پێگۆڕینی)..

ئەگەر ئەم خاڵە وەکو حەقیقەتی خۆی ڕوون بۆوە، ئەوە دەسەلمێت: کە هێنانە ژێر سایەی حوکمی ئیسلام، قازانجی موسوڵمانانە و قازانجی کافرەکانیشە... چونکە کافر، ئەگەر وەلکرا و کەس نەیهێنایە ژێر حوکمی شەرع؛ حەتمەن دەکەوێتە ژێر هەوا و هەوەسی خۆی و، دەستدرێژی دەسەڵاتدارانی کافری ملهوڕ و، دەکەونە دوژمندارێتیی یەکتریی، چونکە ماف و ئەرك و دەسەڵاتەکان، بەپێی شەریعەتی خوایی دیاری ناکرێن و، حەتمەن شەڕوشۆڕو خراپەکاریی بڵاودەبێتەوە - ئەمەش وەکو وتمان، بە زیانی مرۆڤایەتیی تەواو دەبێت-.

خاڵی چوارەم: دادی بێ هێز زەلیلییە و هێزی بێ داد ملهوڕییە:

- هەر لەسەرنجێکی سەرپێییدا لە واقیعی جیهانی ئەمڕۆ، بۆت دەردەکەوێت: کە ئەوەی باڵادەستە و بڕیاری خۆی دەدات، کە خاوەن هێزە..

هێز حوکمی (حەق) دەکات، هەر (حەق)ێکیش، کە دەبینیت لە کات و شوێنێکدا، زەلیل و پێشێلە ئەوە لەبەر ئەوەیە: کە هێزێکی کاریگەریی لە پشت نییە.

ئازایەتی ئەمڕۆ ستەمکارێتییە، لە کۆن و نوێدا ئەوە ڕێسا بووە و ڕێسایە: دادی بێ هێز زەلیلییە و هێزی بێ داد ملهوڕیی و ستەمکارییە..

- هەر لەسەرنجێکی تری سەرپێییدا، لە واقیعی دوێنی و ئەمڕۆی جیهاندا

بۆت دەردەكەوێت: كە بێ نرخترین و هەرزانترین شت مرۆڤە! بنەماكانی (وجود) و مافەكانی، هەمووی لە زۆرترین شوێنی سەر زەویدا خوراون.

- لە توێژینەوەیەكی مێژوویدا، ئەوەت لا دەبێتە بەڵگە نەویست، كە تەنها لە مێژووی ئەم ئوممەتە موسوڵمانەدا، دادپەروەریی باڵادەست بووە و هێز لە دوایەوە بووە.

لەتاك و كۆی ئوممەتدا، دەبینیت ئازایەتی هاوڕێی، بەزەیی و سۆز و ڕەحمەت بووە، سەرخستنی حەق (كە لە شەریعەتی خوادایە) بەرزترین هیوا و مەبەستی موجاهیدان بووە..

لە ژێر سایەی كۆمەڵگە و دەوڵەتی ئیسلامییدا، قازییەك حوكمی شەرعی لەبەرژەوەندی كافران، دژ بە موجاهیدا دەركردووە! وەكو، كە قازیی(سەمەرقەند) بە پێی شەریعەتی ئیسلام، حوكمی لە بەرژەوەندیی دانیشتوانە كافرەكەی (سەمەرقەند) دەركرد، بەرامبەر هەڵوێستی سوپای ئیسلامی، سوپاكەش تەسلیم بە بڕیارەكەبوو و سامانە زەوتكراوەكەی گێڕایەوە بۆ خاوەنەكانیان - ئەوە لە ئیسلامدایە، كە قازیی موسوڵمان، حوكم بەسەر خەلیفەشدا دەچەسپێنێت لەبەرژەوەندی جولەكەیەكدا[١]..

مێژووی فەتحی ئیسلامیی و ڕەفتاری فەرماندە و سەربارەكانی، لەگەڵ وڵات و گەلاندا بەراورد ناكرێت، بە داگیركردنی كۆن و نوێی ئەهلی كوفر (نە بە ئەسكەندەر و قەیسەر و كیسرا و، نە بە هێزی خاچپەرستان و ئیستیعماری سەردەم).

فەرماندە و سوپای ئیسلام، لەگەڵ ئازایەتیی و دلێرییدا بەزەیی و سۆز و جوامێرییان نیشان دەدا، چونكە سیما و سیفاتی دینداریێتییان بوو..

(١) وەكو حوكمی (شورەیحی قازی)، بەسەر سەیدنا عەلی خەلیفەدا (خوا لێی ڕازی بێت)، لەبەرژەوەندیی جولەكەكە، كە درۆشی كرد زرێكە موڵكی خەلیفەبوو، بەڵام بەڵگەی نەبوو!

دەیان گەل و نەتەوە، کەوتنە بەر دەستی سوپای فەتحی ئیسلامی، بەڵام تا ئێستاش لەسەر دینی خۆیان هەر ماون (وەکو: سیخ و هیندۆس و بودایی.. چ جای دیان و جولەکە و مەجوسی)..

داپەروەرترین هێز، کە گەلانی گرتبێت و ڕەفتاری جوانیی لەگەڵدا کردبن، سوپای فەتحی ئیسلامی بووە.. چونکە لە دید و موماڕەسەی موسوڵمانەوە سووکایەتی نە بە دین دەکرێت، [1] نە بە هزروژیریی و، نە بە گیان و نە بە ماڵ نە بە وەچە و زوورڕییەت..

پێشئەوەی بچینە سە خاڵەکانی تر، حەزدەکەم ئەم چوار خاڵە بە کورتی نیشان بدەمەوە:

١- خوای گەورە هەموو شتێکی لەم سەرزەمینەدا، لەبەرژەوەندیی مرۆڤ دروستکردووە.

٢- لەبەرامبەر ئەم فەزڵ و چاکە و نیعمەتانەی خوای گەورەدا، مرۆڤ موکەللەفە (داوای لێکراوە) بە دینی خواوە پابەند بێت، چونکە لێیدەپرسێتەوە.

٣- خەڵکی لە بەرامبەر خواناسیی و خواپەرستیی و پابەندیی دینداریيدا بوون بە دوو کۆمەڵ: کافران و موسوڵمانان.

٤- خوای گەورە ئەوەی لەسەر موسوڵمانان فەرزکردووە، کە دەبێت لەپێناوی ڕازیکردنی خوای گەورەدا جیهاد بکەن، تا کافرەکان بخەنە ژێر دەسەڵاتی دینی خواوە.

٥- هاتنی کافران بۆ ژێر سایەی دەسەڵاتی دینی خوای گەورە، لە هەموو

---

(١) لە مانگی (٦ ی ٢٠١٤)دا لە شاری حەلەبی سوریا موجاهیدانی یەکێك لە گروپە جیهادییەکان، حوکمی قازیی شەرعییان لەسەر کابرایەك چەسپاند، کە لێدانی (١٠) دە قامچیی تەمبێکردن (تەعزیر) بوو، چونکە جنێوێکی ئاوای دابوو: (هەی وا لە دینی بەنزین...)!!، قازیش حوکمی تەمبێکردنی دابوو، چونکە دین هەر چۆنێك بێت، ناشێت جنێوی پێ بدرێت..

لایەکەوە لە بەرژەوەندیی موسوڵمانانە و، لە زۆرینەی لایەنەکانیشەوە لە بەرژەوەندیی خودی کافرەکانیشە.

خاڵی پێنجەم: ئاشتیی جیهانیی لە سایەی دادی ئیسلامدا دێتە دی:

کەوابوو: ئاشتیی ڕاستەقینە و ئەمانی واقیعی، تەنها ئیسلام بۆ دانیشتوانی سەرزەمینی مسۆگەر دەکات، موسوڵمانان تەنها لە ڕێی ئیسلامەوە، ئاشتیی و ئەمان بۆ خەڵکی دابین دەکەن و، تەنها لەو کاتەشدا دەبێت، کە سەروەرێتیی وڵات بۆ ئیسلامە و موسوڵمانی سەرڕاست و شیاو دەسەڵاتداری باڵایە.

هەر ئاشتیی و ئەمانێك، لەگەڵ غەیرە موسوڵماندا (لە دەرەوەی دارولئیسلام) بدرێت، حەتمەن ئەوە بە پێی ڕێکەوتنێکە، کە سەرەتا و کۆتاییەکەی ڕۆشن دەبێت، وەکو ئەو حاڵەتەی، کە کۆمەڵە کافرێکی خاوەن دەوڵەت، یان هێز، لە پێناوی هێنانەدیی بەرژەوەندییەکی خۆیاندا، داوا لە دەوڵەتی ئیسلامیی دەکەن، ڕێکەوتنێك لەسەر ئاشتیی و ئەماندان بە یەکتریی بۆ ئەوەندە ساڵە بکەن، یا تا هێنانەدیی بەرژەوەندییەکە..

لەم ڕوانگەوەیە، کە دەبینیت زۆربەی ئاڕاستەکانی جیهادکردن و، ڕێکەوتن و تەقەبەست (هدنة)، پەیوەستن بەکات و مەرجی خۆیانەوە، چونکە ناشێت لەگەڵ هیچ هێزێکی کوفردا، ڕێکەوتنی هەمیشەیی ئاشتیی و ئەمان ئەنجام بدرێت.

خوای گەورە لە زۆر شوێنی قورئاندا وشەی (السلام)، کە ئاشتیی و ئەمانە، بەمانای چوونە ژێر ئیسلام ناودەبات، وەك دەفەرموێت: ﴿ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ ﴾ البقرة: ٢٠٨.

واتە: هەمووتان هەموو لایەنەکانی ئیسلام قبوڵ بکەن، هەروەها: ﴿ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَىٰٓ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَـٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ﴾ النساء: ٩٤.

واتە: هەر کەسێك، کە سەلامی لێکردن (کە نیشانەی موسوڵمانێتیی و تەسلیم بوونە بە دینی خوا) مەڵێن: تۆ موسوڵمان نیت.. چما ئێوە مەبەستی دونیاییتان هەیە؟

مادام بستە خاکێك لەسەر زەمیندا بمێنێت، کە سایەی حوکمی خوای گەورەی بەسەردا نەکشابێت و، خەڵکەکەی نەهاتبنە ژێر ئاڕاستەوانی دینی خوا، ئەگەر توانای تەواو لەبەردەستدابوو، حەتمەن هەڵوێستی موسوڵمانان: جیهاد ڕاگەیاندنە بەرامبەریان: ﴿ قَـٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلْكُفَّارِ وَلْيَجِدُواْ فِيكُمْ غِلْظَةً ﴾ التوبة: ١٢٣.

واتە: بەرامبەر کافرانی نزیك خۆتان بجەنگن، با توندوتیژیتان تێدا بەدی بکەن.

هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ ﴾ الأنفال: ٣٩.

واتە: جەنگ و جیهادیان بەرامبەر ڕابگەیەنن، تا ڕێ لە فیتنە بگرێت(کە ناچارکردنی موسوڵمانانە لەسەر پاشگەزبوونەوە لە دینەکەیان و هەڵگەڕانەوەیانە لێی)، تا سەروەرێتیی باڵا، هەمووی لە دەست دینی خوادا دەبێت و بەس..

مادام کەسێك لەسەر کوفر مابێت و نەهاتبێتە ژێر سایەی حوکمی خوای گەورە، کەوابوو (فتنة) بەردەوامە (چ جای هەبوونی موسوڵمانێکی چەوساوە!).

ئەو ئەرکەی لەو ساتەوەختەدا فەرز دەبێت -ئەگەر توانا هەبوو- جیهاد

کردنە، تا قوتار دەکرێت و دەهێنرێتە ژێر سایەی حوکمی شەرعەوە، تا دینەکەی خوا باڵادەست دەبێت.

(فتنە) مەرج نییە هەر ئەشکەنجەدان و ناچارکردنی موسوڵمانەکە بێت، لەسەر پاشگەزبوونەوەی لە دینەکەی، بەڵکو چەواشەکردن و فریودان و لە دین لادانیشی، هەر (فتنة)یە.

بزانە ساڵانە دەوڵەتانی سەردەم، چەند ملیار بۆ چەواشەکردن و لەدین لادانی خەڵکی سەرف دەکەن و، چەند نەخشەوان و پسپۆر بۆ گومڕایی کردنی مرۆڤایەتی لێبڕاوە؟!

ئەم حاڵەتەش، هەروا بەردەوام دەبێت، تا ئەوکاتەی ئیسلام دەسەڵاتی باڵا دەگرێتە دەست و ئاڕاستە دەکات.

خاڵی شەشەم: پۆلێنکردنی خەڵکی بەپێی دید و هەڵوێستیانە لە ئیسلام و دەسەڵاتەکەی:

لەمەوە، کە ڕابوورد دەردەکەوێت: کە پۆلێنکردنی خەڵکی لە ئەسڵدا، دوو پۆلن: موسوڵمانان و کافران.. کافرەکانیش بە پێی دید و هەڵوێستیان لە ئیسلام و، دەسەڵاتەکەی سێ پۆلن:

١- ئەوانەی لەژێر دەسەڵاتی حوکمی خوادان و، لە ئەمانی موسوڵماناندان (ئەماندراوانی دارولئیسلام).

٢- ئەوانەی ڕێکەوتنیان لەگەڵماندا هەیە، کە ڕێکەوتنەکە بەرژەوەندی ئێمەش دەهێنێتە دیی.

٣- ئەوانەی هیچ پەیوەندیی ئەمان و ڕێکەوتنیان لەگەڵماندا نییە، کە بە شەڕانیی هەژمار دەکرێن.

موسوڵمانانیش یەك ئوممەتن، پێغەمبەری خوا(صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (الْمُسْلِمُونَ عَدُولٌ، يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ)(١).

واتە:موسوڵمانان یەكسان و هاوشانن، بچوكترین كەسیان بەرپرسێتی ئەوانی تر هەڵدەگرێت، موسوڵمانان بەرامبەر غەیرە یەك دەستن.

هەروەها دەفەرموێ: (مثلُ المؤمنين في تَوادِّهم، وتَراحُمهم، وتعاطُفِهمْ مثلُ الجسَدِ إذا اشتكَى منْهُ عضوٌ تداعَى لَهُ سائِرُ الجسَدِ بالسَّهَرِ والْحُمَّى)(٢).

واتە: نمونەی موسوڵمانان، لەیەكتر خۆشویستن و بەزەیی هاتنەوە بەیەكتریدا و سۆز دەربڕین بۆ یەكتریی، هەموو وەكو یەك جەستەن، كە ئەندامێكی ئەو لەشە تووشی ئازارێك دێت، هەموو ئەندامەكانی تری لەش، (تا)دایاندەگرێت بۆی و، شەونخوونیی بۆ دەكێشن.

هەروەها دەفەرموێ: (إنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا، وشَبَّكَ أَصَابِعَهُ)(٣).

واتە: موسوڵمان بۆ موسوڵمان وەكو خشتی دیوارە، هەر یەكێكیان ئەوی تر دەگرێت و بەهێزی دەكات، لەو كاتەدا، كە وای فەرموو، پەنجەكانی دەستی پاكیشی كرد بەناویەكدا.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ٣٦ وَٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُواْ هُمۡ يَغۡفِرُونَ

---

(١) ئەم فەرموودەیەم بەم لەفزە دەستنەكەوت، بە چەند لەفزێكی جیاواز هاتووە، لەوانە: (الْمُسلمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وهم يَد عَلَى من سواهُم يسْعَى بذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُم وَيرد عَلَى أَقْصَاهُم) و لەفزی تریش، ئەبو داوود (٤٥٣٠)، نەسائی (٤٧٣٤)، ئەحمەد (٩٩٣) ... ئیبنو حەجەر لە (تخريج مشكاة المصابيح) (٣٨١/٣) دەفەرموێت: حەسەنە.

(٢) بوخاری (٦٠١١)، موسلیم (٢٥٨٦)، لەفزەكەش هی موسلیمە.

(٣) بوخاری (٦٠٦٢)، موسلیم (٢٥٨٥)، ترمزی (١٩٢٨)، لەفزەكەش هی بوخارییە.

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٨﴾ ﴿٣٩﴾ ﴾ الشورى: ٣٦ – ٣٩.

واتە: ئەوەی لای خوای پەروەردگارە لە پاداشت و نازونیعمەت، چاکترە لەوەی لە دونیادا لەبەردەستاندایە و دەمێنێت و، وەکو شتی دونیایی لەدەست ناچێت.

کەوابوو: ئەوەی لای خوای گەورەیە چاکترە بۆ ئەو کەسانەی باوەڕیان هێناوە و، پشتیوانیی و ئومێدیان بە خوای گەورەیە و بەس..

ئەو پاداشت و نازونیعمەتە نایابانەی لای خوای گەورە، بۆ ئەو کەسانەشە، کە خۆیان لە گوناهە گەورەکان (الکبائر) بەدوور دەگرن و، توخنی تاوان و گوناهی وا ناکەون، کە تووڕەش دەبن، تووڕەبوونەکەی خۆیان قووت دەدەنەوە و دەری نابڕن و، لەناخیشیاندا نایکەنە بوغز، بەڵکو بە لێبوردن دەریدەبڕنەوە..

لێبووردن لەو کەسانەی هۆکاری ڕق هەستان و تووڕەکردنیان بوون.. ئەمانەش شایانی ئەو پاداشت و نازونیعمەتەی لای خوای گەورەن، هەروەها ئەو کەسانەش، کە بەدەم بانگهێشتی خواویستییەوە چوون و نوێژەکانیان دەکەن، کە هەموو کاروبارێکی ناوخۆیان بە پرس و ڕاوێژ و ڕا ئاڵوگۆڕکردنە...

ئەوانەش، کە لەو سامان و ماڵەی پێیان بەخشیوون دەبەخشن، چ زەکات و چ خێروخێراتی تر.. هەروەها ئەو کەسانەش، کە دەستدرێژیان دەکرێتە سەر، یان دەبوورن، یان لە سنووری شەرعدا مافی خۆیان وەردەگرنەوە... ئەمانە بەتایبەتی خوای گەورە پشتیان دەگرێت، چونکە توانای حەق سەندنەوەیان هەیە و، نە ترسنۆك و زەلیلن و نە ستەمکار..

- هەروەها: ﴿ وَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٨﴾ ﴾ المنافقون: ٨.

واتە: عیزەت و سەربەرزیی و ورەبەرزیی، هی خواو پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)و موسوڵمانانە، بەڵام دوورِووەکان پەی بەوە نابەن.

- هەروەها: ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴾ المائدة: ٥٤.

واتە: ئەوە سیفەتی ئەو موسوڵمانانەیە، کە خوای گەورە دەیانکات بە دیلی ورە ڕووخاو و دەشتەکیی و ئەو بەزیوانەی جیهاد وەلدەکەن، ئەمانە لەبەرامبەرموسوڵماناندا زەلیل و گچکە و بێ دەسەڵاتن، بەڵام لەبەرامبەر کافران ئازا و چاونەترس و جوامێرن.

ئەو پۆلە کافرەی، کە لە ژێر سایەی سەروەرێتیی شەرع و دەسەڵاتدارێتیی موسوڵماندا، ئەمانی دراوەتێ و دەژی، ئەو کەسانەن، کە ئەهلی ئیسلام داڵدەیان داون و، ئاشتیی و ئەمانیان بۆ ڕاگەیاندووون.

بەڵام ئایا هەموو جۆرە کافرێك ئەم ئاشتیی و ئەمانەی دەدرێتێ؟

- هەندێك لە شەرعناسان گشتییان کردووە و فەرموویانە: بەڵێ، دەدرێتە هەموویان، هەندێکی تر لە شەرعناسان تایبەتیان کردووە و دەفەرموون: نادرێتە هەموویان:

حەنبەلییەکان لەکتێبە فیقهییەکانیاندا لە (باب عقد الذمة) دا بەدەق دەفەرموون:

(ئاشتیی و ئەمان دەدرێتە کەسانێك، کە ئەهلی کیتاب (خاوەن دینی ئاسمانی) بن، هەروەها ئەوانەش، کە گومان لە دینەکەیان دەکرێت، کە ئایا ئاسمانییە، یان نا، وەکو: (مەجوس -زەردەشتی)، ئەوا ئیمام/ خەلیفە دەبێت گرێبەستی ئەمانیان لەگەڵدا ببەستێت، ئەگەر لە دوژمنکارێتیی و خراپەکارییان دڵنیابوو، بەڵام دەبێت ئەم چوار مەرجە بهێننە دیی، یان پێوەی پابەندبن و بەڵێنی لەسەر بدەن:

١- (جزیە) دیاریکراوەکە بدەنە دەوڵەت و، ملکەچیی بۆ دەربڕن.

٢- بە خراپیی باسی دینی ئیسلام نەكەن.

٣- كارێك نەكەن، كە زیانی موسوڵمانانی تێدابێت.

٤- ئـــــەحكامی ئیســــــلام (یاســـــای شـــــەرع)یان بەســــــەردا دەچەســــپێت، لەهــــەموو لایەنــــەكانی : (كوشــــتن و نــــاموس و دزی و ســزا حــەددەكانی تــر)، لــەوانەدا، كــە لــە دینــی خۆشــیاندا حــەڕام بێــت، وەكــو: زینــاكردن نــەك لەوانــەدا، كــە لــەلای ئێمــە تاوانــە و لای ئەوان شیاوە، وەكو شەڕاب خواردنەوە.

(جزیە) لەسەر: (ئافرەت و منداڵ و نێرەموك و شێت و نەخۆشی درێژخایەن و كوێر و پیر و پەككەوتە و قەشە و ڕاهیب) دانانرێت.

هەر كەسێك لەمانەی ئەهلی زیمە، (كە ئاشتیی و ئەمانیان لە دارولئیسلامدا دەدرێتێ)، ئەگەر ڕازی نەبوو جزیە بدات، یان ملكەچیی بۆ ئەحكامی شەرعی دەرنەبڕی، یان بەبڕیاری دەسەڵاتدارانمانەوە پابەند نەبوو، یان زینای لەگەڵ ئافرەتێكی موسوڵمان كرد، یان مارەی كرد (كە بۆیان جائیز نییە)، یان جەردەیی و ڕێگریان كرد، یان سووكایەتیی بە خوای گەورە، یان بە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) كرد، یان موسوڵمانێكی كوشت، یان موسوڵمانی لە دین هەڵگێڕایەوە، ئەوا گرێبەستی ئەمانە، كە پێی هەڵدەوەشێتەوە و حاڵی وەكو(دیل)ی لێدێت، كە خەلیفە لەوەدا سەرپشكی دەكات (بە دیلی بمێنێتەوە، یان لە وڵات بڕوات)، سامانەكەشی بۆ بەیتولمال دەبێت، بەڵام پەیوەندیی هاوسەرگیریی و باوك و ئەولادێتیی بەردەوام دەمێنێت)[1].

- بەپێی ئەم دید و تێڕوانین و پێناسەیە، ئەهلی كیتاب مافی وەرگرتنی وەزیفەی دەوڵەتیان نییە، مافی ئەوەیان نییە ببنە ئەندامی شوڕا، یان لە باڵاتر بۆ دەسەڵاتە سەروەرییەكان.

---

(١) ئەمە دەقی كتێبی (دلیل الطالب)ی حەنبەلییەكانە.

کەوابوو: مافی ئەوەیان نییە خۆ بۆ پۆستەکانی سەرۆکایەتیی بپاڵێون، بەڵام ئەگەر کۆمەڵگە و دەوڵەتی ئیسلامی پێویستییان پێبوو، دەتوانن لە هەندێك پلەوپایەی ڕەسمیی حکومەتدا تەعینیان بکەن، بە مەرجێك وەزیفەکەیان وانەبێت، ئاڕاستەکردنی موسوڵمانانی تێدابێت، چونکە یەکێك لە مەرجی مانەوە و ئەماندان بە ئەهلی زیممە ئەوەیە: کە لەبەر دەست موسوڵماناندابن، نەك ببنە پێشەوا و سەرکردە و ئاڕاستەوان.

زانایانی ئەم مەزهەبە دەفەرموون: بۆیان نییە ببنە دەمڕاستی کۆڕ و کۆبوونەوە، کە موسوڵمانی تێدابێت، دەبێ ئەوان دەستپێشخەری سڵاوکردن بن لە موسوڵمانان، پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (لا تَبْدَأُوا الْيَهُودَ والنَّصَارَى بالسَّلَامِ، وإِذَا لَقِيتُم أَحَدَهُم فِي الطَّرِيقِ فَاضْطَرُّوهُم إِلَى أَضْيَقِه)[١].

واتە: ئێوە پێشتر سڵاو لە جولەکە و دیانەکان مەکەن، ئەگەر لە کۆڵانیشدا پێیان گەیشتن، ڕێگایان لێ تەسك بکەنەوە!

(ئیمامی ئەوزاعی) دەفەرموێت: ئەمە لە لایەنی سیاسەتی گشتیی و ڕەفتارە، دەنا سڵاولێکردنیان جائیزە.

ئەمەی لەسەرەوە باسکرا لە بۆچوونی شەرعناسانی ئەم مەزهەبە؛ هەندێك ئەحکامی تێدایە، کە لە زۆر ڕووەوە ڕاستە و، هەندێکی تریشیان لە لایەنی هەڵوێستی ڕۆژانە و کاتییەوەیە.

لە تەفسیلاتی تری کتێبە شەرعییەکاندا، جۆرەها ئەحکامی حاڵەتی جیاوازیان تێدایە، کە بواری دارشتنی یاسا دەوڵەمەندتر دەکەن. گرنگە ئەوەمان لەبەر چاوبێت، کە گرێبەست لەگەڵ ئەهلی زیممەدا لە مێژووی ئیسلامدا، بەیەك شێوە و چۆنییەتی

---

(١) موسلیم (٢١٦٧)، ئەبو داوود (٥٢٠٥)، ئەحمەد (٧٦١٧)، ترمزی (١٦٠٢) و لەفزەکەش هی ئەمە.

نــەبووە و نییــە، چونکــە زۆر شــت کاریگــەریی لەســەر دیــاریکردنی هەڵوێســـتی ڕەســـمیان دەدات لەســـەریان، وەکـــو: هـــەبوونی ڕادەی هێزو بەهێزیی و هێنانەدیی بەرژەوەندیمان..

ئــەوەی مــن پــێم چاکــە ئەوەیــە: کــە لــەم ســەردەمەی خۆمانــدا، موســـوڵمانان نـــەرم ونیـــان بـــن بەرامبـــەریان و، ڕێکەوتـــن و یاســـا و ڕێســـا و هەڵوێســـتە ڕەســـمییەکانیان، بەرامبـــەر غـــەیرە موســـوڵمان ســـووك و ئاســـانتر بێـــت و، ئـــەو فەتوایانـــەیان بەســـەردا بچەســـپێنن، کە سووك و ئاسانن.

لەبەرامبەردا ئەوانیش دەبێت پابەندبن بـە یاسـا و ڕێسـا و ڕێکەوتنەکانـەوە، کەسیش لە موسوڵمانان بۆیان نییە ناچاریان بکات، کە دینەکـەیان وازلێبهێـنن و ئیسلام قبوڵ بکەن: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِ﴾ البقرة: ٢٥٦، دەبێت موسوڵمانان ڕەفتاریـان بــــە جــــوانیی و ئــــەدەبی باڵاوەبێـــــت لەگـــــەڵیان: ﴿وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ﴾ العنكبوت: ٤٦.

واتە: بەغەیری ئەو شێوازەی، کە جوانترینە، ڕەفتار لەگەڵ ئەهلی کیتابدا مەکەن.

بۆیە ناشێت دەستدرێژیی بکرێتە سەر ماڵ و سامان و ئابڕوویان.. پێغەمبەری خوا(صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) لە هەرِەشەیەکی سەختیدا، دەفەرموێت: (مَنْ آذَى ذِمِّيًّا فَأَنَا خَصْمُهُ، وَمَنْ كُنْتُ خَصْمُهُ خَصَمْتُهُ يَوْمَ القِيَامَةِ)(١).

واتە: هەر کەسێك ئازار بەکەسێکی ئەهلی زیممە بگەیەنێت، من لە بەرە ناکۆکەکەی بەرامبەری دەبم، هەر کەسێکیش من ببمە بەرەی ناکۆکی لە قیامەتدا، بەرامبەری ناکۆکانە دەوەستمەوە (دیارە، کە هەرکەسێك، کە

(١) خەتیبی بەغددی لە (التاریخ)ەکەیدا هێناویەتییەوە.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ناکۆکایەتیی بکات، حەتمەن لەسەر حەق نییە و باتڵە، حەتمەن، یان کافرە، یان فاسقە، یا ستەمکار، یا هەرسێکیان!).

لە فەرموودەیەکی تریدا دەفەرموێت: (وإن الله لم يُحِلَّ لكمْ أنْ تَدْخُلُوا بُيُوتَ أَهْلِ الكتابِ إلَّا بإذْنٍ وَلَا ضَرْبَ نِسائِهِمْ وَلَا أكْلَ ثِمَارِهِمْ إِذا أعْطُوكم الَّذِي عَلَيْهِمْ)[1].

واتە: هەروەها خوای گەورە ئەوەی بۆ شیاو نەکردوون، بچنە ماڵەکانیانەوە (ماڵی ئەهلی کیتاب)، بەبێ مۆڵەت و ڕێپێدانی خۆیان، ناشێت کەس لە ئافرەتەکانیان بدات، ناشێت کەس لەبەرهەم و ڕەنجیان بخوات، مادام ئەوان (جزیە) دەدەن، کە لەسەریانە.

شەرعناسانی ئیسلام دەفەرموون: (هەر موسوڵمانێك بەرازێك بکوژێت، کە موڵکی ئەهلی زیممە بێت، یان شەڕابەکەی بڕێژێت، دەبێ بۆی قەرەبوو بکاتەوە و غەرامە دەکرێت لەسەری، بەڵام ئەگەر موڵکی موسوڵمان بوون (بەراز و شەرابەکە) مافی هەدرە و نابژێررێتەوە بۆی).

جــزیــە: سامانێکە و ئەهلی زیممە دەبێت بیدەنە حکومەتی ئیسلامیی، کەڕەمزی ملکەچیانە بۆ دەوڵەتی ئیسلامیی و دەستوورەکەی.

لە لایەکی تریشەوە دادپەروەریی ئیسلام نیشان دەدات، کە ئەمانە ئەو بڕە سامانە دەدەن و نابنە سەربازیی دەوڵەت[2]، ئەگەر جەنگیش بەرپا ببێت، ئەوان هەردوورە پەرێز دەبن لێی.

ئەمەش دادپەروەرییە، چونکە جەنگ و کوشتار لە ئیسلامدا، کە جیهادە خواپەرستییە، کە لەسەر موسوڵمانان فەرز دەبێت، نەك لەسەر ئەوان.

---

(١) ئەبو داوود (٣٠٥٠)، شێخی ئەلبانی بە زەعیفی داناوە.

(٢) ئەمەی لەم زەمانەدا پێی دەڵێن :(بەدەل)، کە لە هەموو وڵاتێکدا هەیە، پارەیە و دەدرێت، یان خزمەتکردنە لە دائیرەی دەوڵەتدا.

ئەگەر لەسەر ئەوانیش فەرزبوایە مانای ئەوەی دەبوو، کە ناچارکراون لەسەر قبوڵکردن و مومارەسەکردنی فەرزێکی ئیسلامیی، کە مەترسیی لەسەر دین و ژیانیان هەیە.

ئەمما ئەگەر خۆیان بە ئازادیی خۆیان و، سەرپشکانە هاتنە جەنگ و بەشداریانکرد، بێگومان جزیەیان لەسەر نامێنێت، هەروەکو لەچەندەها کات و شوێنی مێژووی موسوڵمانانداﺍ ڕوویداوە.

ئەوە حوکمی ئەو کافرانەیە، کە لەگەڵماندا ڕێککەوتوون، کە لەژێر سایەی حوکمماندابن و جزیەکەیان بدەن و، ئێمەش قبوڵمانکردووە.

ئەمما ئەو کافرانەی، کە لەژێر سایەی حوکمماندا نین، بەڵام حەزدەکەن ڕێکەوتنمان لە نێواندا هەبێت لەگەڵیاندا و، لە بەرژەوەندی ئێمەشە، دەشێت ڕێککەوتنیان بۆ ماوەیەکی دیاریکراو لەگەڵدا بکەین.

لەماوەی ڕێککەوتنەکەدا بۆمان نییە غەدریان لێبکەین و ناغافڵ، یان بە ئاگایانە بیانخەینە مەترسییەوە، مادام ئەوان وایانکردووە و بەڕێکەوتنەکەوە پابەندبن: ﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ثُمَّ لَمۡ يَنقُصُوكُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَمۡ يُظَٰهِرُواْ عَلَيۡكُمۡ أَحَدٗا فَأَتِمُّوٓاْ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ٤﴾ التوبة: ٤.

واتە: ئەوە ڕاگەیەنن، کە پەیوەندیی دۆستایەتیی و هاودەنگیتان لەگەڵ هیچ کافر و موشریکێکدا نامێنێت، جگە لەو موشریکانەی خاوەن ڕێککەوتن و پەیمانن لەگەڵ موسوڵماناندا و، مەرجەکانی ڕێککەوتنەکەیان نەشکاندووە و، کەسیان بۆ دوژمندارێتیی موسوڵمانان هان نەداوە و، نەچوونەتە پاڵ دوژمنان و پەیمانی ئەمانە، تا کۆتایی ماوەکە ببەنە سەر، خوای گەورەش تەقواکارانی خۆشدەوێت، کە بە سنووری دینەکەیەوە پابەند دەبن و، سەرڕاستانە دیندارێتیی دەکەن.

لەو ڕێککەوتنە مێژووییانەی لە نێوان کاربەدەستانی دەوڵەتی ئیسلامیی و غەیرەدا ڕوویداوە، ئەوەیە: کە (ئەبو داود و ترمزی) گێڕاویانەتەوە، کە لە نێوان (معاویەی کوڕی ئەبو سوفیان- خوا لێیان ڕازی بێت) و (ڕۆم)دا ڕێککەوتن هەبوو.

لە ماوەی دیاریکراوی ڕێککەوتنەکەدا، (معاویە) لەشکری لەسەر سنووریان کۆدەکردەوە، تا کە ماوەکە کۆتایی هات هێرش بکاتە سەریان.

لەو کاتەیدا، کە لەسەر سنووربوو، لەناو سوپاکەیدا کابرایەکی سوار دەرکەوت و، هەر تکبیر (الله اکبر) ی دەکرد و هاواری دەکرد: **(الله اکبر وفاء لا غدر).**

واتە: بە پەیمانەکەوە پابەندبن و لە ناغافڵدا نەیشکێنن.

کە هاتنە پێش، بینییان (عەمری کوڕی عەبسە) بوو، (معاویە) ناردی، کە چیتە؟

فەرمووی: (سَمعتُ رسولَ الله (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) يقولُ: مَن كان بيْنَه وبينَ قَومٍ عَهدٌ، فلا يَشدَّ عُقدةً، ولا يَحُلَّها حتى يَمضيَ أمَدُها، أو يَنبذَ إليهم على سَواءٍ)[١].

واتە: گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەیفەرموو: هەر کەسێك پەیمانی لەگەڵ خەڵکانێکی تردا هەبوو، نە پەیمان ببەستێت و نە ئەویان هەڵدەوەشێنێتەوە، تا ماوەکەی کۆتایی دێت، ئەوکاتە سەرپشکیان بکات لە هەڵوەشاندنەوە، یان لەنوێکردنەوەیدا.

ئیتر (معاویە) لەشکرەکەی کێشایەوە!

(١) ئەبو داود (٢٧٥٩)، ترمزی (١٥٨٠) و دەفەرموێت: (حسن صحيح)، ئەحمەد (١٩٤٣٦)، شێخی ئەرنائوط لە (تخريج المسند)دا دەفەرموێت: (صحيح بشاهده)، ئەلبانیش لە (صحيح أبي داود)دا بە سەحیحی داناوە، لەفزەکەش هی ئیمامی ئەحمەدە.

ئەمما پۆلی سێیەم[1]، کە بریتین لە: کافرانی شەڕانی، کە هیچ ڕێکەوتن و ئەمن و ئەمانێکیان لەگەڵماندا نییە، هەڵوێستمان لەوان: جەنگ و جیهادە، ئەگەر لەتواناماندا هەبوو، ئەگەر جیهادمان بەرامبەریان بەرپاکرد و سەرکەوتین، بێئەوەی تەقەبەست و ڕێکەوتنیان لەگەڵدا ببەستین، ئەوە هەموو ماڵ و سامانیان دەبێتە دەستکەوت (غەنیمەت) و، ئافرەت و منداڵیشیان دەبنە کۆیلە.

ئەمما پیاوەکانیان -بەپێی مەزهەبی حەنبەلی- خەلیفە سەرپشکە دەیانکوژێت، یان دەیانکاتە کۆیلە، یان بە (دیل)ی موسوڵمانانیان دەگۆڕێتەوە، کە لە لایانن، یان بەرامبەر ماڵ و سامانێك، کە لەبری ئازادکردنەوەیاندا دەبێت بدرێت.

لەو حاڵەتانەشدا بێگومان دەبێت ئیمام/خەلیفە ئەو هەڵوێستەیان بگرێتە بەر، کە بەرژەوەندیمانی زیاتر تێدایە.

ڕایەکی تریش لەلای حەنبەلییەکان هەیە، کە دەڵێ: ئیمام/خەلیفە بۆی هەیە ئافرەتەکان و منداڵەکانیشیان بکاتە کۆیلە، یان لەبەرامبەر ماڵ و سامانێکدا، یان بەبێ بەرامبەر ئازادیان بکات.

هەڵوێستی چوارەم کە ئیمام/خەلیفە تێیدا سەرپشکە بگرێتە بەر دەربارەی پیاوەکانیان (نێرینەی بالغ) کە کوشتنیانە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرۡبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثۡخَنتُمُوهُمۡ فَشُدُّواْ ٱلۡوَثَاقَ فَإِمَّا مَنَّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلۡحَرۡبُ أَوۡزَارَهَاۚ ﴾ محمد: ٤.

واتە: ئەگەر ڕووبەڕووی کافرەکان بوونەوە لە گەردەنیان بدەن، ئەگەر زۆربە سەختی لتاندان و زۆرتان لێ کوشتبوون، دیلیان بگرن و بیانهێڵنەوە، تا

---

(١) یەکەم لەناوماندا دەژین، دووەم هاوپەیمانی دەرەوەمانن.

دواتر کە جەنگ تەواو دەبێت بەبێ بەرامبەر، یان بەرامبەر ماڵ و سامانێکی دیاریکراو ئازادیان دەکەنەوە.

زانایان لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموون:

- شافیعیەکان و حەنبەلییەکان دەفەرموون: دەربارەی نێرینە باڵغەکان، ئیمام/خەلیفە سەرپشکە لە کوشتنیان، یان کۆیلەکردنیان، یان ئازاد کردنیان بەرامبەر ماڵ و سامانی بێ بەرامبەر.. گرنگ ئەوەیە، کە بەرژەوەندیی موسوڵمانانیان پێ بهێنێتە دی.

- حەنەفیەکان دەفەرموون: ئیمام/ خەلیفە، سەرپشکە لە کوشتنیان یان کۆیلەکردنیان.. ئایەتەکەش مەنسوخە و حوکمەکەی لادراوە، بۆیە ئازادکردنیان بەشێوەیەکی گشتیی جائیز نییە و حەڕامە.

ئەمە بۆچوونی حەنەفیەکانە، بەڵام پێم وایە: [نووسەر دەفەرموێ کە خۆشی زانایەکی حەنەفیە] مادام جیهان وازی لە کۆیلایەتیی هێناوە ڕەوشتی ئێمە، کە دەبێ ڕاقیتربێت، زیاتر ئەوە دەخوازێت کۆیلایەتی دانەمەزرێتەوە و هان نەدرێت، ئەگەرچی بە جائیزیش بمێنێتەوە..

ئەوەی ئەم ڕێسایە دەخاتەوە گەڕ، بەرژەوەندیی موسوڵمانانە.. ئەم باسەش تەفسیلاتێکی ئێجگار زۆر و، لقداری لە کتێبە شەرعیەکاندا هەیە.

دەتوانین ئەم خاڵی شەشەمە ئاوا بە کورت و پوختی نیشانبدەینەوە:

١- لەسەر موسوڵمانان فەرزە، تا لەتوانایاندا هەبێت کافران بهێننە ژێر دەسەڵاتی خوای گەورە و، بە (ئیمان) و (ئەمان) سایەی شەرعیان بەسەردا ڕابهێڵن.

ئەمما ئەگەر لاواز و بێهێزبوون، یان توانایان لە توانای دەسەڵاتی دوژمنەکە

کەمتربوو، یان بەرژەوەندیی چاکتریان بۆ دەهاتە دیی؛ بۆیان هەیە ڕێکەوتنی هاوپەیمانێتیی لەگەڵ هێزە کوفرەکاندا بۆ ماوەی دیاریکراو ئەنجامبدەن، ئەوەش تەفسیلاتی خۆی هەیە.

٢- نابێت ئەهلی ئیسلام یەکسەر هێرش بکاتە سەرکافران، تا لە هەڵوێست وەرگرتنیان لە سێ ڕەفتاردا ئاگادار دەکرێنەوە: موسوڵمانبوون، جزیەدان، یان ئامادەبوون بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی جەنگ و جیهاد.

٣- ئەگەر موسوڵمان بوون، ئەوە وەکو ئێمەیان لێدێت، ئەوەی بۆ ئێمەیە بۆ ئەوانیشە، ئەوەی لەسەر ئێمە ئەرکە، لەسەر ئەوانیش ئەرك دەبێت.

ئەگەر ڕازیبوون جزیە بدەن، ئەوە تەنها جزیەیان لەسەر دادەنرێت و، خۆیان و گیان و ماڵ و سامانیان لە ئەماندا دەبێت.

ئەگەر شەڕیان هەڵبژارد، ئەوە جەنگ و جیهادیان بەرامبەر بەرپا دەکرێت، ئەگەر بەزێنران، ئافرەت و منداڵەکانیان دەکرێنە کۆیلە و پیاوەکانیان دەکوژرێن، یان دەهێڵرێنەوە، وەکو کۆیلە، یان دیل ڕەفتاریان لەگەڵ دەکرێت، کە لە بەرامبەر ماڵ و سامانێکدا، یان بەبێ بەرامبەر ئازاد دەکرێن..

ئەگەر حوکمی کۆیلە کەوتە سەریان، بەسەر سەربازانی سوپاکەدا دابەش دەکرێن، ئەوانەی، کە لەو شوێن و کاتە جەنگ و جیهادەکەیان کردووە و سەرکەوتوون... ئەمما (دیلـ)ـەکانیان ئەوە لە دەست ئیمام/خەلیفە و بڕیاری ئەودایە.

ئەمما خاك و زەوی و زاریان، ئەویش وەکو شەرعناسان دەفەرموون: ئیمام/خەلیفە سەرپشکە لەوەدا، کە بەسەر سەربازە سەرکەوتووەکانیدا دابەشی دەکات، یان لە دەست خاوەنەکانیاندا دەیهێڵێتەوە و، (خەراج) لەبەرهەم و حاسڵاتیان وەردەگرێت...

ئەمڕۆ لق و چڵێکی ئەم جۆرە باسانە لە تەفسیر و کتێبە فقهیەکاندا (چونکە

لەسەردەمی تۆمارکردنی ئەو ئەحکامانەدا، ئەو هەموو دەرچە جۆربەجۆرە لە جەنگ و جیهادا دەبۆوە).

دەیان لقە باسی تر لەوێدا هەیە، کە ئێرە جێباسیان نییە، بۆ نموونە : ئەگەر کافرەکان هێرشیان کردە سەر ناوچەی موسوڵمانان و شکێنران، حوکمی دەستکەوتەکان (غەنیمەت)یان چۆنە؟

ئەو کەسانەی وادەزانن بە کۆیلەکردنی کافران لەم سەردەمەدا شتێکی زۆر سەخت و زەحمەتە، بەهەڵەدا چوون، بۆچی ئەوە بەسەخت و زەحمەت و دژوار نابینن، کە ئەوانە هەموو ژیان و مردنیان لە کوفر و شیرکدا بێت.. کامیان دژوارترە؟

بۆچی ئەو کەسەی نایەوێ عەبدێکی ملکەچی خوای خاوەن و کردگاری بێت نەکرێتە کۆیلەی مرۆڤێکی تری وەکو خۆی؟!

ئەوە دەڵێین و ئەوەش بەیاد دێنینەوە، کە کۆیلایەتی لای موسوڵمانان کەمتر و بە بەزەییترین دیاردەی کۆیلایەتی مێژوو بووە.

ڕەفتاری کۆیلە و دیل لە ئیسلامدا بە جوانترین شێوەی بەرپرسێتی دینی و ئەخلاقی ئەنجامدراوە، ئەمەش لەبەرچاوبگیرێت، کە ئیسلام کۆیلایەتیی دانەهێناوە.

پێش ئیسلام دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیی سروشتی بووە و، ئیسلام چارەسەری بنبڕانەی لە (تەدریجی) بۆ داناوە... ئەمە لەکاتێکدا، کە ئیمام/خەلیفە لە و سەردەمانەشدا سەرپشك بووە لە بە کۆیلەکردن، یان ئازادکردنەوەیاندا.. بێگومان لەم سەردەمەشدا ئەوە زیاتر ڕەچاو دەکرێت...

بەڵام باسەرنجێکی ڕەفتاریی بە بەزەییانەی ئیسلام بدەین، دەربارەی کۆیلە و دیل، کە هەمووی سەرەنجامی شەڕوشۆڕ و جەنگی کۆنەوە هاتبوو ... شەریعەتی ئیسلام دەفەرموێت:

١- هەر ئافرەتێکی دەستگیرکراو دووگیان بێت، بۆ کەس حەڵال نییە بچێتە لای، تا کۆرپەلەکەی دادەنێت، ئەوکاتەش دوای پاکبوونەوەی لە زەیستانی، خاوەنەکەی دەتوانێت بچێتە لای.

٢- هیچ ئافرەتێکی دەستگیرکراو نادرێتە کەس، تا لە دووگیانی نەبوونی دڵنیا نەبن، هەر ئافرەتێکیش دەدرێتە یەك پیاو، نەك زیاتر.

٣- دوای دابەشکردنی دیلەکان -گەورە و بچوك- بەسەر سەربازانی لەشکرەکەدا، هەر کەسەیان دەبێتە خاوەنی ئەوەی بەری دەکەوێت، کە دەبێت ئیتر وەکو خۆی و ئەندامی خێزانی خۆی خۆراك و پۆشاك و پێداویستیی تری ژیانیان بۆ دابین بکات و، ئەرکی قورسیان نەخاتە سەر.

مەرجیشە بە ڕەفتاری جوان و شیاو لەگەڵیاندا هەڵسوکەوت بکات. پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (إخْوَانُكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فمَن كانَ أخُوهُ تَحْتَ يَدِه، فَلْيُطْعِمْهُ ممَّا يَأْكُلُ، ولْيُلْبِسْهُ ممَّا يَلْبَسُ، ولَا تُكَلِّفُوهُمْ ما يَغْلِبُهُمْ، فإنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ ما يَغْلِبُهُمْ فأعِينُوهُمْ)[١].

واتە: ئەوانە براتانن وئێوە بوونەتە سەرپەرشتیاریان، براتانن و خوای گەورە خستونیەتە بەردەستان، هەر کەسێك براکەی لەژێر دەستیدابوو، با لەو خۆراکەی بداتێ، کە خۆی دەیخوات و لەو پۆشاکەی لەبەر بکات، کە خۆی دەیپۆشێت، زیاد لە تاقەتی خۆیانیان ئەرك مەخەنە سەر، هەر کارێکتان پێ سپاردن یارمەتییان بدەن تێیدا.

٤- ناشێت لێبدرێن، مەگەر لەسەر حەق، ئەویش هەروەکو لێدانی منداڵێکی خۆی دەبێت، کە مەبەست لێی ئەدەبدانێتی، کە لە سنووری شیاوی خۆیدا

---

(١) بوخاری (٢٥٤٥)، موسلیم (١٦٦١) بە کەمێك جیاوازی.

دەبێت، هەر كەسێك بە ستەم و دەستدرێژی لێبیدرێت، دەبێت قازیی شەرع لەبەردەست خاوەنەكەی دەریبهێنێت و ئازادی بكات!

لەم فەرموودەیەدا هاتووە: (كُنَّا بَنِي مُقَرِّن علَى عَهْدِ رَسولِ الله (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ليسَ لَنَا إلَّا خَادِمٌ وَاحِدَةٌ، فَلَطَمَهَا أَحَدُنَا، فَبَلَغَ ذلكَ النبيَّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، فَقالَ: أَعْتِقُوهَا، قالوا: ليسَ لهمْ خَادِمٌ غَيْرُهَا، قالَ: فَلْيَسْتَخْدِمُوهَا، فَإِذَا اسْتَغْنَوْا عَنْهَا، فَلْيُخَلُّوا سَبِيلَهَا)[١].

واتە: ئێمەی تیرەی (بەنو موقەررین) لەسەردەمی پێغەمبەر (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) هەر یەك خزمەتكار/كارەكەرمان هەبوو، یەكێكمان زللەیەكی لێدا، كە هەواڵەكەی گەیشتە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: ئازادی بكەن.

عەرزیان كرد كەسی تریان نییە كارەكەیان بكات.

فەرمووی: با خزمەتەكەیان بكات، كە تەواو بوو لێیگەڕێن و ئازادی بكەن.

لەمەوەیە، كە شەرعناسانی حەنبەلی فەرموویانە: لێدانی كۆیلە دەبێتە هۆكاری ئازادكردنی.

٥- دەبێت ڕەفتاركردن لەگەڵ كۆیلەدا بەو سیفەتەی بێت، كە مرۆڤێكی بەڕێزە نەك زەلیل و ژێر دەستە.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: عَبْدِي وَأَمَتِي، وَلَا يَقُولَنَّ الْمَمْلُوكُ: رَبِّي وَرَبَّتِي، لِيَقُلِ الْمَالِكُ: فَتَايَ وَفَتَاتِي، وَلْيَقُلِ الْمَمْلُوكُ: سَيِّدِي وَسَيِّدَتِي، فَإِنَّهُمُ الْمَمْلُوكُونَ، وَالرَّبُّ: اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ)[٢].

واتە: كەستان بە كۆیلە و كەنیزەكەكەی نەڵێ: عەبدەكەم، ئەوانیش بە خاوەنەكانیان نەڵێن :خاوەنم، با خاوەنەكەی بڵێ: كوڕی خۆم، كچی خۆم،

(١) موسلیم (١٦٥٨).

(٢) بوخاری (٢٥٥٢)، موسلیم (٢٢٤٩)، ئەبو داوود (٤٩٧٥)، ئەحمەد (٩٤٥١) و لەفزەكەش هی ئەوە.

ئەوانیش بڵێن: گەورەم، چونکە ئێوە هەمووتان موڵکی خوای گەورەن و خوای گەورە خاوەنی هەموانە.

٦- ئەمما ئەگەر ئافرەت ئەهلی کیتاب بوو، یان ئیسلامی قبوڵ کرد و موسوڵمان بوو، خاوەنەکەی بۆی هەیە بچێتە لای یان بەشووی بدات، لەگەڵ ئەوەشدا موڵکایەتیەکەی دەمێنێت (مەگەر بکڕێتەوە)، ئەگەر بە شویدا بێگومان خۆی بۆی نابێت بچێتە لای.

لە حاڵەتی یەکەمدا واتە: ئەگەر بە شووی نەدا و لای خۆی هێشتییەوە، دەبێت وەك خێزانی خۆی ڕەفتاری لەگەڵدا بکات، ئەگەر منداڵی لێبوو، بۆی نییە بیفرۆشێتەوە، فرۆشتنەوەی لێ حەڕام دەبێت، ئەگەر خاوەنەکەی مرد، ئەویش ئازاد دەبێت (هەندێك دەفەرموون بە منداڵبوونەکەی، مافی ئازادبوونەوەی دێتە دەست).

7- هەر کۆیلەیەك ویستی خۆی ئازاد بکات، خۆی لە خاوەنەکەی دەکڕێتەوە، بەوەی، کە داوای لێدەکات نرخێکی لەسەر دیاری بکات، تا ئەمی کۆیلەش پەیدای بکات و بیداتێ (ئەمە پێی دەوترێت موکاتەبە).

ئەگەر ڕێکەوتن ئیتر ئیش دەکات و پارەی خۆی پەیدا دەکات و دەیداتە خاوەنەکەی و ئاوا ئازادیی خۆی دەکڕێتەوە. خاوەن کۆیلە بۆی نییە ڕێ لە موکاتەبە بگرێت، مادام خێر و چاکەی بۆ کۆیلەکە تێدابێت..

بوخاری دەگێڕێتەوە: (أَنَّ سيرينَ سَأَلَ أَنَسًا الْمُكَاتَبَةَ، وَكَانَ كَثِيرَ الْمَالِ، فَأَبَى، فَانْطَلَقَ إِلَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: كَاتِبْهُ. فَأَبَى، فَضَرَبَهُ بِالدِّرَّةِ، وَيَتْلُو عُمَرُ: ﴿فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا﴾، فَكَاتَبَهُ)[١].

واتە: سیرین (باوکی محمدی کوڕی سیرین، کە لە جەنگی مەیساندا لە دژی

(١) بوخاری (٢٥٥٩).

فارس كەوتبووە دەست(ئەنەسی كوڕی مالیك- خوا لێی ڕازی بێت)، كە كابرایەكی دەوڵەمەندبوو، داوای موكاتەبەی لە (ئەنەس) كرد.

(ئەنەس) ڕازی نەبوو، (سیرین) چووە خزمەت سەیدنا (عومەر - خوا لێی ڕازی بێت)، سەیدنا عومەر ئەنەسی بانگكرد و پێی فەرموو: موكاتەبەی لەگەڵدا بكە، ئەنەس ڕازی نەبوو، سەیدنا عومەر بە دوڕڕەكەی (قامچی بوو لە ڕەگ و ریشاڵی درەخت دروستكرابوو) پێیدا كێشا و ئەو ئایەتەی بەسەردا خوێندەوە: ﴿فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا﴾ النور: ٣٣.

واتە: موكاتەبەیان لەگەڵدا بكەن، ئەگەر دیتتان خێر و بەرژەوەندیی ئەوان (كۆیلەكان)ی تێدایە، ئیتر (ئەنەس)یش موكاتەبەی لەگەڵدا بەست.

٨- بۆ یارمەتیدانی ئازادكردنی ئەو كۆیلانە، خوای گەورە بە تایبەتی پشكێكی زەكاتی موسوڵمانانی بۆ ئەوان دیاریكردووە، هەروەها چەند ڕێگایەكی تر وەكو ئازادكردنی كۆیلەیەك لە كەفارەتی قەتڵێكدا، یان لە كەفارەتی(زیهار)دا دەبێت كابرا كۆیلەیەك ئازاد بكات.

هەروەها كەفارەتی سوێندێك و شكاندنی ڕۆژووی ڕەمەزان بە سەرجێیی (جیماع)كردنی لەگەڵ خێزانەكەیدا.. زۆر ڕێگا هەیە، كە كۆیلەی پێ ئازاد دەكرێت، ئەمە جگە لە هاندان لەسەری بە ئومێدی دەستكەوتنی پاداشتی زۆری لە لای خوای گەورە: ﴿فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾﴾ البلد: ١١ – ١٣.

واتە: ئەدی بۆچی ئەركە قورسەكە ناخاتە سەر شانی و ڕێگا سەختەكە ناگرێتە بەر، ئەگەر ڕاست دەكات و موسوڵمانە، تۆ چووزانیت ئەو ڕێگا سەختە چییە؟ ئەوە ئازادكردنی كۆیلەیە و قوتاركردنێتی لە كۆتی گەردن!

كاتێك مرۆڤ مەسەلەی ئازادكردنی گیراوەكانی جەنگ -لە پیاوان و ئافرەتان

و منداڵان- دەخوێنێت و بە هەموو دید و یاساکانی تری مرۆڤایەتی (کۆن و نوێ)ی بەراوورد دەکات، دەبینێت ئەم چۆنییەتیەی ئیسلام، دادپەروەرترین و ئاسانترینە، چونکە هیچیان بێکەس ناکەون و هیچیشیان ماف و ڕێزی مرۆڤایەتیان لە دەستنادەن و، ناشهێڵێت ناخی پڕ بێت لە بوغز و قین و گیانی تۆڵە، بەڵکو دەروازەی ئیسلامەتیی لەبەردەمدا بۆ واڵا دەکات و بە سۆز و ڕێزەوە دەستی دەگرێت، کە ژیانی نوێی دەستپێبکاتەوە، ئاوا دەیکاتە تاکێکی شیاوی کۆمەڵگە و دەوڵەت و بە ڕێگاکانی ئازاد بوونیدا دێتە ناو بەرپرسیارێتیی ئاڕاستەی کۆمەڵگە و ئیدارەی دەوڵەتەوە.

لەم سەردەمەدا دیلی جەنگ -پیاوان و ژنان و زارۆکان- دەبینیت بە جۆرەها شێواز زەلیل دەکرێن و سووکایەتیان پێدەکرێت (لە کاتێکدا هەموو وڵاتێك یاسای جوانیی بۆ ڕەفتارکردن لەگەڵ دیلی جەنگدا داڕشتووە!)، دەبینیت بە ڕەفتاری زۆر خراپ و جۆرەها چۆنیەتی سووکایەتی و چەوساندنەوەیان لەگەڵدا دەکرێت و، هیچ وڵاتێك ڕێگایان نادات ببنە هاوڵاتی ئەو وڵاتەی دیلی کردوون.

کەسیش لەم سەردەمەدا هۆشی بۆ لای ئەوە ناچێت، کە چۆن ئیسلام هەزاران دیلی جەنگی کرد بە هاوڵاتیی خۆی و، گەیشتە ئاستی ئاڕاستەکردنی کۆمەڵگە (بە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی وەکو شەرعناسی و مەلایەتی)، یان ئیدارەی دەوڵەتی ئیسلام (بە گرتنە دەستی پلەی قازێتی و والی و بەرپرسانی دارایی بەیتولمال و...) دەیانیشیان گەیشتنە سەرۆکایەتی دەوڵەت (وەکو مەمالیکەکانی میسر، کە تا دووسەد و بیست ساڵ لەمەوپێش، بۆ ماوەی زیاتر لە حەوتسەد ساڵ حوکمی میسر و حیجازیان کرد!).

ئەم ڕێگایانەی ئازادکردنی کۆیلە، هەر مابوون (تا زەمانی هاتنی ئیستیعماری ڕۆژئاوایی) و ئێستاش ماون، کە لەبەرژەوەندیی موسوڵمانان و کافرانە هەر بمێنێت، تا هەر کاتێك کۆیلەکاری دروستبووەوە، ئەم ئەحکامانەش بخرێنەوە

كار، چونكە زۆر كاروبار و كێشەی ناو موسوڵمانان هەیە، كە هەبوونی كۆیلە یارمەتیدەری چارەسەركردنیانن.. لەوانە:

أ- ئەوی نەیتوانی بە هۆی گرانی و بەرزی و زۆریی مارەییەوە، هاوسەرگیریی لەگەڵ ئافرەتی سەربەستدا پێكبهێنێت، دەتوانێت لەگەڵ كەنیزەكێكدا ژیانی هاوسەرێتی خۆی دابمەزرێنێت، كە خۆی گرتوێتی، یان بەریكەوتووە یان كڕیویەتییەوە.

ب- ئافرەتی كەنیزەك فەرز نییە لەسەری، وەكو ئافرەتی سەربەست خۆ دابپۆشێت، بە گشتی ئەوەی لەسەرێتی دایپۆشێت لە سنگیەوەیە تا خوار ئەژنۆی، مەگەر مەترسی خراپەكاری لێكەوتنەوە زۆر بێت و پێی بووترێت زیاتر دابپۆشێت.

بێگومان لە كۆمەڵگە و ئیدارەی دەوڵەتیشدا زۆر بوار هەن، كە تەعینكردنی ئەم ئافرەتانە بەو شێوەیانەوە دەخوازێت، وەك لە ئافرەتی باڵاپۆشی ئاودامان - خوای گەورە ئاماژە بە هاوسەرگیری لەگەڵ ئەمانەدا دەكات، كە دەفەرموێ: ﴿ وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُم ۚ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۚ ﴾ النساء: ٢٥.

واتە: هەر كەسێكتان لە توانایدا نەبوو ئافرەتی سەربەستی موسوڵمان بخوازێت، بۆی هەیە لەو كەنیزەكە ئیماندارانە بخوازێت، كە لەبەر دەستتاندان، خوای گەورە ئاگای لە ئیمانداریێتی هەمووتان هەیە.

ئێوەی ئیماندار هەمووتان هەر لە یەكن و هی یەكن، پاشان دەفەرموێ: ﴿ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ

ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُواْ مَيۡلًا عَظِيمٗا ﴿٢٧﴾ ﴾ النساء: ٢٦ – ٢٧.

واتە: خوای گەورە دەیەوێت بۆتان ڕوون بكاتەوە وو ڕێباز و بەرنامەی ئەوانەتان نیشانداتەوە، كە پێش ئێوە بوون و چوون، خوای گەورە دەیەوێت لە گوناحتان خۆشبێت بەوەی، كە تۆبەكردنتان قبووڵ بكات، خوای گەورە زانا و دانایە، خوای گەورە دەیەوێت پەشیمانبوونەوەكانتان بگرێتە خۆی، بەڵام ئەو كەسانەی هەوا و هەوەس پەرست و ئەهلی فەسادكارییین، دەیانەوێت زۆر دژوارانە لە ڕێ لاتاندەن و گومڕاتان بكەن.

ئەو كۆمەڵگەیەی، كە هەموو تاكێكی ڕێگای زیناكردنی لەبەردەمدا واڵایە، پێویستی بە هەبوونی كەنیزەك نییە، ئەوە كۆمەڵگەی پاك و داوێنپاكی ئیسلامییە، كە پێویستی پێیەتی، كە تاكەكانی نایانەوێت بە ڕێگای غەیری حەڵاڵی خۆیان، ئارەزووی جنسییان تێر بكەن.

لەم سەردەمەدا، كە كۆیلە نەماوە و ناشێت كەسێكی ئازاد بكرێتە كۆیلە و كەنیزەك، ناشێت كەسێك لە كۆمەڵگەی ئیسلامیدا، كەسانێكی تر بكات بە كۆیلە و كەنیزەك، مەگەر وەكو جاران جەنگ و جیهاد بكەوێتەوە نێوان موسوڵمانان و كافرانەوە، كە ئەو كاتە بۆمان دەبێت لە جەنگیاندا پیاوەكانیان بكوژین (هەر وەكو، كە ئەوان پیاوان و ژنان و زارۆكی ئێمە دەكوژن)، ئەوی ئەگەر ئافرەت و زارۆكیان كەوتنە بەر دەستمانەوە، دەبێ چۆن ڕەفتاریان لەگەڵدا بكەین؟

كەسێك دەڵێ: جا با دەوڵەت بەخێویان بكات.[١] دەڵێین: لەبەرامبەر چییدا؟

(١) ئەمریكای تاغوت، كە عێراقی داگیركراوی (لە ٢٠٠٣-٢٠١١) بە جێ هێشت دوو ملیۆن بێوەژن و چوار ملیۆن هەتیوی تێدا بەجێهێشت ،كە لە سەرەنجامی شەڕە كاولكارانەكەی و(دە)ساڵی پێشتری گەمارۆدانە ئابووریەكەی درووست بووبوون، چما ئەمریكاییەك وتی :با نرخی تۆپ و سارۆخ و گوللەكانیان لێنەسێنینەوە، كە پیاوەكانیانمان پێ كۆشتووە؟!! چ جای قەرەبوو كردنەوەی وێرانكاریی و یارمەتیدان... چ جای بەخێوكردن!!

هەر وا لە خۆڕا ژن و منداڵی کافران بەخێو بکەین (کە موسوڵمانانی هەژار لە برساندا دەمرن؟)! یان دەبێ بەخێویان بکەین بەڵام لەبەرامبەر کار و خزمەتێکدا کە دەیکەن؟

ئەگەر کار و کەسابەتیان بۆ مسۆگەر بکرێت، ئەدی ژیانی هاوسەرگیری ئافرەتەکانیان و تێرکردنی حەزی جنسیان چۆن دەبێت؟

خۆ حەتمەن ڕێگای لەشفرۆشیی پێنادرێت، حاشا وە لیللا ئەهلی ئیسلام ڕێگا بەو خراپەکارییە نادەن.

بۆیە دەڵێین : باشترین چارەسەرکردنی حاڵەتەکە ئەوەیە: کە ئافرەت و منداڵەکان وەکو کۆیلە بدرێنە جەنگاوەرەکان، کە گرتوویانن، کە دەبێ ڕەفتاری موسوڵمانانەیان لەگەڵدا بکەن و، ڕێگای ئازادکردنیشیان لێنەگرن.

ئاوا کێشەکە سووك و لەبار چارەسەر دەکرێت و خراپەکاریی لێناکەوێتەوە، ئەمە لە کاتێکدا، کە ئیسلام چەندین ڕێگای ئازادی و گەڕانەوەیانی بۆ وڵاتانی خۆیان خستوونەتە بەردەست، وەکو: پارەدانی کەسوکاریان، یان لێبوردنی گشتیی و تایبەتیی ئیمام/خەلیفە یان خۆکڕینەوەیان بە موکاتەبە و هەروەها..

لە کۆتایی ئەم حاڵەتەدا، پێویستە ئاماژە بە لایەنێکی گرنگ و کاریگەریی ئەم باسە بکەین:

لە غەیری ئیسلامدا سزای کەسانی پلە نزم گەورەتر و زۆر و سەختترە، لە سزای باڵادەستان، یان پلە باڵایان، بەڵام لە ئیسلامدا سزای پلە نزمانی وەکو: کۆیلە و کەنیزەك کەمترە لە سزای کەسانی سەربەست، سزای کۆیلە و کەنیزەك، نیوەی سزای کەسانی سەربەستە، هەر وەکو کە ئەرکی سەرشانی کۆیلە و کەنیزەك – لە فەرزە شەرعییەکاندا– کەمترە لەوەی لەسەر شانی سەربەستەکانە.

بۆ نموونە: نوێژی هەینی لەسەر سەربەستەکان (پیاوان) فەرزە، بەڵام لەسەر

کۆیله فەرز نییه، هەروەها حەجکردن.. یان ئافرەتی موسوڵمان دەبێت باڵاپۆش بێت و، هەندێك شەرعناسان دەفەرموون: هەموو گیانی عەورەتە و دەبێت دایبپۆشێت.

بەڵام داپۆشینی کەنیزەك وەکو وتمان: لە سنگیەوەیەتی، تا خوار ئەژنۆی، دیسان بۆ زیاتر جەختکردنەوە دەڵێین: دیمان، کە ئیمام/خەلیفەی موسوڵمانان لە هەڵوێستیدا لە دیلەکان سەرپشکە لە: کوشتنیان، لە بە کۆیلەکردنیان، یان ئازادکردنیان بەرامبەر بڕە سامانێك، یان بێ بەرامبەر.

ئەمما ئەگەر ئیمام/خەلیفە لەم سەردەمەدا، کە دەبینێت جیهان کۆیلایەتیی حەرام کردووە و، ئیسلامیش لە ئەسڵدا بۆ ئازادکردنی مرۆڤایەتیی هاتووە و دەیەوێت خەڵکی سەربەست و ئازاد بن و، تا کافران قسەیان بە سەرماندا زاڵ نەبێت، خەلیفە بۆی هەیە هەڵوێستێکی تری غەیری بە کۆیلەکردنیان هەڵبژێرێت، کە فەتوای شەرعناسانیشی لەسەرە(١).

زۆر کەس لە پاڵنەری رق و قین و بوغزاندنی ئیسلامەکە مەسەلەی شیاوێتی کۆیلەکردن، یان بنبڕ نەکردنی لە لایەن ئیسلامەوە دەکەنە گومانێك و ڕەواجی پێدەدەن.

دەنا ئەگەر لە ڕاستیدا وردەکار و بێ لایەنانە ئەحکامی ئیسلام دەربارەی کۆیلە بە یاسا و ڕێسای کۆن و نوێی دەسەڵاتدارانی تر بەراورد بکەن، دەبینن دید و هەڵوێستی ئیسلام زۆر پارسەنگ و دادپەروەر و ئاسانکارترە، وەك لە دید و هەڵوێستی غەیری ئیسلام. هەروەها لە هەموو دید و هەڵوێست و ئەحکامێکی دیلدا..

هەر سەرپێیانە بڕوانە (ڕوس)، چییان بە دیلە ئەڵمانیەکان کرد، یان

(١) هەموو وڵاتانو یان گۆڕینەوەی دیل بە دیل دەکەن، یان دیل بەرامبەر ئاشتیی و ئەمانو یان دیل بەرامبەر بەرژەوەندیی سیاسی و ئابووری دەگۆڕنەوە.

ئەڵمانیەكان چییان بە سەر دیلی وڵاتاندا هێنا، كە دەكەوتنە دەستیان؟!

یان هەر یەكێك لەو وڵاتانەی تری بەشدار لە جەنگی یەكەم و جەنگی دووەمی جیهاندا -بزانە هەر یەكەیان چییان بە سەر دیل دەهێنا-، ڕەفتاری (باشترین) دەوڵەتیان نەگەیشتووەتە سێیەكی ڕەفتاری موسوڵمانان بەرامبەر دیلی
فارس و ڕۆم، لەسەردەمی یاوەران و تابیعین و دواتردا.

ئەمە لە كاتێكدا، كە ئیسلام كۆیلایەتیی هان نەداوە، بەڵكو كەمی دەكردەوە و ئازادكردنی بێ بەرامبەریانی هان دەدا، كە ئازادیش دەبوون لە كۆمەڵگە موسوڵمانەكەدا دەمانەوە و، ماف و ئەركیان وەكو هاوڵاتیانی تری لێدەهات.

ئاوا دەبینین، كە ئیسلام ئەحكامی ئاسان و سەڵاحیەتی زۆری خستۆتە بەردەستی بەرپرسانی دەوڵەتەكەی، تا دەق و واقیع وردەكارانە ڕەچاو بكەن و، ئەوەی لەبەرژەوەندیی موسوڵمانانە بیگرنە بەر، ئاوا دەوڵەتی ئیسلامی دەتوانێت وەڵامدەرەوەی پێداویستیی كات و شوێنی هەموو نەوەیەكی مرۆڤایەتی بێت، بە شێوەیەك، كە نەشێت غەیری موسوڵمان لە ئێمە ڕەوشت بەرزتر و ڕاقیتر ڕەفتار بكات.

***

بڕگەی دووەم:
مرۆڤ نێرە، یان مێ:

خاڵی یەكەم: ئافرەت وەكو پیاوە و كەسایەتیی خۆی هەیە:

خەڵكی لە پێش ئیسلامدا (لە جاهیلیەتی فارس و ڕۆم و جاهیلیەتی عەرەبیدا) لە موناقەشەی ئەوەدا بوون كە:

- ئایا ئافرەت مرۆڤە، یان غەیرە مرۆڤە؟

- ئەگەر مرۆڤە، ڕۆحی هەیە، یان هەر زیندەوەرێكە وەكو زیندەوەرانی تری غەیری مرۆڤ؟!

- ئەگەر ڕۆحی هەیە، ڕۆحی پاكە و چاكسازە، یان پیسێكی شەیتانیی شەڕخوازە؟

- زۆر لە دیندارەكانیشیان (تا سەد ساڵ لەمەوبەریش) دەیانوت: شیاوی ئەوە نییە بیبەیتە ڕیزی پیاوانی كڵێساوە، چونكە ئەركی بانگەوازی دیندارێتی لەسەر پیاوانە، نەك لەسەر ئافرەتان.

- دیندارانی جولەكە و دیانەكان دەیانوت: هەموو مرۆڤێك بە گوناحباریی لە دایكدەبێت (چونكە حەوا سێوەكەی خواردووە و هەموو وەچەكانی بەو گوناحەوە دێنە دونیا)، بۆیە دەبێت خۆی پاك بكاتەوە.

لە كاتێكدا، كە ئیسلام لە یەكەمین ڕۆژی هاتنیەوە بە دید و هەڵوێست بە قییەم و ئەحكام ئەوەی كردە بڕیاری شەرعی، كە:

١- ئافرەت لە سیفەتی مرۆڤایەتیانەیدا، بە تەواوی وەكو پیاوە و جیاوازیان

نییه، خوای گەوره فەرمووی: ﴿ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٖ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰۖ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖۖ ﴾ آل عمران: ١٩٥.

واته: من کار و ڕەنجی کەستان بە هەدەر نادەم و پاداشتتان لەسەری دەدەمەوە، هەموو لایەکتان: نێرینه و مێیینەکان، کە هەمووتان لە یەکترین. هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ ﴾ النساء:١.

واته: خوای گەوره لە ئادەم و حەواوه پیاوان و ژنانی زۆری خستەوە.

پێغەمبەری خواش (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) دەیفەرموو: (إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ)[١].

واته ئافرەتان نیوەکەی تری پیاوانن.

واته: بە هەردوو لایان یەکە مرۆییەکە، کە خێزانە پێکدەهێنن و هەردووکیان وەکو یەکن.

٢- ئافرەت لە دیدی ئیسلامدا: وەکو پیاو ئەرکی لەسەر شانە و بەرپرسێتیی لە ئەستۆدایە.

بۆیە خوای گەوره هەر ئەوەندەی نییە بفەرموێ: موسوڵمانان، کە بێگومان ئافرەت و پیاوانیش دەگرێتەوە؛ بەڵکو لە ماف و ئەرك و بەرپرسێتیاندا وەکو یەك بە سیفەتی هاوبەشیان یەکسانیان دەکات، وەك دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلۡمُسۡلِمِينَ وَٱلۡمُسۡلِمَٰتِ وَٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ وَٱلۡقَٰنِتِينَ وَٱلۡقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ وَٱلۡخَٰشِعِينَ وَٱلۡخَٰشِعَٰتِ وَٱلۡمُتَصَدِّقِينَ وَٱلۡمُتَصَدِّقَٰتِ وَٱلصَّٰٓئِمِينَ وَٱلصَّٰٓئِمَٰتِ وَٱلۡحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمۡ

---

(١) ئەبو داود (٢٣٦)، ترمزی (١١٣) و ئەحمەد (٢٥٦/٢) بە کەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەرنائوط لە (تخريج سنن أبي داود) دەفەرموێت: (حسن لغيره)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي) بە سەحیحی داناوە.

وَٱلۡحَٰفِظَٰتِ وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغۡفِرَةٗ وَأَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿٣٥﴾ ﴾ الأحزاب: ٣٥.

واتە: موسوڵمانە نێرینەكان و موسوڵمانە مێیینەكان، ئیماندارە نێرینەكان و ئیماندارە مێیینەكان، ملكەچە نێرینەكان و ملكەچە مێیینەكان، ڕاستگۆ نێرینەكان و ڕاستگۆ مێیینەكان، بە ئارام و خۆگرە نێرینەكان و بە ئارام و خۆگرە مێینەكان، گوێڕایەڵ و بۆ خوا سوڵحاوە نێرینەكان و گوێڕایەڵ و بۆ خوا سوڵحاوە مێیینەكان، خێرۆمەندە نێرینەكان و خێرۆمەندە مێیینەكان، ڕۆژووەوانە نێرینەكان و ڕۆژووەوانە مێیینەكان، داوێنپاكە نێرینەكان و داوێنپاكە مێیینەكان و زیكرەوانە نێرینەكان و زیكرەوانە مێیینەكان، خوای گەورە بۆ هەر یەكێكیان لێخۆشبوونی خۆی و پاداشتێكی زۆرتر و مەزنی بۆ دیاریكردوون.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ وَلَا يَعۡصِينَكَ فِي مَعۡرُوفٖ فَبَايِعۡهُنَّ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُنَّ ٱللَّهَۚ ﴾ الممتحنة: ١٢.

واتە: ئەی پێغەمبەری خوا! ئەگەر ئافرەتە ئیماندارەكان هاتنە خزمەتت تا بەیعەتت بدەنێ، كە بە هیچ شێوەیەك هاو بەش بۆ خوای گەورە دانانێن و دزی ناكەن و زینا ناكەن و كۆرپەلەكانیان لە بار نابەن و، بوختان بۆ كەس ناكەن و پەیمانت دەدەنێ، كە سەرپێچی فەرمانەكانت، كە هەموویان لە چاكە و چاكسازیدان، ناكەن، تۆش بەیعەتەكەیان لێ وەربگرە و داوای لێخۆشبوونیان لە خوای گەورە بۆ بكە.

٣ - لە ئیسلامدا دەشێت ئافرەت بە سەرڕاستیی و دینداریێتیی و تەقواكاریی، لە پیاوان چاكتر و لە پێشتر بێت و پلە و پایە و پاداشتی لای خوای گەورە زیاتر

بێت (چونکە بەڕێزترین کەس لای خوای گەورە ئەو کەسەیە، کە بە تەقواترینە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ﴾ الحجرات: ١٣.

٤- ئافرەت کەسایەتیی سەربەخۆی خۆی هەیە، کە دەبێتە خاوەن موڵك و ئازادە لە چۆنییەتی ڕەفتارکردنی بە موڵکەکەیەوە.

ئافرەت لەم سەربەخۆییەی خۆیەوە بووە، کە لە بازرگانی و مامەڵەدا کڕیوێتی و فرۆشتوێتی و، سەربەستبووە لە هەڵبژاردنی هاوسەرێتیی و ڕەفزکردنەوەیدا، کەس لەسەرپەرشتیار و کەسوکار و خزمانی بۆی نییە -بە بێ ڕەزامەندی خۆی- بە شووی بدات مادام باڵغە و پێگەیشتووە و، هاوسەرگیرێتی دەزانێت چییە.

ئافرەت لە بواری تری ژیاندا وەکو پیاو خاوەن ڕا و بۆچوونە و ڕاوێژی پێدەکرێت، موناقەشە دەکات و دید و ڕا ئاڵوگۆڕ دەکات، میرات وەردەگرێت و میراتی دەکەوێت.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبُوا۟ ۖ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبْنَ ۚ ﴾ النساء: ٣٢ز

واتە: پیاوان خاوەن بەرهەمی ڕەنج و هەوڵی خۆیانن و، ئافرەتانیش خاوەن بەرهەمی ڕەنج و هەوڵی خۆیانن.

بۆ جودابوونەوەی هاوسەرگیریشی دەفەرموێ: ﴿ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ ﴾ البقرة: ٢٣٣ز

واتە: ئەگەر هەردوو هاوسەرەکە (ژن و مێرد) دوای ڕاوێژکاری و ڕازیبوونیان، ویستیان منداڵەکەیان زووتر لە شیر بگرنەوە؛ بۆیان هەیە و بە هیچ شێوەیەك گوناحیان ناگاتێ.

٥- ئافرەت مافی خۆی هەیە لە فێرخوازیی و فێرکاریدا و، ئەوانەی لەسەر پیاو فەرزی عەینن بیزانێت (دەربارەی دینەکە) لەسەر ئافرەتیش فەرزە و دەبێ فێری ببێت.

٦- ئافرەتیش مافی کاری هەیە، لە بواری کاسبی و مامەڵەدا بێت، یان بواری تری وەزیفە و نووسین مادام لە چوارچێوەی شیاوێتی شەرعیی و توانا و بواری خۆیدا بێت، کە دواتر باسی دێت ان شاء الله.

خاڵی دووەم: ئافرەت تایبەتمەندیی خۆیشی هەیە:

لە هەمان کاتدا کە ئەوە بەڵگەنەویستە، کە ئافرەت و پیاو لە ماف و ئەرکی مرۆڤیدا یەکسانن، بەڵام بە تەئکید ئەوەش بەڵگەنەویستە، کە پێکهاتەی هەر یەکێکیان لەوی تریان لە هەندێك لایەنەوە جیاوازە، خوای گەورەش دەفەرموێ: ﴿ وَلَيۡسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلۡأُنثَىٰۖ ﴾ آل عمران: ٣٦.

واتە: نێرینە وەکو مێیینە نییە.

ئافرەت جیاوازە لە پیاو لە زۆر لە پێکهاتەکانی بەدەنییدا، لە پێست و سێڵیدا، لە دەنگ و کار و ئەرکی بەشەکانی مێشکیدا، لە هەندێك گڵاند و هۆرمۆنییدا، لە سووڕی مانگانە و دووگیانییدا، کە کۆرپەلەیەك لە پزدانیدا بۆ ماوەی نۆ مانگ گەشە پێدەدات و، کە دەشیبینێت، هەر ئەو شیری دەداتێ و بە خەمییەوە دەبێت و ڕاستەوخۆ هەموو سەرپەرشتیارییەکی دەکات.

بە تایبەتی، کە بەچکەی مرۆڤو لە بەچکەی هەموو گیانلەبەرێکی تر زیاتر بەخێوکردنی دەوێت، چونکە زۆر درەنگتر لە بەچکەی گیانلەبەرانی تر دەگاتە ئەو تەمەنەی، کە ئیعتیماد بکاتە سەر خۆی و سەربەخۆ بێت، زۆرینەی ئافرەتیش هێشتا منداڵەکەی نەکەوتۆتە سەر پێی خۆی، کە دووگیان دەبێت و

خەمی یەکێکیتریشی دێتە بەر.

ئەمە هەموو ئەرکی قورسی دایکەکەیە، ئەرکی مێردەکەی لە مەسەلەی منداڵ بوونەکەیاندا، ناکاتە کاتێکی زیاتر لە چەند چرکەیەك، کە تۆوەکەی تێدا بڵاودەکاتەوە، ئیتر لەوەودوا هەموو کارە قورسەکە دەکەوێتە کۆڵی دایکەکە.

خاڵی سێیەم: هەبوونی حەزی جنسیی زەرووڕەتی مانەوەی توخمی مرۆڤە:

ئەوەش بەڵگەنەویستە، کە دابەشبوونی توخمی مرۆڤ بۆ نێر و مێ، یاسا و ڕێسای سرووشتی گیانلەبەرانە، کە لە هەموویاندا توخمی نێر و توخمی مێ هەیە، کە پاڵنەری حەزلێکردنیان، دەبێتە هۆکاری سەرەکی زیادبوونی توخمیان، هەر ئەوەشە، کە لە هەموو گیانلەبەرانی تردا دەبینرێت، ئاژەڵ بن، یان ڕووەك.

لە هەمووشیاندا نێر و مێ پێکدەگەن و، جووتبوونیان دەبێتە هۆی هێلکەی پیتێنراو و بەچکەی توخمیان، ئاوا نەوە بەنەوە دەمێننەوە و زیاد دەکەن، ئەگەر ئەم حەز و جووتبوونە نەبوایە، هەموو توخمەکان لە نەوەی یەکەمیان تێنەدەپەڕین و وەچەیان لێنەدەکەوتەوە، لەم ڕوانگەوەیە، کە دەبینن لە دیندا پەیوەندی خێزانی بریتییە لە: ژیانی هاوسەرێتیی پیاو و ئافرەت، نەك پیاو و پیاو، یان ئافرەت و ئافرەت (وەکو لە ١٩٨٣وە ڕۆژئاوا دەیەوێت بە ناوی گۆڕینی یاسای جێندەرەوە (خێزان)ی هاوتوخمیش بکات بە یاسایی!).

ئیسلام بە هیچ کلۆجێك ڕێگا بەوە نادات، نەك هەر لە ناو موسوڵمانان‌دا، بەڵکو لە هەموو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا، چونکە ئەوە قڕانی مرۆڤایەتیی و لە بن هاتنی وەچەیەتی!

خاڵی چوارەم: بەچکەی مرۆڤ پێویستیی زۆرتری بە دایک و باوکێتی:

لەو کاتەدا، کە مرۆڤیش وەکو ئاژەڵ و ڕووەك، توخمی نێر و مێی خۆی هەیە، بەڵام توخمی مرۆڤ لە توخمی گیانلەبەرانی تر جیاوازە، خاڵی زۆریان لە نێواندایە، بەچکەی گیانلەبەرانی تر ماوەیەکی کەم لە ژێر سەرپەرشتیارێتی دایکیاندا دەبن و، زوو دەکەونە سەر پێ و ئیعتیماد دەکەنە سەر خۆیان، بەڵام بەچکەی مرۆڤ چەندەها ساڵی تووڵانیی، بە هەموو شەو و ڕۆژەکانیەوە دەوێت و، لەو ماوە زۆرەدا پێویستی بە دایك و باوکی دەبێت، ئەگەرچی بە دایکی زۆرتر، چونکە ژیانی مرۆڤ ئاڵۆزتر و چڕ و پڕترە و، دەبێت بەچکەی مرۆڤ سەدان لایەنی ژیان فێر ببێت، ئەوجا دەتوانێت سەربەخۆ بێت، کە لەوانەیە ئەمە پازدە ساڵی بوێت، بێگومان ئەمە تێکڕایەکە، دەنا کەسانی وا هەن لە سێزدە ساڵییەوە -لە هەردوو توخمەکە- دەتوانن سەربەخۆ ببن، هەر وەکو، کە کەسانی وا هەن لە هەژدە ساڵیش پێویستیان بە دایکیانە! بەڵام بێگومان کوڕ و کچ هەردووکیان، تا پازدە ساڵانە پێویستی سەرەکیان بە دایك و باوکیانە، تا ئەزموونی ژیانیان فێربکەن و لە هەموو پێداویستیەکی ژیانیان حاڵی بکەن.

ئەو کەسایەتییەی لەسەرەتاوە، تا پێگەیشتن دایك و باوك پەروەردەیان نەکردووە لای یەکێکیان گۆشکراوە؛ بە شێوەیەکی گشتی پارسەنگی تەواو نییە و، زۆریشیان لاسەنگ دەردەچن.

لەم ڕوانگەشەوەیە، کە ئیسلام بایەخێکی ئێجگار زۆری بە مێردێتی و باوکێتیی پیاوان و، ژنێتی و دایکێتیی ئافرەتان و پاراستنی پارسەنگی خێزان داوە و، سەدان ئەحکامی بۆ خێزان پاراستن و بەرژەوەندی منداڵەکان دارِشتووە.

خاڵی پێنجەم: هاوسەرگیرێتیی زەروورەتێكی ژیانە:

هاوسەرێتیی لە هەموو لایەكەوە زەروورەتە و، لە دیدی ئیسلامەوە تەنها پەیوەندییەكی ماقوڵی ئافرەت و پیاوی نامەحرمی یەكترن، كە بە مارەكردن دەبنە حەڵاڵی یەكتریی و، شیرازەی خێزانییان پتەو دەبەستن.

خێزانیش بە هەردووكیان (ژن و مێرد)، پارسەنگ و بەختەوەر و بەسوود دادەمەزرێت.

ژن بە تەنها ناتوانێت -بە بێ مێردەكەی- لە هەموو لایەنێكەوە سەرپەرشتیاری منداڵەكانی بێت، چ لە بەخێوكردن و دابینكردنی خۆراك و پۆشاك و سوكنا و دەرمانیانەوە، چ لە لایەنی ئاڕاستە و پەروەردە و چاوێری ناو ماڵ و دەرەوەیانەوە، بەتایبەتی لەو كاتانەدا كە بە كۆرپەلەی ترەوەیە و دووگیانە.

هەر لەسەرەتای دووگیانییەوە خۆی پێویستی بە سەرپەرشتی و چاودێری و خزمەتكردنە، چ جای ئەوەی ڕۆڵێ دایك و ڕۆڵی باوكیشی پێ بسپێردرێت، تا منداڵەكانیشی گەورەتر بین، كۆڵی خەم و ئەركی ئەویش گەورەتر و قورستر دەبێت و، زۆر زەحمەتە لە دوای باڵغبوونیان ئەم دەرەقتیان بێت و داخوازییان پارسەنگانە بهێنێتە دی، لە ماوەی زەیستانی و نەخۆشی خۆیدا، لە تاو خۆی و ئازاری خۆی ئەگەر هۆشی لە منداڵەكانی نەبڕێت، زۆریش ناپەرژێتە سەریان و ناتوانێت بە تایبەتی منداڵی بچووكی، كە پێویستی سات بە ساتیان پێیەتی، هەر یەكێكیان سەرپەرشتیارێكی دەوێت!

ئیتر چۆن ئافرەتێك بە تەنها -هەر چەندە بەتواناش بێت- دەپەرژێتە سەر دووەم و سێیەم و چوارەمیان، كە وەكو باخچەی ساوایانیش نین هاوتەمەنی یەكتری بن و داخوازیی و چۆنیەتی ئاڕاستەیان یەكسان بێت!

لەم حاڵەتە سەختەدا ئافرەت چۆن دەتوانێت کار و کاسبی دەرەوەش بکات؟!

کار و کاسبی دەرەوەش بۆ لێبڕانی دەوێت، شەڕە پاڵ و ململانێییەکی ترە، ناشکرێت دایکێك بۆ مووچە و کرێ خانوو لێببڕێت و منداڵەکانی ئیهمال بکات، یان بیانداتە دەست کەسانیتر، کەس وەکو خۆی دڵسۆزیان نابێت، دڵسۆزیشیان بن، حەوسەڵەی ئەوانیان نابێت و تەحەممولی کێشەکانیان ناکەن.

کێشەی نەوەکانی مرۆڤیش نەوە بە نەوە دەگۆڕێن و کێشە کۆنەکانیش دەمێنن و کێشەی داهێنراوی نوێشیان دێتە پاڵ!!

ناشکرێت لەم حاڵەتانەدا دایکێکی وا وەل کرێت، چونکە ئەویش لە ڕەنجدان دەکەوێت و دەسوێت، ناچار دەبێت هەندێك لە منداڵەکان -کە گەورە دەبن- بەرەڵا بکات!!

ئەوەش سەرهەڵدانی زیاتری تاوانکاری لە ناو کۆمەڵگەدا لێدەکەوێتەوە، هەزار دایکی ڕەنجدەری ئاوا وەل بکرێت، هەزاران تاوان ڕوو دەدات..

ناشکرێت لەولاوە پیاوانێکی تری وەکو: مام و خاڵ و دراوسێ و خزمە دوورەکانی منداڵەکان ئەو ئەرکەیان بخرێتە ئەستۆ! ئەوانیش دەڵێن: ناچار نین ئەو بەرپرسێتیە هەڵگرین، ئەوی خاوەن خێزانە دەڵێ: خێزانی خۆمم لە ئەستۆدایە، ئەوی ڕەبەنە دەڵێ: من خێزانم بۆ خۆم پێکەوە نەناوە، ئیتر بۆچی ناز و نووکی ژنێکی تر و هەرا و هۆریا و کێشەی منداڵانی کەسانی تر بخەمە ئەستۆم؟!

خۆمیش، کە بووم بە خاڵ، بە مام بە خزم، بە دراوسێ سەرپشك نەکراوم تێیدا و بە ڕەزامەندی خۆم نەبووە.

لە دانەمەزراندنی خێزان و هەبوونی ئاژاوە تێیدا و، لە شیرازە پسانی خێزاندا سەدان و هەزاران کێشە دەخوڵقێت (کە دەوڵەتانی دامەزراوی سەردەم هاواریانە لێیاندا!).

كەوابوو: ناكرێت خێزان پێكهێنان وەل بكرێت، ناشبێت خەڵكی وابزانن كێشەی خێزانیی خەڵكی، پەیوەندیی بە كەسمانەوە نابێت.

بۆیە حەتمەن هەر دەبێت خێزان لە ژنێك و مێردێك پێك بێت(نەك لە دوو هاوتوخمی وەكو یەك)، هەر دەشێت كار و ماف و دەسەڵاتی خێزانیان دابەش بكەن و وهەر یەكەیان بەرپرسێتی پشكە ئەركی خۆی هەڵبگرێت، ئاوا هەردووكیان دەبنە دوو باڵی لەنگەرگرتنی خێزانی بەختەوەر.

خاڵی شەشەم: زیناكاریی پەیوەندییەكی ڕاستی مرۆڤایەتی نییە:

ئاماری هەموو وڵاتان ئەوە نیشان دەدات، كە ئەو ئافرەتەی حەزی لە زیناكردنە -ئەگەر شیاویش كرابێت- حەزی لە دووگیانی و منداڵبوون و منداڵ گۆشكردن نییە.

ئەگەر حەزی سروشتی مێیینیەتی و دایكێتیشی بۆ هەبوونی منداڵ بجووڵێت، ئامادە نابێت ئەو هەموو ئازار و كێشە و بەرپرسێتییەی منداڵ تەحەممول بكات و، لە زیناكردنی خۆی بكەوێت!!

ئەمە ئەگەر پشوویەك بكات، كە بە لای كۆمەڵگە و دەوڵەتەكەیەوە قبووڵە، ئەمما هیچ ژنێك نییە حەز بكات منداڵی لە زینا ببێت و، نەزانرێت باوكی منداڵەكە كێیە!

ئەمما ئەو ئافرەتەی شووی ڕەسمیی كردووە و خاوەن مێرد و ماڵی خۆیەتی، كە حەزە جنسیەكەشی بە حەڵاڵی تێر دەكات، یەكەمین ئاواتی دوای ماڵ و سوكنا و جێگیر بوون، منداڵ بوونە.

ئەوە ئەو ئافرەتەیە، كە تەحەممولی ژان و ئازارەكانی دووگیانی و منداڵبوون و زەیستانی و شەونخوونی بەخێوكردن تەحەممول دەكات لە پێناوی

منداڵبوونیدا، ئەوە ئەم ئافرەتەیە، كە منداڵ و وەچە دەخوازێت، نەك ئەو ئافرەتەی لە زیناكاریدایە.

ئێستا لەو وڵاتانەدا، كە بواری زینا كراوەیە، هەموو ئاراستەوانی كۆمەڵگە و بەرپرسانی دەوڵەت هاواریانە بە دەست ئاسەوارەكانی ئەو بەرەڵاییەوە.

لەوە دەترسن، كە ئەنجامی ئامارەكانیان هەر ئەوە نیشان دەدەن، كە نەوەی نوێیان نایەوێت خێزان دروست بكات، بەمەش هەر كەس لە ڕێی زیناوە خۆی تێر دەكات و" وەچە نامێنێت و مەترسی گەورە لەسەر كۆمەڵگەكانیان دەبێت.

لەبەر ئەمەیە، كە زیناكردن هۆكارێكی ناسروشتی پەیوەندیی جنسی نێوان پیاو و ئافرەتە، ئەو ئافرەتە خاوەن مێردەی زینا لەگەڵ پیاوێكی تردا دەكات و لەو دووگیان دەبێت، منداڵی پیاوێكی تر دەخاتە سەر شانی مێردەكەی! ئەمەش زوڵمێكی شاراوەیە..

ئەو كچەش، كە لە گەنجییەتیەكەیدا لە زیناكارییدا خۆی بە پیاوانی جیاواز تێر دەكات، وردە وردە وایلێدێت حەزی لە مارەكردن و خێزان و منداڵ نامێنێت، ئەگەرچی لە ناخیشیدا وەكو هەر ئافرەتێكی تر، حەزی لە منداڵە بیبێت..

(پاڵنەری هەرە سەرەكیی زیناكردنی ئافرەتان لەو وڵاتانەی بواری زینایان تێدا كراوەیە پارە پەیداكردنە، نەك تێركردنی حەزی جنسی، هەزاران بەڵكو ملیۆنەها ئافرەت هەیە ناچاری زیناكردن بووە لەبەر كەم دەرامەتی و بێكەسیی!).

خاڵی حەوتەم: دینی خوای گەورە پڕاو پڕی سروشتی مرۆڤە:

ئیسلام بۆ ئەوە هاتووە، كە فەرمانەكانی خوای گەورە بە مرۆڤایەتی بگەیێنێت، تا پەیوەندیەكانی ناو خۆیانی لەبەردا ڕێكبخەن:

١- هاوسەرگیری تاكە پەیوەندیی شیاو و حەڵاڵی نێوان پیاوان و ئافرەتانە، كە

دەبێت خێزانی لەسەر دابمەزرێت، هەروەها حاڵەتی گرتنی کەنیزەك و کۆیلە لەو کاتانەدا، کە کۆیلایەتی لە ناوچەکەدا دەبێت.

٢- ئەرکی ئافرەت لە خێزانەکەیدا، لە ئەرکی پیاو جیاوازە، مێردەکەی بەرپرسی تۆوی وەچەکانیانە و، ژنەکە بەرپرسی گەشە پێدان و بایەخپێدانێتی بە دووگیانی و منداڵبوون و شیرپێدان و گەشە و پەروردەکردنی..

پەروەردە و ئاڕاستەکردنی منداڵەکە تەواو نابێت (کە عادەتەن تا تەمەنی پازدە ساڵانێتی)، کە بە کۆرپەی دووەم دوو گیان دەبێت، دووەمیشی دەبێت و هێشتا لە پەروەردەکردنیدا دەبێت، کە بە کۆرپەی سێیەمینی دووگیان دەبێت..

هەموو منداڵەکانیش پێویستیان بە هەموو شتێکی دایکەکەیانە، یان لە هەموو شتێکیاندا پێویستیان بە دایکیانە.

ئەگەر بۆ گۆشکردن و پەروەردەکردنیان لێببڕێت، حەتمەن پێویستیی بەوە دەبێت کەسێك بەخێوی بکات بەوەی مەسروفی ژیانی پارسەنگی خۆی و منداڵەکانی بۆ دابین بکات، تا ناچاری کار و کاسبیکردن نەبێت، کە لەسەر حسابی گۆشکردن و پەروەردەکردنی منداڵەکانی دەبێت.

لەبەر ئەمەیە، کە مەسروفکێشانی خێزان لەسەر مێردەکەیە و، ئەو دەبێت بۆ کار و کاسبی و مسۆگەرکردنی بژێوییان لێببڕێت و ژنەکەشی لەماڵەوە بۆ گۆشکردن و پەروەردەکردنی منداڵەکانیان لێببڕێت.

٣- ئەرك و بەرپرسێتی مێردەکە: کاسبیکردنی دەرەوەیە بۆ دابینکردنی پێداویستی خۆی و خێزان و منداڵەکان، ئەرك و بەرپرسێتی ژنەکەش لە ناو ماڵەکەدایە، کە ئاڕاستەکردنی پارسەنگی منداڵەکانە بە هاوکاری مێردەکەی، ئەم بەرپرسێتییەی ئافرەت هەر لە دوای شووکردنیەوە نییە، بەڵکو پێش شووکردنێتی، کە دەبێت ماف و ئەرکی خێزانداریێتی فێر ببێت، تا دوای شووکردنەکەی بزانێت چۆن ڕەفتاری ڕاست و دروست دەکات.

بایەخدان بە خۆی و بە مێرد و بە منداڵەکان و ماڵەکەیان ئەرکی خۆیەتی و ماڵەکەش بواری خۆیەتی، هەر وەکو لە کاروباری دەرەوە و دابینکردنی پێداویستی خێزانەکە، ئەرك و بەرپرسێتی مێردەکە دەبێت (کە ئەویش دەبێت پێش ژنهێنانی فێربووبێت و شیاوی ئەو بەرپرسێتییە بووبێت).

کەوابوو: ئەو جیاوازییە سروشتیانەی لە هەر یەك لە توخمی پیاو و توخمی ئافرەتدا هەیە، شیاویان دەکات بۆ ماف و ئەرك و دەسەڵات و ڕۆڵی خێزانیان، هەر یەکەیان کارێکی لەسەرە، کە لەگەڵ سروشتی مرۆڤی خۆیدا دەگونجێت.

خاڵی هەشتەم: بواری بەرفراوانی هاوسەرگیریی:

- لەبەر ئەوەی زیناکردن ڕێگایەکی سرووشتیانەی پەیوەندیی نێوان پیاو و ئافرەت نییە؛ خوای گەورە حەڕامی کردووە، هەموو پێشەکی ڕێڕەو و هۆکارێکی تریشی حەڕام کردووە، کە سەردەکێشن بۆ زیناکردن، وەکو: ڕووتی ئافرەت و خۆدەرخستن و ئیغراکردن و تێکەڵاوێتی ئافرەتان و پیاوانی نامەحرەم، مەگەر هەر یەکەیان لە چوارچێوەیەکی شیاوی شەرعیدا..

هەروەها پێکەوە بوونی تەنهایی پیاو و ئافرەتێك و سەفەرکردنی تەنهایی ئافرەتان، واتە: بەبێ هەبوونی مەحرەمێکی لەگەڵیدا.

- لەبەر ئەوەی هەندێك لە دوو توخمەکە، هەر دەبێت تێکەڵاویان لە نێواندا هەبێت، چونکە لە کات و شوێنی هاوبەش و پەیوەندی نزیکی خزمایەتیدان، تێکەڵاوێتی نێوان مەحرەمەکان شیاوە.

واتە: تێکەڵاوێتی نێوان پیاوێك و ژنەکەی، کچەکەی، خوشکەکەی، پوورەکەی (پلك و میمك)، بێگومان بۆ ئافرەتی موسوڵمانیش تێکەڵاوێتی برا و مام و خاڵ و باپیرانی، چونکە هاوسەرگیری نێوان ئەمانە جائیز نییە و، عادەتەن لە نێوان خەڵکی هەموو کۆمەڵگەکاندا ئەمانە بە مەحرەم و پیرۆز دەزانرێن و،

كەسیان زینا لەگەڵ یەكتریدا ناكەن (مەگەر لە كۆمەڵگە مونحەریفە بێ دین و بێ قییەمەكانی سەردەمدا!).

ئافرەتان لە بواری هەموو جۆرە هەڵسوكەوتیاندا لەگەڵ ئەم كەسوكارە نزیكەیاندا، دەكەونە فەزای سەربەستی تەواوی خۆیانەوە و ئێرە بۆیان دەبێتە فەزای بازنەیەكی بەرفراوانتری ئازادییان، چونكە هەموو ئافرەتێك لە تێكەڵاویێتی ئەم كەسوكارە نزیكەیدا، هەست بە ئەمانی تەواو دەكات، چونكە لە نییەت و دید و ممارەسەیان بێ خەمە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾ * وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۖ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ ۚ ﴾ النساء: ٢٣ – ٢٤ز

واتە: ئەوانەی لێتان حەڕام كراون و هاوسەرگیریتان لەگەڵیاندا ناشێت دایكان و كچان و خوشكانی باوك و خوشكانی دایك و كچی برایان و كچی خوشكان و دایكانی شیرپێدەرەتان كە شیریان پێداون و ئەو خوشكانەتان كە بە شیر خوشكتانن، هەروەها خەسوو و كچی ئەو هاوسەرانەتان كە لەگەڵ دایكیاندا لاتان دەژین (ئەگەر دایكیتان گواستبۆوە)، ئەگەر دایكیانتان

نەگواستبۆوە (واتە ئەگەر دایكیتان گواستبۆوە ئیتر كچەكە بە كچی مێردی دایكەكەی حسێبە و ناشێت مارەی بكات، ئەمما ئەگەر كەسێك ئافرەتەكەی نەگواستبۆوە و تەڵاقیدا بۆی هەیە كچی ئەو ژنە یان دایكی ئەو ژنە مارە بكات). هەروەها لەوانەی لێتان حەڕامە و هاوسەرگیریان لەگەڵدا بكەن بووكەكانتانن: ژنی كوڕەكانتان كە كوڕی خۆتانن نەك زڕكوڕ، هەروەها ناشێت لە یەككاتدا دوو خۆشك ژنتان بن مەگەر ئەو هاوسەرگیرێتییەیان كە لە زەمانی جاهیلیەتاندا كردووتانن: ئەوە خوای گەورە لێخۆشبوو و بە بەزەییە.

هەروەها ئەوەی كە لێتان حەڕامە و ناشێت بیكەنە هاوسەر ئەو ژنانەن كە ئێستا خاوەن مێردی خۆیانن، لە غەیری ئەم ئاماژە بۆ كراوانەتان بۆ حەڵاڵە، ئەوە ئەحكامی خوای گەورەیە و بۆی نووسیون تا پێوەی پابەند بن كە دەبێت مارەییان لە سامانی خۆتان بدەنێ و مارەیان بكەن تا ببنە هاوسەرتان، نەك بێ مارەكردن بكەونە داوێن پیسی..

ئافرەتێك كە ژنی كەسێكە مارەكردنی جائیز نییە و لە هەموو كەسێك حەڕامە تەنانەت لەو كاتەشدا كە لە عیددەدایە، هەروەها دیارە كە ناشێت دوو خۆشك لە یەك كاتدا هاوسەرانی مێردێكبن، هەروەها ئافرەتێك و پورێكی، چونكە بۆ یەكتر دەبنە هەوێ و غیرە و ڕكەبەرایەتی خۆشەویستی و پەیوەندی خزمایەتیەكەیان لاواز دەكات.

ئەمما هاوسەرگیری لە بازنە گەورەكەی مرۆڤایەتییدا ئەوە ڕێدراوە و، زۆر جاریش پەسەندترە، ئەوەش حیكمەتی زۆری تێدایە، دەشێت هەموو حیكمەتەكانی نەزانین، بەڵام ئاماژە بە هەندێكیان دەكەین:

١- هاوسەرگیری لە دەرەوەی خزم و كەسوكار، پەیوەندییە كۆمەڵایەتییەكان بەرفراوانتر دەكات لە نێوان خەڵكیدا، چونكە هاوسەرگیری پەیوەستیەكی بەهێزی تێكەڵاوبوونی تیرە و هۆز و گەل و نەتەوەكانی مرۆڤایەتییە، مرۆڤیش

ئازادە هاوسەرگیری لەگەڵ خزم و کەسی خۆیدا دەکات، یان تیرە و هۆزی تر، یان گەل و نەتەوەی دوور.

٢- لە هاوسەرگیری دووردا، گەل و نەتەوەکان زیاتر تێکەڵ دەبن و دەمارگیریی تیرە و هۆز و نەتەوایەتیی و ناوچەگەریی کەمدەبێتەوە (ئینیمای دین و دینداریێتی دەچێتە شوێنی ئینتیما گچکەکان).

بەمەش خوێنی کەسەکان تێکەڵ دەبێت و کۆمەڵە مرۆڤێك تیرە و بەرەباب بن، یان هۆز و گەل ناتوانن لافی ئەوە لێبدەن، کە (خوێنیان پاکە)، چونکە تێکەڵاویێتی غەیری خۆیان نەکردووە.

٣- ئیسلام کە ڕێی هاوسەرگیریی لەگەڵ مەحرەماندا بەستووە، ڕەنگە لەبەر ئەوەبێت، کە هەموو ئەندامانی مەحرەم، کە لەم بازنە بچووکەی مەحرەمێتیدا، پەیوەندی و تێکەڵاویێتیان لە نێواندا زۆر زۆر دەبێت، ئەگەر ئاوا لێك حەڕام نەبوونایە و حەڵاڵ بوونایە، حەتمەن بە چاوی حەز و ئارەزووەوە دەیانڕوانییە یەکتر و، بواری دەستدرێژی کردنە سەر یەکتر زۆر زۆر دەبوو!

ئەوەش دەبووە مایەی کێشەی ناوخۆیی خێزان، بەم لێك حەڕام بوونە، سنووری چاو و حەز و ئارەزوو دیاریکراوە، کە نابێت لە چوارچێوەی ئەم بازنە بچووکەدا بن.

٤- ئەو ئافرەتەی، کە پەیوەندیی بە پیاوانی نامەحرەمەوە نامێنێت و، لە هەمان کاتیشدا هەندێك کاروباری خۆی و خێزانەکەی هەیە، کە بە پیاوان جێبەجێ دەکرێت.

کەوابوو: زەرووری بوو پەیوەندی لەگەڵ هەندێك لە پیاوانی خزم وکەسوکاری خۆیدا، مەحرەمانە بمێنێت، تا تێکەڵاویان بکات و کێشەکانی خۆیان لە لا باس بکات وو داوای یارمەتیان لێ بکات.

کەوابوو: پەیوەندیی باوك و برا و مام و خاڵەکانی ودیاریکردنی ئەو پیاوە

مەحرەمانەی، کە دەتوانێت تێکەڵاویی سەربەستانەیان بکات و ئیعتیمادیان بکاتە سەر.

٥- لەوانەیە یەکێك لە حیکمەتەکانی مەحرەمانە، بوونی هەندێك لە کەسوکاران گرتنەوەی حەز و ئارەزووی توخمی بەرامبەر بێت، تا حەزی جنسی بەرەڵا و بێ سنوور نەبێت، تا هەر توخمە لە ناخی خۆیدا بزانێت، کە ئەم پۆلە ئافرەتە/پیاوەی کەسوکاری لە بازنەی حەزی جنسی خۆی دوورن.

٦- دەشێت یەکێك لە حیکمەتەکانی مەحرەمکردنی هەندێك ئافرەت و پیاو لە پیاو و ئافرەتان: پاك ڕاگرتنی هەست و ڕوانگە و ڕەفتاری هەموان بێت بەرامبەر مەحرەمان.

دایك لە هەموو کۆمەڵگەیەکدا لە پلەیەکی باڵای ڕێزدایە و بە (پاك و پیرۆز) بۆی دەڕوانرێت، نابەجێیە پەیوەندی جنسی لە نێوان دایك و کوڕەکانیدا هەبێت، یان لە نێوان باوەژن و کوڕەکاندا، یان لە نێوان باوەپیارە (زڕباوك) و کچی ژنەکەیدا، یان لە نێوان پوور و خوشکەزا و برازادا، یان لە نێوان خاڵ و مام و کچە خوشکەزا و برازادا، ئەمانە ڕێزی تایبەتیان لە دید و ڕەفتار و بەها و نەریتدا هەیە، ناشێت کەسێك، دایکی خۆی یان پووری خۆی مارە بکات و ببێتە سەروەری خێزانی بە سەریەوە!

پاشان هەستی مرۆڤایەتی بەرپرس و سروشتی پاك، ڕێگا نادات خوشك و برا ببنە هاوسەری یەکتری، ئەمە شتێکە هیچ کۆمەڵگەیەك پێی پەسەند نییە.

لەسەردەمانی کۆندا دەمانبیست، کە گوایە: کۆمەڵگە هەبوون، کە ڕێگایان داوە خوشك و برا ببنە هاوسەری یەکتری، بەڵام نازانین چۆن و کەی و لە کوێ بووە؟!

هەروەها بیستمانە، کە دادگای سویدی ڕێگایدابوو بە کەسێك، کەپووری

خۆی مارە بکات (یان خوشکی) بە بەهانەی ئەوەی، کە کاریگەریی خراپی لەسەر منداڵەکانیان نابێت.

ئەمە ئەگەر ڕوویدابێت لە هەر شوێنێك بووبێت، نیشانەی لەدەستدانی هەستی مرۆڤایەتییە، دەنا چۆن دەشێت وا تەماشای ئەم مەسەلەیە بکرێت، کە ئایا زیانی لەسەر پێکهاتەی منداڵەکانیان دەبێت یان نا؟

ئەمە مەسەلەیەکی کۆمەڵایەتی قووڵە، لەوە گەورەترە ئاوا تێبڕوانرێت.

ئەمما بە نیسبەت موسوڵمانانەوە، ئەوە شتێکی ترە، موسوڵمان، کە باوەڕی هێناوە بەوەی خوای گەورە کردگاری گەردوون و ژیان و مرۆڤە.

هەر ئەویش مافی دیاریکردنی حەڕام و حەڵاڵی بۆ مرۆڤایەتی هەیە و بەس، ئەرکی مرۆڤی موسوڵمان گوێڕایەڵی و ملکەچی دەربڕینێتی بۆ ئەو ئەحکامە خواییانە، مادام سەلمێنراونو کە لە پێغەمبەری خواوە (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) هاتوون.

بۆیە لێرەشدا ئەوەی لا حەتمیە و جێباس نەماوە، کە ئەم پۆلە کەسوکارەی مەحرەمن و هاوسەرگیری لەگەڵیاندا حەڕامە، ئەوەش بەسە بۆ ڕوو نەدانی، جا کە هاوسەرگیریان پێکەوە حەڕام بێت، حەتمەن زیناکردن لەگەڵیاندا حەڕامترە، جا خزمانی نەسەبی بن، یان خزمانی هاوسەرگیری، یان خزمانی شیر..

ئادەی پێم بڵێ: برایەك چۆن لەگەڵ خوشکەکەیدا دەژی و ڕەفتار دەنوێنێت، کە دەزانێت لە داهاتوودا دەبێتە هاوسەری؟!

بێگومان هەر لەسەرەتای باڵغبوونیەوە حەزی لێدەکات و، بە چاوی خۆلێتێرکردنیەوە دەیڕوانێتێ، حەتمەن خوشکەکەشی وا دەبێت، ئەوە سەر دەکێشێت بۆ دروستبوونی پەیوەندیی سێکسیانە لە نێوانیاندا!

باشە ئەگەر کوڕەکە زیاتر لە خوشکێکی هەبوو، یان خوشکێك چەند برایەك تێیدا بەشدار بوون! چی ڕوودەدات؟!

چۆن کوڕەکان ژنی تر دەهێنن و ماڵ دروست دەکەن؟

خوشکەکەش چ پێویستی بە خێزان و ماڵ پێکەوەنانەوە دەبێت؟!

حەتمەن هەردوو لایان هاوسەرگیری لەگەڵ کەسانی تر غەیری خۆیان لە بیر و هۆشیاندا دەردەهێنن، چونکە پێویستیان پێی نامێنێت، مەگەر لە دەرەوە زینا بکەن، دەنا پێویستیان بە هاوسەرگیری دەرەکی نییە!

ئەوەی بۆ خوشك دەوترێت، بۆ دایك و پوورەکانیشی هەر وایە، بۆ کچەکانیشی هەروا دەبێت! خۆی مارەیان دەکات!! ئەمە دەگاتە ئەو بەرەڵایی و بێ متمانەییەی، کە لە ناو خێزانەکاندا دێتە دی، کە کەس نازانێت و ناوێرێت ژنەکەی لای کوڕەکانی خۆی دابنێت، یان کچەکانی لە ماڵی براکانی، یان لە ماڵی خاڵەکانیان دابنێت!!

لەم حاڵەتە بەرەڵایەدا، کێ بەرپرسێتی منداڵە لە دایکبووەکان هەڵدەگرێت؟!

ئەگەر ئەو حاڵەتەی(سوید) ڕاست بێت و وابووبێت، حەتمەن کەس لە هەستی مرۆڤایەتیان دڵنیا نابێت و، ئاواش مومکین نییە بەرەو خێر و ڕاقیبوونی مرۆڤایەتیی بچن، ئەوە جاهیلیەتێکی زۆر پیس و قیزەون و تێپەڕینە لە مەجوسێتیش!!

هەرچی شتێك پەیوەندیی بە ئافرەت و ژیانیەوە هەبێت، ئیسلام هەمووی دیاریکردووە و ئەحکامی شەرعیانەی بۆ داڕشتووە، بەو شێوەیەش، کە لەگەڵ سروشت و ڕێزی ئافرەتاندا بگونجێت، هەر وەکو ئەحکامەکانی تری ئەم ئیسلامەی پڕاوپڕ لەگەڵ سروشتی ڕاست و پارسەنگی مرۆڤدایە.

بۆ نموونە:

١- ئافرەت، تا کچە و لە ماڵی باوکیدایە، مەسروفی لەسەر باوکێتی، ئەگەر باوکی نەمابوو، مەسروفی دەکەوێتە سەر سەرپەرشتیارانی تری.

٢- ئەگەر پیاوێك بخوازێت هاوسەرگیری لەگەڵ ئافرەتێكدا دروست بكات و، ئافرەتەكە ڕازیبوو، پیاوەكە ئەو مارەییەی دەداتێ، كە لەسەری ڕێكدەكەون، لەبەرامبەر ڕازیبوونی ئافرەتەكە بە تەسلیمكردنی حەزی جەستەی بە پیاوەكە، ئینجا مەرجەكانی تریان و بە گرێبەستەكە ڕازیدەبن و دەیگوێزێتەوە.

٣- هەر ئافرەتێك، كە شوو دەكات، مەسروفی دەكەوێتە سەر مێردەكەی.

٤- ئەگەر مێردی ژنێك مرد، مەسروفی ژنەكە، دەكەوێتە سەر ئەولادەكانی، ئەگەر ئەولادی نەبوو، دەكەوێتە سەر سەرپەرشتیارەكانی پێشووی.

٥- لەبەرامبەر ئەم مەسروف كێشانەی ژنی بە مێرددا، ژنەكەش بۆ ماڵ و مێرد و منداڵی خۆی لێدەبڕێت، سەرپەرشتیاری كاروباری ناو ماڵ و خێزان و، ئیدارەدانی ئەركی ژنەكەیە، كە ماڵەكەی بۆ دەبێتە بواری كار و پیشە و ئەركی، ئەگەر پێویست بوو بە ڕێپێدانی مێردەكەی دەچێتە دەرەوە.

٦- لە نێوان ژن و مێرددا عەورەت نییە، هیچ ئەندامێكی لەشیان بەرامبەر یەكتریی داناپۆشن، مافی هەر یەكەیانە هەموو لەشی هاوسەرەكەی ببینێت (هاوسەر مەبەست لە هەر یەك لە پیاوەكە و ژنەكەیەتی).

٧- پیاوان لای غەیری ژنەكانیان، ناشێت نێوان سەرو ناوك و خوار ئەژنۆیان ببینرێت، مەگەر لای پزیشك كە زەروورەت بێت.

٨- ژنی مێرداریش نابێت غەیری براكەی، ئەندامانی لەشی لە خوار ئێسقانی سەر و سنگیەوە بۆ خوار ئەژنۆی ببینرێت، ئەمما پیاوانی تر بۆیان نییە، هیچ شوێنێكی ببینن، جگە لە دەست و دەم و چاو (ڕوو)ی، ئەگەر جوانییەكەشی كاریگەر بوو، دەبووە مایەی (فیتنە)، دەبێت ڕووی داپۆشێت، ئەمە ئافرەتی ئاسایی و پیر ناگرێتەوە.

٩- كاتی چوونە دەرەوەی لە ماڵ، مەرجە باڵاپۆش بێت و پۆشاكەكانی مەرجە شەرعیەكانیان تێدابێت، وەكو ئەوەی تەسك و تروسك و تەنك نەبێت، پۆشاكی

وروژاندن و نەشیاوی ئاسایی نەبێت، چونکە نابێت لە هیچ لایەنێکەوە (بە بۆن و جلوبەرگ و لەنجە و لار و ناز و قسە)، ببێتە مایەی خرۆشانی خۆی و خرۆشاندنی توخمی بەرامبەر، چونکە دەبێت ئەوە بزانێت، کە سەدان و هەزاران گەنج دەیبینن، کە ژنیان نییە.

١٠- سەرپەرشتیاریی و ئاڕاستەوانێتی خێزان، مافی مێردەکەیە، چونکە خێزان کۆمەڵکاریی و ئیدارە دەخوازێت، هەموو جۆرە کۆمەڵکاریەکیش (ئەگەر سەفەرکردنی سێ کەسیش بێت) ئەمیرێك دەخوازێت، کە ڕۆڵی بەڕێوەبەری گشتیی ببینێت.

لە خێزانیشدا پیاو شیاوتری ئەو پلە ئیدارییەیە، ئەوەی شیاوی دەکات: پێکهاتەی جەستە و هزر و ژیریی و ئەزموونێتی، غەیری ئەم سیفەتانە (کە ئەوەش نین ئافرەتان هەڵنەکەون، کە هەیانبێت) ژن و مێرد لە ماف و ئەرکەکانیاندا یەکسانن، هەر یەکەیان کە ئەرکێکی لەسەرە لەبەرامبەریشیدا مافێکی هەیە، ئاوا هەموو ئەرك و مافەکانیان دابەشبوون، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ﴾ البقرة: ٢٢٨.

واتە: ئافرەتانیش وەکو ئەوەی مافیان هەیە ئەرکیشیان لەسەرە، کە دەبێت بە ڕەفتاری جوان لەگەڵیاندا هەڵسوکەوت بکرێت، پیاوانیش پلەیەکیان لە پلەی ژنان بەرزترە.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَآ أَنفَقُوا۟ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ ۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُ ۚ ﴾ النساء: ٣٤ز

واتە: پیاوان سەرپەرشتیاری ئافرەتانن و پارێزەر و مشوورخۆریانن بەوەی،

كە ئەركی زیاتریان لەسەر شانە و فەزڵیان لەسەر ژنەكانیانە، هەروەها بەوەی، كە پەیدای دەكەن و خەرجی دەكەنەوە لە خزمەتی ژن و منداڵی خۆیاندا و، لە خزمەتی ئیسلامەكە و بۆ جیهادەكەی.. [1] ئافرەتە چاك گوێڕایەڵەكانیش، كە بۆ خوا ملكەچن، لەبەر خاتری خوا خۆیان و ماڵ و منداڵەكانی دەپارێزن و، كاتێك مێردیان لە ماڵ نییە، ئەوان پاسەوانی ماڵ و خێزانەكەن.

١١- ئەگەر -بە هەر هۆیەك بوو- ژن و مێرد پێكەوە نەگونجان و، نەیانتوانی پارسەنگانە هاوسەرگیرێتییەكە بپارێزن، باشتر وایە گرێبەستی هاوسەرگیریەكەیان هەڵوەشێننەوە...كە ئیسلام چەندین شێوازی بۆ دەست لە یەك بەردانیان داناوە، لەوانە:

أ- ئەگەر ژنەكە ویستی جودا ببێتەوە، مارەییەكەی، كە لە پێشتر وەریگرتووە بۆی دەگەڕێنێتەوە، ئەگەر مێردەكە ڕازی بوو جودابوونەوەكەیان دێتە دی[2]. ئەمەیە، كە پێی دەوترێت: (خولع)، كە مافی ژنە و بەرامبەر (تەڵاقی) دەستی پیاوە.

ب- ئەگەر مێردەكە ویستی جودا ببنەوە تەڵاقێكی دەدات، كە تا سێ جار سووڕی مانگانەی ژنەكە، یان سێ جار پاكبوونەوەی مافی هێنانەوەی دەمێنێت، ئەگەر ئەو ماوەیە تەواو بوو، مێردەكە نەیهێنایەوە، ئیتر تەڵاقەكان دەكەون و ژیانی هاوسەرێتی كۆتایی پێدێت و، ژنەكە مافی خۆیەتی هەموو مارەییەكەی (پێشەكی و دواخراو: موئەخخەرە) وەربگرێت.

جـ- ئەگەر لە كاتی تەڵاقدانەكەیدا -كە ژنەكە دەكەوێتە عیددەوە- مێردەكە هێنایەوە، پێویستیان بە گرێبەستی مارەكردنەوەی نابێت، تەنانەت ڕەزامەندیشی مەرج نییە، بەڵام ئەگەر هەر سێ تەڵاقەكەی دا و عیددە تەواو بوو، ئیتر بۆ

---

(١) شەوكانی: فتح القدير (٤٥٣/١).
(٢) ئەمە بۆچوونی مەزهەبەكەیە، دەنا بەڵگەی فەرموودەی لە سەرە ،كە ڕازیبوونی مێرد مەرج نییە.

یەکتر حەڵاڵ نابنەوە، مەگەر ژنەکە شوویەکی تر بکاتەوە و بێوەژن بکەوێتەوە، ئەو کاتە بۆیان دەبێت گرێبەستی مارەکردنی نوێ ببەستنەوە.

د- ئەمما منداڵەکانیان: ئەگەر گچکە بوون و دایکەکە ویستنی، ئەوە دەکەونە لای ئەو، مادام شوو نەکاتەوە، ئەگەر شووی کردەوە، هەموو لایەك ڕازی بن، هەر لای دایکیان بمێننەوە دەبێت باوە پیارەکەیان بەخێویان بکات.

خاڵی نۆیەم: پیاو مافی چەند ژنیی هەیە:

لە جیاوازی پێکهاتەی ئافرەت و پیاوەوە لە ڕووی جەستەییانەوە، هەروەها لە ڕووی ڕۆڵ و ئەرکی ژیانەوە چەندین خاڵی تر سەر هەڵدەدات، کە ئیسلام بە هەند وەریگرتوون و ئەحکامی بۆ دارِشتوون، وەکو:

١ - پیاو مافی چەندژنێتیی هەیە، کە دەتوانێت لە یەك کاتدا زیاتر لە ژنێکی هەبێت، بەڵام ئافرەت ئەو مافەی نییە دوو مێردی لە یەك کاتدا (فرە مێردێتی) هەبێت، چونکە لە سروشتی ئافرەت ناوەشێتەوە.

ناشتوانێت لە یەك کاتدا ئەرك و داخوازیی دوو مێرد، یان زیاتر جێبەجێ بکات و ناشتوانێت لە ساڵێکدا بۆ دوو مێرد و سێ مێرد، دوو گیان ببێت! هەر دەبێت لە یەك کەس دوو گیان ببێت.

بەڵام پیاو لە یەك کاتدا دەتوانێت چوار ژنەکەی دووگیان بکات، دەشتوانێت زیاتر لە ژن و ماڵێك بەخێو بکات و سەرپەرشتیاریان بێت.

کەوابوو: شتێکی سروشتی و ڕەوا و هەقە، کە پیاو مافی چەندژنێتی هەبێت و ئافرەت مافی (فرە مێردێتی) نەبێت، بەڵام چەندژنییەکەی پیاویش ئاسان نییە، چونکە دەبێت:

أ- توانای بەخێوکردن و سەرپەرشتیاریکردنی دوو ژن و منداڵ و دوو ماڵی هەبێت، یان زیاتر لە دوو.

ب- دەبێت بە شێوەیەكی یەكسان سوكنا و خۆراك و پۆشاك و، پێداویستی تری ژن بۆ ژنەكانی دابین بكات.

ج- دەبێت لە ڕووی جنسیەوە تێریان بكات و، چاو لە پیاوی تر نەمێنن، ئەمەش لەسەر پیاو فەرزە.

د- دەبێت منداڵی هەموو ژنەكانی بە یەك چاو سەیر بكات و، جیاوازی نەخاتە نێوان منداڵی هیچ كام لە ژنەكانیەوە.

ئیسلام ڕێی بە چوار ژن داوە كابرا هەیبێت، بەڵام خۆ لەسەر هیچ پیاوێكی فەرز نەكردووە، كەچوار ژنی هەبێت، ئیسلام حوكمی كوشتنی ئەو مێردە، یان ئەو ژنەی داو، ە كە هاوسەری هەیە و كەوتۆتە زیناوە، كوشتنیشیان بە ڕەجمكردنیان دەبێت، چونكە هیچ بەهانەیەكیان بۆ زیناكردن نییە، كە هەر یەكەیان خۆی بە هاوسەرەكەی خۆی تێر دەكات، ئەم حوكمە بۆ ژنانی سەربەستە، كە خاوەن مێردن، ئەمما كەنیزەك و كۆیلە حوكمیان سوكترە.

- دەشێت پیاوێك حەزی جنسیی و توانای زۆر بێت و، پێویستی بە زیاتر لە ژنێك بێت، بۆیە بۆی هەیە دووەم ژن بهێنێت، هەروەها سێیەمین و چوارەمین[(١)].

- دەشێت پیاوێك ناودار و دەسەڵاتدارە و بە پاڵنەری خزمایەتی دەیكاتە دوو، یان لە ڕووی ئەخلاقییەوە دەیەوێت بێوەژنێك بگرێتە خۆی بە منداڵەكانیەوە، تا سەرپەرشتی هەموویان بكات.

- ئافرەت لەو كاتانەدا كە دوو گیانە، یان لە سووڕی مانگانەدایە، یان زەیستانە، یان شیردەرە دەشێت ئارەزووی جنسیی كەم بێت و مێردەكەی كە

(١) لە رۆژئاواش نەمبیستووە ژنێك ئارەزووی جنسی بە قەدەر دوو پیاو هەبوبێت و، بیەوێت لە یەك كاتدا بۆ تێركردنی جنسی لەگەڵ دوو پیاودا بێت، هەیە حەزی لە پیاوێكی تری غەیری مێردەكەیەتی ،بەڵام نایەوێت لە یەك كاتدا دوو پیاوی وەكو یەكی هەبێت.

حەساوە و تێر و تەسەلە و لە دەرەوەیە، ئارەزووی زیاتر بێت و ناچار ببێت ژنی دووەم بهێنێت.

- دەشێت ژنەکە نەزۆك بێت و منداڵی نەبێت، مێردەکەش بخوازێت ئەولادی لێبکەوێتەوە و (وەجاخ کوێر) نەبێت!

بۆیە ڕێ پێدراوە ژنێکی تر بهێنێت. (ئەگەر مێردەکە نەزۆك بوو ژنەکەش مافی جودابوونەوەی هەیە).

- دەشێت کابرا چووبێتە سەفەرێکی دوور، ناچار بووبێت بمێنێتەوە (وەکو ئەوانەی هاتوونەتە ئەوروپا) و مانەوەشیان زۆری پێدەچێت، لە هەمان کاتدا توانای ژن هێنانی تری هەیە و، ئافرەتی موسوڵمانی دەست دەکەوێت، حەتمەن ژن هێنانی چاکترە، کە مافی خۆیەتی وەك لەوەی مەترسی کەوتنە زیناوەی هەبێت.

- لە کاتی جەنگدا هەر پیاو دەکوژرێن و ڕێژەی پیاوان زۆر کەم دەبێتەوە، ڕێژەی ئافرەتان، کە زۆر دەبێت چارەسەر چییە؟

حەتمەن چەند ژنیی چارەسەرە.. (تایلەند ٦٧%ی دانیشتوانەکەی ئافرەتن!! بۆیە بۆتە مەرکەزێکی زیناکاری جیهانی!).

بە شێوەیەکی گشتیی، کە پرسیار دەکرێت: ئەگەر ڕێژەی ئافرەتان لە کۆمەڵگەیەکی موسوڵماندا لە ڕێژەی پیاوان زۆرتر بوو، چی بکرێت باشە؟

دوو ژن بۆ پیاوێك بن و ماڵ و حاڵی خۆیان هەبێت و، لە حەڵاڵدا خۆ تێر بکەن باشترە، یان هەر ژنە و بۆ پیاوێك و ژنە زیادەکان لە زینا و داوێنپیسیدا بژین؟!

شتێکی بڕیاریی و سروشتییە، کە بواری چەندەژنێتی هەبێت، نە حەڕام بکرێت و نە فەرزیش بکرێت.

هەر ژنێك لە ژن بەسەرداهێنانی ڕازی نەبوو، بۆی هەیە (خولع) بکات و

جودا ببێتەوە و، بڕوات شویەكی تر بە پیاوێكی تر بكاتەوە، (خولع) بوارێكی كراوەی بەردەوامی بەردەم ئافرەتی خاوەن مێردە.

٢- هەر بە هۆی ئەو جیاوازییەی نێوان سروشت و پێكهاتەی پیاو و ئافرەتەوەیە، كە ئیسلام ئەوەی لەسەر ئافرەت فەرز كردووە، كە ئەگەر مێردەكەی مرد، یان تەڵاقی كۆتایی دا، دەبێت ماوەیەك لە (عیددە) دا بمێنێتەوە، پێش ئەوەی شوو بكاتەوە، لەو ماوەیەدا وا خۆی دەردەخات كە مێردی نییە و جارێ ناشیەوێت شوو بكاتەوە، ئەگەر لە مێردەكەی دووگیان بووبوو، هەر دەبێت چاوەڕوان بكات، تا كۆرپەكەی دەبێت، چونكە دووگیان شوو ناكاتەوە، تا بە تەواوی لە پەیوەندی مێردایەتیی پێشووی تەواو نەبووبێت.

ئەگەر دووگیانیش نەبوو (كە دەشێت سەرەنجامی فەحس دەر بكەوێت)، بەڵام هەر دەبێت ماوەی عیددەكەی بەسەر ببات، ئەم حوكمە بۆ پیاوان نییە، كە ژنیان بمرێتة یان تەڵاق بدرێت، دەستبەجێ بۆی هەیە ژن بهێنێتەوە.

٣- پێشتر ئاماژەمان بەوە دا، كە بە هۆی جیاوازی پێكهاتەی جەستەیی پیاو و ئافرەتەوە؛ ئافرەت دەبێت باڵاپۆش بێت بە تایبەتی، كە دەچێتە دەرەوەی ماڵ، ئەم حوكمە پیاوان ناگرێتەوە، چونكە باڵاپۆش نابن، لەسەر ناوكیانەوە تا خوار ئەژنۆیان فەرزە دایبپۆشن.

ئەوەش لەگەڵ سروشت و ڕۆڵیدا دەگونجێت، چونكە بواری كاری پیاو دەرەوەیە و كاسبی و كاركردنەكە، زۆرینەی قورس و سەختە و لەبەر هەتاوە، كە لە هاویندا زۆر سەخت و زەحمەتە هەموو گیانی وەكو ئافرەتان داپۆشێت و كار بكات.

٤- هەر بە هۆی ئەو جیاوازییەی پێكهاتەی لەشی ئافرەت و پیاوەوەیە، كە ئیسلام شاهێدیدانی ئافرەتی -لە هەندێك حاڵەتدا- وا داناوە، كە دەبێت شاهێدیدانی ئافرەتێكی تریشی - بۆ تەئكیدكردنەوە- لە گەڵدابێت، تا بە

شاهێدیدانی هەردووکیان بەرامبەر شاهێدیدانی پیاوێك بوەستنەوە[1]، ئەمە لە بوارەکانی سەودا و مامەڵە و بازاڕدایە، کە زۆر جێ بایەخی ئافرەت نییە، هەر کەسێکیش شتێك جێ بایەخی نەبوو بیری دەچێتەوە.

بۆیە لێرەشدا دوو ئافرەت دەبێت پێکەوە شاهێدیەك بدەن، لە لایەکی ترەوە سۆز و عاتیفەی ئافرەت، لە سۆز و عاتیفەی پیاو زۆرترە و، دەشێت لەم قەرەباڵغیی و جەنجاڵێتیی بازاڕ و فڕ و فێڵانەدا، زووتر ئافرەتەکە بکەوێتە ژێر هەستی سۆز و بەزەییەوە و، چەواشەی بکەن و حەقی لا لێڵ بکەن.

بەڵام ئەگەر دوو ئافرەت بوون، عادەتەن ئافرەتیش پشتی ئافرەت دەگرێت، بۆیە هاوکار دەبن و، هەر کامێکیان حەقیقەتەکەی بیر چۆبووەوە -یان چەند لایەنێکی- ئەوی تریان بیری دەخاتەوە و ناهێڵن مافەکە بفەوتێت، لەبەر ئەمەیە، کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ ﴾ البقرة: ٢٨٢.

واتە: ئەگەر یەکێکیان بیری چوو، ئەوی تر بە یادی دەهێنێتەوە.

شاهێدیدانی دادگایی و یەکلاکردنەوەی کێشە، باسێکی قووڵ و بەرفراوانە، لەسەرچاوەی کتێبە شەرعیەکاندا بە تەفسیلْ باسکراوە کە بواری وا هەیە شاهێدیدانی ئافرەتی تێدا قبووڵ ناکرێت، هەر وەکو، کە بواری واش هەیە شاهێدیدانی پیاوی تێدا قبووڵ ناکرێت.

بواری واش هەیە شاهێدیی چوار پیاوی دەوێت، بواری واش هەیە شاهێدیدانی چوار ئافرەتی دەوێت..

---

(١) ئەمە بە پێی بواری کارکردن و تایبەتمەندێتییانە، دەنا ئەگەر سێ پیاوی ڕاستگۆ و دینداری سەر ڕاست شاهێدی بدەن ،کە ئافرەتێکیان لە کاتی زیناکردنیدا دیوە، بەڵام ئافرەتێکی پسپۆڕی دیندار (پزیشک، برین پێچ- سستەر-، مامان.. هتد) شاهێدی بدات ،کە زینای لەگەڵدا نەکراوە (وەکو ئەوەی بیسەلمێنێت کە پەردەی کچێنی ماوە)، شاهیدی ئافرەتە پسپۆڕەکە زیاترە لە شاهێدیدانی سێ پیاوەکە. (نوسەر).

هەروەها، لە هەندێك حاڵەتدا ئیسلام داوای كردووە: شاهێدیدانی پیاوێكیش لەگەڵ شاهێدیدانی ئافرەتدا هەبێت بۆزێدە تەئكیدكردن، بەڵام بە شێوەی گشتی ئەوەی بواری تایبەت بە ئافرەتانە، هەر شاهێدیدانی ئافرەتانی بۆ دەشێت و بەس.

٥- هەر لەم جیاوازییەی پێكهاتەی ئافرەت و پیاوەوەیە، كە ئیسلام لە وەرگرتنی میراتدا دوو پشكی بۆ نێرینە و یەك پشكی بۆ مێیینە داناوە، ئەمە بە شێوەیەكی گشتییە (وەكو ئەوەی هەردوو لایان كچ و كوڕی كۆچكردووەكە بن)، بەڵام لە هەندێك حاڵەتدا پشكی هەردوو لایان وەكو یەكە.

واتە: ئافرەت و پیاوەكە یەكسان میراتیان بەر دەكەوێت، حاڵەتی تری واش هەیە، كە ئافرەت زیاتری میرات بەر دەكەوێت وەك لە پیاو، بەڵام لە زۆرینەی حاڵەتەكاندا پشكی پیاوان زیاترە لە پشكی ئافرەتان.

ئەوەش بێگومان دادپەروەریە، چونكە بەرپرسێتی مەسرەف كێشان لەسەر پیاوانە، نەك لەسەر ئافرەتان (ئەگەرچی ئافرەتان كاسبیش بكەن، یان خاوەن ماڵ و سامانیش بن)، پیاو لە كاتی هاوسەرگیریدا مەسروفاتی مارەیی و گواستنەوە و دەعوەت و شادییەكە دەكات، مەسروفی سوكنا و خۆراك و خواردنەوە و چارەسەری تەندروستی هەر لەسەر ئەوە، كە لەوانەیە هێشتا مەسرەفی دایك و باوك، یان خۆشك و براشی لەسەر مابێت؛ بۆیە شتێكی ئاسایی و مافێكی ڕەوایە، كە پشكی پیاو لە پشكی ئافرەت زیاتر بێت، هەر وەكو كە ئیسلام دیاریی كردووە.

٦- هەر بە هۆی ئەم جیاوازییە جەستەییەی پیاو و ئافرەتەوەیە، كە ئیسلام ئەركی زیاتری لەسەر پیاوان داناوە وەك لە ئافرەتان:

- جیهاد لەسەر پیاوان فەرزە، كە هەر هەموو قۆناغ و حاڵەتەكانی سەختی و نارەحەتییە، لە هەندێك حاڵەتی كەمدا جیهاد لەسەر ئافرەتانیش فەرز دەبێت.

- لە كاتی سووڕی مانگانە و زەیستانیدا، ئیسلام فەرزەكانی نوێژ و ڕۆژووی

لەسەر ئافرەتان هەڵگرتووە، نوێژەکە بە یەکجاری و، بەڵام ڕۆژووەکانی - دوای پاکبوونەوەی- دەبێت بگرێتەوە.

- فەرزی فەرمان بە چاکە و بەرهەڵستی لە خراپەی لە ناو کۆمەڵگەدا لەسەر هەڵگرتووە، مەگەر لە بوارێکی کەمی ئافرەتان خۆیاندا، ئەم ئەرکە ئەوە دەخوازێت بکەرەکان زۆرتر لە دەرەوە بن، لە ناو بازاڕ و بۆنە و شوێنە گشتیەکاندا.

ئەمەش بواری سەرەکیی کارکردنی ئافرەتان نییە و زۆر تێیدا سەرکەوتوو نابن، وەکو لە بواری ماڵ و منداڵیاندا سەرکەوتوو دەبن، تایبەتمەندێتیی خۆی لە ماڵەوەیە و پیاوان بەرپرسی بەخێوکردن و پاراستن و ڕێزگرتنن.

٧- هەر لەم جیاوازییەی پێکهاتەی جەستەییەوە -کە جیاوازیی پێکهاتەی دەروونیشی لێدەکەوێتەوە- ئیسلام مافی ئەدەبدادانی ژنی داوەتە دەست مێرد، بەڵام بێگومان ئەدەبدادانی بەرپرسانە، کە باوکانەیە، کە سەرەتا هەر بە ئامۆژگاری و ڕێنیشاندان و قسەی جوانە، دواتر بە پشت تێکردنی لەسەر پێخەفی خەوتنیان و، دواتر جیاکردنەوەی شوێنی نووستنی مێردەکە و دواتر بە لێدانێکی ئەدەبدادان، کە ئازاری جەستەیی بە دوادا نەیە و شوێنەوار لە جەستەیدا جێ نەهێڵێت.

لێدانیش ناشێت لە شوێنی دیاریدا بێت (وەکو: ڕووخسار، دەست و مەچەك و پێ)، پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەیفەرموو: (لا تضرِبوا إماءَ اللَّهِ).

واتە: لە ژنانتان مەدەن، کە ئەوانیش عەبدی خوان.

پاش هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە، کە ڕێی بە لێدانی ئەدەبدادانیان دا،

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (ليسَ أولئِكَ بخيارِكُم)[1]، واتە: ئەوانەی كە لە ژنەكانیان دەدەن لە پیاو چاكترینتان نین.

خاڵی دەیەم: پوختەی خاڵەكانی پێشوو:

دەتوانین ئەو خاڵانەی سەرەوە ئاوا بخەینەوە بەر چاو:

١ - ئافرەت لە هەموو سیفەتە مرۆڤییەكانیدا بە تەواوەتی وەكو پیاوە.

٢- پێكهاتەی جەستەیی ئافرەت جیاوازە لە پێكهاتەی جەستەیی پیاو.

٣- جیاوازیی پێكهاتەی جەستەیی هەردووكیان جیاوازێتی ئەرك و بواری كاری هەردوو لایان دەخوازێت.

٤- سروشت و بارودۆخی جەستەیی و دەروونیی ئافرەت لەماڵی خۆیدا زیاتر دەسرەوێت، وەك لە كاركردنی دەرەوە و شەڕە پاڵی ڕەنج و كەسابەت.

٥- كە ئافرەت لە ماڵەوە دەمێنێتەوە و بەرپرسێتیی ئەركەكانی ماڵ دەگرێتە ئەستۆ، دەبێت لەبەرامبەریدا مەسرەفی بكێشرێت، مەسرەفەكەش لەسەر پیاوانە: مێرد یان باوك و برا و....

پرسیارەكەی ئێستا ئەوەیە:

---

(١) ئەبو داود (٢١٤٦) و لەفزەكەش هی ئەمە، ئیبنو ماجە (١٩٨٥)، شێخی ئەلبانی لە (صحیح أبي داود)دا بە (صحیح)ی داناوە، هەروەها ئیبنو حەجەریش دەفەرموێت سەنەدەكەی سەحیحە.
ئەمە هەموو فەرموودەكەیە: (قالَ النَّبيُّ صلَّى اللَّهُ عليه وسلَّمَ: لا تضربوا إماءَ اللَّه . فجاءَ عمرُ إلى رسولِ اللَّه صلَّى اللَّهُ عليه وسلَّمَ فقالَ: ذئرَ النِّساءُ علَى أزواجهنَّ . فرخَّصَ رسولُ اللَّه صلَّى اللَّهُ عليه وسلَّمَ في ضربهنَّ، فأطافَ بآلِ رسولِ اللَّه صلَّى اللَّهُ عليه وسَلَّمَ نساءٌ كثيرٌ يشكونَ أزواجَهُنَّ، فقالَ رسولُ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ: لقد أطافَ بآلِ محمَّدٍ نساءٌ كثيرٌ يشكونَ أزواجَهُنَّ، ليسَ أولئِكَ بخيارِكُم).

- ئایا چوونە دەرەوەی ئافرەتان بۆ كار و كاسبیكردن، باشترە بۆ مرۆڤایەتیی، یان مانەوەی لە ماڵ و گرتنە ئەستۆی ئەرك و كار و بەرپرسێتیی ماڵ و مێرد و منداڵەكانی؟

ئایا چوونە دەرەوەكەی لە بەرژەوەندیی ئافرەتەكە خۆیەتی؟

ئایا چوونە دەرەوەی ئافرەت لە بەرژەوەندی پیاوەكانێتی (مێرد یان باوك و برا و.. هتد)؟

زۆر لە كافرەكان یەكسەر بە پەلە وەڵام دەدەنەوە كە: بەڵێ بەڵێ، چوونە دەرەوەی ئافرەت بۆ كار لە بەرژەوەندیی خۆی و مێرد و كۆمەڵگەكەیەتی، چونكە مانەوەی لە ماڵەوە پەكخستنی نیوەی وزەی كۆمەڵگەیە!

با ئەم پرسیار و وەڵامانە هێدیانە بخەینە بەر باس و لێكۆڵینەوە:

١ - مەگەر ماڵ و منداڵی مرۆڤ پێویستیان بە كەسێك نییە، كە سەرپەرشتیارییان بكات؟

باشە ئەگەر ئافرەتی ماڵەكە چووە دەرێ بۆ كار و كاسبیكردنی ماڵ و منداڵەكەی، پێویستیان بە ئافرەتێكی تر نابێت ئاگای لێیان بێت و بە خەمیانەوە بێت؟

با بڵێین: هەر ئافرەتەكە چووە بۆ ئیشی دەرەوە، ئافرەتێكی خزمەتكاری لە شوێنی خۆی بۆ دانراوە! یان خزمەتكاری نییە، بەڵام منداڵەكانیان لە باخچەی ساوایان (ڕەوزە) داناوە و، پێداویستی بازاڕییان هەموو بۆ كڕیوە و لە ماڵەكەیدا دانراوە، ئێ ئەمە هەر ئەوە نییە، كە ئافرەتی ترمان (خزمەتكارەكە یان سەرپەرشتیارەكانی باخچەی ساوایان) كردووە بە سەرپەرشتیاری بەدیل بۆ ماڵ و منداڵەكان؟

مەگەر ئەم ئافرەتە بەدیلانە لە خزمەتی ماڵ و منداڵەكاندا شل و كول نابن؟

ماندوو نابن؟

بەڵێ، حەتمەن ماندوو دەبن و پارەی خۆیان وەردەگرن، کە دەبێت دایکەکە بیدات!! ئێ باشە کامیان چاکترە: دایکەکە لەماڵەوە بێت و سەرپەرشتی ماڵ و منداڵەکانی خۆی بکات، یان خزمەتکارێك؟!

دایکەکە لەگەڵ منداڵەکانی خۆیدایە و پارە و مەسروفی هەیە، بەڵام خزمەتکارەکە هیچی منداڵەکان نییە و پارەش وەردەگرێت! ئایا ئەنجامی بەرهەمی ئاراستە و پەروەردەکردنی دایك و خزمەتکارەکە وەکو یەکە؟

ئایا ڕەنجی دایکەکە بە ئاراستەیەکی ڕاست و ڕەوادا ڕۆیشتووە؟[1]

٢- ئایا کۆرپە و ساواکان لە باوەشی پڕ سۆز و خۆشەویستی دایکیاندا باشتر پەروەردە دەبن، یان لە باوەشی خزمەتکارێکدا؟

لای دایکیان پڕ میهر و بەختیاریی دەبن، یان لە باخچەی ساوایان؟

هەموو ئەزموون و لێکۆڵینەوە و تیۆرییەکانی پەروەردەی منداڵ دەڵێن: کەس وەکو دایك نییە بۆ منداڵەکانی، منداڵیش لای دایکی پارسەنگانە پەروەردە دەبێت، ئێ باشە لە پێناوی چ شتێکدا ئەم پەروەردە پارسەنگ و ئەم هێلانەی ئەمانە تێکبدەین؟

ئایا بەرامبەرەکەی، کە دەستمان دەکەوێت لەم هێلانە ئەمانە و لەم باوەشە سۆزە گرنگترە؟!

---

(١) لە حەقیقەتدا کاری ئافرەتان کە لە ئەوروپاوە سەری هەڵدا لە چەند هۆیەکەوە بوو کە هیچیان لە وڵاتی موسوڵمانandا نەبوون:

١- ئافرەت لە دین و یاسا و دابونەریتی ئەوروپادا لە (١٨) ساڵانیەوە کەس بەرپرسی بەخێوکردنی نامێنێت.

٢- سەرمایەداری کە لە سەدەی حەڤدەهەم و هەژدەهەوە هاتە جێی سیستمی دەرەبەگایەتی (فیوداڵیزم) دەیویست زۆرترین ژمارە کرێکاری هەرزانی دەستکەوێت بۆ کارگە و پیشەسازییەکانی، هەتا ئێستاش وایە.

٣- هەموو جەنگەکانی ئەوروپا کاولکارانەبوو، شار و لادێ و زەوی و زارەکانی یەکتریان دەسووتاند، چاکردنەوەی ئەوەش کرێکاری دەویست کە پیاوان بەس نەبوون.

٣- مەگەر ئافرەت ئەوەی لا گرنگتر نییە، کە خانومان و بەڕێز لە ماڵەوە بێت و خزمەت بکرێت و، پێداویستیەکانی بۆ جێبەجی بکرێت و داواکارییەکانی بهێنرێتە دی و، مەسرەفی خۆی و منداڵەکانی و جوانیی و ڕازاوەیی ماڵەکەی بۆ دابین بکرێت، وەك لەوەی ناچارانە بچێتە دەرەوە و بکەوێتە هەڵپەی بژێویی مسۆگەرکردن و شەڕەپاڵی ناو پاڵدەران، کە هەموو ڕۆژێکی نارەحەتی و ماندوویی و پشێویی دەبێت، ئاهـ و خۆزگە بۆ کۆتایی هەفتە و پشوو هەڵدەکێشێت! کە دێشتەوە ماڵەکەی هێندە ماندووە، ناتوانێت نیو سەعات گەمە لەگەڵ منداڵەکانیدا بکات و نازیان بداتێ!

بێگومان لە پارسەنگ پەروەردە نەبوونی منداڵەکانیشیدا، ڕەنگە نیو سەعات کاتی بێدەنگ دەستنەکەوێت، تا سەرە خەوێکی تێدا بشکێنێت!!

٤- مەگەر ئەوە بۆ پیاو چاکتر و بەڕێزتر و خۆشتر نییە، کە کاتێك لە ماندوویی کاسبیکردنی دەرەوەیە دێتەوە، ماڵەکەی ببینێت وا ژنە خۆشەویستەکەی چاوەڕێیەتی و دێتە پێشوازیی و دەبینێت ماڵەکەی ڕازاندۆتەوە و، منداڵەکانی لە بەختەوەرییدا گۆشکردووە و هەموو پاك و خاوێن و بۆنخۆشن.

ئەمە ئەو ژن و ماڵ و منداڵەیە، کە سوکنای دڵ و ئاسوودەیی دەروونە، ئەمە ئەو ژنەیە کە خوای گەورە لە وەسفیدا دەفەرموێ: ﴿ لِّتَسۡكُنُوٓاْ إِلَيۡهَا ﴾ الروم: ٢١.

واتە: تا سوکنایی دڵتان لای دەستکەوێت.

ئا ئەمە چاکتر نییە بۆ هەردووکیان -بە تایبەتی مێردەکە- وەك لەوەی، کە کاتێك دێتەوە دەبینێت ژنەکەی لە ئیشە و هێشتا نەهاتۆتەوە!

یان دەبێت یەکێکیان ڕابکات و منداڵەکان لە باخچەی ساوایان بهێنێتەوە! یان بێتەوە و یەکسەر چاوی بە ئافرەتە خزمەتکارەکەیان بکەوێت و ئارەزووی بۆ ئەو بجووڵێت!!

کاتێك ژنەکەشی دێتەوە دەپرسێت: تۆ لە پێش مندا هاتوویتەوە و خواردنێکت حازر نەکردووە؟!

٥- کامیان خوشحاڵ و بەختیار ترە؟

ژنێك کە هەست دەکات مێردەکەی هی خۆیەتی و دڵیان پێکەوەیە و هۆگری یەکترن و، دڵی پیاوەکەی بە غەیری ئەم شادمان نابێت و حەزی جنسیی لای ئەم نەبێت تێر نابێت، چونکە چاوی لە ئافرەتی تر نییە..

ئەمە خۆشحاڵترە، یان ئەو ژنەی هەست دەکات دڵی پیاوەکەی لای ژنێکی ترە و حەزی جنسیی لە ئافرەتێکی ترە؟!

کام پیاویش خۆشحاڵتر و کامەرانترە؟

ئەو پیاوەی هەست دەکات ژنەکەی لە ماڵی خۆیدایە و هی خۆیەتی و کەس لە دیتنی جەستەیدا بەشداری ناکات.. یان ئەو مێردەی دڵی ژنەکەی هی ئەوە، بەڵام کەسانی تریش لە چێژی دیتنی جەستەیدا بەشدارن لەگەڵیدا؟

کامیان ئاسوودەترە: ئەو ئافرەتەی لە کار و کاسبیکردندا تێکەڵ بە جۆرەها پیاوی چاو باشقاڵە و، بە خیانەتەوە بۆی دەڕوانن، یان ئەو ئافرەتەی لە ماڵەوەیە و تێکەڵاویتی لەگەڵ مەحرەمانی خۆیدایە و، چوونە دەرەوە و میواندارێتی و سەفەریشی بە هاوڕێیی ئەوانە؟

کامیان دەروونیان هێدی ترە و لە ئەمان دان؟

ڕەواندنەوەی گومانێك:

یەكێك دەڵێ: باشە گریمان ئافرەتێكی بێكەس هەبوو مێردی نییە و كەسیشی نییە بە خەمیەوە بێت و بەخێوی بكات، ئێ ئەمە چۆن نابێت بچێتە دەرەوەی ماڵ و كار و كاسبی بكات؟

یان چۆن ناشێت ئافرەتان بۆ خوێندن و فێربوون بچنە دەرێ؟! هەروەها كلكە پرسیاری تر لەم بارەوە:

لە وەڵامدا دەڵێین: ئەو خوایەی ئەم ئەحكامانەی ئاوا بە گشتیی داناوە، كە بوار و ڕۆڵی ئافرەت لە ماڵەكەی خۆیدایە و فەرزە لەسەر پیاوانی مەسرەفی بكێشن و، داواكارییەكانی بهێننە دی، ڕێی لێ نەگرتووە بۆ خوێندن و فێربوون، یان بۆ كار و كاسبیكردن، یان بۆ خاوەنێتیی، یان بۆ ڕادەربڕین و بەرپرسێتی كاروباری بانگەواز و گۆڕان بچێتە دەرەوە، بە پێچەوانەوە بۆ هەموو ئەو بوارانەی هانداوە، كە لەگەڵ سروشت و ڕۆڵی خۆیدا گونجاوە (گرنگ باڵاپۆشی و تێكەڵاو نەبوونێتی).

كاتێك مێژووی كۆمەڵگەی موسوڵمانان دەخوێنین (هەر لەسەردەمی پێغەمبەری خواوە (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) تا ئێستا)و سەردەمێك نابینن ڕێ لە چوونە دەرەوەی ئافرەتی تێدا گیرابێت، نابینن ڕێی خوێندن و فێرخوازی و كار و كاسبی و خاوەنێتی و بانگەوازی لێگیرابێت.

لە هەموو قۆناغەكانی مێژووی ئوممەتدا، دەبینین ئافرەتان بە گوێرەی پێویستیی خۆیان چوونەتە دەرێ، بۆ كڕین و فرۆشتن، بۆ كاسبی و خاوەنێتی، بۆ خوێندن و فێربوون، بۆ كۆڕ و كۆبوونەوە، بۆ گۆڕین و ڕادەربڕین.

لە مێژووی موسوڵماناندا سەدان ئافرەتمان هەیە، كە زانا و شەرعناس و

فەرمووودەوان و تەفسیروان بوون، سەدانی تر زمانەوان و شاعیری بەناوبانگ بوون[1].

لە هەموو قۆناغەكانی ئوممەتی ئیسلامیماندا، هەزاران ئافرەت دەبینیرێت، كە كەسایەتیی سەربەخۆی خۆیان هەبووە و خاوەن پارە و سامان و بازرگانیی خۆیان بوون، لە بازاڕدابوون و مامەڵەیان كردووە، بازرگانیان لەگەڵ كاروانەواندا كردووە.

كاریان كردووە و پاداشتی كاری خۆیان -بە قەدەر پیاوی هاوشانیان- وەرگرتووە، ئافرەتانی هەڵكەوتە و بوێر و بوێژ جێی ڕاوێژ و پرس و ڕا بوون، ڕایان دەربڕیوە و بۆچوونیان قبووڵكراوە.

لە بواری غەزا و جیهاد و ڕووبەڕووبوونەوە سەختەكانی مەیداندا، هەر لە زەمانی پێغەمبەری خواوە (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، تا ئەم سەردەمە، هەزاران نموونەی جەنگاوەری و ئازایەتیی ئافرەتانی موسوڵمان تۆمارە..

بەشداری جیهادیان دەكرد و كوشتاریان دەكرد، هەیانە لە غەزای دەریادا بەشداریی كردووە، چونكە شەرعناسانی ئیسلام دەفەرموون: كە لە هەندێك حاڵەتدا، جیهاد لەسەر ئافرەتانی بە تواناش فەرز دەبێت وەكو ئەو حاڵەتەی دەكەوینە بەر هێرشی دوژمنان و دێنە سەرمان.

ئەمەش فەرزێتی مەشقی سەربازیی لەسەر پیاوان و ئافرەتان دەسەلمێنێت و دەچەسپێنێت، چونكە ئەگەر پێشتر هەردوو لایان مەشقی سەربازیان نەكردبێت، چۆن دەتوانن بەشدار بن لەبەرەنگاری و ڕەتكردنەوەی دوژمناندا؟

ئەمە جگە لە سەدان هەڵكەوتەی ئافرەتان لە بوارەكانی تری زانستدا، كە خۆیان، یان كۆمەڵگەكە پێویستیان پێیان بووە:

---

(١) حەوت سەد ساڵ لەمەوبەر كە پاشاكانی ئەوروپا نەیاندەزانی (واژۆ: ئیمزا) بكەن و ئافرەتیان بە مرۆڤ دانەدەنا، لە ئەندەلوس (ئیسپانیای ئەمڕۆ) (خاتو لوبنە) لە زانكۆی (قورتوبە) دەرسی كیمیاگەریی دەوتەوە !!

- ئیسلام ڕێی لە ئافرەت نەگرتووە فێر ببێت، بەڵکو فێربوونی هەندێك زانستی لەسەر ئەویش فەرزکردووە.

- ئیسلام ڕێی لە کارکردنی ئافرەت نەگرتووە، بەڵکو هەندێك کار و بوار هەیە لەسەر
ئەویش و کۆمەڵگە و دەوڵەتەکەی ئیسلام فەرزهو کە شارەزایی تێدا پەیدا بکەن بە گوێرەی چەندێتیی و چۆنییێتی پێداویستی خۆیان و کۆمەڵگەکە.

- ئیسلام ڕێی لە ئافرەت نەگرتووە، مەشقی سەربازی و ئەمنی بکات و بەشداری جیهاد بکات، بەڵکو هانیشی داوە لەسەریان و هەر وەکو پیاوان هەندێك جۆرە مەشق و جیهاد، لەسەر ئەوانیش فەرز کردووە، بەڵام نەیفەرمووە - وەکو پیاوان- لە هەموو حاڵەتەکانی فەرزێتی جیهاددا بەشدار ببێت.

ئەمما ئەو کاتانەی، کە هێرشی کافرانمان هاتۆتە سەر، یان حاکمی مورتەد و کافر بوونەتە دەسەڵاتداری وڵاتمان، ئەو کاتانە جیهاد بۆ لادان و ڕادانی ئەو تاغوتانە لەسەر پیاوان و ئافرەتان -وەکو یەك فەرزە- مادام لە توانایاندابێت.

بەڵام هەموو ئەم کار و ڕۆڵ و بوارانە، پێویستە لە چوارچێوەی شیاوێتیی شەرعیدابن بە پێی مەرجەکانی شەرع بن، وەکو سافیرە نەبوون و تێکەڵاو نەبوونی نامەحرەمان بەو شێوەیەی، کە جائیز نەبێت، هەروەها دووچار نەبوونی فیتنە و ئاژاوەی دینی و ڕەوشتی، ئەگەر مەترسی زینا لەسەر کار و دەرەوەی دروست دەبوو، کارەکەی جائیز نامێنێت.

وەرگرتنی زانست -هەر جۆرێك بێت- بۆ ئافرەتان جائیزە، کەس نییە بڵێ: ناشێت ئافرەت زانستەکانی: (فیزیا و کیمیا و ژمێریاری و...) فێر ببێت، ئەمما ئەوە قەدەغەیە، کە لەگەڵ وەرگرتنی ئەم زانستیانەدا، وا فیکری گومڕایی و داب و نەریتی کوفر و قییەمی بەڕەڵایی وەربگرێت، ئەوەی لێ قەدەغەیە بکەوێتە بواری خراپە و لاسەنگی و فەوتانی دین و کەسایەتیی خۆیەوە.

ئەمە هەر لەو حەڕام نییە؛ بۆ پیاوانیش هەر وایە، كە فەرزە لەسەر ئەویش مەشقی سەربازی فێر ببێت، فەرزیشە لە بواری شیاو و تواناداببێت، نەك بە بەهانەی ئەوەی فێری مەشقی سەربازی دەكرێت، بەڕەڵای بەر دەستی پیاوانی مونحەریف و خراپەكار بكرێت، یان بە سەری ڕووت و پۆشاكی نەشیاوەوە مەشق بكات، ئەمە بە تەئكید جائیز نییە.

كەوابوو: حاڵەتی سروشتی و ئاسایی ئافرەتی موسوڵمان و ئەرك و ڕۆڵی خۆی، لە ماڵەكەی خۆیدایە، ئەگەر ناچار بوو بۆ هەر پێداویستییەك بچێتە دەرەوە دەچێت و ڕەچاوی شەرع و دینداریێتی دەكات.

لێرەدا ئەوەمان لە یاد ناچێت، كە كاتێك ئافرەت لە ماڵ دەچێتە دەرەوە و دەكەوێتە سەر كار و وەزیفە:

١ - ئەگەر بە مۆڵەتی مێردەكەی بوو، كارەكەش جائیز بوو، شەرعی تێدا ڕەچاوكرد، پارە و مووچەكەی بۆ خۆی دەبێت و، مەسرەفی هەر لەسەر مێردەكەی دەبێت.

٢- ئەگەر بە بێ مۆڵەتی مێردەكەی تەعین بوو، یان كار و كاسبیكرد و چووە دەرێ، مەسرەفی لەسەر مێردەكەی نامێنێت، چونكە مەسرەفكێشانەكەی، لەبەرامبەر لێبڕانێتی بۆ ماڵ و منداڵ و مێردەكەی، ئەو كاتە دەبێت هەردووكیان بە هاوبەشی مەسرەف بكەن.

بڕگەی سێیەم: چەن دەقێکی فەرموودە:

١- بورەیدە (کە یاوەرە و پیاوە) (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (كانَ رَسولُ الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إذَا أَمَّرَ أَميرًا علَى جَيْش، أَوْ سَرِيَّة، أَوْصَاهُ في خَاصَّته بتَقْوَى الله، وَمَن معهُ منَ الْمُسْلمينَ خَيْرًا، ثُمَّ قالَ: اغْزُوا باسْمِ الله في سَبيلِ الله، قَاتلُوا مَن كَفَرَ باللَّه، اغْزُوا وَلاَ تَغُلُّوا، وَلاَ تَغْدرُوا، وَلاَ تَمْثُلُوا، وَلاَ تَقْتُلُوا وَليدًا. وإذَا لَقيتَ عَدُوَّكَ منَ الْمُشْركينَ، فَادْعُهُمْ إلى ثَلَاث خصَال -أَوْ خلَال- فأيَّتُهُنَّ ما أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ منهمْ، وَكُفَّ عنْهمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إلى الإسْلَام، فإنْ أَجَابُوكَ، فَاقْبَلْ منهمْ، وَكُفَّ عنْهمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إلى التَّحَوُّلِ من دَارِهمْ إلى دَارِ الْمُهَاجرينَ، وَأَخْبرْهُمْ أنَّهُمْ إنْ فَعَلُوا ذلكَ فَلَهُمْ ما للْمُهَاجرينَ، وَعليهم ما علَى الْمُهَاجرينَ، فإنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا منها، فَأَخْبرْهُمْ أنَّهُمْ يَكونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلمينَ، يَجْري عليهم حُكْمُ الله الذي يَجْري علَى الْمُؤْمنينَ، وَلَا يَكونُ لهمْ في الغَنيمَة وَالْفَيْءِ شيءٌ إلَّا أَنْ يُجَاهدُوا مع الْمُسْلمينَ، فإنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلْهُمُ الجزْيَةَ، فإنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ منهمْ، وَكُفَّ عنْهمْ، فإنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعنْ باللَّه وَقَاتلْهُمْ. وإذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حصْن فأرَادُوكَ أَنْ تَجْعَلَ لهمْ ذمَّةَ الله، وَذمَّةَ نَبيِّه، فلا تَجْعَلْ لهمْ ذمَّةَ الله، وَلَا ذمَّةَ نَبيِّه، وَلَكن اجْعَلْ لهمْ ذمَّتَكَ وَذمَّةَ أَصْحَابكَ؛ فإنَّكُمْ أَنْ تُخْفرُوا ذمَمَكُمْ وَذمَمَ أَصْحَابكُمْ أَهْوَنُ من أَنْ تُخْفرُوا ذمَّةَ الله وَذمَّةَ رَسوله، وإذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حصْن فأرَادُوكَ أَنْ تُنْزلَهُمْ علَى حُكْم الله، فلا تُنْزلْهُمْ علَى حُكْم الله، وَلَكنْ أَنْزلْهُمْ علَى حُكْمكَ؛ فإنَّكَ لا تَدْري أَتُصيبُ حُكْمَ الله فيهم أَمْ لَا)[١]ز

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کە کەسێکی دەکردە ئەمیری سوپا، یان ئامر مەفرەزە، بەوەی ڕادەسپارد کە ئاگای لە تەقوا و دینداریتیی

(١) ئەبو داود (٢٦١٢)، ئیبو ماجە (٢٨٥٨)، دارمی (٢٤٨٦)، موسلیم (١٧٣١) و لەفزەکەش هی ئەمە.

سەرڕاستانەی خۆی و ئەو موسوڵمانانە بێت، کە لەگەڵیدان و هۆشی لێیان بێت.

پاشان پێی دەفەرموو: بڕۆ بە ناوی خوای گەورە و لە پێناوی خوای گەورەدا جیهادەکەت بکە، کوشتاری هەموو ئەوانە بکە کە باوەڕیان بە خوا نییە و دژی دینەکەین، بەڵام غەدر و دەستدرێژی مەکەن، لە سنوور دەرمەچن، لاشەی کوژراوان مەشێوێنن و منداڵان مەکوژن، ئەگەر گەیشتیتە موشریکان/ دوژمنان پێش هەموو شتێك سێ ئیختیاریان بخەرە بەر دەست، هەر کامێکیان قبووڵ کرد، ڕازی بە پێی و کۆڵیان لێدە (لێیان بگەڕێ).

پاشان بانگیان بکە بۆ هیجرەتکردن بۆ مەدینە، پێیان ڕابگەیێنە کە ئەگەر وایان کرد حاڵیان وەکو حاڵی موهاجیرانی پێش ئەوان دەبێت، هەموو ئەو مافانەیان دەبێت، کە ئەوان هەیانە، ئەگەر ڕازی نەبوون ناوچەی خۆیان جێبهێڵن و کۆچ بۆ مەدینە بکەن (کە دارولئیسلامە) هەواڵیان بدەرێ، کە لە حوکمی ئەعرابە موسوڵمانەکاندا دەبن و حوکمی شەریعەتی خوا -وەکو باقی موسوڵمانانی تر- دەیانگرێتەوە و مافیان لە غەنیمەت و فەی: (دەستکەوتی جیهاد و گرتنی سامانی کافرانی شەڕانی بە بێ جەنگ) دا نابێت، مەگەر ئەوانیش بەشداری جیهاد بکەن، ئەگەر ڕازی نەبوون داوای (جزیە) یان لێبکە، ئەگەر ڕازییبوون و دایان کۆڵیان لێدە و هەقت بە سەریانەوە نەبێت.

ئەگەر ڕازی نەبوون پشت بە خوا ببەستە و بکەوەرە کوشتاریان.

ئەگەر قەڵا و قوللەی دوژمنانێکت گەمارۆدا و ویستیان ئەمانیان بدەیتێ و وتیان: قبووڵمانە لە کەناری ئەمانی خوا و پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دا بین؛ ئەمانی وایان مەدەرێ، ئەمانیان لەسەر ناوی خۆت بدەرێ، پەیمانی خۆت و هاوڕێیانتیان بدەرێ، چونکە پەیمانی خۆتانیان بەرامبەر بشکێنن ئاسانترە وەك لە پەیمانی ئەمانی خوا و پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) (کە زۆر قورس لەسەرتان دەکەوێت و زۆر گوناحبار دەبن پێی).

ئەگەر قەڵا و قوللەی دوژمنانێکت گەمارۆدا و ویستیان بە حوکمی خوایان لەگەڵدا بکەیت و ئەمانیان لەسەر ناوی خوا بدەیتێ، مەیکە، لەسەر خاڵی بڕیار و حوکمی خۆت لەگەڵیاندا ڕێکەوە، چونکە تۆ نازانیت ئاخۆ بە پێی حوکمی خوای گەورە لەگەڵیاندا ڕێکەوتوویتو یان پێچەوانەی حوکمی خوای گەورە (ئەگەر بە پێی خاڵی ڕێکەوتنی خۆت بووبێت و لێی پەشیمان ببیتەوە، ئەوەندەت لەسەر ناکەوێتو کە پەیمانی خوای گەورەت دانابێ و بیشکێنیت).

٢- (یەحیای کوڕی سەعید) دەفەرموێ: (ئەبو بەکر -خوا لێی ڕازی بێت) سوپای بەرەو شام بەڕێ دەکرد، خۆیشی تەشریفی لەگەڵیاندا -بۆ خواحافیزی لێکردنیان- بردە دەرەوەی شار، جڵەوی ئەسپەکەی (یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان)ی گرتبوو (خوا لێیان ڕازی بێت)، کە فەرماندەی لەشکەرێکی سوپاکە بوو، ناوچەیەکی پێ سپێردرابوو، (یەزید) بە سەیدنا ئەبو بەکری فەرموو: یان جەنابیشت سواربە، یان با من پیادە بم.

فەرمووی: نا، نە تۆ دابەزە و نە منیش سوار دەبم، با ئەم هەنگاوانەم لەبەر خاتری خوا هەڵهێنمەوە..

پاشان پێی فەرموو: دەگەیتە خەڵکانێك لافی ئەوە لێدەدەن، کە گوایە: بۆ خواپەرستی لێبڕاون، لێیان گەڕێ و هەقت بە سەریانەوە نەبێت، با بۆ کاری خۆیان لێبڕێن، کە خۆیان بۆ گۆشەگیر کردووە.

هەروەها دەگەیتە خەڵکانێك، کە قژی ناوەڕاستی سەریان تاشیوە، جا تۆش بە شمشێرەکەت لەو شوێنە بدە، کە تراشیویانە[(١)].

من دە ڕەفتارت پێدەسپێرم: نەکەی ئافرەت بکوژیت، یان منداڵ و پیر و بەساڵداچوو، نەکەی درەختی بەردار ببڕیت، نەکەی ماڵ و ئاوەدانی بڕوخێنیت،

---

(١) مەبەست پێی لێدانە لە گەردنیان، واتە کوشتنیان، نەك لێدان لەو شوێنە بەتایبەتی.

نەکەی مەڕێك، یان حوشترێك سەرببڕیت، مەگەر بۆ خواردنی خۆتان، نەکەن دار خورمایەك نقومی ئاو بکەیت، یان بیسووتێنیت، نەکەی لە سامانی غەنیمەت بماشیتەوە و لێی لادەیت، کە غەدرە، ترسنۆکیش نەبیت)[(١)].

٣- (نەجدەی کوڕی عامری حەروری) دەگێڕێتەوە: کە نامەی نارد بۆ (ئیبنو عەبباس - خوا لێیان ڕازی بێت)، کە ئایا پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ئافرەتانی دەبردە جیهاد؟

ئایا پشکی تایبەتی لە غەنیمەت بۆ دادەنان؟

ئایا منداڵی دەکوشت؟

ئایا قۆناغی هەتیوێتی منداڵ، کەی کۆتایی دێت؟

ئایا (خومس) مافی کێیە وەری بگرێت؟

(ئیبنو عەبباس) فەرمووی: ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێت، کە ناشێت زانست و زانین بشاردرێتەوە، وەڵامم بۆ نەدەنووسیووە (چونکە نەجدە لە خەواریجەکان بوو، کە دژی سەیدنا عەلی (خوای لێی ڕازی بێت) شۆڕشیان بەرپا کرد).

پاشان بۆی نووسی: دەپرسیت، کە ئایا ئافرەتان لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) غەزایان دەکرد؟

بەڵێ، بەشداریی پێدەکردن و برینندارەکانیان دەرمان دەکرد و، دەستکەوتەکانی جەنگیان دەپاراست.

ئەمما پشکی تایبەتیان لە غەنیمەتدا هەبوویێت؟

نەیانبوو، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) منداڵی نەدەکوشت، تۆش وا

---

(١) ئیمامی مالیك لە (موطأ) بە ژمارە (١٢٩٢)، هەروەها بەیهەقیش لە (السنن الصغیر)دا بە ژمارە (٣٨٧/٣) هێناویەتییەوە، شوعەیبی ئەرنائوط لە (تخریج شرح السنة) (٢٦٩٦) دا دەفەرموێ: (رجاله ثقات، لکنه منقطع).

دەکەیت، ئەگەر تۆش وەکو(خزر-علیه السلام) دەربارەی ڕەفتاری داهاتووی منداڵان دەزانیت بیانکوژە! [1] (مەبەستی ئەوەیە: کە کەس بۆی نییە منداڵان بکوژێت).

٤- (ڕەبیعی کچی موعەویز - خوا لێی ڕازی بێت) دەفەرموێ: (لە خزمەت پێغەمبەری خوادا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەچووینە غەزا، ئاومان دەگەیاندە (موجاهیدەکان) و خزمەتمان دەکردن و، کوژراو و بریندارەکانیانمان دەهێنایەوە بۆ مەدینە)[2].

٥- (ئوممو عەتییە - خوا لێی ڕازی بێت) دەفەرموێ: (لە خزمەت پێغەمبەری خوادا لە حەوت غەزادا بەشدار بووم، پاسەوانێتیی کەلوپەلەکانیان دەبووم و، خواردنم بۆ ساز دەکردن و برینداره‌کانم دەرمان دەکرد و، سەرپەرشتیاری نەخۆشان دەبووم)[3].

٦- (خاتو عائیشە - خوا لێی ڕازی بێت) دەفەرموێ: (**إِنْ كَانَتِ الْمَرْأَةُ لَتُجِيرُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ فَيَجُوزُ**)[4].

واتە: ئەگەر ئافرەتێکی موسوڵمان داڵدەو و ئەمانی دا بە کەسانێکی کافر، ئەوا قبوڵکراوە و دەبێت موسوڵمانان پێوەی پابەند بن[5].

٧- (ئیبنو عەبباس - خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: (الأَيِّمُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِن وَلِيِّهَا، وَالْبِكْرُ تُسْتَأْذَنُ فِي نَفْسِهَا، وإِذْنُهَا صُمَاتُهَا).

---

(١) موسلیم (١٨١٢)، ئەبو داود (٢٧٢٧، ٢٧٢٨)، ترمزی (١٥٥٦).

(٢) بوخاری (٥٦٧٩).

(٣) موسلیم (١٨١٢).

(٤) ئەبو داود (٢٧٦٤)، شێخی ئەلبانی لە (صحیح أبي داود)دا دەفەرموێت: (صحیح)ـە.

(٥) هەر وەکو چۆن (أم هاني)ی کچی ئەبی تاڵیب لە فەتحی مەککەدا ئەمانی دا بە هەندێ لە خزمەکانی و پێغەمبەریش (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ڕێی پێدا و قەبوڵی کرد.

واتە: حەقی بێوەژن لەسەرپەرشتیارەکەی لە پێشترە لە شووکردنەوەیدا (ڕای خۆی لە پێشترە)، کچ پرسی پێدەکرێت، بێدەنگبوونی نیشانەی ڕازیبوونێتی.

لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: (وَالْبِكْرُ يَسْتَأْذِنُهَا أَبُوهَا فِي نَفْسِهَا وَإِذْنُهَا صُمَاتُهَا)[1]، هەر بە هەمان مانایە.

٨- (ئیبنو عەبباس - خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (أنَّ جاريةً بكْرًا أتت النَّبيَّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، فذَكَرت أنَّ أباها زوَّجَها وَهيَ كارِهَةٌ فخيَّرَها النَّبيُّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ))[2].

واتە: کچێك هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و عەرزی کرد: کە باوکی بە نا بە دڵی ئەم بە شووی داوە، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) سەر پشکی کرد، کە شووی پێدەکات، یان نا، واتە: ئازادە لەوەی پێی ڕازی دەبێت، یان ڕەفزی دەکات!

٩- (ئەبو هورەیرە -خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە :کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (وَالَّذي نَفْسِي بيَدِه، مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إلَى فِراشِهِ، فَتَأْبَى عَلَيْهِ، إلَّا كَانَ الَّذِي في السَّماءِ سَاخِطًا عَلَيْهَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا)[3].

واتە: سوێندم بەو خوایەی گیانمی بە دەستە، هەر پیاوێك بانگی ژنەکەی بکاتە سەر پێخەفی خۆی و گوێی نەداتێ و نەچێتە لای، ئەوی لە ئاسمانە، لێی تووڕە دەبێت، تا ئەو ساتەی مێردەکەی لێی ڕازی دەبێت (واتە خوای گەورە لێی تووڕە دەبێت).

---

(١) هەر شەشیان جگەلە بوخاری: موسلیم (١٤٢١)، ئەبو داود (٢٠٩٨)، ترمزی (١١٠٨)، مالیك (١٤٩٣)، نەسائی (٣٢٦٠)، ئیبنو ماجە (١٨٧٠)، لەفزی فەرموودەکە هی موسلیمە.

(٢) ئەبو داود (٢٠٩٦) و ئەحمەد لە موسنەدەکەی خۆی (٢٤٦٩)، هەروەها ئیبنو ماجە (١٨٧٥) بە کەمێك جیاوازییەوە، لە (العون المعبود)دا دەفەرموێ: (قوي حسن)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح أبي داود)دا بە سەحیحی داناوە.

(٣) بوخاری (٣٢٣٧)، موسلیم (١٤٣٦) و لەفزەکەش هی ئەمە.

لە ریوایەتێکی تریدا هاتووە: (إذا باتَتِ المَرْأَةُ مُهاجِرَةً فِراشَ زَوْجِها، لَعَنَتْها المَلائِكَةُ حتَّى تَرْجِعَ)[1].

واتە: ئەگەر ژنێك پێخەفی سەرجێی مێردەکەی جێ هێشتبێت، دوور لە مێردەکەی (بە هۆی توورە بوونیەوە لێی) شەوی ڕۆژ کردبێتەوە، فریشتەکان نەفرینی لێدەکەن تا دەگەڕێتەوە لای.

١٠- (تەڵقی کوڕی عەلی - خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە :کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (إذا دَعا الرَّجُلُ زَوْجتَه فلْتَأْتِه وإن كانَت على التَّنُّورِ)[2].

واتە: ئەگەر پیاوێك ژنەکەی خۆی بۆ پێویستییەکەی خۆی بانگکرد، با ژنەکەی بە دەمییەوە بچێت، ئەگەر لەسەر تەنووریش بێت، وا وەلی بکات و بچێتە لای مێردەکەی.

١١- (ئەبو هورەیرە - خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ؟ قَالَ: الَّتِي تَسُرُّهُ إِذَا نَظَرَ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ، وَلَا تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ)[3].

واتە: عەرزی پێغەمبەری خوایان (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) کرد :کە چ جۆرە ئافرەتێك (ژنی مێرددار) چاکترە؟

فەرمووی: ئەو ژنەی، کە مێردەکەی بە دیتنی شادمان دەبێت و، کە مێردەکەی فەرمانێکی پێدەدات گوێڕایەڵی دەکات و، لە حەز و سامانییدا

(١) بوخاری (٥١٩٤).
(٢) ترمزی (١١٦٠) و ئەفەرموێت (حسن غريب)، نەسائی لە (السنن الكبرى) (٨٩٧١)، هەروەها ئیبنو حیببان (٤١٦٥) لە سەحیحەکەیدا هێناویەتییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترغيب) دا بە ژمارە (١٩٤٦) بە سەحیحی داناوە.
(٣) نەسائی (٣٢٣١)، ئەحمەد (٧٤٢١) بە کەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح النسائي) دا دەفەرموێت: (حسن صحيح).

پێچەوانکاریی مێردەکەی ناکات، ڕەفتارێکی وا نانوێنێت کە مێردەکەی پێی ناخۆش بێت.

١٢- ئەسمائی کچی سەیدنا ئەبوبەکر (خوا لێیان ڕازی بێت) دەفەرموێت: (کە زوبێر خواستمی لەم سەر زەمینەدا (لەم ماڵی دونیایەدا)، نە سامان و ماڵی هەبوو، نە خاوەنی شتێك بوو، غەیری حوشترێك و ئەسپێك، هیچی تری نەبوو!

من ئالیکی ئەسپەکەیم دەدا (خۆراکم دەدایە) و خزمەتیم دەکرد، ناوکە خورماشم دەهاڕی و دەمدایە حوشترەکەی، ئاویشم لە بیر دەردەهێنا بۆ هەردووکیان و، ئەو سەتڵەی ئاوم لە بیرەکە پێ هەڵدەکێشا، پینەم دەکرد (چونکە لە پێست دروست دەکرا) و، خەپلە نانم بۆ دەبرژاند، نەشمدەزانی نان بکەم، ئافرەتە ئەنسارییە دراوسێکانم یارمەتیان دەدام و نانیان بۆ دەکردم.

بە ڕاستی ئافرەتی هاوڕێی سەرڕاست بوون.. لەو شوێنەوە، کە زوبێر ئیشی لێدەکرد، دەبوایە ناوکە خورما کۆبکەمەوە و بەسەر سەر بیهێنمەوە و، شوێنەکەش دوو سێ فەرسەخێك دوور بوو، ڕۆژێکیان دەهاتمەوە، ناوکە خورماکانم لەسەر سەر بوو، تووشی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بووم، چەند یاوەرێکیشی لە خزمەتدا بوون، بانگهێشتی کردم، تا لە دوای خۆیەوە سوار بم، حوشترەکەی یەخدا (داینیشاند)، بەڵام من شەرمم کرد سوار بم و خەمی دڵی (زوبێر)یشم بوو، کە دەمزانی چۆن غیرە دەکات!

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) هەستی پێکرد، کە من شەرم گرتوومی، ئیتر تەشریفی برد، کە هاتمەوە بۆ (زوبێر)م گێڕایەوە، وتم: بە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) گەیشتم، کە دیتمی وا ناوکە خورمام بە سەر سەرەوەیە، چەند یاوەرێکیشی لە خزمەتدا بوون، حوشترەکەی یەخدا، تا سوار بم، بەڵام من شەرمم کرد و زانیشم غیرەکردنی تۆ چۆنە. سوار نەبووم!

(زوبێر) فەرمووی: بە خوا قەسەم، کۆڵە ناوکە خورماکەی سەر سەرتم پێ

قورستر بووە، لە سواربوونت (واتە: بۆچی سوار نەبوویت، خۆ ئەوە جێی بەزەییە، کە تۆ ئەو کۆڵە قورسەت بەسەر سەرەوەیە و جەنابیشی پێغەمبەری خوایە؟ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)).

(خاتو ئەسما)دەفەرموێ: دواتر ئەبوبەکر (باوکی بەڕێزی خوا لێیان ڕازی بێت) خزمەتکارێکی بۆ گرتم، تا خزمەتکردنی ئەسپەکەی لە کۆڵ کردمەوە.. دەتوت کەنیزەك (کۆیلە) بووم و ئازادی کردووم)[١].

١٣- سەیدنا (عەبدوڕڕەحمانی کوڕی عەوف)[٢] (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (قَالَ رَسُولُ اللَّه (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُعَلِّقاً عَلَى إِمْرَأَةٍ مَعَهَا صَبِيَّانِ لَهَا، حَمَلَتْ أَحَدَهُمَا وَهِيَ تَقُودُ الْآخَرَ: حَامِلَاتٌ وَالِدَاتٌ رَحِيمَاتٌ، لَوْلَا مَا يَأْتِينَ إِلَى أَزْوَاجِهِنَّ دَخَلَ مُصَلِّيَاتُهُنَّ الْجَنَّةَ)[٣].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئافرەتێکی بینی، دوو منداڵی لەگەڵدا بوون، یەکیانی هەڵگرتبوو دەستی ئەوی تریشیانی گرتبوو، فەرمووی: دووگیانیی و دایکایەتیی و بە بەزەیی.. ئەگەر سەرپێچیی مێردیان نەبێت، نوێژکەرەکانیان دەچنە بەهەشتەوە (واتە: خاوەن نوێژ و سوور بوون لەسەری بەهەشتی مسۆگەرە، ئەگەر پێچەوانەکاریی مێردەکەی نەکات).

---

(١) بوخاری (٥٢٢٤)، موسلیم (٢١٨٢).

(٢) زۆر بۆی گەڕام، ئەوەی دۆزیمەوە ئەم فەرموودەیە تەنها ئەبو ئومامەی باهیلی ڕیوایەتی کردووە، والله أعلم. (زادی)

(٣) ئیبنو ماجە (٢٠١٣)، ئەحمەد (٢٢٢٢٧)، تەبەڕانی (٧٩٨٩)، (٣٠٣/٨)، هەروەها حاکم لە موستەدرەکەکەی خۆی بە ژمارە (٧٥٣٨) هێناویەتییەوە و بە سەحیحی داناوە، بەڵام شێخی ئەلبانی لە (ضعيف إبن ماجه)دا بە زەعیفی داناوە. ئەمەش دەقی فەرموودەکەیە لای ئیبنو ماجە و ئەوانی تریش: (عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: أَتَت النَّبِيَّ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) امْرَأَةٌ مَعَهَا صَبِيَّان لَهَا، قَدْ حَمَلَتْ أَحَدَهُمَا وَهِيَ تَقُودُ الْآخَرَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): " حَامِلَاتٌ وَالِدَاتٌ رَحِيمَاتٌ، لَوْلَا مَا يَأْتِينَ إِلَى أَزْوَاجِهِنَّ دَخَلَ مُصَلِّيَاتُهُنَّ الْجَنَّةَ ").

١٤- (حەكیمی كوڕی مەعاویە) لە باوكیەوە (خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (قلتُ: يا رسولَ اللهِ، ما حقُّ زَوجةِ أحَدنا عليه؟ قال: أنْ تُطعمَها إذا طَعِمْتَ، وتَكْسُوَها إذا اكْتَسَيْتَ ولا تَضْرِبِ الوَجْهَ، ولا تُقَبِّحْ، ولا تَهجُرْ إلَّا في البيتِ)[1].

واتە: عەرزی پێغەمبەری خوام (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كرد، كە مافی ژنەكانمان لەسەرمان چییە؟

فەرمووی: كە خۆت خۆراكت خوارد، دەرخواردی ئەویشی بدەیت، كە خۆت پۆشیت پۆشاك بۆ ئەویش دابین بكەیت و، بە دەموچاوی نەكێشیت و قسەی پێ نەڵێیت (نەڵێیت: قبحك الله) و، ئەگەر سەرجێییت جێهێشت، هەر لەماڵەكەدا بیت.

١٥- (خاتو عائیشە) و (ئیبنو عومەر)(خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕنەوە :كە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی:

(مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَلَا دِينٍ أَغْلَبَ لِذِي لُبٍّ مِنْكُنَّ. قَالَتْ: وَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ؟ قَالَ: أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ، وَأَمَّا نُقْصَانُ الدِّينِ فَإِنَّ إِحْدَاكُنَّ تُفْطِرُ رَمَضَانَ، وَتُقِيمُ أَيَّامًا لَا تُصَلِّي)[2].

واتە: كەم هزر و دینم نەدیووە، ئەوەندە بە سەر ژیریدا زاڵ بێت، وەكو هەر یەكێك لە ئێوە (لە ئافرەتان).

---

(١) ئەبو داود (٢١٤٢) لەفزەكەش هی ئەمە، نەسائی لە (السنن الكبرى) (١١٤٣١)، ئەحمەدیش (٢٠٠٢٢) بە درێژی هێناویەتییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترغيب) دا بە ژمارە (١٩٢٩) بە سەحیحی داناوە.

(٢) ئەبو داود (٤٦٧٩) و لەفزەكەش هی ئەوە، موسلیم (٧٩) بە كەمێك جیاوازی و بە درێژی هێناویەتییەوە، هەروەها ئیبنو ماجە (٣٢٥٠) بە كەمێك جیاوازی، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح أبي داود) دا بە سەحیحی داناوە.

(خاتو عائیشە) پرسیی: کەم هزری و دینییەکەمان چییە؟

فەرمووی: کەمی هزرە کە: شاهێدیدانی دوو ئافرەتە، کە یەکسانە بە شاهێدیدانی پیاوێك، کەمی دینییەکەش ئەوەیە: کە هەر یەکەتان لە ڕەمەزاندا چەندین ڕۆژ، ڕۆژوو ناگرێت و نوێژەکانی ناکات، کە بە هۆی سووڕی مانگانەیانەوەیە.

١٦- (ئیبنو عەبباس - خوا لێی ڕازی بێت) گێڕایەوە: کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: (لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بامْرَأَةٍ إلَّا وَمعهَا ذُو مَحْرَمٍ، فَقَامَ رَجُلٌ، فَقالَ: يا رَسولَ اللهِ، إنَّ امْرَأَتي خَرَجَتْ حَاجَّةً، وإنِّي اكْتُتِبْتُ في غَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا، قالَ: انْطَلِقْ فَحُجَّ مع امْرَأَتِكَ)[١].

واتە: هیچ کەسێکتان بە تەنها لەگەڵ ئافرەتێکی نامەحرەمدا نەبێت، مەگەر کەسێکی مەحرەمیشتان لەگەڵدا بێت (پیاوی مەحرەمی ئافرەتەکە، یان ئافرەتی مەحرەمی پیاوەکە).

کابرایەك عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خوا! ژنەکەی من چۆتە حەجکردن، منیش نیازم وایە، بچمە غەزا بۆ لەشکری فلانی.

فەرمووی: بگەڕێرەوە و حەجەکە لەگەڵ ژنەکەتدا بکە.

١٧- ئیبنو عەبباس (خوا لێی ڕازی بێت) دەفەرموێ: (لَعَنَ النبيُّ

(١) موسلیم (١٣٤١)، بوخاری (٣٠٠٦) بە کەمێك جیاوازییەوە، بەڵام لە فەرموودەکە بەشێکی لەگەڵە کە نووسەر نەیهێناوەتەوە، ئەمە تەواوی فەرموودەکەیە: (لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بامْرَأَةٍ إلَّا وَمعهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا تُسَافِرِ المَرْأَةُ إلَّا مع ذِي مَحْرَمٍ، فَقَامَ رَجُلٌ، فَقالَ: يا رَسولَ اللهِ، إنَّ امْرَأَتي خَرَجَتْ حَاجَّةً، وإنِّي اكْتُتِبْتُ في غَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا، قالَ: انْطَلِقْ فَحُجَّ مع امْرَأَتِكَ).

(صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) **المُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ، والمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ)**[1].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەعنەتی كردووە لەو پیاوانەی، كە خۆیان وەكو ئافرەت دەنوێنن و، ئەو ئافرەتانەی خۆیان وەكو پیاو دەنوێنن.

(١) بوخاری (٥٨٨٦)، ئەبو داود (٤٩٣٠)، ئەحمەد (٢١٢٣)، ترمزیش (٢٧٨٥) بە كورتی هێناویەتییەوە.

باسی دووەم
بنەمای ڕەفتار و ڕەوشتی تاکی موسوڵمان و کۆمەڵگەی موسوڵمان و دەوڵەتی موسوڵمان

بڕگەی یەکەم: هەڵاوێردنی خەڵکی بە پێی ئیمانداریتییە:

خاڵی یەکەم: ئینتیمای کوفر و ئینتیمای موسوڵمانێتیی ناشێت لە یەك کەسدا هەبێت:

ناشێت یەك کەس لە یەك کاتدا، موسوڵمانیش بێت و ئەندامێکی کۆڕوپێڕی کافران بێت.. چونکە هەر لە سەرەتاوە ئیسلام سیفەت و سیمای هەڵاوێردن و، پۆلێنکردنی خەڵکی بۆ کافران و موسوڵمانان و دووڕوان بەوە کردووە، کە تا ڕادەی چەند و چۆن ئیسلامیان وەرگرتووە و، پێوەی پابەندن (تا چەند ئیسلام بۆتە عەقیدە و عیبادەت و شەریعەت لایان)، ئەمە ڕێسای حاڵەتی ئاسایی تاك و کۆی مرۆڤە، ئەم پۆلێنکردنە بە لای ئیسلامەوە سەرەکی و کاریگەر و گرنگە و، هەموو ئەحکامەکانی دونیا و قیامەت لەسەر باوەڕ و دید و مومارەسەی ئەم کوفر و ئیمانە داڕێژراوە.

ئیسلام ئەحکامی خۆی لەسەر جۆرە ئینتیماکانی تر داناڕێژێت و ئیعترافیش بە کاریگەرییان ناکات (تۆ عەرەب بیت یان قەومی تر، خەڵکی ئێرە بیت یان ئەوێ، سپی بیت یان ڕەش پێست، پیاو بیت یان ئافرەت، پیر یان گەنج، خوێندەوار یان نەخوێندەوار؛ گرنگ نییە، هەڵوێست و حوکم لەسەر ئەمانە دانەڕێژراوە، بەڵام کافر بیت یان موسوڵمان یان دووڕوو کە هەر کافربوونە؛

ئەمەیان خاڵی سەرەكی و تاكە خاڵی هەڵاوێردن و پۆلێنكردنتە)..

ئیسلام دوای جوداكردنەوەی پۆل و بەرەی كافران لە پۆل و بەرەی موسوڵمانان، ئیتر دید و هەڵوێستی دۆستایەتی و دوژمنایەتی، هاوكاری، یان پێچەوانەكاری، برایەتی، یان دوژمنداریێتی، خۆشویستن یان بوغزاندن، ئاشتی و ئەمان، یان جەنگ و جیهاد دیاری دەكات، كە دەبێت مومارەسە بكرێن.

ئەمە ڕێسای گشتییە، بەڵام لە هەندێك حاڵەتدا كە شەرع دیاریی كردووە، مامەڵەكردن و هەڵسوكەوت و هەبوونی پەیوەندی لە نێوان كافران و موسوڵماناندا ڕێپێدراون، چونكە بەرژەوەندیەكی دینی، دونیایی، زەرووڕەت، یاسایی، قۆناغی كار، گرێبەست و پێوە پابەندبوونی ئەوە دەخوازێت..

(ئەنەس- خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: كە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی:

(ثَلاثٌ مَنْ كُنَّ فيهِ وجدَ بهنَّ حَلاوَةَ الإيمانِ وطَعْمَهُ: أنْ يَكُونَ اللهُ عزَّ وجلَّ ورسولُهُ أحبَّ إليهِ مِمَّا سِوَاهُما، وأنْ يُحِبَّ في اللَهِ ويُبْغِضَ في اللهِ)[1].

واتە: سێ دید و ڕەفتار هەن، هەر كەسێك ببێتە خاوەنیان شیرینی باوەڕ دەچێژێت: كە خوا و پێغەمبەری خوای (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە غەیری ئەوان زیاتر خۆشبوێت، كە لەبەر خاتری خوا خەڵكانێكی خۆشبوێت و لەبەر خاتری خوا خەڵكانێك ببوغزینێت.

- (ئەبو ئومامە- خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: كە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: (مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ، وَأَبْغَضَ لِلَّهِ، وَأَعْطَى لِلَّهِ، وَمَنَعَ لِلَّهِ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الإِيمَانَ)[2].

---

(١) بوخاری (١٦)، موسلیم (٤٣)، ترمزی (٢٦٢٤)، نەسائی (٤٩٨٧) و لەفزەكەش هی ئەوە، هەروەها ئیبنو ماجە (٤٠٣٣)، ئەحمەد (١٢٠٢١).

(٢) ئەبو داود (٤٦٨١)، تەبەڕانی (١٥٩/٨)، (٧٦١٣)، شێخی ئەلبانیش لە (السلسلة الصحيحة) دا بە ژمارە (٣٨٠) بە سەحیحی داناوە.

واتە: هەر کەسێك لەبەر خاتری خوای گەورە خەڵکی خۆش ویست و، لەبەر خاتری ئەو خەڵکانێکی تری دەبوغزاند، لەبەر خاتری خوای گەورە دەیبەخشی و، لەبەر خاتری خوای گەورە نەیدەبەخشی؛ ئەوە باوەڕی کامڵ بووە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ ﴾ الحجرات: ١٠ز

واتە: بە تەئکید موسوڵمانان هەر برای یەکن.

کە وشەی ﴿ إِنَّمَا ﴾ی بە کارهێناوە، مەبەستەکە ئەوەیە: کە تەنها موسوڵمانان لە ناو خۆیاندا بران و، برایەتیان لەگەڵ غەیرە موسوڵماندا نییە.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۚ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ٧٣ ﴾ الأنفال: ٧٣.

واتە: کافرەکان لە ناو خۆیاندا، سەرخەر و خەمخۆری یەکترن و لەسەر یەکتری دەکەنەوە، موسوڵمان نابێت لەم بازنەی وەلائدابێت، دەنا خراپەکارییەکی زۆر لەسەر زەمیندا دێتە کایەوە، بەوەی هێزی کوفر بەهێز دەبن و، موسوڵمانانیش کەم و بێهێز.

ئەمەش دەبێتە کەمبوونەوەی هەستی دینداریێتی، ئەمەش فیتنەیە، هەر جۆرە دۆستایەتی و لایەنگرێتی و پشتگیری، هەر جۆرە دید و هەڵوێستێکی ئاشتی و ئەمان، یان جەنگ و ململانێ و دوژمنکاری لەسەر غەیری دین و دینداریێتی دابڕێژرێت، ئەوە لە ئیسلام لادان و ئینحرافە.

لادانە لە حەقیقەتی دینەکە، کە نابێت موسوڵمان بە هیچ شێوەیەك لە ژیانیدا مومارەسەی بکات، یان بەشدار بێت تێیدا، یان بچێتە ریزی ئەو دەستە و کۆمەڵانەوە، کە ئەوە دید و هەڵوێستیانە، تەنانەت نابێت موسوڵمان پێشی ڕازی بێت، چ جای بەشداری تێداکردن!

مەگەر بۆ ڕاگرتنی ستەمێك، یان سەلماندن و چەسپاندنی مافێکی زەوتکراو، یان سەرخستنی حەقی تاك و کۆمەڵێك.

لەم حاڵەتەشدا نابێت بگاتە ئاستی دۆستایەتیکردن (ولاء)ەوە، یان گوێڕایەڵی و ملکەچییەوە، وەکو ئەوەی ڕازی بێت بە پۆلێنکردنی خەڵکی بۆ دەوڵەمەندان و هەژاران و چینی نێوانیان، یان بە دەردی زاراوە کۆمۆنیستیەکان (بۆرژوازی و پرۆلیتاریا و ئۆرستۆکراتی)، یان بۆ (پێشکەوتووخوازان و کۆنەپەرستان)، یان بۆ (سەرمایەداران و سۆشیالیستان و دەرەبەگان)، یان بۆ ماسۆنی و غەیرە ماسۆنی، پاشان بخوازێت لایەنگیری چینێك یان پۆلێكیان بكات!!

چونکە ئەمە (وەلاء) دانە بە کافران و دووڕوان، ئەوە کافربوون و دووڕوویێتییە، ئەمە چوونە دەرەوەیە لە دین و ئوممەتەکەی.

موسوڵمان مومکین نییە، موسوڵمان بێت و سۆشیالیستی بێت، موسوڵمان بێت و سەرمایەداری -وەکو سیستم و دیدی دیموکراسیی قبووڵ بێت، موسوڵمان بێت و ماسۆنی بێت، ئەوە نامومکینە!

هەر موسوڵمانێك وا بكات، حەتمەن کافر دەبێت و لە ئەهلی ئیسلام نامێنێت، حاڵی وەکو حاڵی کافرانە و حوکمی شەرعیش بەرامبەری، وەکو حوکمی شەرعە بەرامبەر ئەو کافرانەی چۆتە ریزیانەوە.

خوای گەورەش ئەوەی بە سیمای بێدینی و دووڕوویی داناوە، کە دەفەرموێ: ﴿ بَشِّرِ ٱلْمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝١٣٨ ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ النساء: ١٣٨ – ١٣٩ز

واتە: مژدە بدە بە دووڕووەکان، کە سزایەکی زۆر بە ژانیان دەبێت، ئەوانەی، کە کافرانیان بە دۆست و سەرپەرشتیاری خۆیان داناوە، نەك موسوڵمانان.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ﴾ الأنفال: ٧٣.

واتە: ئەوانەی کافر بوون، خەمخۆر و دۆستی یەکترن.

بەڵێ، موسوڵمانان بۆ تەقواکاران و فاسیقان دابەش دەکەین، کافرانیش بۆ

ئەهلی زیممە و هاوپەیمانان و شەڕانیان، شەڕانیانیش پۆلێن دەکرێن بۆ شەڕانیانی ئەهلی کیتاب و شەڕانیانی ترز

ئینتیما و دید و هەڵوێستمان بەرامبەر تاك و کۆی هەر پۆلێکیان، جیاواز لە یەکتری دیاری دەکەین، بەڵام ئەم پۆلێنکردنە، هەر هەمووی وا لە بازنەکانی : (باوەڕ) و (کوفر) و (دووڕوویی) دا، هەموو جۆرێکی لایەنگیری و دۆستایەتی و سۆز و خۆشەویستی و برایەتی، یان هەموو هەڵوێستێکی هاوکاری و یارمەتیدان و سەرخستن، هەر بە پێی دینداری، یان بێدینی بەرامبەرانەوەیە (یان ڕوونتر بڵێین: بە گوێرەی دوور و نزیکیانە لە ئیسلامەکەمانەوە).

هەروەها هەڵوێستی بوغزاندن و خۆ دابڕین و ناکۆکی، یان هەڵوێستی دژایەتی و ململانێ بەرامبەر خەڵکی.

دەشێت تاك و کۆی پۆلەکانی کوفر لە هەندێك خاڵی لاوەکیدا هاوکارمان بن، بەڵام حوکمی چەندێتی و چۆنێتی ئەو هاوکارییە، ئەحکامی دینەکە، دەبێت دیاریی بکات، بەشێوەیەك هیچ کاریگەریەکی زۆر و کەم، ڕاستەوخۆ، یان لاوەکیی لەسەر بنەمای دید و تێڕوانینە عەقائیدیەکانمان نابێت.

خۆ موسوڵمانانی سەر دەمی پێغەمبەری خوا دڵیان بە سەرکەوتنی بەرەی ڕۆمەکانەوە بوو، کە بە سەر بەرەی فارسەکاندا زاڵ ببن، واتە:حەزیان دەکرد ڕۆمەکان سەر بکەون، چونکە ئەهلی کیتاب (مەسیحی) بوون و فارسەکان ئەهلی کیتاب نەبوون، بەڵام ئەوە دید و هەڵوێستی کەسیانی نەگۆڕی، کە دەیانزانی هەردوو بەرەکە بەرەی کوفرن و، هەردوو لاشیان دوژمنی دین و دیندارانی ئێمەن و، ئێمە هەر دەبێت دژی هەردوو لایان بجەنگین.

ئەوەی لەم سەردەمەدا هەندێك موسوڵمان مومارەسەی دەکەن، کە لەگەڵ کافراندا دەبنە ئەندامی کۆمەڵیانەوە، دژ بە موسوڵمانان هاوسەنگەری بەرەی کوفر دەبن، کە گوایە: هەموویان سۆشیالیزم، یان دیموکراسی دەخوازن، یان بیروباوەڕی تری کوفرین.

حەتمەن ئەو (موسوڵمانانە) بەو دید و هەڵوێستەیان لە ئیسلام چوونەتە دەرەوە و، کەوتوونەتە حاڵەتەکانی (مورتەد)یّتی و (دووڕوویی) و (فاسقێتی: لادانە)وە، مەگەر بە پێی فەتوایەك، یان بە فەرمان و ڕێپێدانی خەلیفەی موسوڵمانان، یان جێگر و نوێنەر و فەرماندەکانی (یان بەرپرسی ئەمیری کۆمەڵە ئیسلامیەکان) چووبێتە ناویانەوە، ئەم موفتی و خەلیفە و ئەمیرانە، جێگری پێغەمبەران و میراتگریانن (علیهم السلام).

سەرەنجامی دید لێڵی و ڕۆشن نەبوونی ئەم خاڵە عەقائیدیە سەرەتایی و سەرەکییە، لای زۆر لە موسوڵمانان وایان لێهاتووە (حزب) دابمەزرێنن، یان ببنە ئەندامانی (حزب) و (بزاوت) و (کۆمەڵ)ی نادینی، تەنها ئەو کەسانەش بە (برای) خۆیان دەزانن، کە ئەندامانی ئەو حزب و ڕێکخراوانەیانن!!

لە کاتێکدا، کە دامەزرێنەر و ڕابەر و ئاڕاستەوانانی ئەو حزب و رێکخراوانە کافرن و، زۆرینەیان جوولەکەن، یان بێدین و فەڕماسۆنن، ئەمانیش بوونەتە شوێنکەوتوویان و ڕاپەڕێنەری دید و پلان و هەڵوێستیان و، گوێڕایەڵی و ملکەچێتی بۆ ئەوان و بەرنامەکانیان دەردەبڕن!!

ئیتر چۆن موسوڵمان دەمێنن؟

چۆن خوای گەورە قبووڵیان دەکات، لە کاتێکدا هەڕەشەی لە هەموو موسوڵمانێك کردووە، کە ئەوە حەڕامە و ناشێت بە هیچ کلۆجێك گوێڕایەڵی کافران بکەن، چونکە لە دینەکەتان پاشگەزتان دەکەنەوە؟

ئیتر ئێوە زەرەرمەند دەبن، کە دەفەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُواْ خَـٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ ﴾ آل عمران: ١٤٩، هەروەها گوێڕایەڵی و ملکەچێتی ئەهلی کیتابیش، سەردەکێشێت بۆ کافربوونەکە: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ

فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾ ﴾ آل عمران: ١٠، هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تُطِيعُوٓاْ أَمْرَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ ٱلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ ﴾ الشعراء: ١٥١ – ١٥٢.

واتە: ملکەچی فەرمانی ئەو کەسانە مەبن، کە لە دونیا ویستی و هەوەس پەرەستیدا لە هەموو سنوورێك دەرچوون و، کەوتوونەتە خراپەکاری لەسەر زەمیندا و چاکسازی ناکەن و دژیشین.

قورئانی پیرۆز زۆر ئاشکرا و ڕاشکاوانە حوکمی ئەوانەی داوە، کە گوێڕایەڵی و ملکەچی کافران و دید و ڕێباز و بەرنامەیان دەبن، کە کافرن و لە دین و ئوممەتی ئیسلام چوونە دەرەوە، وەك دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّواْ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَى ٱلشَّيْطَٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ لِلَّذِينَ كَرِهُواْ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ ٱلْأَمْرِ ﴾ محمد: ٢٥ – ٢٦.

واتە: ئەو کەسانەی دوای ئەوەی دید و ڕێبازی هیدایەتی خواییان بۆ ڕوونبۆوە، لە دین پاشگەزبوونەوە، ئەوە شەیتان ڕێی بۆ خۆشکردوون و بانگهێشتی کردوون و کوفری لا شیرین کردوون، شەیتان هیوا درۆزنەی پێداون و خستونیەتیە سەر ئومێدی تەمەن درێژی و سەلامەتی و دەوڵەمەندی و... هتد، چونکە بەو کافرانەیان دەوت :کە پەیامی خواویستییان دەبوغزاند و دژی دەوەستانەوە -کە جوولەکە/ موشریکەکان بوون- پێیان دەوتن :لە هەندێك دید و هەڵوێستیاندا گوێڕایەڵیتان دەکەین و فەرمانتان قبوڵ دەکەین، وەکو: نواندنی دوژمنداریێتی ئیسلام و دژایەتیکردنی

موسوڵمانەکان.[1]

دید و تێڕوانین و پێناسەمان بۆ خەڵکی ئەوەیە: کە کافرن، یان دووڕوون، یان موسوڵمانن، هەڵوێست و ڕەفتارمان بە پێی دید و هەڵوێستیانە، لە: (ئیمان) و (ئەمان)ی ئیسلام، چونکە ئێمە لە ڕوانگەی ئیمانەوە دەڕوانینە خەڵك و هەڵوێستیان.

خاڵی دووەم: دید و تێڕوانین و پێناسە و ڕەفتار لە ڕوانگەی کوفر و ئیمانەوەیە:

ئەو پۆلێنکردنەی خاڵی ڕابردوو؛ ئەحکامی شەرعی پۆلێنکردنی ڕەفتاری لەسەر بونیاتنراوە، چونکە دید و ڕەفتار (کە گوفتار و کردارە) حوکمی کوفر، یان حوکمی ئیمان، یان حوکمی دووڕوویی دەیانگرێتەوە.

دەوترێت: ئەم ڕەفتارە کوفرینە و بکەرەکەی پێی کافر دەبێت، ئەم ڕەفتارە، ڕەفتارێکی دووڕووانەیە و هۆشداری و حەزەر دەخوازێت لێی، ئەم ڕەفتارە موسوڵمانانەیە و لایەنگرێتی دەخوازێت.. هەروەها چونکە:

- باوەڕ: دید و تێڕوانین و پێناسەیەکی عەقائیدیە و، ڕەفتاری لەسەر بیناکراوە، چونکە پاڵنەری ڕەفتارە.

- کوفر: دید و تێڕوانین و پێناسەیەکی عەقائیدیە و، ڕەفتاری لەسەر بیناکراوە، چونکە پاڵنەری ڕەفتارە.

- دووڕوویی: دید و تێڕوانین و پێناسەیەکی عەقائیدیە و، ڕەفتاری لەسەر بیناکراوە، چونکە پاڵنەری ڕەفتارە.

---

(١) تەفسیری شەوکانی: فتح القدير (٨٣٣/٢-٨٣٤).

❖ دید و تێڕوانینی ئیمانی، پێناسەی گەردوون و ژیان و مرۆڤ دەکات، پەیدابوون و دەستپێکی گەردوون و ژیان و مرۆڤ دیاری دەکات، هەر وەکو، کە چارەنووسی هەرسێکیشیان ڕوون دەکاتەوە.

ئەو دید و ڕێباز و بەرنامەیەی، کە لەگەڵ ئەم پێناسانەدا دەگونجێت و ئاڕاستەی مرۆڤ وا دەکات، کە ژیانی گونجاوانە لەگەڵ بزاوتی گەردوونی و ڕەوتی ژیاندا دابمەزرێنێت، ئەو مەنهەجە خواییەیە، کە خوای گەورە بە وەحی بۆ پێغەمبەرەکەی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ناردووە، کە سەدان بەڵگە لەسەرڕاست و دروستی وەحییانەی ئەو مەنهەج و پەیامە هەیە..

ئەو لق و چڵ و گوڵانەی لەم پێناسە ئیمانیەوە جویّ دەبنەوە، هەموو، یان لە ناخی موسوڵمانانداا دەبنە عەقیدەیەکی سەلماو و چەسپاو بە جێگربوونییان، یەکسەر دەبێتە پاڵنەری ڕەفتارەکانی دەرەوەی موسوڵمانەکە، لە گوفتار و کرداریدا ڕەنگ دەدەنەوە..

وا دڵ و دەروون دەسرەوێت و هزر و ژیری جێگیرانە، ئەو دید و پێناسانە لە خۆ دەگرێت و ڕەفتار و ڕەوشتیش پارسەنگانە دەیاننوێنێت.

❖ دید و تێڕوانینە کوفرینەکەش، هەر وایە، ئەمیش پێناسەی گەردوون و ژیان و مرۆڤ -بۆ شوێنکەوتوانی- دەکات و ئەم دیدە ئایدیۆلۆژیایە بەرنامەیەکی ڕێکخستنی ژیانی تاکوکۆی مرۆڤایەتیان لا دیاری دەکات، کە لە حەز و بەرژەوەندییەکانیانەوە هەڵدەهێنجرێت، کە زۆرتر لە ڕوانگەی گومان و شیکاری و ئەگەری دانانەوەن.

بۆیە بەربڵاون و لێکدوورن، کە تێکەڵ دەبن دید و پێناسە و مومارەسەیەکی ڕاست و ڕەوا نادەنە شوێنکەوتووەکانیان، دەیان لایەنی

گەردوون و ژیان و مرۆڤ لایان بە ئاڵۆزی و پشێوی دەمێنێتەوە.

زۆر جار ئەم دید و تێڕوانین و پێناسانە کۆکراوەی بۆچوون و شیکاری سەردەمانی پێشووتر دەبن و تێکەڵ بە نوێ دەبنەوە، بۆیە لای پێشڕەوانی ئاڕاستەوانانیان تێکەڵ و پێکەڵ دەبن و، جۆرەها (مەدرەسە)ی فەلسەفی و فیکری و بزاوتیان دژ بە یەك لێوە دەردەکەوێت.

جاری وا هەیە ئەم دید و تێڕوانینانە، هەر پێناسە کورت و مونحەریفەکانی دینە کۆنەکانن، یان دید و پێناسەی پیاوانی دینییان تێکەڵ بووە، دەشێت لە کاتی خۆیاندا وەحی بووبن و (نەسخ) بووبێتنەوە، یان پێناسە و بۆچوونی بەشەرییانەیان تێکەڵ بووە و زۆر گۆڕاون، ناتوانن ببنە پێناسەی پڕاوپڕی گەردوون و ژیان و مرۆڤ، یان (خالق) و (مەخلووق)، یان دەستپێك و پێکهاتە و چارەنووسی ژیان و گەردوون..

جاری واش هەیە، هەموو دید و تێڕوانین و پێناسەیەکی گەردوون و ژیان و مرۆڤ و موفرەداتەکانیان، بۆچوون و شیکار و تیۆرێکی فەلسەفیی کەسێکە، بۆیەو کورت و لێڵ و نوقسانە و زۆر بڕ ناکات.

لەم تێکەڵاوێتی و پشێوی و ئاڵۆزییەوە، لەم سەرچاوە جیاوازانەی شیکار و پێناسە و ئاڕاستەوە، (تەسەورات)ێك لە هزری شوێنکەوتوانیاندا، وەکو ئایدیۆلۆژیایەك دادەڕێژرێت و جێگا دەگرێت، هەر چەندە زۆر جێگیر و دابین نابێت، بەڵام دەبێتە پاڵنەری ڕەفتار و سەرچاوەی ئاڕاستەکردن، دەبێتە سەرچاوەی ئیلهامی داڕشتنی کەسایەتی، تاکو کۆ و ئاڕاستەوانی هەڵوێست و بزاوت.

❖ دید و تێڕوانینی دووڕووییش هەر وایە، لە ناخیاندا هەمان دید و پێناسەی کافرانیان دەربارەی گەردوون و ژیان و مرۆڤ لا چەسپاوە، لە ناخیاندا قەناعەتیان بە جۆرەها شیکار و تیۆری ئەوان هەیە، بەڵام سەرزارەکی ڕەفتاری

موسوڵمانانە دەنوێنن، کە حەتمەن دەکەونە تەنگژەوە، چونکە ناتوانن لەوەدا سەرکەوتووبن، کە ڕەفتار و حەقیقیەکانیان، کە بە پاڵنەری دید و تێڕوانینەکانی ناخیان دەبێت، لەگەڵ ڕەفتارە ئیسلامیە سەرزارەکانیاندا بگونجێنن.

بۆیە حەتمەن دەکەونە پێچەوانەکارییەوە و لە زۆر حاڵەتیاندا کەشف دەبن، کەسایەتیشیان دووڕوانەیە، واتە: لە یەك کەسدا دوو ڕەفتاری کوفرین و موسوڵمانێتی دەردەکەوێت.

بڕوانە ئەم نموونانە و سەرنج بدە، کە قەناعەتی ناخ (ئیمان یان کوفر) چەند کاریگەرێتیی لەسەر ڕەفتار و ڕەوشت و ڕەوتی خاوەنەکانیان هەیە:

أ- موسوڵمانی ئیماندار باوەڕ و قەناعەتی ناخی وایە :کە تاکە سەرچاوەی وەرگرتنی فەرمان و بەرهەڵستی و وەسفی حەلاڵ و حەڕامێتی: خوای گەورەیە و بەس.

ئەمانەش لە دینەکەیدان، کە خوای گەورە بە وەحی بۆ ئەو نێردراوە بەڕێزەی خۆی (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ناردووە، ئەرکی زانایانی ئیسلامیش ڕوونکردنەوەی ئەم دینەیە بۆ خەڵکی و ئیجتیهادکردنیانە لە حوکمی ئەو کێشانەی دەقێکی ئاشکرا و ڕاشکاوی قورئان و فەرموودە نایانگرێتەوە.

لەم ڕوانگەوەیە کە شتێك، کە حوکمی ڕوون و ئاشکرای دەقێکی لەسەر بێت، کە حەلاڵە، هەتا هەتایە هەر بە حەلاڵێتی دەمێنێتەوە، هەروەها شتێك، کە حوکمی ئاشکرای دەقێکی لەسەربێت، کە حەڕامە.

ئیتر هەتا هەتایە، هەر بە حەڕامێتی دەمێنێتەوە، ئەمما کۆمەڵگەی کافر ئەوە ئەو مافەی بە خۆی داوە، کە لە ڕێگای نوێنەرانیەوە ئەنجوومەنێك پێك بهێنێت، کە حەلاڵ و حەڕامی بە یاسا بۆ دیاری بکات..

لەم زەمینەوەیە، کە دەبینرێت حوکمی یاسایی شتێك لای کافران نەشیاوێتی و قەدەغەکردنێتی، کەچی دوای ماوەیەك یان گۆڕانی بارودۆخێك

حوکمەکەی دەبێتە شیاوێتی و ڕێپێدرانی، لەوانەشە هەر ئەو حوکمە بێ –بێ ئەوەی ماهییەتی شتەکەش گۆڕا بێت-، جارێکی تر بە هۆی بارودۆخی ترەوە دیسان قەدەغە دەبێتەوە!

پاڵنەری ئەو هەموو گۆڕانکاری و جێگیرنەبوونەش، حەز و دید و بەرژەوەندیی جیاوازی دەسەڵاتدارانە.. بۆ نموونە: لە ئەمریکا شەڕابنۆشی یاسایی بوو، پاشان قەدەغەکرا، پاشان ڕێی پێدرایەوە بە پێی دیدی دەسەڵاتدارە جیاوازەکانیان[١]..

ئەمە لە کاتێکدا، کە توێژینەوە زانستییەکانی خۆیان بۆی سەلماندن، کە : شەڕاب خواردنەوە لە هەموو کاتێکدا و بۆ هەموو کەسێك زیان بەخشە.

ب- نموونەیەکی تر:

موسوڵمان باوەڕی وایە :کە تەنها پێغەمبەران (سەلامی خوایان لێ بێت) مەعسوومن، واتە: نە گوناح دەکەن و نە هەڵە، ئەمما کەسانی غەیری ئەو بەڕێزانە، ئاستیان هەر چەند بەرز بێت و زیرەك و لێهاتووبن هەڵە دەکەن.

لەم ڕوانگەوەیە، کە موسوڵمان دەڵێ: هەموو مرۆڤێك دەکەوێتە هەڵە و گوناحەوە، جگە لە پێغەمبەران، بۆیە بە تەواوی و بێ چەند و چوون بە سوننەتەوە پابەند دەبێت، کە بریتییە لە: گوفتار و کردار و بڕیاری پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، ئەمە لای موسوڵمان ڕێسایەکی بەڵگەنەویستە و پێوەرە، کاتێك دەیەوێت بزانێت حوکمی گوفتار، یان کردار، یان بڕیاری کەسێکی تر بدات، دەڕوانێت داخۆ چەند لە سیرە و سوننەتی پێغەمبەری خواوە

---

(١) کە (کۆماری)ـیەکان لە ئەمریکا هاتنە سەر دەسەڵات لەباربردنی دووگیانی (حەمل)یان قەدەغەکرد، چونکە ژمارەی دیندارانی حزب (٢٨ ملیۆن) کەس بوون. (ئەمە لە سەردەمی جۆرج بۆشی باوکدا، دوای ئەوان حزبی دیموکراتیەکان هاتنە سەر حوکم و (بیل کلینتۆن) بوو بە سەرۆکی وڵات؛ ڕێگا بە لەباربردن و نێربازیش درا ،کە پێشتر قەدەغە بوو.

(صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دوور، یان نزیكە؟ ئاوا پێناسەی دەكات، كە چەند هەقە، یان چەند ناهەقە؟

بەڵام شوێنكەوتووی زۆرینەی دینەكانی تر وا دەبینن، كە غەیری پێغەمبەرانیش (سەلامی خوایان لێ بێت)، دەشێت مەعسووم بن، بۆیە ئەم كەسانە، كە فەرمانێك دەدەن، بێ چەند و چوون فەرمانەكەیان جێبەجێ دەكرێت، قسەیان لە ئاستی وەحی دایە و، هەر بە وەحیشی دەزانن[١]!

ئەوەی ئەوان بە شیاوی بزانن لای شوێنكەوتوانیان حەڵاڵە و ئەوەی، كە ئەوان قەدەغەی دەكەن، لای شوێنكەوتوانیان حەڕامە.

بۆیە دەبینیت لای ئەمانەش وەكو لای دەسەڵاتدارەكانی حوكمڕانیە.. كەسێك لەمانە -كە بە مەعسوومیان داناوە- شتێك حەڕام دەكات، شوێنكەوتوانو هەمان شت بە حەڕام دادەنێن، كەچی دوای ئەو كەسێكی تر -لەوانەی كە بە مەعسوومیان داناون- دێتە شوێنی هەمان شت حەڵاڵ دەكات، شوێنكەوتووەكان بە حەڵاڵی دەبینن و وەریدەگرن (چونكە پێیان وایە: هەر كەسێك چووە ئەو پلە و مەنزیلەیە، ئیتر مەعسوومە)، ئەمە لە كاتێكدا، كە ئەو شتەی پێشتر بە حەڕام ناسێنرا و دواتر بە حەڵاڵ لە هەردوو كاتەكەدا، هەر هەمان شتە، هەمان سیفەت و مەرج و ماهیەتی هەبووە.

بۆ نموونە: پێشتر پیاوانی كڵێسا پیشەكەی قەومی (لوط) (نێر بازی)یان بە حەڕام دادەنا، چونكە (تێركردنێكی حەزی جنسی بە ڕێگای سروشتی خۆی) نییە، كەچی ئێستا بە لایانەوە حەڵاڵە![٢]

جـ- نموونەیەكی تر:

---

(١) وەكو قسەی (پاپا)ی ڤاتیكان كە بە قسەی خوای گەورەی دادەنێن.

(٢) ئێستا قەشە قەشە مارە دەكات لە كڵێسا!!

موسوڵمان باوەڕی وایە :کە خوای گەورە لە ڕۆژی دواییدا زیندووی دەکاتەوە و، لەسەر هەموو نیاز و مەبەست (نییەت) و ڕەفتار و گوفتار و کردار و بڕیارێك (ڕازی بوون یان چاوپۆشی لێکردن و بێدەنگبوون لەسەری) موحاسەبەی دەکات.

تەنها خوای گەورەش ئەم مافە و مافی پاداشت دانەوە و سزادانی مرۆڤی هەیە، بۆیە لەم ڕوانگەوە، موسوڵمان وا دەبینێت، کە هەر کەسەو بەرپرسیارێتیی نییەت و ڕەفتار و بڕیاری خۆی وا لە گەردندا، کە گوناحی کرد، دەبێت خۆی بۆ سزاکەشی ئامادە بکات، کە چاکەشی کرد، ئومێدی بە پاداشتەکەی دەبێت.

ئەم هەستە ئیمانیە وای لێدەکات خۆ لە گوناح بپارێزێت، ئەگەر کەوتە گوناحێکیشەوە، پێویستە خێرا تۆبەی لێ بکات، تۆبەکردنەکەشی، کە پەشیمان بوونەوە و بڕیاردانێتی، کەچیدی ئەو گوناحە ناکاتەوە، هەر لای خوای گەورە دەبێت و ڕوو لەو دەکات و بەس..

لەگەڵ ئەو تۆبەکردنەشیدا لە خەمی ئەوەدا دەمێنێت، کە ئایا تۆبەکەی وەرگیراوە، یان نا؟

ئەم هەستە زیادەشی وای لێدەکات، کردەوەی چاکە زیاتر بکات، تا پارسەنگی گوناحەکە ڕابگرێت.

لە کاتێکدا دەبینین، نەسرانی (مەسیحی)ی ئەم زەمانە، هەر گوناح دەکات و دەڵێ: قەیدی چییە خۆ سەیدنا مەسیح -علیە السلام- بۆ ئەوە هاتۆتە سەر زەمین، تا گوناحەکانی خەڵکی لە خۆ بگرێت!

هەروەها باوەڕی وایە: کە پاپا و جێگر و نوێنەرەکانی ماف و توانای لێخۆشبوونی ئەمیان هەیە، بۆیە، ئەگەر بچێتە لایان و ئیعتراف بە گوناحەکانی بکات، ئەوان لێی خۆشدەبن و لە گوناح پاکی دەکەنەوە!

ئا ئەم هەستە ئیمانیە، حەتمەن دەبێتە پاڵنەرێکی ناخی کابرای مەسیحی و،

بواری گوناحکردنەکانی هەر لەبەردەمدا واڵا دەبێت، چونکە ئاسان چاوپۆشی لێدەکرێت، هەر گوناح دەکات و ئیعترافێك دەکات و، وا دەزانێت گوناحەکانی سڕراونەتەوە.

بۆیە دیسان تێهەڵدەچێتەوە! ئەم گوناحکارە وا نازانێت، کە گوناح و تۆبەکەی وا لە نێوان خۆی و خوای گەورەدا! ئەمە خوای گەورەی، هەر لە یاد نییە، هەر وەکو ئەوەی خوای گەورە هەقی بە سەریەوە نەمابێت! چونکە بۆ تۆبە و پاکبوونەوەی لە تاوان و گوناح ئیعتماد دەکاتە سەر مرۆڤێکی وەکو خۆی.

لەم نموونە کەمانەوە، ئەوەمان لا ڕوون دەبێتەوە، کە دید و تێڕوانین و پێناسەکانی گەردوون و ژیان و مرۆڤ، کاریگەرییان لەسەر داڕشتنی (عەقیدەی) مرۆڤ هەیە و، عەقیدەکەشی کاریگەریی لەسەر ڕەفتار و ڕەوشتی هەیە.

کەوابوو: هەموو ڕەفتار و ڕەوشتێك لە عەقیدەوە دێن، یان لە پاڵپێوەنانی حەز و ئارەزووەکان.

کوفریش هەمەجۆرە، هەر جۆرە دید و ڕوانگەیەکی عەقائیدی خۆیی هەیە، ڕەفتار و ڕەوشتیش کە جیاوازن لەو عەقیدە جیاوازانەوە دێن، دەشێت ڕەفتارێك یان چەند ڕەوشتێك وەکو یەك بن و عەقیدەی خاوەنەکانیشیان جیاواز بێت، با هەمووشیان هەر عەقیدەی کوفرینیش بن.

باوەڕیش عەقیدەیە و ڕەفتار و ڕەوشتی لێدەکەوێتەوە، دووڕوویش هەر وایە.

خاڵی سێیەم: ڕەفتار و ڕەوشتی دەستەجەمعیی کۆمەڵگە قییەمە و دیدی عەقائیدی کۆمەڵگە نیشان دەدات:

دەشێت موسوڵمان ببینێت، کە زۆرینەی ڕەفتار و ڕەوشتی کافرانی لێدەوەشێتەوە هەر وەکوو کە دەشێت کەسانی کافر و دووڕوو ببینیت، کە زۆرینەی ڕەفتار و ڕەوشتی موسوڵمانیان لێوە دەربکەوێت.

بۆ نموونە: سیفەتی سەخاوەت و بەخشین، سیما و سیفەتێکی ناسراوی موسوڵمانە، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لە خوای پەروەردگاری خۆیەوە دەگێڕێتەوە: کە فەرموویەتی: (وعِزَّتي وجلالي لا يُجَاوِرُني فيكِ بخيلٌ)[1].

واتە: بە گەورەیی و مەزنی و دەسەڵاتدارێتی خۆم، پیسکە و ڕەزیلێك لە خۆم نزیك ناکەمەوە.

چونکە موسوڵمان کە باوەڕی وایە: کە خۆی و هەر چی هەیەتی موڵکی خوای گەورەن، ئەوەی، کە هەیەتی خوای گەورە پێی بەخشیوە و دەشێت مایەی تاقیکردنەوەی ئەو بێت.

بۆیە: دەبەخشێت و هیوای بە پاداشتی خوای گەورەیە، بەڵام کافر خۆ لەبەر خاتری خوای گەورە نییە، کە دەبەخشێت! کاتێك دەبەخشێت، کە بزانێت بەرژەوەندیەکی دێتە دی، یان حەزێکی تێر دەکات، موسوڵمان سەخییە، خزمەتێکی زۆری میوان -ناسراوی بێت، یان نەناس- دەکات، چونکە پاداشتی

---

(١) تەبەڕانی (١٤٧/١٢) (١٢٧٢٣) بە دوو سەنەد ڕیوایەتی کردووە، یەکێکیان لە ئیبنو عەبباسەوە، ئەوەی تریان لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە. ئیمامی مونذری لە (الترغيب والترهيب)دا هێناویەتییەوە و ئەفەرموێت سەنەدی یەکێکیان (جيد)ە. شێخی ئەلبانیش لە (ضعيف الترغيب)دا بە ژمارە (٢١٩١) لە ڕیوایەتەکەی ئیبنو عەبباس ئەفەرموێت (ضعيف)ە، لە ڕیوایەتەکەی ئەنەسیشەوە (٢١٩٢) ئەفەرموێت (ضعيف جدا).

ڕێزگرتنی میوانی لە لای خوای گەورە چاو لێیە و، بە ئومێدی پاداشتی خوایی خزمەتی دەکات، هەروەها بوارەکانی تری بەخشین بە هەژاران و نەداران.

ڕاستگۆیی سیما و سیفەتی ناسراوی موسوڵمانانە، چونکە دەبێت لەبەر خاتری خوای گەورە ڕاستگۆ بن و لە سزای درۆکردن بترسن، بەڵام کافر درۆی بەرژەوەندی بە حەڵاڵ و ئازایەتی دەزانێت (و ناوی دەنێت درۆی سپی)، چونکە حەزێك تێر دەکات پێی، یان سوودێك دەست دەخات یان زیانێکی پێ دوور دەخاتەوە، بەڵام موسوڵمان لەم حاڵەتانە و لە غەیری ئەم حاڵەتانەشدا درۆ ناکات، چونکە دەزانێت خوای گەورە لێی قبووڵ ناکات و پێی ڕازی نییە.

هەموو ڕەفتار و ڕەوشتە پەسەندەکانی تریش هەر وان..

بەڵام زۆر جار دەبینین کافرەکەش ڕاستگۆیە، موسوڵمانی زۆریش دەبینین درۆ دەکەن، کافر دەبینیت سەخی بێت، موسوڵمانیش دەبینیت پیسکە و بەخیل بێت، هۆکاری ئەمە ئەوەیە: کە عەقیدە ئیسلامیەکە هیشتا بە تەواوی لە دڵ و هزری موسوڵمانەکەدا جێگیر نەبووە و، هێشتا ئاسەواری ڕەوشتی جاهیلییەتی تێدا ماوە، هێشتا لەسەر پەروەردەیەکی ئیسلامیانە گۆش نەکراوە، یان لە ناو موسوڵمانانی ڕاستگۆ و تەقواکاردا نەژیاوە وو خووی بە ڕەوشتە ئیسلامیەکانەوە نەگرتووە (کە بەشێکن لە باوەڕی موسوڵمان).

ئەمما کافرە ڕاستگۆکە، یان سەخیەکە، کە بەو ڕەوشتە بەرزانەوە پابەندە، لەوانەیە ئاسەواری ڕەوشتی دینی ڕاست و دروستی تێدا مابێت، یان پێی گەیشتبێت (لە خێزانەکەیەوە یان لە کەسوکار و هاوڕێ و مامۆستایەکیەوە)، دەشێت ئەو سیفەتە جوانانەی لە کەسانێکەوە وەرگرتبێت، کە لەسەر دینێك بوون و وازیان لە مومارەسەی دینەکە هێناوە، بەڵام ئەو ڕەوشتانەیان لا پەسەند بووە، کە لە ئەسڵدا دینەکە داوای لە شوێنکەوتوانی کردووە، یان کەوتوونەتە ژێر کاریگەریی ڕەوشتی ئەو موسوڵمانانەی لەگەڵیاندا ژیاون (وەکو ئەو خەڵکانەی تێکەڵاوییان لەگەڵ کۆمەڵگەی موسوڵماندا هەیە و لە وڵاتانی ئاسیا

و ئەفریقا و ئەمریکای باشوور)، یان دەشێت کابرای کافر لە ئەزموونی ژیانی خۆی و کەسانی ترەوە فێر بووبێت، کە پابەندبوونی بەو ڕەوشتە بەرزانەوە یارمەتیدەری دەبێت لە جێمتمانەبوونی خەڵکی و پەسەندبوونی لە ناویاندا، یان لەوانەیە بارودۆخی خێزانی، یان دابونەریتی کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگەکەی ناچاری کردبێت وابێت.

بە هەر حاڵ، هەردوو حاڵەتەکە نامۆ و ریزپەڕن، چونکە موسوڵمان ناشێت ڕەوشتی کافرانی تێدا مابێت و، کافرانیش بە گشتی سیفەتی کافرانەیان تێدایە، نەك سیفەتی موسوڵمانانە!

ئەگەر سەرنج بدەیتە دوو کۆمەڵگەی جیاوازی کافر و موسوڵمان، بۆ نموونە :کۆمەڵگەیەکی کافر کە دین و دینداریێتیی تێدا نەبێت و کۆمەڵگەیەکی موسوڵمان هێشتا دین و دینداری کاریگەرییان لەسەر خەڵکی بە گشتیی مابێت، دەبینیت خەڵکی لە بەخشین و دڵنەواییکردنی نەداراندا زۆر جیاوازن، هەست دەکەیتو کە ڕەوشتی ئیمانداری چەند کاریگەرە و پاڵنەرێکی زاتیی هاوکارە.

لەبەرامبەریشدا دەبینیت: دەوڵەمەندانی کافری کۆمەڵگەی کافر چەند جیاوازن لە بەخشیندا، بۆ نموونە: تۆ لە کۆمەڵگەی ئەڵمانیادا هەست بە شتێك ناکەیت پێی بوترێ: ڕێزی میوان و بەخشین، دەبینیت لەوێ زۆر زۆر ئاساییە برادەرێك جگەرەیەك لە برادەرەکەی وەربگرێت و هەقەکەی بداتێ، دەبینیت خوشکێك دەچێتە ماڵی براکەی، کەچی مەسروفی ڕۆژانەیو هەر لەسەر خۆیەتی و براکەی ئامادە نییە ژەمە خواردنی ڕۆژێك، یان دوو ڕۆژی بۆ لە خۆ بگرێت![1]

(١) بڕوانە ئەم واقیعە سەیرە: ڕۆژنامەی (دەیلی میرەر)ی بەریتانی بڵاوی کردۆتەوە: کە ئەندامێکی پەرلەمانی بەریتانیا کە ملیۆنێرە و لەسەر لیستی (حزبی موحافزین) بووە بە نوێنەری گەل و زۆر نزیکە لە (دێڤید کامیرۆن)ی سەرۆك حکومەتی ئێستا (٢٠١٤). داوای لە حکومەت کردووە (١، ٥١ پاوەن)ی بۆ بگێڕنەوە چونکە لە پارەی خۆی قەڵەم جافێکی بە (٦٣ پێنس) و دەرزی مەکینەی بەندکردنی نامەی ڕەسمی بە (٨٩ پێنس) و تەوقەی نامە پێکەوەبەستنی بە (٣١ پێنس) کڕیوە.

←

شتی وا لە هیچ كۆمەڵگەیەكی موسوڵماندا نابینیت (نە لە سەنغال و نە لە بەنگلادیش، كە لە هەژارترین وڵاتی موسوڵمانانن).

حەتمەن دید و تێڕوانین و پێناسەی كوفر، كە بۆتە عەقیدەی كۆمەڵگەیەك؛ ڕەفتار و ڕەوشتی كافرانەش بەرهەم دەهێنێت، عەقیدەی ئیسلامیش هەروەها، لە مەدای دووری پەروەردە و ئاڕاستەكردنی موسوڵماناندا كۆمەڵێك ڕێسا و داب و نەریتی كۆمەڵایەتی دەهێنێتە بەرهەم، كە (قییەم)ی ئیسلامین و موسوڵمانان دەیكەنە داب و دەستووری كۆمەڵگەكەیان، تا بواری بانگەواز و ڕوونكردنەوەی دینەكە لە كۆمەڵگەكەدا كراوە بێت، كاریگەریی پەروەردە و ئاڕاستە ئیسلامیەكە زۆرتر دەبێت و، خەڵكەكە بە گشتی زۆرتر و چاكتر بە قییەمە كۆمەڵایەتییە ئیسلامیەكەوە پابەند دەبن و، ڕەوشتی ڕاقی نیشان دەدەن، كە ڕەوشتی ئیماندارانەیە.

بە پێچەوانەشەوە هەر ڕاستە، كاتێك بواری بانگەوازی خواویستی و هەڵی پەروەردە و ئاڕاستەكردنی ئیسلامیانە ناڕەخسێت و، لە ڕێی ئاڕاستەوانانی موسوڵماندا دامەزرێت، حەتمەن ئەنجامەكە بڵاوبوونەوەی ڕەوشتی كوفر و جاهیلیەت دەبێت.

ئەورووپای نەسڕانی (مەسیحی)، لە ئەسڵیدا هەر كافر بوو، چونكە

ئەم داوایەی وایكرد حكومەت بە دوای سەروەت و سامانیدا بچێتەوە، بۆیان دەركەوت كە حكومەت مانگی (٦٠٠٠ شەش هەزار) پاوەنی هەقی كارەبا و غازی بۆ دەدات، كەچی كارەبای خان (ئیستەبڵ)ی ئەسپەكانی بە كارەبای ماڵەكەیەوە پەیوەست كردووە!

مانگی (١٨١٩ پاوەن)یشی ئەدرێتێ وكو (موخەسسەسات)ی پەرلەمانی و لە كۆمپانیای (S3)یش لە بەرامبەر (٧ سەعات) ئیشكردن و ئامۆژگاری بڕی (٣، ٠٠٠ سێ هەزار) پاوەنی تری هەیە، هەموو ئەمانە جگە لە مووچەكەی خۆی!!

لەمانەش سەیرتر ئەوەیە: كە كابرا كوردی عێراقە و ناوی (نەدیم زەهاوییە)!! ئاوا لە خۆی گۆڕاوە، چونكە پێش ئەمیش وەزیری بەرگریی پێشوو كە ناوی: (ولیەم فۆكس)ە داوای (٣ پێنس)ی كرد لە حكومەت چونكە مەسافەی (١٠٠م)ی بە سەیارەكەی خۆی لە خزمەتی حكومەتدا بڕیبوو.. تەنها سەد مەتر جادە!! (ڕۆژنامەی القدس العربي/لندن ٢٠١٣/١١/١٢ ژمارە ٧٥٨٨).

نەسرانیەتی (مەسیحێتی)یەكەی لە دین لادان بوو، بەڵام تا ماوەیەكی زۆر لەسەر ئەو قییەم و داب و ڕەوشتە مایەوە، كە لە دینی سەیدنا عیسادا (علیه السلام) هەبوو، بەڵام دواتر نە قییەمی دینداری ما، نە داب و ڕەوشتی، تا گەیشتە ئەم زەمانەی، كە ئاسەواری دین و دینداریێتیی مەسیحێتی، بە كەسەوە نابینرێت، چونكە تۆی كوفر و خراپەكاری، كە تۆوێكی شەیتانیە زەفەری بە هەموو قییەم و دابونەریتە دینداریێتیەكەیان برد و، كەوتنە سەر دید و تێڕوانین و پێناسەی فەلسەفەی بێدینی وو لەمەوە عەقیدەی بێدینی بوو بە ئاراستەوانی تاكوكۆی كۆمەڵگە و دەوڵەت، بۆیە ئیتر قییەم و داب ونەریتی بێدینی تەشەنەی كرد.

ئەو موسوڵمانانەی، كە گەشە و نەشونما بە دینەكەی دەكات و دینداریێتییەكی سەرڕاستانە دەگرێتە بەر، دەگاتە ئەو ئاستەی، كە ڕەوشتە ئیمانداریییەكانی لێوە دەركەون، چونكە ڕەوشتی ڕاقی، بەرهەمی تۆوی خواناسی و خواپەرستین، كە حەتمەن جوان و پاك و سوودبەخش دەبن، هەر وەكو كە خوای گەورە بە درەختێكی پان و پۆڕ و سایە خۆش و بە بەرهەمی چواندووە، كە دەفەرموێ: ﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِىٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍۭ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ ٱجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ ٱلْأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ ﴾ إبراهيم: ٢٤ – ٢٦.

واتە: مەگەر نابینیت چۆن خوای گەورە قسەی جوانیی وەكو درەختی جوان پێناسە كردووە و حوكمی قسەكەی وەكو حوكمی درەختەكە داوە، كە ڕەگ و ریشاڵی بە زەویدا ڕۆچووە و دابینە و لق و پۆپیشی بە هەوادا پەرش و بڵاوبۆتەوە و هەڵچووە.. كە لە هەموو كاتێكدا بەرهەمی خۆی هەیە و بە ئیزنی

خوای گەورە هەمیشە دەبەخشێت (ئەهلی تەفسیر دەفەرموون: مەبەست لێی داری خورمایە كە بە وشكبوویش هەر سوودبەخشە)..

خوای گەورە ئەم نموونانە بۆ خەڵكی دەهێنێتەوە تا بیربكەنەوە و هۆشیان بێتە سەر، یا دوو زیكری خوای گەورە، تا بیر لە دەستپێكی ژیان و كۆتایی تەمەن بكەنەوە و لەو ماوەیاندا سەرنج بدەنە مەخلووقاتەكانی خوای گەورە و، دڵنیایانە دینداریی بكەن، كە خوای گەورە تاك و پاكە..

هەروەها نموونەی قسەی ناشیرین و ناڕەواش وەكو درەختێكی پیس و زڕوبەدە، كە دڕكاوی و بۆگەن و بێ بەرە، كە لە ڕەگ و ریشاڵەوە هەڵكێشرا بێت و ئیتر لە شوێنێكی تری ئەم سەرزەمینەدا خۆ نەگرێت و نەگیرسێتەوە، قسەی ناشیرین و خراپی كافرەكانیش هەر وایە، قسەی بێ خێر و بێ جێ و بێ سوودە.[١]

خاڵی چوارەم: بەرپرسێتیی قیامەت لە ڕەفتار و ڕەوشتی چاك و خراپە:

ئایا كافرێكی ڕەوشت پەسەند، خاوەن پاداشتی لای خوای گەورە دەبێت؟

ڕەفتارێكی جوانیی كردووە، ئایا پاداشتی لەسەر وەردەگرێتەوە؟

بەتایبەتی، كە ڕەفتار و ڕەوشتەكەی ئیسلامیانە بێت، ئایا موسوڵمانێك، كە هەندێك ڕەفتار و ڕەوشتی كافرانی تێدایە، سزای دەدرێت لەسەری؟

ئەمما بە نیسبەت موسوڵمانەكەوە، كە لەسەر ڕەفتار و ڕەوشتی كافرانە، بەڵێ، بە تەئكید زیانی بۆ دین و ئیمانی هەیە و سزا دەدرێت لەسەریان، كە لەوانەیە

---

(١) الشوكاني: فتح القدير (١١٥٤/١-١١٥٥).

هەندێکیان لە بازنەی دین و ئوممەتی ببەنە دەرەوە و، بیخەنە بازنەی کوفرەوە.

ئەو کاتە سزاکەی وەکو سزای کافرێکی وەکو خۆی دەبێت، ئەگەر ڕەفتارەکەشی کوفرین نەبوو، هەر بە موسوڵمان دەمێنێتەوە، بەڵام سزای ڕەفتارەکەی، کە گوناح و تاوان و سەرپێچی بووە وەردەگرێتەوە، کە لەوانەیە خوای گەورە لە دونیادا سزاکەی بدات، لە هەمان کاتیشدا خوای گەورە دەروازەی تۆبەکردنی بۆ خستۆتە سەر پشت و، بواری بۆ کردۆتەوە، تا کۆتایی بە تاوان و گوناح بهێنێت و تۆبەیان لێبکات و، بۆ خوای گەورە بسوڵحێت و ویست و هێزی بە تین بکات، کە جارێکی تر ناگەڕێتەوە سەریان.

ئەمە مادام پەشیمانە و داوای لێخۆشبوون لە خوای گەورە دەکات ئومێد زۆرە، کە تۆبەکەی قبووڵ دەبێت و گوناحەکانی لەسەر لا دەچێت، بە مەرجێك گوناحەکان مافی خەڵکیان پێوە نەبێت (وەکو دزی و بوختان و...)، ئەمە مادام تۆبەی کردووە و، مافی خەڵکی لەسەر نییە، دەکەوێتە بەر ڕەحمەتی خوای گەورە و خوای گەورە موحاسەبەی لەسەر ئەو گوناحانە ناکات.

ئەمما کابرای کافر، کە کردەوە و ڕەفتاری ئیسلامیانەی نواندووە، تەنها لە ژیانی دونیایدا سوودی بۆی دەبێت، چونکە یەکەمین داواکراوی قیامەت: باوەڕهێنانە، کە ئەم نەیبووە.

بۆیە پاداشتی قیامەتی نییە، چونکە ئەو ڕەفتار و ڕەوشتە جوانانەی، کە نواندوونی لە پاڵنەری عەقیدە و قەناعەت و باوەڕ بە ئیسلامەوە نەهاتوون و، بەرهەمی دینداریێتی نین، لەوەوە نەهاتوون، کە فەرمانی خوا و پێغەمبەری خوان (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و، ئەو پێیانەوە پابەند بووە.

ئەمە مەرجی یەکەمی کار و کردەوەیە لە ئیسلامدا، کە دەبێت لەبەر ڕەزامەندی خوای گەورە ئەنجام درابن، چونکە ئیماندارێتی و موسوڵمانێتی لە ناخدان و، ڕەفتاری دەرەکی دەیانسەلمێنێت، کە هەن و کاریگەرن، ئەمما کار و

ڕەفتارە جوانەکانی ئەم کافرە، لەوەوە نەهاتوون، کە سەلماندن و چەسپاندنی باوەڕ و دینداریێتییە.

بۆیە لای خوای گەورە نرخیان نییە، هەر وەکو، کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ: ﴿ وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا۟ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ ﴾ الفرقان: ٢٣.

واتە: لەبەر چاوی خۆیان هەموو کار و کردەوەکانیان کردە تۆز و خۆڵی پەرش و بڵاوە..

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَعْمَٰلُهُمْ كَسَرَابٍۭ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ ٱلظَّمْـَٔانُ مَآءً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَهُۥ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ ٱللَّهَ عِندَهُۥ فَوَفَّىٰهُ حِسَابَهُۥ ۗ ﴾ النور: ٣٩.

واتە: کار و ڕەفتاری ئەو کەسانەی، کە دید و ڕێبازی کوفریان گرتەبەر، لای خوای گەورە بێ ئەرزشە و نرخی نییە، هەر وەکو سەراوێکە (سەرابـ)ـە، کە لە دەشتاییەکی پڕ گڕە و گەرمادا لە دوورەوە، وەکو ئاو دێتە بەر چاو، کە کەسی زۆر تینوو یەکسەر وا دەزانێت ئاوە و پیی دڵخۆش دەبێت (هەر وەکو، کە کافر بە کار و ڕەفتاری خۆی دڵخۆش دەبێت)، ئینجا کەسە تینووەکە خۆی بۆ سەراوێلکەکە دەکوتێت، تا بیگاتێ، کەچی، کە دەگاتە شوێنەکە تەڕاییەکی دەستناکەوێت و هیوا بڕاو دەبێت..

ئەو لەو حاڵەتە دەروونیە و ڕەشبینیەیدایە و دەبینێت وا خوای گەورە لەوێ لە بەرامبەریدا ئامادەیە و، لێپرسینەوەی وەل دەکات! (تەسەوری حاڵەتەکەی بکە و سەرنج بدەرە چارە نووسەکەی!).

کەوابوو: کار و ڕەفتاری چاکی کافر لای خوای گەورە بێ نرخە و، کار و کردەوەی بەدی موسوڵمان مایەی سزایە.

خاڵی پێنجەم: دید و ڕێبازی موسوڵمان لە هەموو موفرەداتێکیدا جیاوازە:

دوای ڕوونبوونەوەی ئەو خاڵە سەرەکیانەی پێشوو ئەوە دەسەلمێت: کە ئەو دید و ڕێبازەی موسوڵمان دەیگرێتە بەر سەربەخۆیە و، جودایە و لە دید و ڕێبازی هیچ لایەنێکەوە نەهاتووە و تێکەڵیش نابن.

بەڵێ، لەوانەیە لە هەندێك بۆچوون و هەڵوێستدا موسوڵمان و غەیرە موسوڵمان یەك بگرنەوە، بەڵام ئەوە شتێکی لاوەکییە و چڵێکە، خوای گەورە لە سوورەتی فاتیحەدا ئەم حەقیقەتەی زۆر بە ڕاشکاوی ڕوونکردۆتەوە، کە ڕێبازی موسوڵمان ڕێبازی ئەهلی ئیمانە و لەبەرامبەرییدا دید و ڕێبازی ئەهلی کوفر هەیە؛ جا ئەهلی کیتاب بن یان موشریکی گومڕا.

لەبەر گرنگی ئەم دید و ڕێ جیاوازییەیە، کە دەبێت موسوڵمان هەموو ڕۆژێك چەندین جار ئەوە ڕابگەیێنێتەوە، کە دید و ڕێبازی ئەو سەربەخۆ و جیاوازە، هەموو ڕۆژێك لە نوێژ و غەیری نوێژدا دەڵێ: ﴿ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ٧ ﴾ الفاتحة: ٦ – ٧.

واتە: خوایە گیان هیدایەتمان بدە و بمانخەرە سەر ڕێبازە ڕاستەکە، ڕێبازی ئەو کەسانەی، کە نیعمەتی خۆتت پێبەخشین (کە پێغەمبەران و ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاوچاکانن)، بە دووریشمان بگرە لە دید و ڕێبازی ئەوانەی، کە غەزەبیان لێگیراوە و تەریکەن و کەس نایەوێن (کە جوولەکەکانن).

هەروەها ئەوانەی گومڕان و ڕێی ڕاستیان بزر کردووە (لە دیانەکان و موشریکانی تر).

دید و ڕێبازی موسوڵمان سەربەخۆ و جودایە، دید و ڕێبازی موسوڵمان دید و ڕێبازی ئەو پیاوە خواویستانەن، پێغەمبەران و ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاوچاکان، کە خوای گەوە ڕێزی لێناون، هیدایەتی داون، جۆرەها نیعمەتی خۆیی پێبەخشیون، وەك دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقٗا ٦٩ ﴾ النساء: ٦٩.

واتە: هەر کەسێك ملکەچی و گوێڕایەڵێتی خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بکات و بە ڕێبازەکەیانەوە پابەند بێت، ئەوە دەچێتە ریزی ئەو کەسانەوە، کە خوای گەورە نیعمەتی خۆی بە سەردا ڕشتوون، لە: پێغەمبەران و ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاوچاکان، بەڕاستی هاودەنگی و هاوڕێیەتی ئەوانەش پلە و پاداشتێکی چاکە.

حەتمەن موسوڵمان دید و ڕێبازی ئەم پێشەوا عەزیزانە دەگرێتە بەر و توخنی دید و ڕێبازی کافران ناکەوێت، جا جوولەکە و دیان بن، یان کافر و موشریکانی تر، چ جای بێدین!

دید و ڕێبازی موسوڵمان: پابەندبوونە بەو دین و بەرنامە خواییەوە، کە خوای گەورە بە پێغەمبەرانی بەڕێزی خۆیدا (علیهم السلام) بۆ هەموو کۆمەڵگەکانی مرۆڤایەتی ناردووە، هەر پێغەمبەرە و کۆمەڵگەکەی خۆی ئاگادار کردۆتەوە و، ئەوانەی خەمخوازبوون شوێنی کەوتوون و دین و دینداریتیەکەیان قبووڵ کردووە..

پاشان پێشەوایان و زانایانی دینەکە -دوای کۆچی دوایی پێغەمبەران- لەسەر ئەو دید و ڕێ و بانگەواز و هەڵوێستانە ماونەتەوە، بۆ پێغەمبەری خواش

(صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) هەر وابوو، مەنهەجە خواییەکە دید و ڕێبازی جەنابی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) و شوێنکەوتوانی بوو، هەر وەکو، کە خوای گەورە فەرمانی پێدابوو وا بە خەڵکی بفەرموێ: ﴿قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾﴾ يوسف: ١٠٨.

واتە: بڵێ: ئا ئەمە دید و ڕێباز و بەرنامەکەی منە، خۆشم و ئەو کەسانەی شوێنم کەوتوون، خەڵکی بۆ ئا ئەمە بانگهێشت دەکەین و دەمانەوێت خەڵکی بەرچاو ڕۆشنانە ئەم دینە وەربگرن، سوپاس و ستایش و بێ خەوشی بۆ خوای گەورە، کە شایانێتی، کە ئێمەی بۆ دینی خۆی هیدایەت داوە، ئێمە ئەمە ڕادەگەیێنین، کە ئێمە بە هیچ کلۆجێك لە موشریکان نین، ئەوانەی هاوبەش بۆ خوای گەورە دادەنێن.

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ قُلْ إِنَّنِى هَدَىٰنِى رَبِّىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾﴾ الأنعام: ١٦١.

واتە: بڵێ: من خوای پەروەردگارم هیدایەتی داوم بۆ ڕێگای ڕاست بۆ ئەو دینە پاك و ڕاست و دروستەی، کە چەوتی تێدا نییە، کە میللەتی ئیبراهیمە (میللەت بریتییە لە پەیامی خواویستی و شوێنکەوتووە ئیماندارەکانی)، ئیبراهیم (علیه السلام) خواناس و حەقویست بوو، لە ریزی موشریکان نەبوو.

کابرایەك لە (عبداللەی کوڕی مەسعود)ی (خوا لێی ڕازی بێت) پرسی: **(مَا الصِّرَاط الْمُسْتَقيم؟ قَالَ: تَرَكَنَا مُحَمَّد** (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) **فِي أَدْنَاهُ وَطَرَفه فِي الْجَنَّة، وَعَنْ يَمِينه جَوَاد وَعَنْ يَسَاره جَوَاد، ثُمَّ رِجَال يَدْعُونَ مَنْ مَرَّ بِهِمْ فَمَنْ أَخَذَ فِي تِلْكَ الْجَوَاد اِنْتَهَتْ بِهِ إِلَى النَّار، وَمَنْ أَخَذَ عَلَى الصِّرَاط اِنْتَهَى بِهِ إِلَى الْجَنَّة. ثُمَّ قَرَأَ:** ﴿ وَأَنَّ هَٰذَا

صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ الأنعام: ١٥٣)[1].

واتە: ڕێبازە ڕاستەکە چییە؟

(ئیبنو مەسعود) فەرمووی: محمد (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لەسەر ڕێبازێك جێی هێشتین، کە جەمسەری ئەملای لای خۆی بوو، جەمسەری ئەو سەریشی لە بەهەشتە، لە لای ڕاست و چەپی ئەم ڕێبازەوە ڕێچکە هەن، کە لەسەر هەر ڕێچکەیەکیان پیاوانێك ڕاوەستاون و، هەر کەسێك بە ڕێبازە ڕاستەکەدا بڕوات، ئەوانی بانگهێشتی لای ڕێچکەکانی خۆیانیان دەکەن، جا هەر کەسێك لە ڕێبازە ڕاستەکە لاداتە سەر ڕێچکەکانی ئەوان، کۆتاییەکەی ئەوەیە: کە دەکەوێتە دۆزەخەوە، هەر کەسێکیش لەسەر ڕێبازە ڕاستەکە بەردەوام بێت، کۆتاییەکەی ئەوەیە، کە دەچێتە بەهەشتەوە.

پاشان ئەو ئایەتەی خوێندەوە، کە ماناکەی ئاوایە: ئا ئەمە ڕێگای ڕاستی منە بیگرنە بەر، شوێن ڕێچکەکان مەکەون، چونکە لە ڕێبازەکەتان دوور دەخاتەوە و پەرتەوازەتان دەکات، ئەمە ڕاسپاردەی خوای گەورەیە بۆتان، تا دینداری سەرڕاست و تەقواکاربن.

- (نەواسی کوڕی سەمعان - خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (إِنَّ اللَّهَ ضَرَبَ مَثَلاً صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا، عَلَى كَنَفَي الصِّرَاطِ دَارَان (وفي رواية: سُورَان)، لَهُمَا أَبْوَابٌ مُفَتَّحَةٌ، عَلَى الأَبْوَابِ سُتُورٌ وَدَاعٍ يَدْعُو عَلَى رَأْسِ الصِّرَاطِ وَدَاعٍ يَدْعُو فَوْقَهُ:{وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلاَمِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ}، وَالأَبْوَابُ الَّتِي عَلَى كَنَفَي الصِّرَاطِ حُدُودُ اللهِ فَلاَ يَقَعُ

(١) ئیمامی (المنذريّ) لە کتێبی (الترغیب والترهیب) دا دەربارەی ئەمە دەفەرموێ: (ڕەزین هێناویەتییەوە، بەڵام من لە (أصول)ەکەیدا نەمدۆزییەوە، بەڵام ئەحمەد و بەززار بە سەنەدی (حەسەن) بە غەیری ئەم وشانە گێڕاویانەتەوە).

أَحَدٌ فِي حُدُودِ اللهِ حَتَّى يُكْشَفَ السِّتْرُ، وَالَّذِي يَدْعُو مِنْ فَوْقِهِ وَاعِظُ رَبِّهِ)[1].

واتە: خوای گەورە نموونەی (دینەکە خۆی)، کە ڕێبازە ڕاستەکەیەتی وا نیشانداوە، کە ڕاستە ڕێگایەکە و لە لاشانی ڕێگاکەوە دوو خانوو (لە ریوایەتێکی تردا: دوو شورا، دوو دیواری بەرز) هەیە، کە دەروازەیان هەیە و کراوەن، بەسەر هەر دەرگایەکەوە پەردەیەك هەیە، لەسەر ڕێبازە ڕاستەکە بانگهێشتێك هەیە و، خەڵکی بۆ سەر ڕێبازە ڕاستەکە بانگ دەکات.

بانگهێشتێکی تریش لەسەرەوەی ڕێبازەکەیە و بانگهێشت دەکات، خوای گەورەش خەڵکی بۆ بەهەشت بانگهێشت دەکات و، هەر کەسێکی بوێت ڕێنمایی بۆ ڕاستە ڕێبازەکە دەکات، ئەو دەروازەی (دەرگا) یانەی لەسەر ڕێبازەکەن ئەو سنوورانەن، کە خوای گەورە بۆ حەڕام و حەڵاڵی دیاری کردوون، کە هەر کەسێك پێیانەوە پابەند بێت پاداشت وەردەگرێت و، هەر کەسێکیش بیانبەزێنێت سزا دەدرێت، کەس ناکەوێتە سنوور بەزاندنەکە، هەتا پەردەکان لانەدات، ئەو بانگهێشتەی، کە لەسەرەوەی ڕێباز و ڕاستەکەیە ئامۆژگارێکە و خوای گەورە دایناوە.

لە لێکدانەوەکەی ئیمامی (ڕەزنی)دا، کە ریوایەتەکەی (ئیبنو مەسعود)ی راڤە کردووە، هاتووە، کە:

- ڕێبازە ڕاستەکە ئیسلامە.

- دەروازەکان مەحاریمەکانن، ئەوانەی، کە خوای گەورە فەرموویەتی حەڕامن و توخنیان مەکەون.

- پەردەکان ئەو گوناح و تاوانانەن، کە سزایان لەسەرە.

---

(١) ترمزی (٢٨٥٩) گێڕاوێتیەوە و دەربارەی دەفەرموێ: (حسن غريب)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي) دا ئەفەرموێت: (صحيح)ە.

- ئەو بانگهێشتەی لە سەرەوەی ڕێبازەکەیە، ئامۆژگاری خوای گەورەیە، کە لە دڵی هەموو موسوڵمانێکدا هەیە.

ئاوا موسوڵمان هەست دەکات، کە دید و ڕێبازی خۆی هەیە، کە سەربەخۆ و جودایە، خواویستییەکی ڕاست و دروستە و، لە هیچ دید و ڕێبازێکی تر ناچێت، یان هیچ دید و ڕێبازێکی تر لەو ناچێت.

خاڵی شەشەم: کەوابوو هەموو شتێکی موسوڵمان سەربەخۆ و جودایە:

کەوابوو: موسوڵمانی ڕاستەقینە مرۆڤێکی زۆر جیاوازە لە کەسانی تر، لە دید و ڕەفتاریدا، لە سیما و جەوهەریدا، لە بزاوت و هەڵوێستیدا، لە عەقیدە و خواپەرستییدا، لە دید و ڕێبازیدا، لە مەبەست و نیازیدا، لە ئامانجی دوور و نزیکیدا، لە هەموو شتێکیدا جیاوازە.

هەموو ئامانجی غەیرە موسوڵمان: ژیانی دونیایەتی، چێژ و حەزی دونیایی، جوانیی و ڕازاوەیی دونیایی، شانازی و خۆبادانی دونیایی، بەرژەوەندیەکانی ژیانی، ئاوات و مەبەستی... هەمووی دونیایین، دەخوازێت هەر هەموویان لەو ژیانە کورتەی دونیای خۆیدا بهێنێتە دی! کە مومکینیش نییە..

بەڵام موسوڵمان: مەبەست و هیوا و ئاوات و ئامانجی سەرەکی ژیانی دونیاکەی: وا لە ڕۆژی قیامەتدا، وا لە ڕەزامەندیی خوای گەورەدا، بۆیە لە دونیادا دەژی و چاوی لە ئاسۆی قیامەتی بڕیوە، لێرە ڕەنج دەدات و بە ئومێدی ئەولایەتی.

ئەگەر مەبەستی کافر هەر ئەوەندەیە، کە لە دونیادا خەریکی چالاکییە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئیسلاحیەکانێتی -بە دیدی خۆی- بەو هیوایەی

پێشبردی ماددی بهێنێتە دی و، حەز و ئارەزووی خۆی و تاکەکانی کۆمەڵگە تێربکات و پێداویستیان نەهێڵێت.

ئەوە ئامانجی موسوڵمان زۆر لەوە گشتگیرترە، کابرای موسوڵمانیش هەر خەریکی چالاکییە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئیسلاحییەکانی خۆیەتی و لە ڕەنج دایە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی خواویستی لەسەر زەمیندا، بەو ئومێدەی ئوممەتە موسوڵمانەکەی یەك بخاتەوە و، سایەی دادی شەریعەتی خوایی بەسەر هەمواندا بکشێتەوە و سەر لە نوێ ئەحکامەکانی قورئان و سوننەت ببنەوە بە مەرجەعیەتی یاسایی کۆمەڵگە و دەوڵەت و هێزی بە هێزی جیهادەکە دەست بخرێتەوە و، موستەزعەفان ڕزگار بکرێن (و نان و ئەمان بۆ هەموان مسۆگەر بکرێتەوە).

موسوڵمانیش لە ژیانی دونیاییدا لە هەوڵی هەموو ئەمانەدا هەیە، بەڵام چاوی بڕیوەتە ئامانجی هەرە گەورەی (وجود)، کە ڕەزامەندیی خوای گەورەیەتی، هەموو ڕەنجە دونیاییەکانی بۆ ئەو ئامانجە هەرە گەورەیەی دەدات.

کافر لە ڕەنجێکی بەردەوامدایە، تا ئاواتە شەخسیەکانی بهێنێتە دی، کە لە چوارچێوەی
حەز و چێژەکان تێناپەڕن، بەڵام ڕەنجی موسوڵمان بۆ ئەوەیە، کە خوای گەورە لێی ڕازی بێت، خوای گەورە قبووڵی بێت و خۆشی بوێت، بۆیە لە ژیانیدا سوورە لەسەر پابەندبوونی بە قورئان و سیرە و سوننەتی پێغەمبەری خواوە (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).. لە ڕەنج و جیهادی بێ وچاندایە و ئاواتەخوازە: کۆتایی ژیانی بە شەهید بوون بێت، دوای ئەوەی ژیانێکی موجاهیدانە دەباتە سەر..

موسوڵمان خۆشیی و کامەرانی و ئاسوودەیی ئا لەمەدا دەبینێت، نەك وەکو کافر هەموو هۆش و ڕەنجێکی لای چۆنیەتی تێرکردنی هەوا و هەوەسەکانی بێت.

کافر، کە پارەیەك دەبەخشێت -با بە باوکیشی ببەخشێت- هەر وا هەست دەکات لە دەستی بۆوە و زیانی لێکەوت! لێی پەشیمان دەبێتەوە، یان خەفەتی بۆ دەخوات!

لە کاتێکدا موسوڵمانی دیندار و سەرڕاست ئەوکاتە خۆشحاڵە، کە پارەی بەخشیووە، ئەو کاتە ئاسوودەیە، کە ڕەنج و سامانی خۆی لە پێناوی خەڵکانی تردا سەرف کردووە.

ئەمەش دووڕێیانی سەرەکیی بەختیاری و ئاسوودەیی کافر و موسوڵمانە، خۆشحاڵی موسوڵمان لەوەدایە کە فەرمانەکانی خوای گەورە بە گیان و دڵ جێبەجێ دەکات و، هەست دەکات شیاوانە ڕایپەڕاندوون.

موسوڵمانی دیندار و سەرڕاست، ئەو کاتە دەکەوێتە ژێر ژانی ویژدانەوە، کە گوناح و تاوان و سەرپێچی لە فەرمانەکانی خوای گەورەدا دەکات، بەڵام کافر ئەو کاتە خۆشحاڵە کە بەرەڵا دەبێت! کە لە حەز و چێژ و قەدەغەکراوەکاندا نقووم دەبێت، چونکە وا دەزانێت بە ئازایەتی گەیشتۆتە (لوتکە)ی خۆشبەختی و کامەڕانی.

گەورەترین و کاریگەرترین سیما و سیفەتی جودایی موسوڵمانی سەرڕاست لە ئامانجە سەرەکیەکەیدایە، کە ئامانجی سەرەتا و کۆتاییەتی، کە بە دەستهێنانی ڕەزامەندیی خوای خاوەنێتی، ئەمەشە، کە لە بڕگەی داهاتوودا بە دوور و درێژی، ئینشائەڵا باسی لێوە دەکەین.

بڕگەی دووەم:
موسوڵمان بە ئامانجە سەرەکییەکەیدا دەناسرێتەوە:

ئامانجی کافر هەر دونیایە، ئومێدێکی بە پاداشتی ڕۆژی دوایی نییە، هەر باوەڕیشی پێی نییە، ئەگەر باوەڕیشی پێی هەبێت، لە یادیدا نییە و خۆی بۆ ئامادە ناکات، لێی غافڵە و مەشغوڵی جوانیی و ڕازاوەییەکانی دونیایە، کە خوای گەورە وەکو حەقیقەتێکی ڕەها ناساندوونی، کە دەفەرموێ: ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ ﴾ آل عمران: ١٤.

واتە: خۆشی و چێژی حەزە دونیایەکان لای خەڵکی جوان و ڕازاوە بوون و، هەموو حەزێکیان چۆتێ لە چێژی جنسی و هەبوونی منداڵ و وەچە و خاوەنێتیی سەروەت و سامانی زۆر و بێ حسابی زێڕ و زیو و ئەسپەشێ و مەڕ و ماڵات و ئاژەڵ و زەوی و زار و حاسڵات، ئەمانە مایەکانی چێژ و تێرکردنی حەزەکانی ژیانی دونیان، بەڵام خوای گەورە لەوانە چاکتر و نایابتری لەلایە، لەوانە: مەزنیی پێشوازی گەڕانەوە بۆ لای خوای گەورە و ئاسوودەیی دیداری ئەو..

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمًا ۖ وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٌ ۚ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ ﴾ الحديد: ٢٠.

واتە: ئەوە بزانن، کە هەر هەموو ژیانی دونیا بریتییە لە :وازی و گەمە و خۆ

خڵافاندن و کات بەسەربردن لە ڕەفتاری بێ جێدا، ژیانی دونیا شانۆی خۆ نواندن و شانازیکردنی نێو خۆتانە، بە زۆریی سەروەت و سامان و منداڵ و وەچەتان، ئەمانە و ژیانی دونیا هەمووی وەکو تاوە بارانێکە، کە جوتیارەکان پێی شادمان و سەرسام دەبن (دونیاکەش بۆ کافرەکان هەر ئاوایە، بەو سامان و وەچە و موڵکانەیان سەرسام و شادمانن و خۆی پێوە با دەدەن، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوە وەکو تاوە بارانەکەیە کە خێرا دەبارێت و کۆتا دێت)، تاوە بارانەکە دەبێتە مایەی تێرراو پاراوکردنی ڕووەك، ڕووەك و گژوگیا و درەختی پێ دەبوژێتەوە، بەڵام دواتر زوو دەبینیت زەرد هەڵدەگەڕێن و پاشان وشك دەبن و دەپوێن و دەبنە کا و پووش و چارەنووسی کافران و نادینییەکانیش هەروا دەبێت، سزای بە ژانیان لە ڕۆژی دواییدا دێتە ڕێ، ئەما ئەو ئیماندارانەی زانیویانە ژیانی دونیایان کێڵگەی ڕۆژی دواییانە و دیندارانە ڕەفتاریان کردووە و خواناسانە ژیانی دونیایان بەسەر بردووە، ئەوانە لێخۆشبوونی خوای گەورەیان بە نسیب دەبێت، خوای گەورە لێیان ڕازی دەبێت، دەی سا ژیانی کورت و بڕاوەی دونیا چییە ئاوا خۆتانی بۆ بدەنە بەر سزا و ئازاری خوایی، ژیانی دونیا مایەی فریودان و هەڵخەڵەتاندنە بۆ کەسێك دینداریێتیی تێدا ڕەچاو نەکات و بە گوێرەی شەریعەتەکەی خوای گەورە تێیدا ڕەفتار نەکات.

هەر هەموو هەوڵ و هۆشێکی کافر بۆ ژیانی دونیایەتی، هەروەها ئەوانەی باوەڕێکی سادە و ساویلکەی بێ کردەوەیان بە ڕۆژی دوایی هەیە: ﴿ فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ۝٢٠٠ ﴾ البقرة: ٢٠٠.

واتە: لە ناو خەڵکیدا کەسانی وا هەن کە لە خوا دەپاڕێنەوە و دوعا دەکەن هەر دوعا بۆ سامان و ماڵی دونیایان دەکەن، هەر دەڵێن: خوایە

منداڵ و ماڵمان پێ ببەخشە، خوایە بارانی بەسوودمان بۆ ببارێنە، خوایە بازرگانیەكەمان ڕەواج پێبدە، ئەمانە لا ناكەنەوە بە لای قیامەتیاندا و پشكێكیان لە نیعمەتی ئەوێ لا جێ بایەخ نییە و هۆشیان لێی نییە، دەی سا حەتمەن لە ڕۆژی قیامەتدا هیچ پشكێكیان لە هیچ نیعمەتێكی خوایی وەبەر ناكەوێت.

كافر هۆشی هەر لە دونیایە، هەر لە هەوڵی ئەوە دایە پێشەكی و ئەنجامەكانی سەركەوتنی دونیایی بە دەست بخات، ئافرەتی بۆ جنس دەوێت، یان بۆ خزمەتكردنی، یان بۆ هاوكاریكردنی لە هێنانەدیی بەرژەوەندییەكانیدا، دەخوازێت هەر ئافرەتێكی لا جوان بوو حەزی لێكرد، بچێتە لای و پاشان وەلی كات، كافر حەزی لە منداڵ نییە، گەر بشیەوێت، یەكێك یان دوو، زیاتر نا، سەروەت و سامانی دەوێت، حەز دەكات پارە بەسەر یەك بنێت، پارەكانی بكات بە قاڵبە زێڕ و هەڵیبگرێت، حەزی لە ڕابواردنە، لە سواری و سەیارەی جوان و نایاب و تایبەتە، حەزی لە پۆشاكی كەشخە و ماڵی ڕازاوە و كاڵای گرانبەهای دەگمەنە، حەزی لە زەوی و زار و بەرهەمە، هەموو ئومێدێكی دونیایە، تا هەیبێت برسیترە بۆ هیتر[1].

ئەمما موسوڵمان هەر وایە كە خوای گەورە وەسفی كردووە: ﴿ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ ﴾ البقرة: .

واتە: ئەمما موسوڵمانان، كە دەپاڕێنەوهو دەڵێن :خوایەگیان! لەو شتە چاكانەی

---

(١) بڕوانە ئەم نموونەیە: (وارن بوفت) ئەمریكاییە و تەمەنی (٧٨) ساڵانە، دووەمین دەوڵەمەندی جیهانە، سەرمایەكەی (٦٧، ٧) ملیار دۆلارە، (١٥) كۆمپانیای هەیە، یەكێكیان كۆمپانیای دروستكردنی فڕۆكەیە و خۆشی فڕۆكەی تایبەتی نییە، سێ كۆمپانیای هی دروستكردنی سەیارەن و خۆشی سەیارەیەكی كۆنی كۆمپانیای تری هەیە، لاپتۆپ و مۆبایلی نییە، هێشتا لەو خانووەدایە كە سی ساڵ لەمەوبەر تێیدا بووە، تەنها دەژی، دەڵێ : شەوانە گەنمەشامی دەبرژێنم و دادەنیشم بە دیار (ئەفلام كارتۆنە)وە تا خەوم لێدەكەوێت!! پارەی ئەوە زەكات نەیخوات، چۆن هەر كەڵەكە نابێت؟

دونیا مەحرومیان مەکە و چاکەی قیامەتیشیان بە نسیب بکە و لە ئاگری دۆزەخ لاماندە (شتی چاکی دونیا زۆرە لە ئیمان و زانست و هاوسەری چاك و سامانی حەڵاڵ و زارۆکی پیاوچاك و ئامۆژگار و...

ئەمما چاکەی قیامەت یەکەمینیان، کە کۆڕای زانایانی لەسەرە: ڕەزامەندیی خوای گەورەیە، پاشان بەهەشت و نیعمەتەکانی)[1].

موسوڵمان داخوازیەکانی دونیای دەوێت، بەڵام لەسەر حسابی داخوازیەکانی قیامەتی نابێت، هەر وەکو کە پیاوچاکانی قەومەکەی سەیدنا (موسا - علیه السلام) ئامۆژگاری (قارون)یان کرد و پێیان فەرموو: ﴿ وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَاۖ ﴾ القصص: ٧٧.

واتە: با مەبەستت لە بەکارهێنانی ئەو سەروەت و سامانەتدا -کە خوای گەورە پێی بەخشیویت- ڕۆژی قیامەت بێت و پشکی دونیایی خۆشت فەرامۆش مەکە.

موسوڵمانی ديندار و سەرڕاست، حەزدەکات بۆ ڕۆژی دوایی لێببڕێت، بۆیە هۆشی لەوە نابڕێت، کە نەکات خۆشویستنی دونیا و حەز و چێژەکانی ئەوەندە بە لای خۆیاندا رایکێشن، ڕووگە سەرەکییەکەی قیامەتی لا بکەنە ئامانجی دووەم و لاوەکی.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ ﴾ الأنفال: ٦٧.

واتە: حەزە ڕووکەشیەکانی دونیا دەخوازن! بەڵام خوای گەورە دەیەوێت ڕۆژی دواییتان بخاتەوە یاد، تا ئەوێتان لا مەبەست بێت.

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ مَّن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡعَاجِلَةَ عَجَّلۡنَا لَهُۥ فِيهَا مَا نَشَآءُ

(١) شوكاني: فتح القدير (٢٠١/١و٢٠٢).

لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُۥ جَهَنَّمَ يَصْلَىٰهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ ٱلْـَٔاخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُم مَّشْكُورًا ﴿١٩﴾ ﴾ الإسراء: ١٨ – ١٩.

واتە: هەر كەسێك دونیای مەبەست بێت و بەس مەبەستی لە كار و خێر و ڕەفتار نواندن و سامان پێكەوەنان و خەرجكردنەوەی هێنانەدیی ئاواتە دونیایەكانی بێت، ڕێ بەوانەیان دەدەین، كە خۆمان دەمانەوێت تا پێی بگەن و حەزەكانیان بهێننە دی، بەڵام بە تەئكید لە قیامەتدا بێبەش دەبن و هەر یەكەیان بە زەلیل و زەبوونی فڕێ دەدرێتە ناو دۆزەخەوە و لە هەموو لایەكەوە مەنبوز و كەناردراو و دەركراو دەبێت، چونكە جارێك هۆشی بە خۆدا نەهاتەوە و كار بۆ قیامەتی بكات، ئەمما ئەو كەسەی، كە ئەهلی قیامەتە و مەبەستی لە چالاكیەكانی ژیانی پاداشتی لای خوای گەورەیە و ئیماندارانە بە ئومێدی بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوای گەورە لە دونیادا هەوڵ دەدات؛ هەوڵی ئەوانە سوپاسكراوە و خوای گەورە لێیان ڕازی دەبێت.

- هەروەها: ﴿ مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ ﴾ النساء: ١٣٤.

واتە: هەر كەسێك مەبەستی بانگەواز و جیهادەكەی شتێكی دونیایی بێت دەستی بكەوێت كورتبینە، بۆچی چاو لە پاداشتی خوای گەورە نابڕێت و نییەتی بۆ خوا پاك ناكاتەوە، خۆ خوای گەورە پاداشتی دونیا و قیامەتی لایە و دەتوانێت پشكە دونیاییەكەشی بە نسیب بكات و -بێ ئەوەی خۆی لە نییەتیدا بوو بێت- پاداشتە قیامەتیەكەشی بۆ دابین بكات.

- هەروەها: ﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلْـَٔاخِرَةِ نَزِدْ لَهُۥ فِى حَرْثِهِۦ ۖ وَمَن

كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلدُّنۡيَا نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَا وَمَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾ ﴾ الشورى: ٢٠.

واتە: هەر کەسێك مەبەستی لە چالاکیەکانی دونیای ڕۆژی دوایی بێت، واتە: نییەتی پاك بێت و مەبەستی ڕازیکردنی خوای گەورە بێت، خوای گەورە هەم بەرەکەت دەخاتە چالاکیەکانیەوە و، هەم پاداشتی چەندین بەرابەرانەی دەداتەوە، لە کارەکانی دونیاشیدا سەرکەوتووی دەکات و کارئاسانیی بۆ دەکات.

ئەمما ئەو کەسەی نییەت پیسە و چالاکیەکانی بە هیوای هێنانەدیی مەبەستی دونیایەتی و بۆ ئەوان لێبڕاوە، کە زاهیرەن دینداره و لەبەرچاوی خەڵکی قیامەتیانە کاردەکات، دەستی لە هەندێك بەرهەمی ڕەنجی خۆی لە دونیادا گیردەکەین و بۆی دەهێنینەدی، بەڵام بە تەئکید لە قیامەتدا بێبەش دەبێت.

پێغەمبەری خواش (صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) لە چەندەها فەرموودەی ئاراستەوانێتیدا باسی دونیا و پووچەڵێتیی کردووە، وەك: (ازْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ يُحِبَّكَ النَّاسُ)[1].

واتە: لە دونیادا زاهیدانە بژی، خوای گەورە خۆشی دەوێیت، تەماعت لەوەدا نەبێت، کە لە دەست خەڵکیدایە، خەڵکەکە خۆشی دەوێیت (ڕازیبە بە بەشی خوای گەورە).

- (أَلَا إنَّ الدُّنيا ملعونةٌ، ملعونٌ ما فيها، إلَّا ذِكرَ اللهِ تعالى، وما والاهُ، وعالِمًا ومُتعلِّمًا)[2].

---

(١) ئیبنو ماجە (٤١٠٢)، تەبەڕانی (١٩٣/٦) (١٩٣/٦)، ئیمامی نەوەویش بە حەسەنی داناوە.
(٢) ئیبنو ماجە (٤١١٢)، ترمزی (٢٣٢٢) و ئەفەرمویێت (حسن غريب)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا بە (حسن)ی داناوە.

واتە: دونیا نەفرین لێکراوە، هەر چی تێشیدایە هەر نەفرین لێکراوە، جگە لە یادی خوای گەورە و دینداریێتی و، جگە لە فێرکاریی و فێرخوازیش.

- (لَوْ كَانَتِ الدنيا تَعْدِلُ عندَ اللهِ جَناحَ بَعُوضَةٍ، ما سَقَى كافرًا مِنْها شَرْبَةَ ماءٍ)(١).

واتە: ئەگەر هەموو دونیا لای خوای گەورە نرخی بە قەدەر باڵە مێشوولەیەك ببوایە، قومێك ئاوی لێنەدەدا بە کافر (واتە دونیا ئەوەندە بێ قیمەت و بێ ئەرزشە).

- (مَا لِي وَلِلدُّنْيَا، مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَاكِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا)(٢)ز

واتە: من چیم لە دونیا داوە؟! من لە دونیادا وەکو سوار (گەشتیار)ێکم چووبێتە بەر سێبەری درەختێك کە پاش ماوەیەك دەڕوات و جێی دەهێڵێت.

- ئەبو سەعید (خوا لێی ڕازی بێت) گێڕایەوە: (أنَّ النبيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَلَسَ ذَاتَ يَومٍ علَى المِنْبَرِ وجَلَسْنَا حَوْلَهُ، فَقَالَ: إنِّي ممَّا أخَافُ علَيْكُم من بَعْدِي، ما يُفْتَحُ علَيْكُم مِن زَهْرَةِ الدُّنْيَا وزِينَتِهَا فَقَالَ رَجُلٌ: يا رَسولَ اللَّه، أوَيَأْتي الخَيْرُ بالشَّرِّ؟ فَسَكَتَ النبيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فقيلَ له: ما شَأْنُكَ؟ تُكَلِّمُ النبيَّ صَلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ ولَا يُكَلِّمُكَ؟ فَرَأَيْنَا أنَّه يُنْزَلُ عليه؟ قَالَ: فَمَسَحَ عنْه الرُّحَضَاءَ، فَقَالَ: أيْنَ السَّائِلُ؟ وكَأنَّهُ حَمِدَهُ، فَقَالَ: إنَّه لا يَأْتي الخَيْرُ بالشَّرِّ، وإنَّ ممَّا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ يَقْتُلُ أوْ يُلِمُّ، إلَّا آكِلَةَ الخَضْرَاءِ، أكَلَتْ حتَّى إذَا امْتَدَّتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتْ عَيْنَ الشَّمْسِ، فَثَلَطَتْ وبَالَتْ، ورَتَعَتْ، وإنَّ هذا المَالَ خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ، فَنِعْمَ صَاحِبُ المُسْلِمِ ما أعْطَى منه المِسْكِينَ واليَتِيمَ وابْنَ السَّبِيلِ، أوْ كما قَالَ النبيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وإنَّه مَن

---

(١) ترمزی (٢٣٢٠) ئەفەرموێت (صحيح غريب من هذا لاوجه)، ئیبنو ماجە (٤١١٠) بە کەمێك جیاوازی، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا بە (صحيح)ی داناوە.

(٢) ترمزی (٢٣٧٧) و ئەفەرموێت (حسن صحيح)، هەروەها ئیبنو ماجە (٤١٠٩) و ئەحمەد (٣٧٠٩) بە کەمێك جیاوازی هێناویانەتەوە، شێخی ئەلبانیش بە (صحيح)ی داناوە.

يَأْخُذُهُ بغيرِ حَقِّهِ، كَالَّذِي يَأْكُلُ ولَا يَشْبَعُ، ويَكونُ شَهِيدًا عليه يَومَ القِيَامَةِ)[١].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەسەر مینبەرەکە دانیشت و ئێمەش لە خزمەتیدا بە دەوریەوە بووین، فەرمووی: ئەوەی کە لێتان دەترسم تێی بکەون ئەوەیە: کە ڕازاوەیی دونیاتان بەڕوودا بکرێتەوە!

کابرایەك بە پرسیار عەرزی کرد: چما خێر (ئەو حاڵەتە ئیماندارییەی کە تێیداین) خراپە لەگەڵ خۆی دەهێنێت؟!

پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بێدەنگ بوو، بینیمان وەحی بۆ دێت، کە بەهۆشهاتەوە چین چین ئارەقی پێدا دەهات و دەیسڕی، فەرمووی: خاوەن پرسیارەکە کوا؟

هەر وەکو ئەوەی پرسیار کردنەکەی پێ پەسەند بووبێت و کابراش جێی ڕێزی بێت، ئینجا فەرمووی: خێر خراپە لەگەڵ خۆیدا ناهێنێت، بەڵام هەر گیای بەهارەکە (ماڵات) هەڵدەئاوسێنێت و دەیکوژێت، نابینیت (مانگایەك) لەو گیایە دەخوات، تا پەراسووەکانی بەرفراوان دەبن (تا خەریکە شەق ببات)، ئینجا لەبەر تینی گەرما دەمێنێت، پاشان دەچێتە بەر سێبەر و کاوێژ دەکات، پاشان میز دەکات و پاڵدەکەوێت (تێرە و لەسەر خۆ کاوێژ دەکات تا دەتەقێت)، ئەم سامانەی دونیاش وایە، سەوز و جوانە، ئافەرین بۆ ئەو خاوەنە موسوڵمانەی، کە دەستی دەکەوێت و بەشی هەژار و هەتیو و ڕێبواری لێدەدات.

ئەمما ئەو کەسەی هەر کۆی دەکاتەوە و بەشی نەدارانی لێنادات وەکو کەسێکە، کە هەر بخوات تێر نەبێت، دواییش لە ڕۆژی قیامەتدا سەروەت و سامانەکە دەبنە شاهێد بەسەریەوە.

ئەم هوشداری لا سووککردنی دونیایە لەبەر چاومان ئەوەیە کە چاومان لە

---

(١) بوخاری (١٤٦٥)، موسلیم (١٠٥٢) و لەفزەکەش هی ئەوە.

قیامەتمان بێت و دونیاش فەرامۆش نەکەین، ژیانی دونیا بە قەدەر قەبارە و نرخی خۆی بێت لامان نەك لە پێناویدا بمرین، بۆیە لە فەرموودەی تر دا باسی (زاهدبوون)ە، کەوا دەفەرموێ: کە هەموو شتێکمان بە ڕادە و بڕی خۆی لەبەر چاوبێت، نەك حەزێکی دونیاییمان لا مەزنتر بێت لە ئاواتێکی قیامەتی. وەك دەفەرموێ:

- (إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَيَنْظُرُ كيفَ تَعْمَلُونَ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ؛ فإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَتْ في النِّسَاءِ)[١].

واتە: ژیانی دونیا جوان و ڕازاوەیە، خوای گەورەش ئێوەی بە بریکار لە دونیادا خەلق کردووە، تەماشاتان دەکات داخۆ چی دەکەن و چۆن ڕەفتار دەنوێنن، دەی ساخۆ لە حەز و هەڵپەی دونیاویستی و پەیوەندیی حەڕامی ئافرەت بپارێزن و نەکەونە داویانەوە، چونکە یەکەمین کێشەی سەخت (کە دین و دینداریی لاواز کرد) لای بەنو ئیسرائیلییەکان ئافرەت بوو.

- (الزَّهَادَةُ في الدُّنْيَا لَيْسَتْ بتَحْريم الْحَلَالِ وَلَا إِضَاعَةَ الْمَالِ، وَلَكنَّ الزَّهَادَةَ في الدُّنْيَا أَنْ لَا تَكُونَ بمَا في يَدَيْكَ أَوْثَقَ ممَّا في يَدَي اللَّه، وَأَنْ تَكُونَ في ثَوَابِ الْمُصِيبَةِ إِذَا أَنْتَ أُصِبْتَ بِهَا أَرْغَبَ فِيهَا لَوْ أَنَّهَا أُبْقِيَتْ لَكَ)[٢].

واتە: زاهدێتی لە دونیادا ئەوە نییە حەڵاڵ حەڕام بکرێت و پارە و سامان بە فیڕۆ بدرێت، زاهدێتی ئەوەیە کە دڵت زیاتر بەوەوە بێت کە لە دەست خوای گەورە دایە (کە نەیداوێتی) زیاتر لەوەی لە دەست خۆتدایە.

هەروەها پاداشتی ئەو بەڵا و موسیبەتەت زیاتر چاو لێبێت کە دێتە ڕێت وەك لەوەی تووشت نەبوایە (واتە ئەوەندە تەسلیم بە قەدەر خوای گەورە بوو بێت

---

(١) موسلیم (٢٧٤٢).

(٢) ترمزی (٢٣٤٠) و ئەفەرموێت (غريب)ـە، ئیبنو ماجەش (٤١٠٠) بە کەمێك جیاوازییەوە هێناویەتییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (ضعيف الترمذي)دا ئەفەرموێت (ضعيف جدا).

کە بوون و نەبوونی کێشە و بەڵا و موسیبەتی ڕێگات لا یەکسان بووبێت).

- (خاتو عائیشە- خوا لێی ڕازی بێت) وەسفی زاهدێتی سەیدنا عومەری (خوا لێی ڕازی بێت) دەکرد، کە چەند پارسەنگانە بوو دەفەرموێ: (كَانَ عُمَر زَاهِداً، وَكَانَ إِذَا مَشَى أَسْرَعَ، وِإِذَا تَكَلَّمَ أَسْمَعَ، وَإِذَا ضَرَبَ فِي ذَاتِ اللَّهِ أَوْجَعَ)[١].

واتە: (عومەر) پیاوێکی زاهید بوو، کە بەڕێدا دەڕۆیشت خێرا دەڕۆیشت، کە دەدوا وا دەنگی بەرز دەکردەوە، کە بەرامبەرانی ببیستن، کە لەبەر خاتری خوای گەورەش تەمبێی بکردایە، یان سزای بدایە سزای بە ژانی دەدا.

کەوابوو: ئەوەی داوا کراوە ڕوو لە قیامەت بوونە، لەگەڵ ڕەنجی دونیایی و هەبوون، بەڵام هەر شتە و لە جێی خۆیدا.

- سەروەت و سامانی دونیا، کە بە دەست پیاوی قیامەتیەوە بێت چاکترە، چونکە ئەو هەموو خەرجکردنێکی لە سنووری شەرعدا دەبێت، پێداویستیەکانی خۆی و خەڵکی پێ پڕ دەکاتەوە، مافی خوای گەورە و مافی خەڵکی تێدا ڕەچاو دەکات.

- ئافرەت لە دونیادا، کە چیژێکی تری دونیایە و زۆری هەوڵ بۆ دەدەیت هەر لە لای موسوڵمانی سەرڕاست و قیامەتی بێت چاکترە، چونکە مافی خۆی و ئەو کەسوکارانەی لەبەر چاودەبێت و سنووری شەرع لە ڕەفتار لەگەڵداکردنیدا ڕەچاو دەکات و دەزانێت سنووری ماف و ئەرکەکان چین و سنوور نابەزێنێت.

- منداڵ و زارۆك لای پیاوی موسوڵمانی قیامەتی بن چاکترە، چونکە بەرژەوەندی هەر یەکێکیان ڕەچاو دەکات و سوور دەبێت لەسەرڕاست پەروەردەکردن و خوێندن و بایەخ پێدانیان، چونکە کەسی قیامەتی بە سۆز و بە بەزەییە و لە سنووری شەرعدا دەبزوێت، حەزی بە ئەمان و کامەرانی کەسانی تر

---

(١) ئیبنو تەیفور (٢٨٠هـ) لە کتێبی (بلاغات النساء)دا هێناویەتییەوە.

هەیە و بۆ خزم و کەسوکاری دڵسۆزە، منداڵەکانی خۆش دەوێت و لە ڕاست ئاڕاستەکردنیاندا جیددی دەبێت.

- ئاژەڵ و مەڕ و ماڵات، کە چێژی دونیایین لای موسوڵمانی دینداری قیامەتی بن چاکترە، چاکترە بۆ خۆی و ئەوان و بەرهەمهێنان و ماف و ئەرکی خەڵکانی تر تێیاندا، کەسی قیامەتی دەزانێت چۆن لە سنووری شەرعدا ڕەفتاریان پێوە بکات و مافی خوای گەورە و مافی خەڵکی نەدار و مافی ئاژەڵەکانیش ڕەچاو بکات.

- زەوی و زاریش هەروەها.. بە دەست موسوڵمانی قیامەتیەوە بن چاکترە، چونکە بە ناشەرعی نابێتە خاوەنیان، زەوت ناکات، سەرڕاست دەبێت لە خزمەت و بەرهەمهێنانیدا، مافی خوای گەورە و مافی هەژاران و نەدارانی تێدا ڕەچاو دەکات، سنووری شەرعیان تێدا نابەزێنێت.. حەتمەن لە بەرژەوەندی هەموانە کەسانی قیامەتی هەبووبن.

یاری و گەمە و سەیران و ئاهەنگ و خۆشی، جوانیی و ڕازانەوە و هەستی هەبوونی هەمووی لە موسوڵمانی قیامەتی جوانە و ئەو لە هەموو کەسێکی تر زیاتر سەرکەوتوو دەبێت لە سازدان و سەرپەرشتیکردن و هەڵاوێردنی شیاو و نەشیاو تێیاندا، ئەو زیاتر سنووری شەرع و مافی خوای گەورە و بازنەکانی حەز و چێژی شیاو و پارسەنگی پێ دیاری دەکرێت وەك لە کەسانی تر.

ئەو کە قیامەتییە و ترسی خوای گەورەی لە دڵدایە و دڵسۆز و سینەفراوان و بەبەزەییە؛ دەتوانێت ماف و حەز و ئەرك و دەسەڵاتەکان دیاری بکات و سەرڕاستانە مامەڵە لەگەڵ هەموو کەس و شت و حاڵەتەکاندا بکات، تەنانەت ئەو سەرکەوتووترە لە دیاریکردنی سنووری شانازیکردن بە سامان و منداڵ و هەستی خۆشحاڵیی پێیان.. ڕوونکردنەوەی ئەمانە دەشێت بەم خاڵانەی کە دێن زیاتر بخەینە بەر چاو:

خاڵی یەکەم: موسوڵمان و سامان:

موسوڵمان دەبێتە خاوەن شت، هەر وەکو کافر دەبێتەخاوەن شت، بەڵام جیاوازی نێوان ئەم دوو بەخاوەنبوونەیان لەوەدایە، کە کابرای کافر پارە و سامان کۆکردنەوە و دەوڵەمەندبوونی لا دەبێتە ئامانجی ژیان، تا دەگاتە ئەوەی ئەوەندەی موڵك و سەروەت و سامانەکەی خۆشدەوێت، دەیخاتە ڕێز و پلەی مەزنێتی خوای گەورە و وەکو، کە دینداری موسوڵمان سوورە لەسەر بەڕێزی و بەرگری لە خوای گەورە.

کافری خاوەن سامانیش ئاوا دەبێتە عەبدی سوور و گیانفیدا و پارێزەری ماڵ و سامانەکەی و هەموو ڕەفتارێك وا دەکات، کە زیادکردن، یان مانەوەی سامانەکەی دەیخوازێت، لەم ڕێگایەشدا ڕەنجی نەپساو دەدات و خۆ دەخاتە بەر چەندین بەربەستی دژوار.

بەلاشییەوە گرنگ و پیرۆز نییە، کە بە چ ڕێگایەك دەبێتە خاوەن سامان، سەد ڕێگای یاسایی بۆ دەوڵەمەندبوون لەبەردەستدا هەبێت کە هەلێکی نهێنی نایاسایی بۆ بڕەخسێت پارەیەکی زیاتری دەست بکەوێت لە ماشینەوە و دزینەوە سڵ ناکاتەوە! وا دەبێتە عەبدی پارە کە دڵی نایەت هیچیان لێ خەرج بکات، چ جای ئەوەی بیبەخشێت..

ئاماژە بەم حاڵەتەی دەروون و هزر و ڕەفتارە، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دوعا لە عەبدی پارە دەکات و دەفەرمووێ: (تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ)[1].

---

(١) بوخاری (٢٨٨٧) و ئیبنو ماجە (٤١٣٦) بە لەفزی جیاواز هێناویانەتەوە، ئەمەش لەفزەکەی ئیبنو ماجەیە: (تعسَ عبدُ الدِّينار، وعبدُ الدِّرْهَم، وعبدُ الخميصَةِ، تعسَ وانتَكسَ وإذا شيكَ فلا انتَقَشَ)، بوخاریش بە درێژی هێناویەتییەوە، بەڵام فەرموودەکە بەو لەفزەی کە نووسەر هێناویەتیەوە کە وشەی ←

واتە: دەك یاخوا پارەپەرست ئۆخەی نەکات و نەسرەوێت.

ئەمما موسوڵمانی چاك و دینداری سەرڕاست، کە هەمیشە هۆشی لای بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوای تاك و پاکە و، ئومێدی وایە: ڕوو سوور و سەرفرازی دونیا و قیامەت بێت؛ ماڵ و سامانی لا (وەسیلەیە) نەك ئامانج، باوەڕی وایە: ماڵ و سامان دەبێت بخرێنە خزمەت و ڕێزی مرۆڤانەوە، دەبێت ببێتە مایەی قورسکردنی تای تەرازووی چاکەکانی.

دەبێت ببێتە ئامێری چاکە و چاکەکاری و خێرخوازی و بەختیاریکردنی خەڵکی، تا ببێتە مایەی سڕینەوەی گوناح.

موسوڵمانی دیندار وتەقوا کار بەڕێگای حەڵاڵ نەبێت، نابێتە خاوەن یەك درهەم، کە بوو بەخاوەن پارە و سامان یەکسەر هۆشی بۆ زەکاتدان و خێر و خێرات لێکردن دەچێت، چونکە لەناخیدا ئەوە چەسپیوە، کە جیاکردنەوەی پشکی هەژاران لەماڵ و سامانەکەی پیاوەتی و ڕێزو فەزڵ نییە، بەڵکو مافێکی نەدارانە و ئەرکێکی فەرزکراوی سەر شانی ئەمە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ فِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ مَّعۡلُومٞ ٢٤ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ٢٥﴾ المعارج: ٢٤ – ٢٥.

واتە: مافێکی دیاریکراو لەماڵ و سامانیاندا هەیە، کە مافی نەدار و هەژار و بێ بەشەکانە.

موسوڵمان و دیندار کاتێك زەکات و خێر و خێرات دەکات و، زیادە دەبەخشێت ویژدانی ئاسوودەو دڵی شادومان دەبێت و پێی خۆشە لەبەر خاتری خوا یارمەتی خەڵکی دەدات..

(تعس) لەگەڵ هەموویان دووبارە ببێتەوە لای بوخاری و موسلیم نییە، بەڵکو تەنها لە (مجموع الفتاوى)ی ئیبنو تەیمییە دەستم کەوت بەم لەفزە: (تعس عبدُ الدينارِ، تعِس عبدُ الدرهمِ، تعس عبدُ الخميصةِ، تعس عبدُ الخميلةِ، تعِس وانتكَس وإذا شيكَ فَلا انتقشَ).

لەسەر ئەمە ڕادێت تاوایی لێدێت حەزدەکات هەرچی، کە دەستی دەکەوێت خێرا ڕێژەیەکی بۆ خێرکردن لێدابنێت..

موسوڵمانی ڕاست و دینداری قیامەتی، ماڵ و سامانەکەی لە دەستی دایە، نەك لەدڵیدا، بۆیە حەزی لە یارمەتیدان و بەخشندەییە، ئەوەندەی مومارەسە دەکات، تا لێی دەبێتە مۆرکی ڕەوشتیانە، دڵخۆشە بە بەخشین، نیشانەی ئیمانداری و خواویستیە و خوای گەورەش خێرومەندانی خۆش دەوێت..

خاڵی دووەم: موسوڵمان و ئافرەت:

موسوڵمان حەزی سروشتی خۆی بەرامبەر ئافرەت هەیە و، خۆی ناخەسێنێت، یان خۆی لێ دوورەپەرێز بگرێت.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (حُبِّبَ إليَّ مِن دُنْياكم النِّساءُ والطِّيبُ...)[1].

واتە: لە دونیای ئێوەدا، منیش حەزم لە ئافرەت و بۆنی خۆشە.

بەڵام موسوڵمان دەزانێت هەبوونی ئەم حەز و تێرکردنی لە سنووری شەرعدا دەبێت، ناشێت ئەم سنوورە خواییە ببەزێنێت، ئەوەش لە یاد ناکات، کە تەنانەت لەم تێرکردنەی ئارەزووی خۆشیدا هەر مەبەستی ڕەزامەندی خوا بێت و لەوەشدا ئومێدی بە پاداشتی خوای گەورە دەبێت..

موسوڵمانی دیندار و تەقواکار، چاو لە نەزەری حەرامدا دەگرێتەوە و ناڕوانێتە ئافرەتانی نامەحرەم و، خۆی بە دیتنیان ئاڵۆش ناکات، حەزی جنسیی خۆی، لە ڕێگای شەرعیی هاوسەرگیرییەوەتێردەکات و، هەنگاو بەرەو حەرام

(١) نەسائی (٣٩٣٩)، ئەحمەد (١٤٠٦٩) بە کەمێك جیاوازییەوە، هەروەها بەیهەقی (١٣٨٣٦) و لەفزەکەش هی ئەوە، شێخی ئەلبانیش لە (صحیح الجامع)دا بە ژمارە (٣١٢٤) بە سەحیحی داناوە.

لەم ڕووەوە نانێت، کە هاوسەریشی بوو، هەر بە پێی شەرع مومارەسەی چێژی جنس دەکات.

لەکاتی سوڕی مانگانە و خوێنی نیفاسدا، جیماع لەگەڵ خێزانی، ناکات و، لە دواوە ناچێتە لایان، بە جگە لەمانە چێژیان لێ دەبینێت هەرچۆنێك بیەوێت، هاوسەرگیریش لەگەڵ کەسدا ناکات، مەگەر ئەوەی، کە خوا بۆی حەڵاڵ کردووە.

بەمە حیکمەت لە پەیوەندیی جنسی دێنێتەجێ، لەژێر سایەی حدودەکانی خوای گەورە، لە هەموو ئەمانەشدا ئامانجی ڕەزای خوا و سەرفرازیی ئاخیرەتە، خوای گەورەش لەسەر هەموو ئەمانە پاداشتی دەداتەوە.

لای پیاو و ئافرەتی موسوڵمان، هاوسەرگیری و چێژبینین، لە یەك هۆکارێکە بۆ بەجێهێنانی حیکمەتی هێشتنەوەی مرۆڤایەتی و، زۆربوونی ژمارەی موسوڵمانان و ڕازیکردنی خوای گەورە بە بەجێهێنانی ئەمانە.(١)

بەڵام لای بێباوەڕ چێژی جنسیی ئامانجە، بەهەر هۆکارێک بێت دەیەوێت دەستی بخات، بۆیە بەلایەوە گرنگ نییە حەزەکەی لای هاوسەرێکی (حەڵاڵی) دادەمرکێنێتەوە، یان لای ئافرەتێکی سەرجادە.

---

(١) پیاو و ژنی موسوڵمان، کە بەڕاستی دەبنە هاوسەر و هاوڕاز و هاونیازی یەکتری، یەکتریان هەر وەکو (ژن و مێرد)ی تر خۆشی دەوێت، بەڵام ئەمان زیاتر لەوەش: لەبەر خاتری خوای گەورە یەکتریان زیاتر خۆشدەوێت، مێردەکە لە هەموو لایەکەوە هەستی بەرپرسێتیی ژن و زارۆك و پارسەنگی بژێوی خێزانەکە هەڵدەگرێت، وە دڵنیایە کە ئەوەیشی بەبێ هاوکاری ژنەکەی بۆ ناچێتە سەر.. ژنە موسوڵمانە دیندارەکەیشی لە مێردی خۆی ڕازییە و زیاتر لەبەر خاتری خوا خۆشیدەوێت، شان لەگەڵیدا دەداتە بەر بەرپرسێتیی دین و ژین، گوێڕایەڵی مێردی خۆیەتی و ڕێزی دەگرێت، چاوی لە پیاوی تر نییە، حەزی بۆ نێرینەی تر ناچێت.. مێردی موسوڵمان بەختیارترین مێردە هەست دەکات ژنێکی موسوڵمان و دیندار و هەست ناسکی هەیە، ژنی موسوڵمان خۆی بە بەختەوەرترین ژن دەزانێت کە هەست دەکات مێردێکی موسوڵمان و سەخی و جوامێر و دڵسۆزی دینداری هەیە کە چاو نابڕێتە ئافرەتی تر و سوکنای لای غەیری ئەم نییە (هەزار سوپاس بۆ خوا من و خێزانم ئەمەمان لە ژیاندا چێشت).

کافر لەلای گرنگ نییە خۆتێرکردنەکەی حەڵاڵە یان حەرام؟

سەرجێیی شەرعییە، یان زینایە؟

بە چاوی جنسەوە دەڕوانێتە ئافرەتان، نایەوێت سنوورێك بۆ تێرکردنی حەز و جنسییەکەی دابنرێت، پێی گرنگ نییە لە چ کاتێك و لە کوێ و لە کوێوە خۆی بە ئافرەتێك تێر دەکات؟

کە زۆر جنسیی دەبێت، ئافرەتی لا دەبێتە (خوا) و شوێنکەوتوویی بۆ دەردەبڕێت، دڵی نارەنجێنێت و ڕازیی دەکات!..

ئافرەتی کافریش هەروەها.. ئەمیش، کە عەوداڵی تێرکردنی جنسی دەبێت، گوێ بە سنوور و یاسا و شەرع نادات.. هەموو (وەسیلە)یەکیان پێ حەڵاڵ دەبێت، کە خرۆشی جنسیان دامرکێتەوە، ئاواتیانە زۆرترین ڕێژە خۆتێرکەن، خۆ بە زەرەرمەند دەزانن، ئەگەر هەلێکی لە دەست بچێت.

موسوڵمانی خاوەن تەقوا، ئەگەر جنس تینیشی بۆ بێنێت، توخنی زینا ناکەوێتەوە، چونکە ترسی خوای گەورەی لە دڵدایە و، بە ئومێدی ئەو پاداشتەی ئەوە، کە بۆ ئەو کەسانەی داناوە، کە خۆ لە حەزی مونحەریفیان دەگرنەوە، وەك دەفەرموێ: ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ۝٤٠ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ۝٤١ ﴾ النازعات: ٤٠ – ٤١.

واتە: ئەمما ئەو کەسەی لە دەسەڵاتی خوای پەروەردگاری خۆی ترساوە جڵەوی هەواوهەوەسی خۆی گرت وو خۆی (کۆنترۆڵ)کرد، ئەوە بەتەئکید بەهەشت مەئوای دەبێت، واتە: شوێنی ژیان و ئەمان و حەزەکانی لەبەهەشتدا بۆ دابیندەبێت.

خاڵی سێیەم: موسوڵمان و زارۆك:

موسوڵمان زارۆکەکانی خۆی خۆشدەوێت، بەڵام بێگومان خوای گەورەی خۆشتر دەوێت، خۆشویستنی منداڵەکانی وای لێناکەن لە خۆشەویستی خوای گەورە کەم بکەنەوە، یا لێێ ببنە بەربەست و لەبەر خاتری ئەوان فەرمانێکی خوای ڕانەپەڕێنێت، ناهێڵێت منداڵەکانی ڕێی جێبەجێکردنی فەرزی بەخشین و فەرمانکردن بەچاکە و بەرهەڵستیکردن لەخراپە و جیهادکردنی لێ بگرن..

ناهێڵێت وا مەشغوڵی بکەن و خەریك بێت پێیانەوە یان بە بژێویانەوە، کە خواپەرستنییەکانی فەرامۆش بکات، یان شلگیر بێت تییاندا.. خۆشویستنی زۆری منداڵەکانی، وایان لێناکات لە ئەدەبدادان و پەروەردەکردنیاندا، شلگیر بێت و چاوپۆشی لەهەندێك لادانی ڕەفتار و ڕەوشتیان بکات.

خۆشی دەوێن، بەڵام سووریشە لەسەر ئەوەی خواناس و دیندار و ڕاست پەروەردەبن، خۆشی دەوێن، بەڵام فەزڵی ئەوان نادات بەسەر دایك و باوکیدا یان بەسەر کەسانی تردا، کە مافیان لەسەری زۆرترە، خۆشی دەوێن، بەڵام مافی منداڵی تریان بۆ زەوت ناکات.

ناشهێڵێت لە ئەرك و بەرپرسیارێتی خۆ بدزنەوە، ئەمیش ئاسانکارییان بۆ ناکات لە خوێندن و کارکردن و ڕەفتاریاندا کەمتەرخەم بن، خۆشی دەوێن و جیاوازی ناخاتە نێوانیانەوە، خۆشی دەوێن، بەڵام ئەمە وای لێناکات، ئەگەر یەکێکیان حوکمێکی شەرعیی کەوتە سەر، سزانەدرێت، یان خۆی سزای نەدات.. دەنا لێی دەبنە (فتنة)، واتە : مایەی دین لاوازکردن و وەلکردن و ئیهمالکردنی دینەکە.

خوای گەورەش دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ ﴾ التغابن: ١٥.

واتە: سەروەت و سامان و منداڵەکانتان، مایەی لاوازکردنی دینەکەتان دەبن، وریابن و هۆشتان لێبێت.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا ﴾ التحريم: ٦.

واتە: هۆ موسوڵمانینە! خۆتان و ماڵ و منداڵتان لە ئاگری دۆزەخ بپارێزن..

هەروەها هۆشداریی سەختر دەدات و بە هەڕەشەوە دەفەرموێ: ﴿ قُلۡ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ وَإِخۡوَٰنُكُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ وَعَشِيرَتُكُمۡ وَأَمۡوَٰلٌ ٱقۡتَرَفۡتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٞ تَخۡشَوۡنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرۡضَوۡنَهَآ أَحَبَّ إِلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٖ فِي سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ٢٤ ﴾ التوبة: ٢٤.

واتە: ئەگەر باوك و باپیران و ئەولاد و خوشك و برا و هاوسەر و کەسوکار و هۆز و عەشیرەت و سەروەت و سامانی کۆکراوە و ئەو بازرگانییەی دەترسن ڕەواجی بشکێت و بکەوێت، یان ئەو کۆشك و تەلارانەی دڵتان پێیان دەکرێتەوە، خۆشەویستربن لاتان وەك لە خوای گەورە و پێغەمبەرەکەی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و لەجیهادکردن لەپێناوی خوادا، دەی سا لەبەرامبەردا بوەستن و چاوەڕوانی هەڕەشەی خوای گەورە بن، کە فەرمانیتان بۆ دێت وغەزەبتان لێدەگرێت لەسەر ئەو دید و هەڵویستە نارەواییەتان.. خوای گەورە ڕێنمایی خەڵکانی لادەر و پەریدە ناکات..

ئەولاد بۆ باوکی موسوڵمان هۆکارێکی ترە بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوای گەورە و، گەیشتنە نیعمەتەکانی بەهەشتەکەی، چونکە لە لایەکەوە بۆ خۆی دەبنە خێری بەردەوام (صدقة جارية) و، لەلایەکی تریشەوە ڕێژەی موسوڵمانیان پێ زیاد دەکات.

ئەمە، کە بەدرێژایی مێژوو خاڵێکی بەهێزی ئوممەتی موسوڵمان بووە،

زۆربوون و چاك دەرچوونی زارۆکی موسوڵمان ئالییەتێکی سەرکەوتنی ئیسلام و موسوڵمانانە، بەتایبەتی زانا و موجاهید و داعی و پیاوچاك دەردەچن.

ئەمە جگە لەوەی ئەم ئەولادانە و نەوەکانیان بەردەوام دوعا بۆ ئەم دایك و باوکە دەکەن و، داوای لێخۆشبوونی خوای گەورەیان بۆ دەکەن.

ئەمما بە نیسبەت ژن و مێردی کافرەوە، لە لایەکەوە لەبەر (ئەنانییەتـ)ـی خۆیان و، لەبەر مانەوەی جوانیی و چێژ و بەژەوەندیی خۆیان، نایەنەوێت منداڵیان ببێت، ئەگەر بوشیان یەك دەبێت، یان دوو، هەر زوو هەوڵی ئەوەش دەدەن بیدەنە دایەن و باخچەی ساوایان!

ئەمە جگە لەوەی، کە پێیان ئاساییە، کە بە حەرام تێری دەکەن، یان بە حەڵاڵ، پارەی بۆ دەدزن، یان لێی دەدزن!

زۆری ناز دەدەنێ، یان کەم، ئەگەر زۆر دڵسۆزی بن، هەر ئەوەندە هەوڵی بۆ دەدەن ڕازی و خۆشحاڵی بکەن، ئەمما موسوڵمان ئەولادەکانی خۆشحاڵ دەکات، پەروەردەیان دەکات و مەبەستی لەم هەموو ڕەنج و شەونخوونیی و، پاراستنە ڕەزامەندیی خوای گەورەیە، چونکە ڕاست پەروەردەکردنیان، بەرپرسێتیی دونیایی و قیامەتیی دایك و باوکەکانیانە.

دەشێت کافر زۆرتری چێژ لە بەردەستدابێت، نان و ئەمانی بۆ خۆی و زارۆکەکانی زۆر زیاتر دابین بێت، وەك لە نان و ئەمان بۆ موسوڵمانان و زارۆکەکانی، بەڵام هەر دەبینیت خێزانی موسوڵمان پارسەنگتر و دایك و باوکی موسوڵمان خۆشحاڵتر و زارۆکی موسوڵمانان شادومانترن، هەر وەکو پیاو و ژنی موسوڵمان بەهاوسەرێتی و سامان و ئەمانیان کامەرانترن.

شتێکی سەلمێنراوە، کە لە هەموو قۆناغەکانی مێژوودا خێزانی موسوڵمان بەختەوەرتر بووە لە خێزانی غەیرە موسوڵمان، کێشەی کەمتر بووە لە کێشەی خێزانی کافران (ڕێژەی تەڵاق و جوودابوونەوە لەناو خێزانە موسوڵمانەکان

بەراورد ناکرێت بە ڕێژەی تەڵاق و جوودابوونەوەی هاوسەرانی کافر لە یەکتری).

هەروەها پەیوەندیی دایکان و کچەکان و باوکان و کوڕەکانیان لە خێزانی موسوڵماندا، پتەوتر و جێی ڕێزترە وەك لە پەیوەندیی نێوان خێزانە کافرەکان، چونکە باوکی موسوڵمان و دیندار پەیوەندیی بەرپرسێتیی باوکایەتیی و متمانە و خۆشەویستیی بە ئەولادەکانیانەوە هەیە و، ئەولادەکانیش خۆشحاڵن بە هەبوون لەگەڵدا بوون و سەرپەرشتیارێتی باوکە دیندارە پارسەنگەکەیان.

دایکانی موسوڵمان پەیوەندیی بەرپرسێتی و متمانە و سۆزی حەقیقیان لەگەڵ کچەکانیاندا هەیە و، کچەکانیشیان، کە موسوڵمانی چاك بن، پەیوەندیی گیانی بە گیانیی پڕ خۆشەویستی و پەیوەستبوونیان بەدایکیانەوە هەیە.

ئەولادی موسوڵمان، تا دایك و باوکی لەژیاندا بن هەمیشە لەخزمەتیاندا دەبێت و نایانڕەنجێنێت، کە مردیش دەچێتە سەرگۆڕیان و دوعایان بۆ دەکات، حەجیان بۆ دەکات، خێر و خێراتیان بۆ دەکات.. چونکە دەزانێت خزمەتکردنی دایك و باوکی و ڕازیکردنیان، ڕازیکردنی خوای گەورەی بەدوادا دێت، بۆیە سوورە لەسەر دڵنەوایی و دڵنەشکاندنیان.

ئەمما ئەولادی کافری دایك و باوکی کافر، شیرازەی خێزانیان زۆر بەهێز نییە، زۆرجار هەست دەکرێت، کە یاسا و داب ونەریتی وڵات و کومەڵگەکەیان، ناچاری پەیوەندییەکانیان دەکات.

بۆیە پەیوەندییەکان ئالیین، گیانی سۆز و خۆشەویستی و متمانەیان تێدا کەمە.

منداڵی کافری دایك و باوکی کافر، هەر کە گەورە دەبن، یاخیی دەبن و دایك و باوکیان زۆر جێی بایەخیان نامێنن!!

خاڵی چوارەم: موسوڵمان و خاوەنێتیی سامانی ئاژەڵ:

پارە و سامان و سواریی، ئاژەڵ و مەڕومالات، زەوی و زار و بەرهەم، خانوو و سەیارە و مووچە.. هەر یەکەیان لە دیدی کافردا ئامانجن و، وزەی خۆی لە پێناو دەستکەوتەکانیاندا بەگەڕ دەخات، چونکە قەناعەتی وایە: بەختیاریی لەهەبوونی ئەوانەدایە و، ئەوانە ئەو پلە و ئاستەی پێدەدەن، کەشانازییان پێوە بکات و لەناو خەڵکیدا دەرکەوێت کە هەبووە!

ئەمە ئاواتی کافرە، تا زیاتری هەبێت، هەڕاڵتر و لوتبەرزتر دەبێت، خۆی بەسەر خەڵکیدا بادەدات و دەیەوێت قەناعەتیان پێبکات، کە ئەم مادام لەوان جیاوازترە، کەوابوو: چاکتریشە! ئامانجێکی تری دوای ئەم ئاوات و مەبەستە نییە، هەموو هۆشی لای زیادکردنی موڵك و ماڵەکەیەتی، هەروەها پاراستنی ئەوەی بەردەستی، تا زۆرترین چێژیان لە ژیانیدا لێ وەربگرێت.

ئەمما موسوڵمانی دیندار و ڕاست، حەزی لە هەموو ئەو (مەتاعـ)ـانە هەیە و هەوڵیشی دەدات دەستیان بخات، هیچ لە شەرعدا ڕێ لە دەوڵەمەندبوونیی ناگرێت، مادام بە ڕێگا و هۆکار و چۆنییەتی شەرعی بێت، بەڵام ناشێت بەهیوای ئەوە خۆ دەوڵەمەند بکات، تا شانازییان پێوە بکات و، ئەو هەڕاڵانە خۆی بەسەر خەڵکیدا بابدات و قاڕونانە بڵێ: هەموویم بەرەنجی شانی خۆم پەیدا کردووە!

موسوڵمان وای لێنایەت، چونکە ئەمە لەیادکردنی خوای خاوەن و خاوەن فەزڵێتی، موسوڵمان هەوڵ نادات پارە و سامان و توانای لە شەڕخوازیی و خراپەکاریی و وێرانکاریدا خەرج بکات، چونکە موسوڵمانی دیندار، چاکسازی دونیایی و پیاوچاکی قیامەتییە..

موسوڵمانی تەقواکار دەوڵەمەند بێ، یان هەژار، بۆ قیامەتی دەژی و هەرچی لەبەر دەستیدا بێت لەبەر خاتری خوای گەورە بەپێی شەریعەتەکەی ئەو بەکاری دەهێنێت، نەك بەپێی حەز و ئارەزووی سەرکەشی خۆی.

بۆیە موسوڵمانی سەرڕاست ئەوەندەی بەلایەوە گرنگ و کاریگەرە، کە چۆن پارە و سامان پەیدا دەکات و چۆن سەرفی دەکاتەوە؟ ئەوەندەی هەبوونەکەی بەلاوە گرنگ و کاریگەر نییە، موسوڵمان لەهەر ئاستێکدا بژی سەردەمانێکی بەسەردا دێت، کە (هەبوو) دەبێت، بەڵام ئایا چۆن ڕەفتار بە هەبوونەکەیەوە دەکات؟

ئەمە پرسیارە سەرەکییەکەی هەبوونە، ئایا بەپێی فەرمانی خوای گەورە ڕەفتار بە هەبوونەوە دەکات، یان بە کەیفی خۆی؟

سوپاسگوزاری خوای میهرەبان دەبێت، یان یاخیی و هەڕاڵ و ئیهمال؟

خێرومەندانە دەبەخشێت، یان پیسکە و چاوچنۆکانە بەخیل دەردەچێت؟

هەست دەکات کە هەژاران و نەداران مافیان لەو ماڵ و سامانەدا هەیە کە ئەم هەیەتی؟

یان دەڵێ: پارە و سامانی خۆمە، بۆچی لە خۆڕا بیدەمە خەڵکێکی تر، کە وەکو من ڕەنجیان نەداوە دەوڵەمەند بین؟

موسوڵمانی دیندار و پاك واناڵێت و هەموو ئەوەی، کە هەیەتی بە فەزڵی خوای گەورەی دەزانێت و دەزانێت، کە ئەم بریکارە لە ڕەفتارپێوەکردنیدا بەگوێرەی شەریعەتی خاوەن فەزڵەکەیە.

خاڵی پێنجەم: موسوڵمان و سنووری چێژ و حەز:

هەموو ئەمانەی باسکران (کە دەیان بواری تریان لێدەبێتەوە) و چەندین نیعمەت و چێژی تر هەن، هەمووی چێژی ژیانی دونیان و کافر و موسوڵمان حەزی لێیانە و هەوڵ دەدات هەیبن، چونکە ژیان بە بێ ئەمانە قورسە..

ئەم چێژانە مایەی خوشحاڵین، چونکە زۆرینەیان تێرکردنی پێداویستییەکانی کات و شوێنی مرۆڤن، هەبوونی هاوسەر و چێژوەرگرتنی مایەی پارسەنگیی ژیانی تاك و کۆیە.

هەموو پارە و سەروەت و سامان و زەوی و زاری بەرهەم، مایەی پارسەنگی و گەشە و پێشبردی ژیانە، هەبوونی هەر یەکێك لەو چێژ و نیعمەتانە، زەروورەتێکی ژیانی تاك و کۆی مرۆڤن.

بۆیە ئیسلام هەبوونیان لە موسوڵمان حەرام نەکردووە، هانی دەستکەوتنی هەمووشیانی داوە، بەڵام هۆشداری ئەوەی داوەتە موسوڵمانان، کە نەکات ئەم چێژە دونیاییانە ڕۆژی دواییتان لەبیر بباتەوە، نەکات زیاتر بەمانەوە مەشغوڵ بن وەك لە قیامەتتان، دەنا لەتاقیکردنەوە دونیاییەکانتاندا دەکەون..

ئەم چێژانە نیعمەتی خواییین، بەڵام ماددەی تاقیکردنەوەکانتانن، کە ئایە لە سنووری دیاریکراوی شەرعدا بەکاریان دەهێنن، یا سنووریان بۆ دەبەزێنن؟

ئەگەر لە چوارچێوەی ڕێسا شەرعییەکاندا بە دەستیان دەهێنن و چێژیان لێ وەردەگرن و ڕەفتاریان پێوە دەکەن، فەرموون بوارتان بۆ ڕەخساوە و ڕێگاتان بۆ کراوەیە.

ئەوانەی، کە زەروراتی ژیانن ئەرکە لەسەر تاك و کۆتان دەستەبەریان بکەن و هەتانبێت، چونکە پارسەنگی ژیانتانی پێوە بەندە، ئەمما ئەوانەی جوانیی و ڕازاوەی ژیانن، کە (کەمالیات)ن، ئەوانەش پێناسە و مەرج و سنووری خۆیان هەیە، دەبێت بزانن کامەیانە شیاوە و چۆن و چەند و کەی؟

ئەمانەیان زەروورەتی ژیان نین، بەڵام خۆشتری دەکەن، بەڵام ناشێت موسوڵمانی دیندار و قیامەتی نوقمی ئەم جوانییانە بێت، چونکە لە خوای گەورەی بێ ئاگا دەکەن و، هۆشی قیامەتی لا دەکەنە لاوەکی.

بەڵێ، ئەمانە چێژی دونیاییین و حەڵاڵن، بەڵام پێناسە و مەرج و سنووریان تایبەتترە وەك لە زەروراتەکانی ژیان.

پێم وایە: پێویستە پێناسە و باسێکی کورتی ئەم نیعمەتانەی جوانیی و ڕازانەوانە لێرەدا بکەین:

أ- یاریی کات بەسەربردن:

خوای گەورە زۆر جار باسی دونیای وا کردووە، کەیاریی خۆ خافڵاندن (لعب ولهو)ە، وەکو: ﴿وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا لَعِبٞ وَلَهۡوٞۖ﴾ الأنعام: ٣٢، ﴿ إِنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞۚ﴾ محمد: ٣٦... لەبەرئەوەی دونیاویستی ناپەسەندە، یاری و مەزاق و ڕابواردن و خۆ خافڵاندن و بێئاگایانە کات بەسەربردنیشی، بۆتە سیما و هێمای ئەو دونیاویستییە.

ئەوەی زۆر خەریکی ئەمانەیە، یەکسەر وەسفی دونیاویستی ڕووی تێدەکات، بەو سیفەتەی زۆر بێئاگابووە لە قیامەتی..

لە بەر ئەم غافڵبوونەیە، کە خوای گەورەش هۆشداری دەداتە موسوڵمانان، کە نەکەن ئەوەندە بە دونیاوە خەریك ببن قیامەتتان لەبیر بچێتەوە، یان لاتان شتێکی لاوەکیی بێت.

هەروەها شەرعیش زۆر جۆر یاریی حەرام کردووە، تا موسوڵمان بزانێت، کە هەموو یاریەك هەر شیاو نییە..

بۆ نموونە: یاریکردن بە زار، کە کارت (وەرەقەی قوماریش) وەکو ئەوە، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) یاریکردنی بە زار بە شتێکی قێزەون چواندووە کە پیسە، دەفەرموێت: (مَن لَعِبَ بالنَّرْدَشِيرِ، فَكَأَنَّما صَبَغَ يَدَهُ في لَحْمِ خِنْزِيرٍ ودَمِهِ)[١].

واتە: هەر کەسێك یاری بە زار بکات، وەك ئەوە وایە، کە دەستی بە گۆشت و خوێنی بەراز ڕەنگ کردبێت.

---

(١) موسلیم (٢٢٦٠).

شەرعناسانی حەنەفی بەلایانەوە وایە: کە شەترەنجیش لەم خانە یارییەدایە، کە ڕێلێگیراوە، ئەمما شەرعناسانی شافعی شەترەنجیان بە حەرام دانەناوە، بەڵام فەرموویانە: کارێکی پەسەند نییە موسوڵمان بیکات و، زۆر خۆی پێوە مەشغوڵ بکات، نەبادا ئەرکێکی دوابخات یان وا مەشغوڵی بکات، یادی خوای گەورەی بیرنەباتەوە.

پێغەمبەر (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (لستُ مِنْ دَدٍ، ولا الدَّدُ مِنِّي)[1]، واتە: نە من خۆ بە یارییەوە خەریك دەکەم و، نە یاریش خۆیم پێوە خەریك دەکات.

ئەم جۆرە یاریانە لە ڕاستیدا هیچ سوودێکیان نییە، بە پێچەوانەوە ئەگەری زیانیان زۆرترە، چونکە جگە لەوەی کاتێکی زۆر بەفیرۆ دەدات، دەشبێتە مایەی مێشك ماندووکردن و توڕەکردنیش، چونکە هەردوو کەسە بەرامبەرەکە، دەکەونە ڕکابەرایەتیی یەکتر و شانازیکردن بە بردنەوەوە، کە شتێکی هیچ و پوچە، ئەمە جگە لەوەی لەوانەیە سەربکێشێت بۆ قومارکردن پێی.

ئەمما ئەو جۆرە یاریانەی، کە بەرژەوەندییەك دەهێنێتەدی؛ ئەوانە شیاون، بەڵام ئایا کێ بەژەوەندییەکە دیاری دەکات؟

حەتمەن شەرع، چونکە شەرع فەرمانەکانی خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و، کۆڕا و بۆچوونی شەرعناسانی ئیسلامە، کە ئیجتیهادیان لە ئەحکامەکاندا کردووە.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) یاوەرانی لەسەر تیرئەندازەیی هاندەدا، دەیفەرموو: (فارموا وارْكَبوا، وأن تَرموا أحبُّ إليَّ من أن ترْكَبوا، كلُّ لهو باطلٌ ليسَ من اللَّهوِ محمودًا إلَّا ثلاثةٌ: تأديبُ الرَّجلِ فرسَهُ، وملاعبتُهُ أَهلَهُ، ورميُهُ

(١) ئیبنو عەساکر هێناویەتییەوە، بەڵام سیوطی ڕەمزی (زەعیف)ی بۆ داناوە، هەروەها ئەلبانی لە (ضعيف الجامع)دا بە ژمارە (٤٦٧٣) ئەفەرموێت: (ضعيف)ە.

بقوسِهِ فإنَّهنَّ من الحقِّ، ومن ترَكَ الرميَ بعد ما علِمَهُ رغبةً عنهُ، فإنَّها نعمةٌ ترَكَها، أو كفرَها)[١].

واتە: تیرئەندازەیی و سوارچاكی (غارغارێن) بكەن و، تیرئەندازەییەكەشم پێ خۆشترە وەك لە سوارچاكییەكە، هەموو یارییەكی خۆ خافڵاندن باتڵە.. یاری پەسەند سێ جۆرن: كەسێك، كە ئەسپەكەی ڕادەهێنێت، كەسێك دەستبازی لەگەڵ ژنەكەیدا دەكات، كەسێك ڕاهێنان لەگەڵ تیروكەوانەكەی دەكات، ئەمانە ڕەوان.

هەر كەسێكیش مەشقی تیرئەندازەیی وا وەلكرد، تا بیری دەچێتەوە، ئەگەر بەئەنقەست وایكرد، ئەوا نیعمەتێكی خوای وەلكردوە، یان كەنارخستووە و داپۆشیوە.

- هەروەها دەیفەرموو: (لا سَبَقَ إلَّا في خُفٍّ، أو في حافرٍ، أو نَصْلٍ)[٢].

واتە: كێبڕكێ لە سێ شتدا جائیزە: لە سوارچاكیی حوشتر، یان لە سوارچاكیی وڵاغ، یان لە تیرئەندازەییدا.

- هەروەها: (مَن أدخَلَ فرسًا بينَ فرسَينِ وهو لا يأمَنُ أنْ يَسبِقَ فليسَ قمارًا، ومَن أدخَلَ فرسًا بين فرسَينِ وقد آمَنَ أنْ يَسبِقَ فهو قمارٌ)[٣].

واتە: ئەگەر سوارچاكێك هاتە ریزی دوو سوارچاكی تر بۆ كێبڕكێ و دڵنیایی نەبوو، كە ئەم سوارچاكی سێیەمە ئەیباتەوە، ئەوا ئەم كێبڕكێیە حەڵاڵە و نابێتە قومار، بەڵام ئەگەر دڵنیایی هەبوو، كە سوارچاكی سێیەم دەتوانێت لە دوو

(١) ئەبو داود (٢٥١٣)، نەسائی (٣٥٧٨)، حاكم (٩٥/٢)، ئەحمەد (١٤٦/٤، ١٤٨)، ئەلبانی لە تەخریجی ئەم فەرموودەیە لە كتێبی (فقه السيرة)ی محمد الغزالي ل (٢٢٠) ئەفەرموێت: (في سنده اضطراب).
(٢) ئەبو داود (٢٥٧٤)، ترمزی (١٧٠٠) و بە حەسەنی داناوە، ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.
(٣) ئەبو داود (٢٥٧٩)، ئیبنو ماجە (٢٨٧٦)، هەروەها ئەحمەد (١٠٥٥٧) بە كەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانی لە (إرواء الغليل) (١٥٠٩) بە زەعیفی داناوە.

سوارچاکەکەی تر بباتەوە، ئەوا لەم کاتەدا کێبڕکێکە ئەبێتە قومار و حەرام ئەبێت.

- (موسلیم) لە (سەلەمەی کوڕی ئەکوەع)ەوە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە فەرمووی: (بيْنَما نَحْنُ نَسيرُ، قالَ: وَكانَ رَجُلٌ منَ الأنْصَار لا يُسْبَقُ شَدًّا، قالَ: فَجَعَلَ يقولُ: أَلَا مُسَابقٌ إلى المَدينَة؟ هلْ من مُسَابق؟ فَجَعَلَ يُعيدُ ذلكَ، قالَ: فَلَمَّا سَمعْتُ كَلَامَهُ، قُلتُ: أَمَا تُكْرِمُ كَريمًا، وَلَا تَهَابُ شَرِيفًا؟! قالَ: لَا، إلَّا أَنْ يَكونَ رَسولَ الله (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، قالَ: قُلتُ: يا رَسولَ الله، بأَبي وَأُمِّي، ذَرْني فَلأُسَابقَ الرَّجُلَ، قالَ: إنْ شئْتَ، قالَ: قُلتُ: اذْهَبْ إلَيْكَ، وَثَنَيْتُ رِجْلَيَّ، فَطَفَرْتُ فَعَدَوْتُ، قالَ: فَرَبَطْتُ عليه شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ، أَسْتَبْقي نَفَسي، ثُمَّ عَدَوْتُ في إثْره، فَرَبَطْتُ عليه شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ، ثُمَّ إني رَفَعْتُ حتَّى أَلْحَقَهُ، قالَ: فأَصُكُّهُ بيْنَ كَتفَيْه، قالَ: قُلتُ: قدْ سُبقْتَ وَاللَّه، قالَ: أَنَا أَظُنُّ، قالَ: فَسَبَقْتُهُ إلى المَدينَة...)[1].

واتە: لە کاتێکدا، کە ئێمە لە ڕۆیشتندا بووین، پیاوێك لە پشتیوانان هەبوو کەس لە ڕۆیشتندا پێشی نەدەکەوت، هەر دەیوت: ئایا کەسێ هەیە پێشبڕکێم لەگەڵدا بکات بۆ مەدینە؟

ئایا کەسێ هەیە پێشبڕکێ بکات؟

هەر ئەوەی دووبارە دەکردەوە، هەر کە گوێم لە قسەکانی بوو، وتم: ئەی تۆ ڕێز لە بەڕێزێك ناگری و سڵ ناکەیت لە پیاوماقوڵێ؟

وتی: نەخێر، مەگەر ئەو کەسە پێغەمبەری خوا بێت (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا! باوك و دایکم فیدات بن، لێم گەڕێ با پێشبڕکێ بکەم لەگەڵ ئەو پیاوەدا.

فەرمووی: ئەگەر ئەتەوێ.

(١) موسلیم (١٨٠٧).

وتم: وا هاتم بۆ لات.

هەردوو قاچم جووت کرد و کەوتمە بازدان و بە شوێنیەوە بووم، یەك یا دوو تەپۆڵکە خۆم دواخست، تا هەناسەم سوار نەبێ، پاشان کەوتمە شوێنی، تەپۆڵکەیەك، یان دوو تەپۆڵکەی تر خۆمم لێ هێواش کرد، پاشان پێم هەڵگرت و هەتا پێی گەیشتمەوە، ئینجا دەستم ماڵی بەناو شانیدا، وتم: بەخوا پێشتم دایەوە.

وتی: وادەبینم.

وتی: لە پێشیەوە گەیشتمە مەدینە.

- (بوخاری و موسلیم و نەسائی) لە (ئیبنو جوبەیر)ەوە دەگێڕنەوە : کە فەرمووی: (مَرَّ ابنُ عُمَرَ بفتْيَان من قُرَيْش قدْ نَصَبُوا طَيْرًا (أو دُجَاجَة)[1]، وَهُمْ يَرْمُونَهُ، وَقَدْ جَعَلُوا لصَاحبِ الطَّيْرِ كُلَّ خَاطِئَة من نَبْلهمْ، فَلَمَّا رَأَوْا ابْنَ عُمَرَ تَفَرَّقُوا، فَقالَ ابنُ عُمَرَ: مَن فَعَلَ هذا؟ لَعَنَ اللَّهُ مَن فَعَلَ هذا؟ إنَّ رَسولَ اللهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعَنَ مَنِ اتَّخَذَ شيئًا فيه الرُّوحُ غَرَضًا (يُرمَى)[2])[3].

واتە: (ئیبنو عومەر- خوا لێیان ڕازی بێت) بە لای چەند گەنجێکی هۆزی قورەیشدا تێپەڕی، بینیی وا باڵندە، یا مریشکێکیان بەستۆتەوە و تیری تێدەگرن، تیری هەر کەسێکی بەرنەکەوت شتێك (وەکو پارە) دەدەنە خاوەن مریشکەکە!

کە (ئیبنو عومەر)یان بینی، یەکسەربڵاوەیان لێکرد، (ئیبنو عومەر) فەرمووی: کێ ئەمەی کردووە ؟(یان دایهێناوە)، لەعنەتی خوا لەو کەسەی، کە ئاوای کردووە، پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەعنەتی لەو کەسە کردووە، کە گیانلەبەربکاتە نیشانە و تیری تێبگرێت..

---

(١) (أو دجاجة) لە ریوایەتەکەی بوخاریدا هاتووە.

(٢) وشەی (یرمی) لە هیچ لە ریوایەتەکان نەمدۆزییەوە.

(٣) بوخاری (٥٥١٥)، موسلیم (١٩٥٨) لەفزەکەش هی ئەوە، هەروەها نەسائی (٤٤٤١، ٤٤٤٢، ٤٤٤٣) بەکورتی هێناویەتییەوە.

لەمەوە دەزانین، کە یاریی شیاو و ڕێپێدراو مەرجە، کە حەرامیی تێنەکەوتبێت، هەر لەم دەقەوە دەزانین، کە زۆرانیی گا (مصارعة الثيران) و هاوشێوەی، کە ئەوروپاییەکان دەیکەن حەرامە.[١]

- هەر (بوخاری و موسلیم و نەسائی) لە (خاتو عائیشە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە :کە فەرمووی: (وَكَانَ يَومَ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بالدَّرَقِ وَالْحِرَابِ)[٢].

واتە: جەژن بوو، کۆیلە ڕەشەکان ڕمبازییان بە ڕم و شمشێر دەکرد.

- (بوخاری و موسلیم و ئەبو داود) هەر لە (خاتو عائیشەوە - خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە فەرمووی: (كُنْتُ أَلْعَبُ بالبَنَاتِ عِنْدَ رَسولِ اللهِ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، قالَتْ: وَكَانَتْ تَأْتِينِي صَوَاحِبِي فَكُنَّ يَنْقَمِعْنَ من رَسولِ اللهِ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، قالَتْ: فَكانَ رَسولُ اللهِ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُسَرِّبُهُنَّ إلَيَّ فَيَلْعَبْنَ مَعِي)[٣].

واتە: خێزانی پێغەمبەر خوا بووم (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) یاریم بە بووکە پەڕۆینە دەکرد، دەستە کچانی هاوڕێم دەهاتنە لام، کە پێغەمبەری خوایان (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەبینی شەرمیان دەکرد! بەڵام پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پێی خۆشبوو کە دێن و گەمەم لەگەڵدا ئەکەن.

- لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: (قدِم رسولُ الله (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، من غزوةِ تبوكَ أو خيبرَ وفي سهوتِها سِترٌ، فهبَّتْ ريحٌ فكشفتْ ناحيةَ السِّتر، عن بناتٍ لعائشةَ لعبٍ، فقال: ما هذا يا عائشةُ؟ قالت: بناتي! ورأى بينهن فرسًا له جناحان من رِقاعٍ، فقال: ما هذا الذي أرى وسطهنَّ؟ قالت: فرسٌ، قال: وما هذا الذي عليه؟

(١) شەرعناسانی حیجاز فەتوایان لەسەر حەرامێتیی بۆکسێن (مولاکەمە) و هاوشێوەی دەرکردووە.
(٢) بوخاری (٩٥٠)، موسلیم (٨٩٢)، هەروەها نەسائی (١٥٩٤) بە کەمێك جیاوازییەوە.
(٣) بوخاری (٦١٣٠)، موسلیم (٢٤٤٠)، هەروەها ئەبو داود (٤٩٣١) بە کەمێك جیاوازییەوە.

قالت: جناحانِ، قال: فرسٌ له جَناحان؟ قالت: أما سمعتَ: أنَّ لسليمانَ خيلاً لها أجنحةٌ؟ قالت: فضحك حتى رأيتُ نواجذَه)[١].

واته: پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە غەزای (تەبوك) بوو، یان لە غەزای (خەیبەر)، کە تەشریفی هێنایەوە، هاتە ماڵی (خاتو عائیشە- خوای لێ ڕازی بێت)، کە پارچە قوماشێکی دابوو بەسەر یارییەکاندا، بایەك هاتە ژوورەوە و قوماشەکەی لادا، یارییەکانی (خاتو عائیشە) دەرکەوتن.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: عائیشە! ئەمە چییە ؟

عەرزم کرد: کچەکانمن، لە نێوانیاندا ئەسپێکی بینی، کە دوو باڵی هەبوو، کە لە چەرم دروستکرابوون.

فەرمووی: ئەدی ئەوەیان چییە، کە لە نێوانیاندایە؟

عەرزم کرد: ئەسپە.

فەرمووی: ئەدی ئەوانەی بەسەر پشتیەوەن چین؟

عەرزم کرد: دوو باڵەکانیانن.

فەرمووی: ئەسپە و باڵی هەیە؟!

عەرزم کرد: ئەدی مەگەر نەتبیستووە، کە سولەیمان (علیه السلام) ئەسپی هەبوو باڵیان هەبوو؟!

ئیتر وا پێکەنی، کە خرێکانی دەرکەوتن.

- لە وەسفی سوعبەتکردنی یاوەرانیشدا هاتووە: کە: (كانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَبَادَحُونَ بالبِّطِيخ، حتى إِذَا كَانَ الجدّ كَانُوا هُمُ الرِّجَالُ)[٢].

---

(١) ئەبو داود (٤٩٣٢).
(٢) صَحْيح الْأَدَبِ الْمُفْرَد (٢٠١).

واته: یاوەرانی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) شەڕیان بە توێکڵە شووتی (لە ناو خۆیاندا) دەکرد، کە دەشکەوتنە سەر جددێتی، پیاوی مەیدان بوون.

ب- گۆرانی و مۆسیقا:

ڕێگا زیاتر بە گۆرانی دراوە وەك لە مۆسیقا، ڕێگا بە هیچ ئامێرێکی مۆسیقا نەدراوە، جگە لە تەپڵی جەنگ و شمشاڵی شوان، ئەمیش لای هەندێك لە شەرعناسانە، ئەمما دەف بۆ جەژن و بۆنە و ئاهەنگ ڕێدراوە، بەڵام گۆرانی بەبێ مۆسیقا زۆرتر ڕێگای پێدراوە.(١)

گومانی تێدا نییە، کە ئوممەتی ئیسلامی خەڵکێکی جددی و خاوەن بەرپرسێتیی بانگەواز و بنیاتسازین، ئەمەش لەگەڵ کۆڕی گۆرانی و مۆسیقا و ئاهەنگدا زۆر یەك ناگرێتەوە، ئا ئەمەی لەم سەردەمەدا دەبینن، کە گۆرانی و مۆسیقا لە هەموو کات و شوێنێکدایە و، بووەتە پیشە و کاسبیی هەزاران کەس، ئەمە لایەقی ئوممەتێك نییە خۆی بۆ جددیات ساز بکات، ئەمە لایەقی کافران و کۆمەڵگە مائیعەکانیانە..

ئەمەش کۆمەڵێك دەق لەم بارەیەوە:

- ئەحمەد بە سەنەدی (سەحیح)ەوە لە (سائیبی کوڕی یەزید)ەوە (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە فەرمووی: (أنَّ امرأةً جاءتْ إلى رسولِ اللهِ

---

(١) نووسەر (رحمه الله) لە پەراوێزدا لێرەدا نووسیوێتی: (ئیبنو حەزم) بەکارهێنانی مۆسیقای زۆر بەرفراوان و گشتگیر کردووە، بەڵگەش دژی بۆچوونەکەیەتی، هەندێك لە شوێنکەوتوانی(ئیبنو حەزم) دەڵێن: گۆرانی و مۆسیقا وەکو یەکن، دەبێ سەیری کاریگەرێتییە سلبییەکەیان لەسەر تاك بکرێت، تا بزانرێت ئاسەواری خراپی دەبێت، یان نا؟

هەروەها ئەو کەش و دەۆخەی دروستی دەکەن، دەبێتە مایەی حوکمدانەکە ،نەك خودی ئامێرەکان، بەڵام ئەمە پێچەوانەی بۆچوونی جمهووری شەرعناسانە، لە هەموو سەردەمەکانیاندا.

(ﷺ)، فقال: يا عائشةُ، أتَعرِفينَ هذه؟ قالتْ: لا يا نبيَّ الله، فقال: هذه قَيْنَةُ بَني فُلان، تُحِبِّينَ أنْ تُغَنِّيَك؟ قالَتْ: نعَمْ، قال: فأعْطاها طَبَقًا، فغَنَّتْها، فقال النَّبيُّ (ﷺ): قد نفَخَ الشَّيطانُ في مَنخِرَيْها)(١).

واتە: ئافرەتێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ)، پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە (خاتو عائیشە)ی فەرموو: ئەم ئافرەتە دەناسیت؟

عەرزی کرد: نەخێر.

فەرمووی: ئەمە گۆرانیبێژی تیرەی فڵانە، حەز دەکەیت گۆرانیت بۆ بڵێت؟

(خاتوعائیشە- خوای لێ ڕازیێ بێت) فەرمووی: بەڵێ، ئیتر پێغەمبەری خوا (ﷺ) تەبەقێك خورمای دایە ئافرەتەکە و گۆرانی بۆ (خاتو عئیشە) وت، پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: شەیتان فووی بە کونە لوتیدا کردووە.

- (بوخاری و ئەبو داود و ترمزی) لە (ڕەبیعی کچی موعەوویز)ەوە (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕنەوە:کە فەرمووی:(جاء النَّبيُّ (ﷺ) حيث بُنِيَ عَلَيَّ، فدخل بيتي فَجَلَسَ علَى فِراشِي، فَجَعَلَ جُوَيْرِيات لَنَا يَضْرِبْنَ الدُّفَّ، ويَنْدُبْنَ مَن قُتِلَ من آبائِهنَّ يَومَ بَدْرٍ، إذْ قَالَتْ إحْدَاهُنَّ: فِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. قالَ لَهَا (ﷺ): دَعِي هَذِه وَقُولِي بالَّتِي كُنْتِ تَقُولِين)(٢).

واتە: ئەوکاتەی، کە بەبووکی گوازرامەوە، پێغەمبەری خوا (ﷺ) تەشریفی هێنایە ماڵمان و لەسەر پێخەفەکەم دانیشت، چەند کیژۆڵەیەکمان لە ماڵ بوو، دەفیان لێدەدا و شعر (سروود)یان دەخوێند، بەسەر باوك و کەسوکارەکانی

---

(١) ئەحمەد (١٥٧٢٠)، هەروەها نەسائی لە (السنن الكبرى) (٨٩٦٠) بە کورتی هێناویەتییەوە، ئەلبانی لە (السلسلة الصحيحة) (٣٢٨١) ئەفەرموێت: (إسناده صحيح على شرط الشيخين).

(٢) ئەم لەفزەی نووسەری ڕەحمەتی هێناویەتییەوە کەمێك جیاوازە لەو فەرموودانەی ڕیوایەت کراون: بوخاری (٤٠٠١) و (٥١٤٧)، ترمزی (١٠٩٠)، ئەبو داود (٤٩٢٢).

خۆیاندا هەڵدەدا، کە لە غەزای (بەدر)دا شەهیدبوون، یەکێکیان (بە دەم سرووودەکەیەوە) وتی: پێغەمبەرێکمان لەناودایە، کە دەزانێت سبەینێ چی ڕوودەدات!

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پێی فەرموو: ئەمەیان مەڵێ و، بچۆرەوە سەر ئەوانەی پێشتر، کە دەتوتن.

- (بوخاری و موسلیم و نەسائی) لە (خاتو عائیشە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە:کە فەرمووی: (دَخَلَ رَسولُ الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَعندي جَارِيَتَان، تُغَنِّيَان بغنَاء بُعَاث، فَاضْطَجَعَ علَى الفِرَاش، وَحَوَّلَ وَجْهَهُ، فَدَخَلَ أَبُو بَكْر فَانْتَهَرَني، وَقالَ: مِزْمَارُ الشَّيْطَان عنْدَ رَسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ فأقْبَلَ عليه رَسولُ الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَقالَ: دَعْهُمَا، فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزْتُهُمَا فَخَرَجَتَا، وَكانَ يَومَ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بالدَّرَقِ وَالْحِرَابِ)[1].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تەشریفی هێنایەماڵەوە، لەو کاتەدا دوو کەنیزەکم لابوو گۆرانیان دەوت، باسی شەڕی (بوعاث)یان دەهۆنییەوە، پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەسەر پێخەفەکەم ڕاکشا و ڕووی پاکی لەوان وەرگێڕا!

ئەبوبەکر (باوکی بەڕێزی خوا لێی ڕازی بێت) تەشریفی هێنا، سەرزەنشتی کردم، فەرمووی: چۆن شمشاڵی شەیتان لای پێغەمبەری خوایە (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟!

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ڕووی پاکی وەرگێڕا و بە (ئەبوبەکر)ی فەرموو: لێیان گەڕێ.

(خاتو عائیشە) ئەفەرموێت: کە (پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) یان ئەبو بەکر خوای لێ ڕازی بێت) لێیان بێئاگابوو، بە چاو ئاماژەم بۆ کردن، کە بەسە،

---

(١) بوخاری (٢٩٠٦)، موسلیم (٨٩٢)، هەروەها نەسائی (١٥٩٣) بە کەمێك جیاوازییەوە.

ئیتر هەردووكیان (كەنیزەكەكان) لەماڵیان چوونە دەرەوە.. ڕۆژی جەژن بوو.. لە مزگەوتیش قولە ڕەشەكان گەمەیان بە ڕم و شمشێر ئەكرد.

- (نەسائی) لە (عامری كوڕی سەعد)ەوە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە:كە فەرمووی: (دخَلتُ على قَرَظَةَ بنِ كعب، وأبي مَسعودٍ الأنصاريِّ في عُرسٍ، وإذا جَوارٍ يُغنِّينَ! فقُلتُ: أنتُما صاحِبا رسولِ الله (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، ومن أهلِ بدرٍ، يفعَلُ هذا عندَكُم. فقالَ: اجلِس إنْ شئتَ، فاسمَع معَنا، وإنْ شِئتَ اذهبْ، قَد رخَّصَ لنا في اللَّهوِ عندَ العُرسِ)(١).

واتە: چوومە لای (قەرەزەی كوڕی كەعب و ئەبو مەسعودی ئەنساری) لە زەماوەندێكدا بوون، دەبینم كەنیزەك گۆرانی دەچڕن، عەرزم كردن: خۆ ئێوە دوو یاوەری پێغەمبەری خوان (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و ئەهلی بەدرن و ئەمەشتان لا دەكرێت؟!

فەرموویان: دانیشە، حەزدەكەیت لەگەڵماندا گوێ بگرە، ئەگەر حەزیش ناكەیت بڕۆ، ئێمە مۆڵەتی ئەمەمان لە ئاهەنگدا پێدراوە.

- ترمزی لە (خاتو عائیشە - خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (أَعْلِنُوا هَذا النِّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي المَسَاجِدِ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالدُّفُوفِ)(٢).

واتە: مارەكردن (هاوسەرگیری) ڕابگەیەنن و، ئاهەنگی لە مزگەوت بۆ بگێڕن و دەفیشی تێدا لێدەن بۆی.

- (بوخاری) لە (خاتو عائیشەوە- خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە : كە

---

(١) نەسائی (٣٣٨٣)، شێخی ئەلبانی بە حەسەنی داناوە.

(٢) ترمزی (١٠٨٩)، بەیهەقی (١٥٠٩٥)، شێخی ئەلبانی لە (السلسلة الضعيفة) (٩٧٨) بە زەعیفی داناوە.

دەفەرمویێت: (أنَّها زَفَّت امْرَأَةً إلى رَجُلٍ مِنَ الأنْصارِ، فقالَ نَبيُّ اللَّهِ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يا عائِشَةُ، ما كانَ معكُمْ لَهْوٌ؟ فإنَّ الأنْصارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ)[١].

واتە: ئافرەتێك بە بووكی بۆ پیاوێكی ئەنصاری گواسترایەوە، پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: ئەرێ عائیشە، هیچتان لە (لەهوو تەپڵ و دەف و گۆرانی) لەگەڵدا نەبرد؟ خۆ خەڵكانی ئەنصاری حەزیان لە لەهووە.

- (محمدی كوڕی حاتەبی جومەحی - خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: كە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: (فصلُ ما بينَ الحلالِ والحرامِ الدُّفُّ والصَّوتُ)[٢].

واتە: ئەوەی حەڵاڵ لە حەرام جیادەكاتەوە: دەف و دەنگە [واتە: دەف و گۆرانی حەڵاڵن، باقیەكەی تریان نا، (والله أعلم)].

هەمان ڕیوایەت لای (نەسائی) ئەم زیادەشی لە دواوە هەیە: (في النكاح)[٣]، واتە: لە كاتی زەماوەندا.

- ڕیوایەتەكانی شیعر و (حەداء) وتنی یاوەران لە گەشت و ڕێكردنیاندا بەناوبانگ و زۆرن.. وەكو ئەوەی، كە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بە (ئەنجەشە- یاوەرە و پیاوە خوای لێ ڕازی بێت) لەو كاتەی، كە (حەداء)ی دەفەرموو، پێی فەرموو: (رُوَيْدَكَ سَوْقًا بالقَوَارِيرِ)[٤].

واتە: حەدائەكەت لەسەر خۆ بڵێ، لەبەر ئەو ئافرەتانەی لە گەڵماندان. (حەداء: گۆرانی بوو بۆ حوشترەكانیان دەوت لە كاتی گەشتكردنیاندا، وایان

(١) بوخاری (٥١٦٢).
(٢) ترمزی (١٠٨٨) لەفزەكەش هی ئەوە و ئەفەرمویێت: حەسەنە، شێخی ئەلبانیش بە حەسەنی داناوە.
(٣) ئەم زیادەیە لای هەر یەك لە نەسائی (٣٣٦٩) و ئیبنو ماجە (١٨٩٦) و ئەحمەد (١٥٤٥١) هاتووە.
(٤) بوخاری (٦١٤٩)، موسلیم (٢٣٢٣).

ڕاهێنابوون، کە ئەگەر حەدائیان خێرا بووتایە، حوشترەکانیش خێرا دەڕۆیشتن، لێرەشدا مەبەستی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ئەوەبوو: کە حەدائەکەت هێدی تر بڵێ، تا حوشترەکانیش بەکاوەخۆ بڕۆن، نەك خێرا).

(بوخاری) لە (موعەللەقاتـ)ـەکانی کاتی خۆیدا، ئەو ڕیوایەتەی لە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) هێناوە، کە دەفەرموێت: (لَيَكونَنَّ مِن أُمَّتي أقْوامٌ يَسْتَحِلُّونَ الحِرَ والحَرِيرَ والخَمْرَ والمَعازِفَ)[١].

واتە: زەمانیك بەسەر ئومەتەکەمدا دێت، کە کەسانی وایان تێدادەبێت، کە زینا و ئاوریشم و شەڕاب و موسیقا حەڵاڵ بکەن..

دیارە، کە مۆسیقا (کە بەکارهێنانی ئامێرەکانێتی) حەرام بووە، بۆیە دەفەرموێت: ئەوانە حەڵاڵی دەکەن، ئەمە بۆچوونی جمهووری شەرعناسانی ئوممەتە، کە مۆسیقا حەرامە..

ئەمما گۆرانی بێ مۆسیقا لە سنووری خۆیدا و لەکاتی خۆیدا، کە بۆنە و زەماوند و هاوشێوەیەتی شیاوە - هەر وەکو لە سەرەوە بینیت-، هەندێك لایەن و کۆمەڵی ئیسلامیی سەردەم، سروودیشیان خستوەتە ڕێزی شیاوەکانەوە، پێم وایە: دەشێت وەکو خوێی چێشت بەکاربێت.

جـ - جوانیی و واڵاپۆشی:

جوانیی و خۆڕازاندنەوەش، وەکو هەموو پێداویستییەکانی تری ژیان پێناسە و پۆلێنکردن و سنووری شیاوێتیی خۆی هەیە؛ هەموویان ڕێپیدراون بەو مەرجەی موسوڵمان ئەوەندە هۆگریان نەبێت پێیانەوە ئاڵوودە بێت، یان بیانکاتە پیشە، یان ئەوەندە سەرقاڵیان بێت، کەخواپەرستنەکانی و هۆشی قیامەتیان لاواز بێت..

---

(١) بوخاری (٥٥٩٠).

ناشێت پیاوەتی و جوامێریی پیاوان و، ژنێتیی و پارسەنگێتیی ئافرەتانی موسوڵمانی پێ بشێوێنێت، ناشێت بگاتە ڕادە و چۆنیەتییەك كە لە چۆنییەتی كافران بچێت، یان پۆشاك و جوانییەك بێت، كە سیما و سیفاتی كافرانی پێوە دیاربێت، جوانیی و واڵاپۆشی و خۆڕازاندنەوەی ژن و پیاوی موسوڵمان، دەبێت لە هی كافران جیاواز بێت، سنووری ئەمەش بەم شێوازانەیە:

١- پیاوی موسوڵمان شیاو نییە زێڕ و ئاوریشم بپۆشێت، هەردووكیان لە پیاوی موسوڵمان حەرامن، ناشێت مستیلەیەكی زێری لە پەنجە دابنێت، بەڵام مستیلەی زیو دەشێت، بەڵام ئەم دوو جۆرە (زێڕ و ئاوریشم) هەردووكیان بۆ ئافرەتی موسوڵمان جائیزن بیانپۆشێت، چونكە مایەی زێدە جوانیی و ڕازاوەیین، كە لایەق بە ئافرەتە.. ئافرەت و پیاوی موسوڵمان، ناشێت پۆشاكی ئەهلی كوفر بپۆشن، یان پۆشاكێك، كە دروشمی كوفر و كافرانی پێوەبێت، یان پۆشاكێك، كە سیمای شانازی و خۆ پێوەدانە.. (كە دەوترێت :پۆشاك، بێگومان پێڵاویش دەگرێتەوە).

- (ئەبو داود و نەسائی) لە سەیدنا (عەلی)یەوە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە: كە فەرمووی: (رأيتُ رسولَ اللهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أخَذَ حريرًا فجعَلَهُ في يَمينِه، وذَهبًا فجَعَلَهُ في شِمالِه، ثم قال: إنَّ هذينِ حرامٌ على ذُكورِ أُمَّتي)[١].

واتە: پێغەمبەری خوام (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بینی، پارچەیەك ئاوریشمی هەڵگرت و خستیە دەستی ڕاستی، پارچە زێڕێكیشی هەڵگرت و خستییە دەستی چەپی، پاشان فەرمووی: ئەم دوانە بۆ هەموو ئەندامە نێرینەكانی ئوممەتەكەی من حەرامن.

(١) ئەبو داود (٤٠٥٧)، نەسائی (٥١٤٤)، هەروەها ئەحمەد (٨٠٧) و لەفزەكەش هی ئەوە، شێخی ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.

- هەر شەشیان، جگە لە (مالیك) گێڕاویانەتەوە: کە سەیدنا (عومەر - خوای لێ ڕازی بێت) نامەیەکی بۆ فەرماندەی سوپای موسوڵمانان نارد، کە تێیدا نووسیبووی: (وإيَّاكُمْ وَالتَّنَعُّمَ، وَزِيَّ أَهْلِ الشِّرْكِ، وَلَبُوسَ الحَرِيرَ، فإِنَّ رَسولَ اللهِ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) نَهَى عن لَبُوسِ الحَرِيرِ، قالَ: إلَّا هَكَذَا، وَرَفَعَ لَنَا رَسولُ اللهِ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) إصْبَعَيْهِ الوُسْطَى وَالسَّبَّابَةَ وَضَمَّهُمَا)[١].

واتە: هۆشداربن لەوەی نەکەونە ناز و نیعمەتەوە، پۆشاکی ئەهلی شیرك لەبەر نەکەن، هەروەها ئاوریشم نەپۆشن، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) ڕێگریی لە پۆشاکی ئاوریشم کرد، دوو پەنجەی پیرۆزی شایەتومان و ناوەندی جووتکرد و بەرزی کردنەوە و فەرمووی: مەگەر بەقەدەر ئەوەندە بن.

- (بوخاری و موسلیم و ئەبو داود و نەسائی) لە (ئیبنو عومەر)ەوە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە: کە فەرمووی: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (مَن جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إلَيْهِ يَومَ القِيَامَةِ، قالَ أَبُو بَكْرٍ: يا رَسُولَ اللَّهِ، إنَّ إزَارِي[٢] يَسْتَرْخِي، إلَّا أَنْ أَتَعَاهَدَ ذلكَ منه؟ فَقالَ النبيُّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ): لَسْتَ مِمَّنْ يَصْنَعُهُ خُيَلَاءَ)[٣]ز

واتە: هەر کەسێك پۆشاکەکەی ئەوەندە درێژ بکات، کە لە ئەرز بخشێت، وەکو نیشانەی شانازیی و لووتبەرزیی بەدوای خۆیدا بکێشێت؛ خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا لاناکات بەلایەوە و نایڕوانێتی!

---

(١) موسلیم (٢٠٦٩) و لەفزەکەش هی ئەوە، هەروەها بوخاری (٥٨٢٩) و ئەبو داود (٤٠٤٢) و ئیبنو ماجە (٢٨٢٠) و ئەحمەد (٩٢) بە کەمێك جیاوازییەوە.

(٢) لە هەموو ریوایەتەکان بەم لەفزە هاتووە: (إنَّ أَحَدَ شِقَّيْ إزَارِي).

(٣) بوخاری (٥٧٨٤) و لەفزەکەش هی ئەوە، هەروەها موسلیم (٢٠٨٥) و ئەبو داود (٤٠٨٥) و نەسائی (٥٣٣٥) بە کەمێك جیاوازی هێناویانەتەوە.

(ئەبوبەكر) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ! من عەباكەم وایە، كە ئەگەر هۆشم لێی نەبێت و نەیگرم، شۆڕ دەبێتەوە.

فەرمووی: تۆ لەوانە نیت، كە بۆ شانازی و لووتبەرزیی پۆشاكت درێژ بكەیت.

- (ئەبو داود) لە (خاتو عائیشە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە :كەپرسیاریان لێكرد: (هَلْ تَلْبَسُ المَرْأَةُ النَّعْلَ؟ فَقَالَتْ: قَدْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الرَّجُلَةَ من النِّسَاءِ)[١].

واتە: ئایە ئافرەت دەشێت چەكمە (پێڵاوی پیاوانە) لە پێ بكات؟ فەرمووی: پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەعنەتی كردووە لەو ئافرەتانەی خۆ بە پیاوان دەچوێنن.

- (ئەبو داود) لە (ئەبو هورەیرە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: كە فەرمووی: (لعن رسولُ اللهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الرَّجلَ يَلبَسُ لُبسةَ المرأةِ، والمرأةُ تلبَسُ لُبسةَ الرَّجلِ)[٢].

واتە:پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەعنەتی لەو پیاوانە كردووە، كە پۆشاكی ئافرەتانە دەپۆشن، هەروەها لەو ئافرەتانەی، كە پۆشاكی پیاوانە دەپۆشن!

- (موسلیم و نەسائی و ئەبو داود)لە (عبداللەی كوڕی عەمر)ەوە (خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕنەوە:كە فەرمووی:(رَأَى النَّبيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَيَّ ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرَيْنِ، فَقالَ: أَأُمُّكَ أَمَرَتْكَ بهذا؟ قُلتُ: أَغْسِلُهُمَا؟ قالَ: بَلْ أَحْرِقْهُمَا)[٣].

---

(١) ئەبو داود (٤٠٩٩)، ئەلبانی بە سەحیحی داناوە.

(٢) ئەبو داود (٤٠٩٨) و نەسائی لە (السنن الكبرى) (٩٢٥٣)، هەروەها ئیبنو ماجە (١٩٠٣) و (ئەحمەد (٨٣٠٩) بە كەمێك جیاوازییەوە، ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.

(٣) موسلیم (٢٠٧٧)، هەروەها نەسائی (٥٣١٦) و ئەبو داود (٤٠٦٨) بە كەمێك جیاوازییەوە.

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دوو پارچە پۆشاکی ڕەنگ کراوی زەردی تۆخی لەبەرمدا بینی، فەرمووی: ئەوە دایکت پێی وتوویت بیانپۆشیت؟

عەرزم کرد: ئەی پێغەمبەری خودا! بیان شۆمەوە (تا ڕەنگەکەیان بڕوات)؟

فەرمووی: ببیانسوتێنە!

لە ریوایەتێکی تردا زیادەیەکی بە دوادا هاتووە دەفەرموێ: (هَذِهِ ثِيَابُ الكُفَّارِ فَلاَ تَلْبِسْهُمَا).

واتە: ئەمە پۆشاکی کافرانە مەیانپۆشە.

- هەر شەشیان جگە لە (مالیك)، گێڕاویانەتەوە: (خَرَجَ رَسُولُ اللَّه (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) وَقَد اتَّخَذَ حَلْقَةً مِنْ فِضَّةٍ، فَقَالَ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَصُوغَ عَلَيْهِ فَلْيَفْعَلْ، وَلاَ تَنْقُشُوا عَلَى نَقْشِهِ)(١).

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) هاتە دەرەوە، مستیلەیەکی لە پەنجە دابوو، کە لە زیو دروستکرابوو، فەرمووی: هەر کەسێك دەیەوێت وەکو ئەم مستیلەیە دروست بکات، با دروستی بکات، بەڵام با نەخشەکەی وەکو نەخشی مستیلەکەی من نەبێت (کە تێیدا نووسرابوو: محمد رسول الله).

ئیسلام نەشیفەرمووە، ئەگەر دەوڵەمەند بوون پۆشاکی داماوانەتان لەبەردا بێت، یان سوود لە دارایی و ماڵ و سامانەکانتان نەکەن.

- (نەسائی) لە (ئەبولئەحوەص)ەوە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (أتيت النبيَّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) وَعَليَّ ثَوْبُ دُون، فَقَالَ لي: أَلَكَ مَالٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: منْ أَيِّ الْمَال، قُلْتُ: منْ كُلِّ المَال قَدْ أَعْطَانيَ اللَّهُ تَعَالَى منَ الإبل وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالرَّقِيق، قَالَ: فَإِذَا أَتَاكَ اللَّهُ مَالاً فَلْيُرَ عَلَيكَ أَثَرُ نِعْمَةَ اللَّهِ وَكَرَامَته)(٢).

---

(١) نەسائی (٥٢٠٧) و لەفزەکەش هی ئەوە، هەروەها بوخاری (٥٨٧٤) و موسلیم (٢٠٩٢) و ترمزی (١٧٤٥) و ئیبنو ماجە (٣٦٤٠) و ئەحمەد (١١٩٨، ١٢٦٤٧، ١٤٠٩١) بە لەفزی جیاواز ریوایەتیان کردووە.

(٢) نەسائی (٥٢٢٤)، هەروەها ئەبو داود (٤٠٦٣) بە کەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانیش بە ←

واتە: هاتمە خزمەتی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، پۆشاكێكی باشم لەبەردا نەبووز

فەرمووی: ماڵ و سامانت هەیە؟

عەرزم كرد: بەڵێ.

فەرمووی: لە چ جۆرە سامانێكە؟

عەرزم كرد: لە هەموو جۆرە سامانێك، خوای گەورە پێی بەخشیوم لە: حوشتر و مانگا و مەڕومالآت و كۆیلە!

فەرمووی: ئەگەر خوای گەورە ماڵ و سامانی پێبەخشیت، با ئاسەواری نیعمەت و ڕێزەكەشیت پێوە ببینێت.

- (تەبەڕانی) لە (المعجم الكبير)دا لە (ئیبنو سیرین)ەوە دەگێڕێتەوە، كە (تەمیمی داری- خوای لێ ڕازی بێت) عەبایەكی بە هەزار كڕی و نوێژیشی پێوە دەكرد.

- (ئەبو داود) دەگێڕێتەوە: كە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (إِنَّكُم قَادِمُونَ عَلَى إِخْوَانِكُم، فَأَصْلِحُوا رِحَالَكُم، وَأَحْسِنُوا لِبَاسَكُم، حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُم شَامَةٌ فِي النَّاسِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ)[1]، واتە: ئێوە بەرەو براكانی خۆتان ئەچن، كاروباری خۆتان ڕێكبخەن و پۆشاكی جوان لەبەر بكەن، تاكو لەناو خەڵكی –بە جوانترین شێوە- دەركەون، چونكە خوای گەورە بە پیسی و پۆخڵی و ناڕێكی ڕازی نییە و خۆشی ناوێت.

- سەعیدی كوڕی موسەییب دەگێڕێتەوە پێغەمبەر خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)

سەحیحی داناوە.

(١) ئەبو داود (٤٠٨٩)، ئەلبانی لە (ضعيف الجامع) (٢٠٣٩) بە زەعیفی داناوە، بەڵام ئیبنو حەجەری عەسقەلانی لە (الأمالي المطلقة) (٣٥) ئەفەرموێت (حسن)ە.

فەرمووی: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ، فنَظِّفُوا أَفْنِيَتَكُم، وَلَا تَشَبَّهُوا باليَهُودِ)[1].

واتە: خوای گەورە جوانە و جوانیی خۆشدەوێت، پاكە و خاوێنیی حەز لێیە، ڕێزدارە و ڕێزداری خۆشدەوێت، سەخییە و سەخاوەتی خۆشدەوێت، دەی سا پێش ماڵتان خاوێن ڕابگرن و، خۆ بە جوولەكە مەچوێنن!

ئافرەتی موسوڵمان بۆی نییە لە كاتی چوونەدەرەوەیدا لە ماڵ، بۆنی خۆش بەكاربهێنێت:

- خاوەنی (السنن)ەكان لە (ئەبو موسای ئەشعەری)یەوە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: (كُلُّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ، وَالْمَرْأَةُ إِذَا اسْتَعْطَرَتْ فَمَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِيَ كَذَا وَكَذَا، يَعْنِي: زَانِيَةً)[2].

واتە: هەموو چاوێك زیناكارە، هەر ئافرەتێك بۆنی خۆشی لەخۆیدا و، بەلای كۆڕێكی پیاواندا تێپەڕی، ئەوە ئاوایە و ئاوایە، واتە: زیناكارە.

٢- سیفەتی پۆشاكیش بۆ ئافرەت و پیاو دەبێت وابێت، كە (عەورەت) داپۆشێت، بۆیە ناشێت مرۆڤی موسوڵمان پۆشاكێكی تەسك و تەنگ، یان تەنك، یان كورت بپۆشێت، كە بەشێك لە عەورەتی لێوە دەربكەوێت..

عەورەتی پیاو: مەسافەی نێوان ناوك و كەڵكەی ئەژنوكانێتی، هەندێك لە شەرعناسان دەفەرموون: ئەژنوش عەورەتە دەبێت داپۆشرێت.

جەستەی ئافرەت هەمووی عەورەتە و، ناشێت لای غەیری مەحرەمەكانی دەربكەوێت.[3]

---

(١) ترمزی (٢٧٩٩) و ئەفەرموێت (غريب)ە، ئەلبانیش لە (ضعيف الجامع) (١٦١٦) بە زەعیفی داناوە.
(٢) ئەبو داود (٤١٧٣) و نەسائی (٥١٢٦)، هەروەها ترمزی (٢٧٨٦) و لەفزەكەش هی ئەوە و ئەفەرموێت (حسن صحيح).
(٣) كەمینەیەك لە شەرعناسانی مەزهەبی حەنەفی و حەنبەلییەكان دەفەرموون: هەموو بەدەنی ←

مەسافەی عەورەتی ئافرەتی سەربەست، جیاوازە لە مەسافەی عەورەتی كەنیزەك، چونكە هەریەكەیان ئەركێكی جیاواز لە ئەركی ئەوی تری هەیە.

هەندێك لە شەرعناسان ڕێیان بە دەرستخستنی دوو دەستی ئافرەت داوە، مادام مەترسی (فیتنە)ی لێوە نایەت، هەروەها حاڵەتی تری تایبەتیش هەیە، كە عەورەتی تیادا نیشان دەدرێت.. تەفسیلی ئەمانە وا لە كتێبە فقهییەكاندایە.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (الفَخِذُ عَورةٌ)[1]، واتە: ڕان لە عەورەتە.

- (بوخاری و ئەبو داود) لە (خاتو عائیشە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە :كە فەرمووی: (يَرْحَمُ اللَّهُ نِسَاءَ الْمُهَاجِرَاتِ الأُوَلَ؛ لَمَّا أنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّۖ ﴾ النور: ٣١، شَقَّقْنَ أَكْنَفَ مُرُوطَهُنَّ فَاخْتَمَرْنَ بهَا)[2].

واتە: ڕەحمەتی خوا لە ئافرەتانی كۆچبەری سەرەتا بێت، كاتێ ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّۖ ﴾ النور: ٣١، لە دامێنی جلەكانیان پارچەیان لێكردەوە و ڕوخساریان پێ داپۆشی.

ئافرەت عەورەتە، بەڵام بەڵگەیان نییە و ئەوی كردوویانە بە بەڵگە زەعیفن، چونكە داپۆشینی ڕووو و دەستەكان لە حەجكردنیشدا نابێت داپۆشرێت..

شێخی ئەلبانی (رحمە اللە) هەموو بەڵگەی ئەو شەرعناسانەی هێناوەتەوە و سەلماندوێتی، كە زەعیفن و توندیش بەرپەرجی شەرعناسانی حیجازی دایەوە، كە ڕەخنەیان لە فەتواكەی گرت، كە فەرمووی: داپۆشینی ڕووی ئافرەت فەرز نییە..

پاشان كتێبێكی لەسەر نووسی بە ناوی :(الرد المفحم) كە زیاتر بۆچوونی جمهوری شەرعناسان سەردەخات ،كە داپۆشینی دەست و دەموچاو فەرز نییە.

(١) بوخاری لە (التاريخ الكبير) (٢١٦/٦) بە مورسەلی گێڕاویەتییەوە، هەروەها ترمزی (٢٧٩٦) و ئەفەرموێت: (حسن غريب من هذا الوجه)، بەیهەقیش لە (السنن الكبرى) (٢٢٨/٢) هێناویەتییەوە و ئەفەرموێت: (صحيح يحتج به)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الجامع) (٤٢٨٠) بە سەحیحی داناوە.

(٢) بوخاری (٤٧٥٨)، ئەبو داود (٤١٠٢).

(ئیبنو حەجەری ئەسقەلانی) دەفەرموێت: (فاختمرن به: أي غطين وجوههن)، واتە: (فاختمرن به، واتە: ڕوخساریان پێی داپۆشی).

- (ئەبو داود) لە (خاتو ئوم سەلەمە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە فەرمووی: (لَمَّا نزلت: ﴿ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّ ﴾ الأحزاب: ٥٩، خرجَ نساءُ الأنصارِ كأنَّ علَى رؤوسِهِنَّ الغِربانَ منَ الأَكْسِيَةِ)[١].

واتە: کە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: {با بە سەرپۆشەکانیان سنگیان داپۆشن و لکی سەرپۆشەکانیان بەسەر سنگیاندا بێتە خوارەوە، نەك بەسەر پشتیاندا وەکو ئافرەتانی جاهلییەت}، ئافرەتانی ئەنسار، کە لە ماڵ هاتنە دەرێ، دەتوت قەلەپاچکەیان بەسەرەوە نیشتووەتەوە، لەبەر سەرپۆشەکانیان.

- (موسلیم و ترمزی) لە (ئەبو سەعید)ەوە (خوای لێ ڕازی بێت) گێڕاویانەتەوە، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: (لا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إلى عَوْرَةِ الرَّجُلِ، ولا المَرْأَةُ إلى عَوْرَةِ المَرْأَةِ، ولا يُفْضِي الرَّجُلُ إلى الرَّجُلِ في ثَوْبٍ واحِدٍ، ولا تُفْضِي المَرْأَةُ إلى المَرْأَةِ في الثَّوْبِ الواحِدِ)[٢].

واتە: نەکا پیاو تەماشای عەورەتی پیاو بکات، هەروەها ئافرەت تەماشای عەورەتی ئافرەت بکات، ناشێت پیاوێك لەگەڵ پیاوێکی تر دا بچێتە ژێر یەك داپۆشەوە، هەروەها ناشێت ئافرەتێك بچێتە ژێر داپۆشێکی ئافرەتانی ترەوە. (ناشێت دوو پیاو لەژێر لیفەیەکدا بن، یان دوو ئافرەت لەژێر لیفە، یان بەتانییەکدابن).

- (ئەبو داود و نەسائی) لە (بوهزی کوڕی حەکیم)ەوە لە باوکییەوە لە باپیرییەوە (خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕنەوە: کە فەرمووی: (قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ،

(١) ئەبو داود (٤١٠١)، شێخی ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.
(٢) موسلیم (٣٣٨)، ترمزی (٢٧٩٣).

عَوْرَاتُنَا، مَا نَأْتِي مِنْهَا وَمَا نَذَرُ؟ قَالَ: احْفَظْ عَوْرَتَكَ إِلَّا مِنْ زَوْجَتِكَ، أَوْ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُكَ. فَقَالَ: الرَّجُلُ يَكُونُ مَعَ الرَّجُلِ؟ قَالَ: إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ لَا يَرَاهَا أَحَدٌ فَافْعَلْ. قُلْتُ: وَالرَّجُلُ يَكُونُ خَالِيًا؟ قَالَ: فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْيَا مِنْهُ)[1].

واتە: عەرزی پێغەمبەری خوام کرد (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، کە کوێمان عەورەتە، تا دایپۆشین و کوێمان لێی گەڕێین و لە کێ؟

فەرمووی: عەورەتت لای هەموو کەسێك دابپۆشە، جگە لە ژنەکەت و کەنیزەکەکەت، عەرزم کرد ئەدی ئەی پێغەمبەری خوا! کاتێك پیاو لەگەڵ پیاودا دەبێت چی؟

فەرمووی: ئەگەر توانیت دایپۆشیت، تا کەس نەیبینێت بیکەز

عەرزم کرد: ئەدی پیاو، ئەگەر بە تەنها هەر خۆی بێت؟

فەرمووی: خوای گەورە شایانترە شەرمی لێ بکرێت، وەك لە خەڵکی.

٣- لەو جوانییانەی ڕێیان پێنەدراوە بەکاربهێنرێن ئەمانەن، کە دەقێك دەیانگرێتەوە:

- هەر شەشیان لە(خاتو عائیشە)وە (خوای لێ ڕازی بێت) گێڕاویانەتەوە: (أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَلَمَّا رَآهَا رَسولُ اللَّه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَامَ على البَابِ، فَلَمْ يَدْخُلْهُ، فَعَرَفْتُ في وجْهِه الكَرَاهيةَ، فَقُلتُ: يا رَسولَ اللَّه، أتُوبُ إلى اللَّه وإلَى رَسوله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، مَاذَا أذْنَبْتُ؟ فَقالَ رَسولُ اللَّه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): ما بَالُ هذه النُّمْرُقَةِ؟ قُلتُ: اشْتَرَيْتُهَا لكَ لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وتَوَسَّدَهَا، فَقالَ رَسولُ اللَّه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إنَّ أصْحَابَ هذه الصُّوَرِ يَومَ القِيَامَةِ يُعَذَّبُونَ، فيُقَالُ لهمْ: أحْيُوا ما خَلَقْتُمْ، وقالَ: إنَّ البَيْتَ الَّذي فيه الصُّوَرُ لا تَدْخُلُهُ المَلَائِكَةُ)[2].

---

(١) ئەبو داود (٤٠١٧)، ترمزی (٢٧٦٩)، نەسائی لە (السنن الكبرى) (٨٩٧٢)، ئیبنو ماجە (١٩٢٠).

(٢) بوخاری (٢١٠٥)، موسلیم (٢١٠٧)، مالیك (٢٧٧٣)، هەروەها ئەبو داود (٤١٥٣) و نەسائی ←

واتە: فەرشێکی دیواری کڕیبوو، کە وێنەی تێدا کێشرابوو، کاتێك پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) تەشریفی هێنایەوە و دیتی، هەر لە دەرگاکەوە وەستا و تەشریفی نەهێنایە ژووریّ!

(خاتو عائیشە) دەفەرمووێ: بە ڕووی پاکیدا زانیم، کە شتێکی پێ ناخۆش بووە، عەرزم کرد: ئەی پێغەمبەری خوا ! پەشیمانم لە هەر گوناحێك، کە کردبێتم، دەگەڕێمەوە لای خوا و پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لێی.

فەرمووی: ئەو فەرشە چییە؟ (و بۆچی لێرەیە؟)

عەرزم کرد: بۆ جەنابتم کڕیوە، تا لەسەری دابنیشیت و بیخەیتە ژێر ئانیشکت، فەرمووی: ئەوانەی ئەم وێنەیان کێشاوە، لە ڕۆژی دوایدا سزا دەدرێن، پێیان دەوترێت: دەی سا ئەوەی خەلقتان کردووە ڕۆحی بکەن بە بەردا، هەروەها فەرمووی: ئەو ماڵەی وێنەی تێدایە، فریشتەی ناچێتە ناو.

- لە ڕیوایەتێکی تریدا: (حَشَوْتُ للنبيِّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) وِسَادَةً فِيهَا تمَاثِيلُ كَأَنَّهَا نمْرُقَةٌ، فَجَاءَ فَقَامَ بينَ البَابَيْنِ وجَعَلَ يَتَغَيَّرُ وجْهُهُ، فَقُلتُ: ما لَنَا يا رَسولَ اللَّه؟ قَالَ: ما بَالُ هذه الوِسَادَة؟ قُلتُ: وِسَادَةٌ جَعَلْتُهَا لكَ لِتَضْطَجِعَ عَلَيْهَا، قَالَ: أما عَلِمْتِ أنَّ المَلَائِكَةَ لا تَدْخُلُ بَيْتًا فيه صُورَةٌ)[1].

واتە: دۆشکەڵەیەکم بۆ پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) سازکرد، کە وێنەی تێدا کێشرابوو(وەکو فەرشی دیوار بوو)، تەشریفی هێنایەوە، بەڵام لە نێوان هەردوو دەرگاکاندا وەستاو و، ڕەنگی ڕووی گۆڕا!

عەرزم کرد: ئەی پێغەمبەری خوا ! چی بووە؟

چیمان کردووە؟

(٥٣٦٢) و ئیبنو ماجە (٢١٥١) بە کورتی هێناویانەتەوە.

(١) بوخاری (٣٢٢٤)، موسلیم (٢١٠٧).

فەرمووی: ئەو دۆشەكەڵەیە چییە؟

عەرزم كرد دۆشەكەڵەیەكە بۆ جەنابتم درووستكردووە، تا لەسەری ڕابكشێیت.

فەرمووی: مەگەر نازانیت، كە فریشتە ناچێتەماڵێكەوە، كە وێنەی تێدابێت؟!

- لە ڕیوایەتێكی تردا زیادەیەكی بەدوادا هاتووە، كە(خاتو عائیشە) (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی: (فَأَخَذْتُهُ فَجَعَلْتُهُ مِرْفَقَتَيْنِ فَكَانَ يَرْتَفِقُ بِهِمَا فِي الْبَيْتِ)[1].

واتە: دوایی كردم بە دوو بالیف، كە ئانیشكی دەخستە سەر، هەر لە ماڵەكەدا.

- لە ڕیوایەتی تریشدا زیاتر ڕوون دەبێتەوە :كە فەرشی دیوار بووە و هەڵواسینی جائیز نەبووە، بەڵام، كە كردوییێتی بە بالیف (سەرین، پشتی) بەكاریان هێناوە.

دەفەرموێ: (قَدِمَ رَسولُ اللهِ (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) من سَفَرٍ، وَقَدْ سَتَّرْتُ علَى بَابِي دُرْنُوكًا فيه الخَيْلُ ذَوَاتُ الأجْنِحَةِ، فأمَرَنِي فَنَزَعْتُهُ)[2].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) تەشریفی لە سەفەرێك هێنایەوە، منیش پەردەیەكی ئەستوورم بە دەرگای ژوورەكەمدا هەڵواسی بوو، كە وێنەی ئەسپی باڵداری تێدا بوو، فەرمانی پێدام: كە لێی بكەمەوە و لایبدەم.

- لە ڕیوایەتێكی تریشدا: (فَأَخَذْتُ نَمَطًا فَسَتَرْتُهُ عَلَى الْبَابِ، فَلَمَّا قَدِمَ، فَرَأَى النَّمَطَ عَرَفْتُ الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِهِ، فَجَذَبَهُ حَتَّى هَتَكَهُ، أَوْ قَطَعَهُ، وَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ

(١) موسلیم (٢١٠٧).
(٢) هەمان سەرچاوەی پێشوو.

يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُوَ الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ. قَالَتْ: فَقَطَعْنَا مِنْهُ وِسَادَتَيْنِ، وَحَشَوْتُهُمَا لِيفًا، فَلَمْ يَعِبْ ذَلِكَ عَلَيَّ)(١).

واتە: پەردەیەکم بە دەرگای ژوورەکەدا هەڵواسی بوو (کە وێنەی تێدا بوو)، کە تەشریفی هێنایەوە، لە ڕەنگ و ڕووی پاکیدا زانیم، کە پێی ناخۆشە، ئیتر خۆی ڕایکێشا و لێی کردەوە، یان دوو لەتی کرد.

فەرمووی: خوای گەورە فەرمانی پێنەداوین بەرد و قوڕ داپۆشین.

(خاتو عائیشە)دەفەرمویێت: ئیتر پارچە پارچەمان کرد و، دوو بەرگە پشتیمان لێ درووستکرد و، بە پوش پڕمان کردن.. ئیتر ڕەخنەی لێنەگرتین (و قبوڵی بوو).

- لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرمویێ: (قَالَ انزِعيهِ فَإِنَّهُ يَذْكُرُنِي بِالدُّنْيَا)، واتە: فەرمووی: لێی بکەرەوە، ئەمە دونیام دەخاتە یاد (یان هۆشم دەخاتە سەر دونیا).

- (بوخاری و موسلیم و نەسائی) لە (خاتو عائیشە)وە (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێنەوە: کە فەرمووی: (لَمَّا اشْتَكَى النبيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ذَكَرَتْ بَعْضُ نِسَائِهِ كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِأَرْضِ الحَبَشَةِ يُقَالُ لَهَا: مَارِيَةُ، وكَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ، وأُمّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنْهما أتَتَا أرْضَ الحَبَشَةِ، فَذَكَرَتَا مِن حُسْنِهَا وتَصَاوِيرَ فِيهَا(٢)، فَرَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: أُولَئِكِ إذَا مَاتَ منهمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ بَنَوْا علَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، ثُمَّ صَوَّرُوا فيه تِلكَ الصُّورَةَ أُولَئِكِ شِرَارُ الخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ)(٣).

واتە: کاتێك پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نەخۆش بوو، یەکێك لە خێزانەکانی باسی کڵێسایەکی کرد، کە لە(حەبەشە) بینیبوویان پێی دەوترا:

(١) هەمان سەرچاوەی پێشوو.

(٢) ئێستا کڵێسای جیهان هەیە، کە بووە بە مۆزەخانە و گەشتیاران بۆ دیتنی دەچنە ناوی، بەمەش لەوە دەرچوون کە بۆیان دروستکراون، پێغەمبەری خواش (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەرهەڵستیی لەوە کردووە، کە مزگەوتەکانی ئێمەش وای لێ بەسەربێت، تا لەوە دەرنەچێت کە بۆی دروستکراوە، ئیتر پیاوچاك و لادەر و موسوڵمان و کافر بچێتە ناوی. (نووسەر)

(٣) بوخاری (١٣٤١)، هەروەها موسلیم (٥٢٨) و نەسائی (٧٠٤) بە کەمێك جیاوازییەوە.

(کڵێسای مارییە) -خاتو ئوم سەلەمە و خاتو ئوم حەبیبە هەردووکیان چووبوونە وڵاتی حەبەشە-، هەردووکیان باسی جوانیی و وێنە و پەیکەرەکانی ناو کڵێسایان کرد.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) سەری بەرزی بڵند کردوو و فەرمووی: ئەوانە عادەتیانبوو، کە پیاوچاکێکیان لێ دەمرد، سەر گۆڕەکەیان دەکردە پەرستگا، ئینجا ئەو وێنە و پەیکەرانەیان لەناودا دروست دەکرد، ئەوانە خراپترین کەسن، کە خوا خەلقی کردبن.

- (بوخاری و ئەبو داود) لە (ئیبنو عومەر)ەوە (خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕنەوە: کە فەرمووی: (أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) أَتَى بَيْتَ فَاطِمَةَ فَوَجَدَ عَلَى بَابِهَا سِتْرًا مُوشِيًا فَلَمْ يَدْخُلْ، فَجَاءَ عَلِيٌّ فَرَآهَا مُهْتَمَّةٌ فَأَخْبَرَتْهُ، فَأَتَاهُ عَلِيٌّ فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ وَقَالَ: قَدِ اشْتَدَّ عَلَيْهَا فَقَالَ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ): مَا لَنَا وَلِلدُّنْيَا وَمَا أَنَا وَالرَّقْمُ؟ فَذَهَبَ إِلَى فَاطِمَةَ فَأَخْبَرَهَا، فَرَدَتْهُ إِلَيْهِ تَقُولُ: فَمَا تَأْمُرُهَا بِهِ فِيهِ؟ قَالَ: تُرسلين بِهِ إِلَى أَهْلِ حَاجَةٍ)[1].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) تەشریفی هێنا بۆ ماڵی (خاتو فاتیمە - خوای لێ ڕازی بێت)، بەڵام بینیی پەردەیەکی وێنەداریان کردووە بە پەردە و، بە دەرگاکەیانەوە هەڵواسراوە، جەنابی (علیە السلام) تەشریفی نەبردە ژوورەوە!

پاشان سەیدنا عەلی (خوای لێ ڕازی بێت) هاتەوە ماڵ، بینیی (خاتو فاتیمە) خەمبارە، کە بە سەیدنا عەلیی فەرموو: بۆچی خەمبارە و هەواڵی تەشریف هێنانی پێغەمبەری خوای (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بۆ گێڕایەوە، سەیدنا علی چووە خزمەت پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و عەرزی کرد: کە تەشریف نەبردنە ژوورەکە، فاتیمە خانی زۆر خەمبار کردووە!

---

(١) ئەم فەرموودەیەم بەم لەفزە لە هیچ شوێنێك نەدۆزییەوە، ئەوەی هەیە لای بوخاری (٢٦١٣) و ئەبو داود (٤١٤٩) بە کەمێك جیاوازییەوە هاتووە.

ئینجا پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: ئەی ئاخر من و دونیا؟!

من و فەرشی وێنە نەخشاوی دیوار؟!

ئیتر سەیدنا (عەلی)گەڕایەوە ماڵەوە و (خاتو فاتیمە)ی ئاگادارکردەوە، کە بۆچی وا ڕوویدا؟

(خاتو فاتیمە)سەیدنا عەلی ناردەوە خزمەت پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، کە فەرمانت بە چییە؟

چی لێ بکەین؟

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: بینێرە بۆ کەسێك، کە پێویستی پێی بێت.

❖ هەروەها بۆ ئێمەی موسوڵمان جائیز نییە، لە دەفری زێڕ و زیودا بخۆین و بخۆینەوە..

- (مالیك و بوخاری و موسلیم) لە (خاتو ئوم سەلەمەوە- خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (إِنَّ الَّذِي يَأْكُلُ وَيَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ)(١).

واتە: ئەو کەسەی لە دەفر (قاپ)ی زیودا دەخوات و دەخواتەوە، حەتمەن ئاگری دوزەخی بە سکدا دەڕواتە خوارەوە.

- هەر شەشیان، جگە لە (مالیك) لە حوزەیفەوە - خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕنەوە: کە فەرمووی: (سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم يقولُ: لا تَلْبَسُوا الحَرِيرَ ولَا الدِّيبَاجَ، ولَا تَشْرَبُوا في آنِيَةِ الذَّهَبِ والفِضَّةِ، ولَا تَأْكُلُوا في صِحَافِهَا؛ فإنَّهَا لهمْ في الدُّنْيَا، ولَنَا في الآخِرَةِ)(٢).

(١) بوخاری (٥٦٣٤)، موسلیم (٢٠٦٥)، مالیك (٢٦٧٦).
(٢) بوخاری (٥٤٢٦)، موسلیم (٢٠٦٧).

واتە: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: ئاوریشم و دیباج -کە باشترین و جوانترین جۆری ئاوریشمە- مەپۆشن، لە پەرداخی زێڕ و زیودا مەخۆنەوە لە قاپی زێڕ و زیودا مەخۆن، ئەمانە لە دونیادا بۆ ئەوان (کافران)ە و، لەو دونیاش بۆ ئێمە دەبن.

***

دوای ئەمە دەبێ ئەوە بیربهێنینەوە، کە دونیا بە نیسبەت موسوڵمانانەوە زیندانە:

- (موسلیم و ترمزی) دەگێڕنەوە :کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (الدُّنْيا سِجْنُ المُؤْمِنِ، وجَنَّةُ الكافِرِ)[١].

واتە: دونیا زیندانی موسوڵمانە و بەهەشتی کافرە[٢].

هیچ شتێك نییە لە دونیادا، ئەوەندە جێبایەخ بێت موسوڵمانان بکاتە کۆیلەی شوێنکەوتووی خۆی، نە پارە و سامان نە هیچی تر:

- (بوخاری و ئیبنو ماجە) دەگێڕنەوە: کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (تَعِسَ عبدُ الدِّرْهَمِ، تَعِسَ عبدُ القطيفَة..)[٣]، واتە: دەك یاخوا پارە پەرست و پۆشاك پەرست، ئۆخەی نەکات و نەسرەوێت.

حیکمەت لەوەی، کە خوای گەورە ئاوا سنوورێکی تری بۆ ئەم جوانییی و ڕازاندنەوە و یاری و مەزاق و ڕابواردنانە دیاریکردووە، تا موسوڵمانی دیندار و سەرڕاست هۆشی لە قیامەت نەبڕێت و، کاتەکانی تەمەنی لە شتانێکدا بە فیڕۆ نەدات، کە دەیتوانی لە جیاتی ئەوە چالاکتر لە خواپەرستی و بانگەواز و

(١) موسلیم (٢٩٥٦)، ترمزی (٢٣٢٤).
(٢) بەواتای: دنیا لەچاو نازو نیعمەت وخۆشییەکانی بەهەشت، وەك زیندان وایە،هەروا دنیا لەچاو ئازارو ئەشکەنجەو ناخۆشییەکانی دۆزەخ،وەك بەهەشت وایە!.......(نوسینگەی تەفسیر بۆبڵاوکردنەوە).
(٣) بوخاری (٢٨٨٦)، ئیبنو ماجە (٣٣٥٢).

فێرخوازیدا بکات و، زیاتر سوودمەند بێت بۆ خۆی و دین و ئوممەتەکەی.

خوای گەورە، کە ئەو بەرپرسیارییەتە گەورەیەی (خیلافەتـ)ـی خستووەتە ئەستۆی موسڵمانان؛ نایەوێت ژیانی دونیا ئامانجی سەرەکییان بێت و، کات و پارە زیادەکانیان بەخێر بدەن بە ئیسلام و بانگەوازەکەی..

ئیسلام دەیەوێت موسوڵمانان بەردەوام هۆشیان لەوە بێت، کە کات و شوێن و حاڵەتەکانی خۆیان و دەوروبەریان، هەموویان ماددەی تاقیکردنەوەیانن، تا خواویستانە و سەرڕاستانە بۆ خوا لێبڕێن..

ئەو کەسەی تەمەنی لە جوانکاری و یاری و مەزاقدا بەسەر دەبات، نامومکینە کۆڵی بەرپرسێتیی دین و دینداری و کۆمەڵکاریی ئیسلامیی پێ هەڵگیرێت.

* * *

لەمەی ڕابورد، ڕوونبووەوە: کە ئامانجی باڵای موسوڵمانان: ڕەزامەندیی خوای گەورەیە، ئەمەش خاڵ و سیفەتێکی سەرەکیی سیما و جەوهەری سەربەخۆیی و جودایی موسوڵمانە لە کافر، کە هەموو ئامانجی باڵا و نزم و دوور و نزیکی، هەر چێژی دونیایە و بەس.

ئەم خاڵە سەرەکییەش بووەتە هۆکاری سەربەخۆیی و جودایی موسڵمان لە کافر، لە دید و بۆچوون و ڕەفتار و ڕەوشت و هەڵوێست و بزاوتی تاك و کۆمەڵکارییەوە.. سیمای جیاوازێتیی تاك و کۆی کۆمەڵگە و دەوڵەتی موسوڵمانە لە کافر..

ئەمما ئەوەی، کە هەندێك کافر خۆی بە ئیماندار دەناسێنێت و پێی وایە: لەسەر دینی خواویستییە و بە ئومێدی پاداشتی خوای گەورەیە؛ لەڕاستیدا ئەمە خۆ فریودان و چەواشەکاریی خەڵکییە، چونکە زۆر ناخایەنێت، کە کوفر و شیرکی ئەمانە دەردەکەوێت، هەر وەکو دید و هەڵوێستی حیبر و ڕاهیب و مالم و

قەشەكانی جوولەكە و دیانان، كە لەسەر كوفری زەقن و لاف و گەزافی ئەوە لێدەدەن، كە خوا كوڕی هەیە (جوولەكەكان دەڵێن: عوزێرە و، دیانەكان دەڵێن: عیسایە، سەلامی خوا لە هەردووكیان).

ئەوە دین و دینداریی خواویستی نییە، ئەمە پاشماوەی دین و خواویستیی یەكەمجاریانە، كە پێغەمبەرە پێشەواكانیان (علیهم السلام) هێنایان و بڵاویانكردەوە، بەڵام دوای ئەوان ئەم هەموو ئاڵوگۆڕە كوفر و شیركەی بەسەردا هات.

حەز دەكەین لێرەدا سەرنج بۆ ئەوە ڕابكێشین، كە زۆرینەی ئەو دەزگا و دائیرانەی بەشێكە لە ژیانی تاك و كۆی كافران، لەگەڵ تاك و كۆی كۆمەڵگەی موسڵمانادا نەشیاو و نامۆیە (هەرچەندە بە كاریگەری هێزی ئیستعماری) زۆر لەو دەزگا و دائیرانە، لە كۆمەڵگەی موسوڵماندا چێنراوە و كاریگەریی خراپی لێكەوتووەتەوە و بەردەوامیشە..

لە كۆمەڵگەی (موسوڵمانان)دا بواری حەرامخۆری و چەواشەكاری بۆ كەس ناكرێتەوە.. نە دەزگا و یانەكانی قومار و شەرابخواردنەوە، نە مەلهە و تیاترۆ و نە شوێنی سەما و لەشفرۆشی.. ڕێگە بە هەڵپەركێی پیاوان و هەڵپەركێی ئافرەتان -لەناو خۆیاندا- دەدرێت، بەڵام ڕەشبەڵەك و تێكەڵبوون و سەما و مۆسیقا بواریان نییە، مەگەر ئەو ئامێرانەی ئاهەنگ، كە ئاماژەمان پێكردن لە كات و شوێن و بۆنەی دیاریكراودا دەبێ بەكاربێن و بەس..

هەروەها لە كۆمەڵگەی موسوڵماناندا بواری پەیكەرتاشیی مرۆڤ و گیانلەبەران نییە، یان كۆمپانیا و شانۆكانی خۆنیشاندان و مۆدێلی پۆشاكی سفووری، یان بڵاوكراوەی مۆسیقا و فلیمی جینسی و هاوشێوەیان، كە كۆمەڵگەی كافران بەرهەمی دەهێنن و بەزۆروزێڕ و فریودانیش لە كۆمەڵگەكانی ئێمەدا بڵاویدەكەنەوە، ئیسلام ڕێ بەمانە نادات، چونكە موسوڵمانان، كە ئەهلی قیامەتن ناكەونە ئەم فەساد و شەرخوازییانەوە.

خاڵی شەشەم: ئامانجەکانی موسڵمانان لە دونیادا:

هەر وەکو موسڵمان لە ئامانجی باڵای ژیانیدا -کە ڕەزامەندیی خوای گەورەیە- لە ئامانجی باڵای کافر – کە تەنیا ژیانی دونیایەتی- جودایە، موسڵمان چەندین ئامانجی تری دونیاشی هەیە، کە لەگەڵ موسوڵمانانی تردا لە هەوڵی هێنانەدییاندا دەبێت و ورە و وزەی هەموویانیان بۆ سەلماندن و چەسپاندن و بەدیهێنانی ئەو مەبەستە دونیایانە دەخەنە گەڕ.

غەیری موسوڵمان زۆرینەیان ئاوات و ئامانجەکانیان شەخسین و هەر هی خۆیانە و بۆ خۆیانن، ئەوانەشیان، کە لەگەڵ کەسانی تردا هاوئامانجی گشتی دەبن، ئامانجەکان هەر حەزی دونیایین لە دەسەڵاتگرتنەدەست و داگیرکردنی گەل و وڵاتان و ڕووتاندنەوەی ئابووری و ناودەرکردن و هاوشێوەیان (کە هەموویان ئامانجی فیرعەونی و هامانی و قارِوونین).

موسوڵمان جیاوازە..

یەکەم: ناشێت موسوڵمانێك بێ ئامانجی دونیایی ژیان بباتە سەر، چونکە مرۆڤی موسوڵمان بۆ ئامانج خەلق کراوە، ئەو ئامانجەش دوو لقە: ئامانجێکی قیامەتییە، کە دەبێت هەموو کات و شوێن و هەست و هۆش و ڕەفتارێکی بۆ ئەویان بێت، کە بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوای گەورەیە، ئەمەش بەوە دێتەدی، کە ئامانجە دونیاییەکانی موسوڵمانان بهێنێتەدی..

گرنگ مەبەست و هەوڵدانێتی نەك حەتمێتیی هێنانەدیی.. موسوڵمان، کە لەگەڵ ئوممەتەکەیدا هەوڵی هێنانەدیی ئامانجە دونیاییەکان دەدات، دونیاشی دێتە بەردەست، بێئەوەی مەبەستی بووبێت.

کە وردەکارانە لە ئیسلام و ئامانجی خواویستی دەکۆڵیتەوە، بۆت

دەردەكەوێت، كە موسوڵمانان ماف و ئەرك و ئامانجيانە پێنج مەبەست بهێننەدى:

١- دامەزراندنى دەوڵەتێكى خواويستى و، پاشان پشتگيريكردن و پاراستن و ڕاگرتن و چاككردن و برەوپێدانى (ئەمە ئەگەر دەوڵەتى خوايى نەبوو).

٢- سەلماندن و چەسپاندنى سەروەرێتيى شەرع (واتە : باڵادەستيى ياسايى بۆ شەريعەتى ئيسلام بێت).

٣- زيندووكردنەوە و بڵاوكردنەوەى سوننەتى پاكى پێغەمبەرى خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ).

٤- يەكخستنى ئوممەتە خواويستەكەو ئەگەر يەكگرتوو نەبووبوون.

٥- جيهاد كردن لە پێناوى خوادا، تا هەموو جيهان بێتە ژێر سايەى دەسەڵاتى حاكمێتيى خواى گەورە، ئەو موسوڵمانەى لەژێر ڕكێفى دەوڵەتێكدا دەژى، كە سەروەرێتيى ياسا بۆ شەريعەتەكەى خوا نييە و، ياسا پێچەوانەى شەرع دادەڕێژێت، حەتمەن بەردەوام لە تەنگەژەدا دەبێت و ناتوانێت ژيانى موسوڵمانان ڕێكبخاتز

بۆيە موسوڵمانى ديندار و ڕاست، نايەوێت لەژێر سايەى دەوڵەتى كافردا بژى، ئەمەش وادەكات، كە حەتمەن دەبێت موسوڵمانان دەوڵەتى ئيسلاميى خۆيان هەبێت، كە ئەحكامەكانى شەريعەتى خوا دەبێتە ياساى ژيانى تاك و كۆى كومەڵگە و دەوڵەت و يەك ئەميريان بەسەرەوە دەبێت، كە ئەو ئەحكامانە شەرعيانە ڕادەپەڕێنێت.

ئەم ديد و تێڕوانينە، كە -عەقائيدييە- ئەوە لەسەر هەموو موسوڵمانێ فەرز دەكات، كە -ئەگەر دەوڵەتى ئيسلامى نەبوو -هەوڵبدات بۆ دامەزراندنى.

ئەگەر دەوڵەتى ئيسلامى هەبوو -كە دەوڵەتێكى خواويستييە و شەريعەتى خوا حاكمێتى، فەرزە لەسەر يەك يەكى موسوڵمانان پشتيوانيى لێ بكەن و

بیپارێزن و خزمەتی بکەن، کەلێنەکانی پڕبکەنەوە و چاکسازی زیاتری تێدا بکەن.

هەر موسوڵمانێك لەم دوو حاڵەتەدا بەشداری ئەم دامەزراندن و پاراستنەی دەوڵەتی خواویستی نەکات گوناحبار دەبێت، مادام دەوڵەت پێویستی بە وزەی ئەو بێت و، ئەویش لە توانایدا بێت وزەی خۆی بخاتە خزمەتی.

موسوڵمانان بۆیە سوورن لەسەر دامەزراندنی دەوڵەتی خواویستی -جگە لەوەی فەرزە لەسەریان- زەرورەتی ژیانیشیانە، چونکە دەبێ بەپێی دینەکەیان و لەژێر سایەی شەریعەتەکەیاندا بژین و، ژیانیان بەپێی ئەحکامی ئیسلام ڕێکبخەن..

دەوڵەتی ئیسلامیی، یەعنی: سەلماندن و چەسپاندنی سەروەرێتیی شەرع و ڕاپەڕاندنی ئەحکامەکانی، دەنا ئەوە هەر لاف لێدان و گەزافی فریودانە کەسانێك ڕابگەیێنن، کە دەوڵەتیان بنیاتناوە و دەوڵەتەکەشیان (ئیسلامی)یە، بەڵام هەموو ئەحکامەکانی شەرع ڕاناپەڕێنن و یاسای دەسەڵاتدارانی خۆیان و کوفریشیان هەیە و ڕایدەپەڕێنن!

لەبەر ئەمەیە موسوڵمانی دیندار و قیامەتی هۆشدار و هەستیارە، هەر جۆرە لادانێك لە شەرع لەلایەن دەوڵەتەوە، یان هەر جۆرە ئینحیرافێك لە کۆمەڵگەکەیدا ڕوودات یەکسەر تەبەڕای خۆیی بەرامبەر ڕادەگەیەنێت (و شاهێدی دەدات :کە فڵان بڕگە یاسا، یان فڵان دیاردەی فیکری، یان ئەخلاقی ئیسلامی نییە و کوفرینە)، موسوڵمان زۆر زوو دەبێت بە هەموو شێوەیەك ئەو پێچەوانەکاری و ئینحیرافە ڕاستبکاتەوە پێیان، دەنا بۆی هەیە شۆڕش بەرپا بکات بۆ ڕاستکردنەوەی.. ئەمەی، کە شەرعناسان پێیدەڵێن: (الخروج علی الحاکم).

موسوڵمان کاتێك دڵنیا دەبێت، کە دەوڵەتەکەی ئیسلامییە، کە ببینێت

سوننەتی پێغەمبەری خوای (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) تێدا زیندووکراوەتەوە و پیادەکراوە و، کۆمەڵگەکە هۆگری پابەندبوونی بوون.

دەشێت ئوممەتی ئیسلام سەرەنجامی هۆکاری دەرەکی، یان ناوەکی تەفرەقەی تێبکەوێت و بکەوێتە دووبەرەکییەوە.

ئەمەش ئەرکێکی تر لەسەر موسوڵمان فەرز دەکات، چونکە موسوڵمان هەر ئەوەندەی لەسەر فەرز نییە دەوڵەتی خواویستی دابمەزرێنێت، بەڵکو دەبێت بەسەر ئوممەتەکەشیدا ڕابگات..

ناکرێت لە وڵاتێکدا حوکمی ئیسلام بەرپا بکات و باقی ئوممەتەکەی وەلبکات، دەبێت لەگەڵ هەموو موسوڵمانانی تردا لەهەر جێیەك بن هاوکاریی بکات، تا ئەوکاتەی هەموو ئوممەتەکە دەبێتەوە بە یەك و یەك خەلیفە و یەك دەوڵەت و وڵاتی دەبێت..

ئەمە ئامانجێك نییە موسوڵمان بۆی هەبێت کارکەناری بخات، بۆی نییە ئیهمالی بکات، چ جای ئەوەی وازی لێ بهێنێت.. موسوڵمان ئەوەی لەبەرچاوە، کە سەیدنا عەلی (خوا لێی ڕازی بێت) (خەلیفەی بەحەقی موسوڵمانان و یەکێك لە دە مژدەپێدراوەکەی بەهەشت) بە لەشکری موسوڵمانان چوو بە گژ (موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان)دا (خوا لێیان ڕازی بێت)، تا یەکێتیی خاك و خەڵك و دەسەڵاتە سیاسییەکە بپارێزێت، کە لەجەنگی نێوانیاندا، هەزاران موسوڵمان شەهید بوون!

دیسان موسوڵمان فەرمانپێکراوە، کە بە نییەتی جیهادەوە بژی و لە هەر کات و شوێنێکدا هەلی هەر جۆرە جیهادێکی بۆ ڕەخسا، پێویستە خێرا خۆی بگەیێنێتێ، ئەگەرنا با جیهادەکانی تر بکات وەکو: (بانگەواز و فێرخوازی و جیهادی دارایی و.. هتد).

دەبێ موسوڵمانان لەم ڕەنجە بەردەوامەدابن، تا بستە خاکێك نامێنێت، کە

خواویستیی پێنەگەیشتبێت و نەخرابێتە ژێر سایەی حاکمێتیی خوای گەورەوە بەوەی، کە دەسەڵاتدارێتیی موسوڵمانە سەرڕاستەکانیان قبوڵ کردبێت، کە وەکو نوێنەر و کاربەدەستی خەلیفە حوکمڕانیی وڵاتەکانیان دەکەن.

ئاوا دینی خوا لەسەر زەمیندا دەچەسپێت و ئاوا خەڵکی سەر زەمین دەکەونە ژێر سایەی حوکمی شەریعەتەکەی خوا، هەر وەکو خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ﴾ الأنفال: ٣٩.

واتە: کوشتاریان بکەن، تا ڕێ لە (فتنة) بگیرێت، کە پاشگەزکردنەوەی موسوڵمانانە لە دینەکە و لاوازکردنی گیانی دیندارێتی و پابەندییە تێیاندا، کوشتاریان بکەن، تا ئەوکاتەی سەروەرێتیی باڵا بۆ دینەکەی خوا دەبێت.

بێگومان هەتا ئەوکاتەی دەسەڵات و هێزی تەواو نەکەوێتە دەست موسوڵمانانی دیندار و چاك؛ (فتنة) هەر بەردەوام دەبێت، چونکە دوژمنانی ئیسلام لەوە کۆڵنادەن، کە موسوڵمانان لە دینەکەیان پاشگەزبکەنەوە و ڕێی بانگەوازی خواویستیان بگرن.

هەر نەبێ نەبێ، نایانهێڵن دیندارێتی تەواو بکەن و بەپێی ئەحکامەکانی شەریعەتی خوا ژیانی تاك و کۆی خۆیان ڕێکبخەن..

ئەوە خۆی لەخۆیدا پاڵنەری بەردەوامی موسوڵمانە بۆ کارکردن و هێنانەوەی حوکمی خیلافەت و بەرفراوانکردنی.

بۆیە موسوڵمانی دیندار و هۆشیار دەزانیت، کە ئەوە ئامانجێتی و دەبێ بەردەوام هەوڵی بۆ بدات.

ئەم ئامانجانەی باسمانکردن لەو فەرزانەن، کە بەشێوەکی گشتی هەموو موسوڵمانان دەگرنەوە، کە دەبێ هەر هەموویان هەوڵ بۆ هێنانەدییان بدەن، گرنگ نییەت و کارکردنێتی بۆ ئەم ئامانجانە، ئەمما ئەنجامەکە ئەوە لای خوای گەورەیە.

خاڵی حەوتەوم: موسوڵمان و خۆشیاوکردنی:

بۆ ئەوەی موسوڵمان شیاوی هەڵگرتنی ئەم ئامانجە بەرز و دونیایانەی بێت و، توانای هێنانەدییانی هەبێت، بەتەئکید دەبێت چەندین سیفاتی سەرەتایی و سەرەکی لەخۆیدا بچەسپێنێت، تا خۆ شیاو بکات، ئەو سیفەتانەش:

١- دەبێت نیاز و مەبەستی پاك بکاتەوە، کە مەبەستی لە ڕەنج و کارکردن و ئامانجەکەی: بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوای گەورەیە و بەس.. (ئەمە مەرجێکە، کە دەبێت لە سەرەتاوە، تا مردنی پێوەی پابەندبێت).

٢- دەبێت نموونەی پێشەوایەتیی و ڕێبەرێتیی هەر پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بێت و بەس.

٣- دەبێت دید و ڕێباز و بەرنامە و پەروەردەی خۆی و کۆمەڵکارانی قورئان و سوننەت بن و بەس.

٤- دەبێت هەمیشە بە نییەتی جیهادکردن هەستیت و دانیشێت و لەلایەنەکانی ئیمانی و جەستەیی و دەروونی و مەشقەوە ئامادەی جیهادکردن بێت.

هەر کاتێك هەلی مەشق و جیهادی بۆ ڕەخسا، خێرا خۆی بگەیێنێتێ و بەردەوامیش جۆرەکانی تری جیهاد: بانگەواز و فێرخوازی و کۆمەڵکاری و دارایی و هتد... مومارەسە بکات.

٥- لەم پێناوەدا هیوا و ئاواتی شەهیدبوونی بێت، مردنی لەپێناوی خوای گەورەدا لا خۆشتر بێت لە ژیانی، ئەگەر موسوڵمان وا نەبێت، هەتا هەتایە ناتوانێت ئەو ئامانجە گەورە و گران و کاریگەریانە بهێنێتەدی.. دەبینیت، کە یاوەرانی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ئا ئەمانە مەرج و سیفاتیان بوو، بۆیە

ئاوا خوای گەورە سەریخستن و ئەو موعجیزە مێژووییەی پێ هێنانەدی..

یاوەرانیش ئەو نموونە بەشەریانەن، کە لەبەرچاوی نەوە بە نەوەی موسوڵمانانن، ئێمەش دەبێت چاو لەوان بکەین..

ئەوان بەشێوەیەك بۆ خوا ساغبوونەوە، کە خوای گەورە بە پێغەمبەرە بەڕێزەکەی خۆی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموو: وەلیاندابە و سەبریش لەسەر وەلدابوونیان بگرە، چونکە ئەوانە بۆ خوا ساغبوونەتەوە! دەفەرمویَ: ﴿ وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥ﴾ الكهف: ٢٨.

واتە: وەل ئەو کەسانەدابە، کە بەیانیان و ئێواران (واتە شەو و ڕۆژ) خواپەرستی دەکەن و مەبەستیان ڕەزامەندیی خوای گەورەیە، وەلیاندابە و سەبریشیان لەسەر بگرە.

- یاوەران بە تەواوی پابەند بوون بە سوننەتی پێغەمبەری خواوە (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و لە هەر هەموو حاڵەت و ڕەفتاریاندا چاویان لە جەنابی دەکرد و وەکو ئەویان دەکردەوە، چونکە خوای گەورە فەرمانی بەوان و بە هەموو موسوڵمانان داوە، کە جەنابی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) نموونەی پێشەوایەتیانە و دەبێت ئیقتیدا بە جەنابی بکەین: ﴿ لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ ﴾ الأحزاب: ٢١.

واتە: لە پێغەمبەری خوادا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) باشترین نموونەی پێشەوایەتیتان هەیە، کەچاوی لێبکەن.

- یاوەران لە ئاڕاستەکانی قورئان و سوننەت لایان نەدەدا، لە وەرگرتنی هیچ ئاڕاستەیەکدا، نەدەچوونە سەر سەرچاوەیەکی تر و هیچ ڕاوبۆچوونێکیشیان تێکەڵ بەو دوو سەرچاوەیە نەدەکرد، چ جای ئەو وەرگرن و ئەمان لادەن! کە ڕاوبۆچوونی یاوەرێکی هەڵکەوتەشیان قەبوڵ بکردایە لەبەر ئەوەیانبوو، کە

دڵنیابوون هەر لە قورئان و سوننەتەوە هاتووە (وەکو ئیجتیهادەکانی چوار خولەفای بەڕێز و چوار (عبدالله)کە[١] و (ئەبو هورەیرە) و خێزانە پاکەکانی پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

- یاوەران لە جیهادێکی بەردەوامدا بوون، نەدەسرەوتن، جیهاد پیشەیان بوو، ئەرکی سەرەکیان بوو، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هەڕەشەی لێکردبوون وەلکردنی جیهاد زەلیلیی بەدوادا دێت..

ناشێت لەبەر خاتری ژیان و ماڵی دونیا جیهادەکە پەکبخرێت، دەیفەرموو: (إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ، وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ، وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ، وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ، سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلًّا لَا يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ)[٢].

واتە: ئەگەر کەوتنە ئاڵوگۆڕیی کاڵا (بازرگانی) و دەستتان بە کلکی مانگاوە گرت (شوانی) و، ڕازیبوون بە حاسڵاتتان (چاندن و کشتوکاڵ) و جیهادەکەتان وازلێهێنا، حەتمەن خوای گەورە زەلیلییەکتان بەسەردا دەهێنێت، کە بکەونە ژێر دەستی، لە سەریشتانی لانادات، تا ئەوساتەی دەگەڕێنەوە بۆ دینەکەتان (واتە دەگەڕێنەوە سەر جیهادەکە، کە وازیان لەم هێناوە، نەك لە دینەکە).

خوای گەورەش لە هەڕەشەی سەختتردا لەو کەسانەی جیهاد لەبەر خاتری دایك و باوك و کەسوکار و بازرگانی و سەروەت و سامان وەلدەکەن دەفەرموێ: ﴿ قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ ﴾ التوبة: ٢٤.

---

(١) عبداللەی کوڕی عەبباس، عبداللەی کوڕی عومەر، عبداللەی کوڕی زوبێر، عبداللەی کوڕی مەسعود (خوا لێیان ڕازی بێت).

(٢) ئەبو داود (٣٤٦٢)، ئەحمەد (٤٩٨٧)، شێخی ئەلبانی لە (صحيح أبي داود)دا بە سەحیحی داناوە.

واتە: ئەگەر باوك و باپیران و ئەولاد و خوشك و برا و هاوسەر و کەسوکار و هۆز و عەشیرەت و سەروەت و سامانی کۆکراوە و ئەو بازرگانییەی دەترسن ڕەواجی بشکێت و بکەوێت، یان ئەو کۆشك و تەلارانەی دڵتان پێیان دەکرێتەوە خۆشەویستربن لاتان، وەك لە خوای گەورە و پێغەمبەرەکەی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و لە جیهادکردن لەپێناوی خوادا، دەی سا لەبەرامبەردا بوەستن و چاوەڕوانی هەڕەشەی خوای گەورە بن، کە فەرمانیتان بۆ دێت وغەزەبتان لێدەگرێت لەسەر ئەو دید و هەڵویستە ناڕەواییەتان.. خوای گەورە ڕێنمایی خەڵکانی لادەر و پەریدە ناکات..

مەبەستمان لە جیهاد کردن: هەموو جۆرەکانێتی، کە بە تەفسیل لە کتێبەکانماندا :(جند الله ثقافة وأخلاقاً)دا باسمان لێوە کردوون.

- یاوەران شەیدای شەهیدیی بوون، ئاواتیان دەخواست لە پێناوی خوادا بکوژرێن، بمرن، بڕۆن، ئەو مردنەیان لا خۆشەویستتر بوو لە ژیانی شاهانە، کە لە غەزایەك دەگەڕانەوە، خەمبار دەبوون، کە ئەوانیش شەهید نەبوون..

وتەکەی (خالیدی کوڕی وەلید - خوای لێی ڕازی بێت) بەناوبانگە کە فەرمووی: **(جِئْتُكُمْ بِقَوْمٍ يُحِبُّونَ المَوْتَ كَمَا تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ)**[١].

واتە: کەسانێکم هێناوەتە جەنگتان، کە مردنیان وا خۆشدەوێت وەکو، کە ئێوە ژیانتان خۆشدەوێت.

لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە: **(كَمَا تُحِبُّونَ الْخَمْرَ)**.

واتە: بەقەدەر ئەوەندەی ئێوە حەزتان لە شەڕابە.

❖ ئەو ئامانجە گرنگ و گەورە و کاریگەرانە بەتەئکید موسوڵمانی پەروەردەکراوی ئاوای دەوێت، کە سەرڕاستانە بۆ خوا ساغبووبێتەوە و ئیقتیدای تەواوی بە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) کردبێت و قورئان و سوننەت دید و

---

(١) تاريخ الأمم والملوك، الطبري (٣٠٩/٢).

ڕێبازی بێت و بۆ جیهاد لێبڕابێت و هۆگری شەهیدبوون بێت لە پێناوی خوادا..

ئەمە ئەو سیفەتانەیە، کە هەندێك لە موسوڵمانان (ئیخوانولموسلیمین) کردوویانە بە دروشمی ژیانیان و دەڵێن: **(الله غايتنا، والرسول زعيمنا، والقرآن دستورنا، والجهاد سبيلنا، والموت في سبيل الله أسمى أمانينا).**

بەم سیفەتانە موسوڵمان لە غەیرە موسوڵمان جیادەکرێتەوە، لە هیچ کات و شوێن و نەوەیەکی مرۆڤایەتیدا نەبووە ئوممەتێك، گەلێك، کومەڵێك، تاکێك دروشم و سیفاتی ئاوای هەبووبێت و بە کردەوە سەلماندبێتی.

ئەم ئامانجانە لە ئامانجی هیچ تاکوکۆیەکی مرۆڤایەتیی غەیرە موسوڵمان ناچن.. بۆیە بەڕاستی لاڕێکردنی موسوڵمان لەم ئامانجانە و لە کۆمەڵکاری و قۆناغبڕینی؛ پەککخستنی ورە و وزەی موسوڵمانانە و سڕینەوەی کاریگەریی کەسایەتییەتی، جگە لەوەی پوکانەوەی دڵ و هزر و ویژدانێتی؛ تێکشکاندنی دەروونێتی.. هەر موسوڵمانێکیش بۆ غەیری ئەم ئامانجانە بژی و خۆی بە قوربانی دید و ڕێباز و ئامانج و دروشمی غەیری ئەمانە بکات دۆڕاوە و زەرەرمەندە (هەڵەیەکی زۆر گەورەیە موسوڵمان وابزانێت ئەمانە دروشمی ئەو نین و، ئەمانە ئامانجی کومەڵە کەسانێکی سیاسین!)، چونکە بەوەی لە لاپەرەکانی پێشوودا ڕوونمان کردەوە دەسەلمێت، کە موسوڵمان بۆ هێنانەدیی ئەم ئامانجانە خەلق بووە، بۆ ئەوە خوای گەورە هیدایەتی داوە، تا لە ژیانی مرۆڤایەتیدا دەوڵەت و کۆمەڵگەیەکی خواویست بهێنێتەدی، کە حوکم بە شەریعەتی خوای گەورە بکەن و بانگەوازی خواویستی بگەیێننە جیهانیان.

خاڵی هەشتەم: سەربەخۆیی و جودایی تاك تاكی موسوڵمان:

هەر وەكو، كە موسوڵمان لە ئامانجە دوور و نزیكەكانیدا لە مرۆڤی كافر جیاوازە، لە
سیفات و بزاوت و هەڵوێستیشیدا هەر لە كافر جیاوازە و كەسایەتیی سەربەخۆی خۆی هەیە، چونكە نموونەی پێشەوایەتییەكەی یەكە و سەرچاوەی وەرگرتنی ئاراستە و پەروەردە و فەرمانەكانی هەر یەكە و وەحی خواییە.

بۆیە موسوڵمان وا نابینێت، كە حەق زۆر بێت وەكوو كە باتڵ زۆرە، یان هیدایەتی خوایی و ڕێبازی خواویستی زۆر بێت وەكو: دید و ڕێبازی كوفر و شیرك و گومڕایی زۆرە، یا ڕێسا ڕەوشتی و بنەمای قییەمی بگۆڕبن هەر وەكوو كە بەژەوەندی و ڕەفتار و ڕەوشتی ئەهلی كوفر و شیرك زۆر و جۆراوجۆرن..

موسوڵمان وا دەبینێتو كە دونیا هەیە و قیامەتیش هەیە، ڕێنمایی خوایی هەیەو كە وەرگرتنی ئیسلامەكەیە، كە بە وەحی بۆ پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) هاتووە و سەدان دید و بۆچوون و ڕێباز و بەرنامەی تری (دینی) و نادینی هەیە..

موسوڵمان دڵنیایە، كە دینداری و خواویستی بریتییە لە پابەندیی سەرڕاستانە بە وەحی خواییەوە، بۆیە هەموو نییەت و ڕەفتار (گوفتار وكردار) و بڕیار و هەموو ئینفیعالاتێكی، هەموو دابونەریت و ئادابێكی، هەموو هەڵسوكەوتێكی بەپێی ئاراستەی دینەكەی پارسەنگ دەكات، قەناعەتی تەواویشی بەوە هەیەو كە مادام موسوڵمانە دەبێت وابێت.

ئەمەش وای لێدەكات سەربەخۆ و جودابێت لە سیما و سیفاتیدا، لە ئادابەكانی ڕۆیشتن و دواندن و خواردن و لە پۆشاك و ڕەوت و ئادابیدا..

هەستی بەرپرسێتیی بەرزە، چونكە باوەڕی وایە كە خوای گەورە لە هەموو ڕەفتارێكی دەكۆڵێتەوە و هەرچییەكیان بەپێی شەرع نەبوو سزا دەدرێت لەسەری..

بۆیە موسوڵمان بەردەوام لە تۆبەكردندایە (تۆبەكردن لە ڕاستیدا بەخۆداچوونەوە و هەڵسەنگاندنەوە و موحاسەبەكردنە). ئەو موسوڵمانەی ئاوا لە سیما و
سیفات و ڕەفتاریدا سەربەخۆ و جیاواز نییە و یەكێكیانی وەكو هی كافرانە، ئەوە موسوڵمانێكی سەرڕاست نییە، جددی نییە، دینداریێتییەكەی ماوییەتی كامڵ ببێت، چونكە ناشێت موسوڵمان باوەڕی بەم پشتگیرییەی ئیسلامەكە هەبێت، بەڵام ڕواڵەتی دەرێیی لە موسوڵمانان نەچێت و خۆی بە كافران چواندبێت..

كەسایەتیی سەربەخۆ و جیاوازی موسوڵمان لە زۆر ڕواڵەت و ڕەفتاردا دەردەكەوێت، هەر وەكو لە خواپەرستی و حەڵاڵخۆری و ئادابی پارسەنگیدا دەردەكەوێت، ئەمە جگە لە ڕەوشتی ڕەسەن و ڕەفتاری پارسەنگ و پەسەنی..

ئەمانە بواری زۆر و خاڵی زۆر لەخۆ دەگرن، كە كتێبە عەقائیدییەكان و فقهییەكان و ئادابەكان، ڕاڤەی ئەم سیما و سیفات و ڕەفتارانەی موسوڵمانن، بەڵام ئێمە لێرە دوو سیمای دەرەكی دەخەینە پێش چاو:

یەكەمیان: جیاوازی موسوڵمان و كەسایەتیی خۆی لە دواندندا.

دووەمیان: لەخواردن و خواردنەوەیدا.

ا- کەسایەتیی سەربەخۆ و جیاوازی موسوڵمان لە دواندنیدا:

غەیری موسوڵمان سنوورێکی زۆر و نزیك بۆ قسەکردنی دیاری ناکات، دەشێت زۆربڵێ بێت و هەر قسەیەکی بۆ هات نەیگێڕێتەوە، بزانێت، یان نەزانێت ڕاست بێت، یان چەوت، پەیوەندیی بە خۆیەوە بێت، یان بە کەسانی ترەوە هەر دەیڵێت، جوان بێت یان ناشرین خێر بێت، یان شەڕ هەر دەریدەبڕێت، لەگەڵ ئەهلی باتڵ و ستەم و ناڕەواییدایە و شادە بەشانیان دەهێنێت و ئەشهەدو بیللایان بۆ دەکێشێت، بۆ خۆبادان و فشە و فیشاڵ بەرهەڵستی حەق دەکات و بەرگری لە باتڵ دەکات.

جا بۆ وەدەستهێنانی سوودبێت، یان دوورخستنەوەی زیان، یان هەر بۆ خۆدەرخستن، کە گوایە: ئەمیش هەیە و پێیەتی! بەڵگەی هەبێت یان نەبێت دەکەوێتە موناقەشە و سەرگەرمی شەڕەقسە دەبێت، زۆر جاریش دەشێت ئەوەی زۆر بەلاوە گرنگ نەبێت، کە مەبەست لە موناقەشەکە چییە، چونکە تەنها ئەوەی مەبەستە دەربکەوێت.

غەیرە موسوڵمان زۆر ئادابی دواندن ڕەچاو ناکات: سوکایەتی بە بەرانبەرەکەی دەکات، بێ ئەدەبانە دەدوێت و جنێو دەدات، توڕە دەبێت، تانە و تەشەر دەدات و حەق پێشێل دەکات، زەق دەزانێت ڕاست نییە و هەر دەیڵێت، دەزانێت درۆیە و شەرم لە دەربڕینی ناکات، گوێ ناگرێت و قسە بە بەرانبەرەکەی دەبڕێت، کە بەزی ئامادەی شەڕە دەست دەبێ، توڕەبوونەکەی دەبێتە ڕق و قین و گیانی تۆڵەی تێدا دەکاتە گڕکان، نهێنی دەردەبڕێت و بەڵێن دەدات و نایباتە سەر، غەیبەت و دووزمانی و فیتنەسازی دەکات و نە پێی گوناحە و نە پێی شەرمە، کە حەقیقەتیش دەرکەوت تەریق نابێتەوە، داوای پۆزش ناکات، هەڕاڵ و لوتبەرز لەسەر هەڵوێستی باتڵی خۆی مکوڕ دەبێت!

کە مەدحی دۆستان و ئەربابانی خۆی دەکات، دەیانگەیەنێتە ئاستی فریشتە، وەك مەعسوم و بێ هەڵە و پەڵە دەیانناسێنێت.

مەرج نییە ئەم سیفەتانە لە هەموو کافرێکدا هەبن، بەڵام هیچ کافرێك (قەناعەتـ)ـی لەوە نییە ئەم سیفەتانە مومارەسە بکات، ئەگەر لە سزایەکی دونیایی نەترسێت و دڵنیا بێت، کە کەس موحاسەبەی ناکات و زیانی پێناگات.

بەڵام موسوڵمانی دیندار بەپێچەوانەی هەموو ئەوانەوەیە.. تا دڵنیا نەبێت، کە قسەکەی خێر و چاکەیە (واتە: بەپێی شەرع قبووڵە) نایکات، چونکە دەزانێت بەرپرسە لێی و خوای تاك و پاك، خوای زانا بەختورەتی دڵ و دانا بە بەکارهێنانی زانایی و توانایی و دادپەروەریی بێ سنوور ئاگای لێیەتی..

خوای گەورە ئەوەی بۆ موسوڵمان دیاریکردووە، کە قسەی خێر بکات: ﴿ ۞ لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾ النساء: ١١٤.

واتە: خێر لە زۆر قسە و چرپەکانیاندا نییە، مەگەر قسەی کەسێکیان، کە فەرماندان بێت بە زەکات و خێر و خێرات، یان بە ئەنجامدانی کاری چاك و ئامۆژگاریکردن بێت، یان ناوبژیکردنی خەڵکی بێت و، قسەی خێری چاکسازیی نێوان ناکۆکەکان بێت. ئەمانە قسەی خێرن و دەبێت موسوڵمان بیانکات.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ)[1].

واتە: هەر کەسێك باوەڕی بە خوای گەورە و بە ڕۆژی دوایی هەیە، با قسەی خێر بڵێت، یان بێدەنگ بێت.

(١) بوخاری (٦٤٧٥)، موسلیم (٤٧).

- موسوڵمان دەبێت قسەیەك بکات، کە پەیوەندیی بە خۆیەوە هەبێت یان لەلایەکەوە بێتەوە سەر خۆی، نەك خۆی لە قسەی خەڵکی تر هەڵقورتێنێت.

بۆیە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێت: (مِنْ حُسنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ)[1].

واتە: لە موسوڵمانێتی کەسێکە، ئەوەی پەیوەندیی بەوەوە نییە وەلیکات و لێیگەڕێ.

- موسوڵمان پێشئەوەی بدوێت، دەڕوانێتە پەسەندی و شەرعێتی قسەکەی، نەبادا بکەوێتە بەر ئەو هەڕەشەیەی، کە پێغەمبەری خوا دەفەرموێت: (إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللهِ، لَا يُلْقِي لَهَا بَالاً، يَهْوِي بِهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ سَبْعِينَ خَرِيفًا)[2].

واتە: لەوانەیە کابرا قسەیەك بکات، کە گوێی پێنادات، بەڵام لەو قسانە دەبێت، کە خوای گەورە تووڕە دەکات و دەبێتە مایەی غەزەب لێگرتنی و، چارەنووسیشی کەوتنە ناو ئاگری دۆزەخ دەبێت.

- موسوڵمان خۆ ناخاتە شەڕە قسەی ئەهلی باتڵ و موناقەشەی ناڕەوایانەوە، چونکە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾ الأنعام: ٦٨.

واتە: ئەگەر ئەو کەسانەت دی، کە شەڕە دەمی لە نیشانە و بەڵگەکانی ئێمەدا دەکەن (سوکایەتیی پێدەکەن و بە درۆی دەخەنەوە) پشتیان تێکە و

(١) ترمزی (٢٣١٧) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، ئیبنو ماجە (٣٩٧٦)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا بە سەحیحی داناوە.
(٢) ئیبنو ماجە (٣٩٧٠)، بوخاری (٦٤٧٨)، ئەحمەد (٧٢١٥) بە کەمێك جیاوازییەوە.

کۆڕیان چۆڵکە، تا ئەوکاتەی دەچنە سەر باسێکی تر، مەگەر ئەم ئامۆژگارییەت بیرچووبێتەوە، بەڵام هەر، کە بەبیرت هاتەوە، یەکسەر هەستە و چیدی دوای ئەم بیرخستنەوەیە لەگەڵ ستەمکاراندا دامەنیشە.

- خوای گەورە ئەو کەسانەی بە (عباد الرحمن) ناساندووە، کە یەکێك لەسیفەتەکانیان ئەوەیە، کە نەك هەر بەشداری کۆڕی قسەی قۆڕ و لەغو ناکەن، بەڵکو لەگەڵیشیاندا نابن، وەك دەفەرموێ: ﴿ وَإِذَا مَرُّواْ بِٱللَّغۡوِ مَرُّواْ كِرَامٗا ٧٢ ﴾ الفرقان: ٧٢.

واتە: کە دەکەونە کۆڕێکی قسەی بەتاڵ و گوناح و بێهودەوە، بۆ ڕێز لەخۆگرتن لایان نامێننەوە و دەڕۆن.

- موسوڵمانی دیندار و قیامەتیی، حەزی لە دەرخستنی حەقە، لاریی لەوە نییە حەق لەسەر زمانی بەرانبەرەکەی دەربکەوێت، بۆیە موناقەشە بۆ سەرخستنی ڕاوبۆچوونی خۆی کوێرانە ناکات و هەڕاڵ و لووتبەرزانە ڕەفتار لەگەڵ دەرکەوتنی حەقدا ناکات، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) شەڕە قسە و موجادەلەی سەرخستنی ڕاوبۆچوونی ناڕەوای، بە مایەی گومڕایی ناساندووە.

وەك دەفەرموێ: (ما ضَلَّ قومٌ بعدَ هُدًى كانوا عليهِ إلَّا أوتوا الجدَلَ)[1].

واتە: قەومێك گومڕا نابن دوای ئەوەی، کەوتوونەتە سەر ڕێباز و بەرنامەی خوایی و هیدایەت دراون، مەگەر بەهۆی شەڕە قسەی ناهەقیانەوە گومڕا ببن.

- هەروەها بۆ ڕێگرتن لە شەڕە قسە و سوعبەتی نابەجێ و فیشقیات دەفەرموێت: (لا تُمَارِ أخاكَ، ولا تُمَازِحْهُ، ولا تَعِدْهُ مَوْعِدًا فتُخْلِفَه)[2].

---

(١) ترمزی (٣٢٥٣) و ئەفەرموێت: (حديث حسن صحيح)، هەروەها ئیبنو ماجە (٤٨)، ئەحمەد (٢٢١٦٤)، شێخی ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.

(٢) ترمزی (١٩٩٥) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، هەروەها بوخاری لە (الأدب المفرد) (٣٩٤)، ئیبنو ئەبی دونیا لە (الصمت) (١٢٣)، بەڵام ئەلبانی لە (ضعيف الترمذي)دا بە زەعیفی داناوە، هەروەها ئیبنو حەجەری عەسقەلانیش لە (بلوغ المرام) (٤٤٣) ئەفەرموێت: (إسناده ضعيف).

واتە: مەكەوەرە شەڕە قسە لەگەڵ براكەتدا، بەو ئومێدەی بیبەزێنیت، سوعبەتی ناهەقیشی لەگەڵدا مەكە، بەڵێنێكیشی مەدەرێ نەیبەیتە سەر.

- موسوڵمان گفتوگۆی ناساندن و دەرخستنی هەق دەكات، بە ئەدەبانە بەڵگەی خۆی دەخاتە ڕوو، بەڵام حەزی لە ناكۆكی و ململانێ و شەڕە دەنووكی ئەم و ئەو نییە، ناشیەوێت دوای باس و گفتوگۆكە ڕق هەڵگرێت و بۆ ساتەوەختی تۆڵە بگەڕێت، چونكە خوای گەورە ئەو جۆرە كەسانە دەبوغزێنێت، وەكو پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إلى اللَّهِ الألَدُّ الخَصِمُ)[1].

واتە: ئەو كەسانەی، كە خوای گەورە زۆری ڕق لێیانە و دەیان بوغزێنێت، ئەوانەن، كە لە موناقەشەدا كەللەڕەقانە ناكۆكی دەنوێنن و، دەكەونە ململانێی سەختەوە.

- موسوڵمان لەكاتی قسەكردنیدا زۆر لەخۆی ناكات، خۆ وا نیشان نادات، كە زۆرزان و ڕۆشنبیر و گرنگە و واش نەبێت، زۆربڵێ نییە، فشەكەر نییە، خۆهەڵكێش نییە، چونكە ئەو كەسانەی ئەمە سیفەتیانە لە كۆڕی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دوورن، وەك دەفەرموێ: (إِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَىَ اللَّهِ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِساً الثرْثَارُونَ الْمُتَفَيْهِقُونَ الْمُتَشَدِّقُونَ)[2].

واتە: ئەو كەسانەتان لای من زۆر بوغزێنراون و، حەزم لە چارەیان نییە و لە كۆڕ و كۆبوونەوەی مندا دوورن، كە: زۆربڵێن و خۆ بە زانا دەردەخەن و قسەی ئەملاولا دێنن، تا لاف و گەزافی زۆرزانی لێبدەن و وا خۆ دەربخەن.

---

(١) بوخاری (٢٤٥٧)، موسلیم (٢٦٦٨).

(٢) ترمزی (٢٠١٨) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، بەڵام دەقی فەرموودەكە لای ترمزی كەمێك جیاوازە: (وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ، وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الثَّرْثَارُونَ، وَالْمُتَشَدِّقُونَ، وَالْمُتَفَيْهِقُونَ)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا بە سەحیحی داناوە.

- موسوڵمانی دیندار و قیامەتی دەم پاکە، جنێودەر نییە، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (ليسَ المؤمنُ بالطَّعَّانِ ولا اللَّعَّانِ ولا الفاحشِ ولا البَذيءِ)[1].

واتە: موسوڵمان نە تانەوتەشەردەر و نە لەعنەتکارە و، نەجنێودەر و نە دەمپیسە.

موسوڵمان بە کەسێك ناڵێت: لەعنەتی لێ بێت، مەگەر وەکو شەرع ڕێگای داوە (کە بە دەستەجەمعی بڵێ: لەعنەت لەستەمکاران، یان لەعنەت، کە فڵان کەس کە مردووە و دەزانێت کافرێکی شەڕانی بوو و، تا مردنیش هەر وابوو).

موسوڵمان وتوویژ و گفتوگۆ و موناقەشەی ڕەوا دەکات، سوعبەت لە بازنەی شیاودا دەکات، قسە و بەسەرهاتی خۆش دەگێڕێتەوە، بەڵام درۆ ناکات و قسەی ناهەق ناکات، بەڵام بۆ ئەوەی نییە خەڵکی بخاتە پێکەنین، چونکە لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) باسی کابرایەکیان کرد، کە نوکتە دەگێڕێتەوە، تا خەڵکی بخاتە پێکەنین، فەرمووی: (وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ)[2]، واتە: سزای وەیل (کە لە دۆزەخدایە) بۆ ئەو، سزای وەیلی لێ بێت.

- موسوڵمان خۆ دوورەپەرێز دەگرێت لە گاڵتە و سوکایەتیکردن بە خەڵکی، غەیبەتیان

ناکات و ناو و ناتۆرەیان لێ نانێت، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ ﴾ الحجرات: ١١.

---

(١) ترمزی (١٩٧٧)، ئەحمەد (٣٨٣٩)، ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.

(٢) ترمزی (٢٣١٥) و ئەفەرموێت حەسەنە، ئەبو داود (٤٩٩٠)، شێخی ئەلبانیش لە بە حەسەنی داناوە، ئەمە دەقی فەرمووکەیە لای ترمزی: (ويلٌ لِلَّذي يُحَدِّثُ بالحديثِ لِيُضْحِكَ بِهِ القوْمَ فيَكْذِبُ، ويلٌ لَهُ، ويلٌ لَهُ).

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! کەسانێکتان گاڵتە بە کەسانێکی تر نەکەن، چونکە دەشێت گاڵتە پێکراوەکان لای خوای گەورە چاکتر بێت لە گاڵتە کارەکان.

هەروەها ئافرەتان گاڵتە بە ئافرەتانی تر نەکەن، چونکە دەشێت گاڵتە پێکراوەکان لای خوای گەورە چاکتر بن لە گاڵتە کارەکان.

عەیب و عار لە یەکتری مەگرن و ناو و ناتۆرەی خراپ لە یەکتری مەنێن، خراپترین زەمکردنیش ئەوەیە، کە دوای موسوڵمانێتی و ئیمانداریێتی کەسێك پێی بوترێت: فاسق، گوناحکار، زیناکار... هتد.

- هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَلَا يَغۡتَب بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمۡ أَن يَأۡكُلَ لَحۡمَ أَخِيهِ مَيۡتٗا فَكَرِهۡتُمُوهُۚ ﴾ الحجرات: ١٢.

واتە: کەستان غەیبەتی کەسێکی ترتان نەکات، چما کەستان هەیە حەز بکات گۆشتی براکەی بە مردوویی بخوات؟ کە هەمووتان بێزی لێدەکەنەوە.

- موسوڵمان ڕازگرە، ئەگەر کەسێك قسەیەکی بە ئەمانەت لای یەکێکی تری موسوڵمان
درکاند و وتی: ئەمانەت بێت بە کەسی مەڵێ، دەبێت نهێنی ڕابگرێت و لای کەس نەیدرکێنێت، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إذا حَدَّثَ الرجلُ الحديثَ ثم التَفَتَ فهي أمانةٌ)[1].

واتە: ئەگەر کابرا قسەی بۆ یەکێك دەکرد و لەو کاتەدا سەیری ئەملاولای خۆی کرد (تا بزانێت داخۆ کەسی تری لێیە و بیبیستێت) ئەوە مانای وایە: قسەیەکە بۆ ئەمی دەکات و بە ئەمانەت لای دادەنێت، نابێت بیدرکێنێت و بڵاوی بکاتەوە.

(١) ئەبو داود (٤٨٦٨)، ترمزی (١٩٥٩) و ئەفەرموێت: (حدیث حسن)، ئەحمەد (١٤٥١٤)، شێخی ئەلبانیش بە حەسەنی داناوە.

- هەروەها دەفەرموێ: (المَجالسُ بالأمانةِ، إلَّا ثلاثةَ مجالسَ: سَفكُ دمٍ حرامٍ، أو فَرجٌ حرامٌ، أو اقتطاعُ مالٍ بغيرِ حقٍّ)[1].

واتە: قسەی هەموو كۆڕ و كۆبونەوەیەك ڕاسپاردەیە و بە ئەمانەت لای ئامادەبوان دەكرێت، بەڵام قسەی سێ كۆڕ ئەمانەت نییە دەبێت بدركێنرێت: ئەو كۆڕەی باسی كوشتنی كەسێكی بە ناحەق تێدا دەكرێت، ئەو كۆڕەی باسی زیناكردنی لەگەڵ كەسێكدا تێدا دەكرێت، ئەو كۆڕەی باسی دزین و بردن و ماشینەوەی سامانی كەسێكی تێدا دەكرێت، یان پلان بۆ ئەنجامدانی دەكرێت، یان كراون، موسوڵمان نابێت بیانشارێتەوە و لێیان بێدەنگ بێت، چونكە مافی خوای گەورە و مافی خەڵكیی تێدا دەفەوتێت.

- موسوڵمان بەرپرسە لەوەی، كە ئەگەر بەڵێنێكیدا بیباتە سەر، حەرامە بەڵێن بدات و نیازی وانەبێت بیباتە سەر، چونكە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ﴾ المائدة: ١ .

واتە: ئەی ئەو كەسانەی باوەڕتان هێناوە! بەرانبەر گرێبەست و بەڵێن وەفاداربن و بیهێننەجێ.

هەروەها: ﴿ إِنَّهُۥ كَانَ صَادِقَ ٱلۡوَعۡدِ ﴾ مريم: ٥٤.

خوای گەورە لە باسی سەیدنا (ئیسماعیل)دا (علیه السلام) دەفەرموێت: ئەو بەڕاستی خاوەن بەڵێن بوو، ڕاستگۆیانە دەیبردە سەر.

بەڵێن نەبردنە سەر نیشانەی ئیمان لاوازی و دووڕوویيە، وەك پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إذَا وعَدَ أخْلَفَ)[2].

واتە: دووڕوو، كە بەڵێن دەدات، نایباتەسەر.

---

(١) ئەبو داود (٤٨٦٩)، ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.

(٢) بوخاری (٣٣)، موسلیم (٥٩).

- موسوڵمان فەرمان پێکراوە، کە ئەگەر دوا ڕاستگۆ بێت، ئەگەر پەیمانیدا ڕاستگۆیانە پێوەی پابەند بێت، ئەگەر سوێندی خوارد ڕاستگۆیانە سوێند بخوات و نەهێڵێت سوێندەکەی لێ بکەوێت.

موسوڵمان سەرڕاسترین کەسە، کە خاوەن قسەی خۆیەتی و خەڵکیش متمانەیان پێیەتی، کە بەڕاستی ڕاستگۆیە و خاوەن بەڵێنە.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (وما يَزالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ ويَتَحَرَّى الصِّدْقَ حتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ صِدِّيقًا)[1].

واتە: کابرا هەروا بەردەوام ڕاستگۆیانە ڕەفتار دەکات و ڕاستگۆیی منە دەکات (بەدوایدا دەگەڕێت و پێوەی پابەند دەبێت)، تا لای خوای گەورە بە زۆر ڕاستگۆ دەنووسرێت.

لە سێ حاڵەتدا جائیزە موسوڵمان درۆ بکات، کە لەم حاڵەتانەشدا چاکترە (تەوریە) بەکاربهێنێت، واتە : ئەو وشە و ڕستانەی دوو مانایان هەیە، ئەو سێ حاڵەتەیش پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دیارییکردوون..

(خاتو ئوم کەلثوم)[2] (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّه (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) يُرَخِّصُ في شَيْءٍ منَ الْكَذب إلَّا في ثَلَاث؛ الرَّجُلُ يَقُولُ الْقَوْلَ يُرِيدُ به الْإِصْلَاحَ، وَالرَّجُلُ يَقُولُ الْقَوْلَ فِي الْحَرْبِ، وَالرَّجُلُ يُحَدِّثُ امْرَأَتَهُ وَالْمَرْأَةُ تُحَدِّثُ زَوْجَهَا)[3].

---

(١) بوخاری (٦٠٩٤)، مولیم (٢٦٠٧).

(٢) ئەمە خاتو (أم كلثوم بنت عقبة)ەیە ،نەوەك کچەکەی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، لە دایکەوە ئەبێتە خوشکی عوسمانی کوڕی عەففان (خوا لێیان ڕازی بێت)، هەر زوو موسوڵمان بوو، چەند فەرموودەیەکی لە پێغەمبەرەوە (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ریوایەتکردووە، هەروەها یەکەمین ئافرەت بوو هیجرەتی کرد بۆ مەدینە دوای هیجرەتی پێغەمبەر (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ).

(٣) ئەبو داود (٤٩٢١)، ئەحمەد (٢٧٢٧٥) و لەفزەکەش هی ئەوە، ئەلبانی لە (صحيح أبي داود)دا ئەفەرموێت سەحیحە.

واتە: گوێم لێ بوو، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە سێ حاڵەتدا ڕێی بە درۆکردن دا:

یەکەمیان: کاتێك کەسێکی ناوبژیوان دەیەوێت ناکۆکی و دووبەرەکی نێوان دوو
لایەن لابدات و نێوانیان ڕێکبخاتەوە، (دەچێتە لای ئەملا و دەڵێت لایەنی بەرانبەر حەز دەکات ئاشت ببنەوە، دێتە تەرەفی ئەملاش وا دەڵێت).

دووەمیان: لە حاڵەتی جەنگدایە (کە فەرماندەیەك بۆ نموونە: ڕادەگەیەنێت، کە سبەینێ هێرش دەست پێدەکەین و ناشیکەن، بەڵام مەبەستی ماندووکردن و ترساندنی دووژمنەکەیانە).

سێیەمیان: پیاو، کە قسەیەك بۆ ژنەکەی دەکات، یان ژنەکە قسەیەك بۆ مێردەکەی دەکات (مەبەستیانە زێدە متمانەی یان هاندان لەسەر کارێکی خێری هاوبەش دەبێت، نەك یەکتری فریودان).

- موسوڵمان فەرمانپێکراوە، کە غەیبەتی کەس نەکات، ناشێت بە قسە و باسێك ناوی خەڵکی بهێنێت، کە پێیان ناخۆش بێت، تەنانەت ئەگەر کافریش بن، مەگەر لە باسنەکردنیدا زیان بە کەسانی تر بگات یان زەروورەتێك بخوازێت ناوی بهێنێت و، باسی بکات (وەکو شاهیدییەك لە دادگا یان ناساندنی).

- مسوڵمان فەرمان پێکراوە، کە دووزمان نەبێت، قسەی ئەم و ئەو نەهێنێت و نەبادا ببێتە هۆی ناکۆکیی و شەڕ و ئاژاوەی نێوان خەڵکی یان زیادبوونی دووبەرەکی و تەفرەقە و لێکدابڕان.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هەڕەشەی سەختی لە دووزمان کردووە، کە بۆ فیتنەسازی قسەی ئەم بۆ ئەو دەبات و قسەی ئەو بۆ ئەم دەهێنێت، دەفەرموێ: (لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ قَتَّاتٌ)[1].

واتە: دووزمان ناچێتە بەهەشتەوە ..

(١) بوخاری (٦٠٥٦)، موسلیم (١٠٥)، ئەبو داود (٤٨٧١)، ترمزی (٢٠٢٦).

- موسوڵمان بۆی نییە بە دووڕوو خۆی دەربخات، ناشێت (ئیزدیواجی) بێت: سەر زارەکی خۆی پیاوچاکانە نیشان بدات و، کە چاوی خەڵکی لێ دیار نەما پیاوخراپانە ڕەفتار بکات، ناشێت لە حوکمی شتێکدا ڕۆشن و ڕاشکاو و ئاشکرابێت، کە بۆ کەسێکی نزیك خۆیەتی، کە چی بە منجەمنج و ئاڵۆز و دوو دیوانە، حوکمەکە بۆ کەسێکی تر بدات، تەنانەت لە ڕەفتاری ئاساییشیدا، هەر دەبێت جوامێر و سەرڕاست و ڕاستگۆ بێت، چونکە حوکمی دووزمان و دووڕوو زۆر
دژوار و سەختە و سزای قیامەتی بە ژان دەبێت.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنْ كَانَ لَهُ وَجْهَانِ فِي الدُّنْيَا، كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِن نارٍ)[1].

واتە: هەر کەسێك لە دونیادا دووڕوو بێت (ئەمە مونافیق نییە و موسوڵمانە و خۆی بە دوو کەسی جیاواز یان ڕەفتاری پێچەوانە نیشان دەدات) خوای گەورە لە ڕۆژی دواییدا، دوو دانە زمانی ئاگرینی لە دەمدا بۆ دروست دەکات.

هەروەها دەفەرموێت: (تَجِدُ مِن شَرِّ النَّاسِ يَومَ القِيامةِ ذا الوَجهَيْنِ: الذي يَأتي هؤلاء بِحَديثٍ، وهؤلاء بِحَديثٍ)[2].

واتە: دەبینیت لە ڕۆژی دواییدا خراپترین کەس دووڕوو دەبێت، کە دێتە ئەملا قسەیەك دەکات و دەچێتە ئەولا قسەیەکی تر دەکات.

- موسوڵمان حەقبێژە و لە وتنی حەقدا، نەترسی هەیە نە تەماع، چونکە دەزانێت قسەی حەقکردن جیهادە، باشترین جیهادیش: وتنی قسەی حەقە لای

(١) ئەبو داود (٤٨٧٣)، دارمی (٢٧٦٤)، ئیبنو حیببان (٥٧٥٦)، ئەبو یەعلا (١٦٢٠)، شێخی ئەلبانی لە (صحيح الجامع) (٦٤٩٦) بە سەحیحی داناوە.

(٢) نووسەری ڕەحمەتی نووسیویەتی بوخاری و موسلیم، بەڵام لای بوخاری (٧١٧٩) و موسلیم (٢٥٢٦) کەمێك جیاوازە: (إنَّ شَرَّ النَّاسِ ذُو الوَجْهَيْنِ، الذي يَأْتي هَؤُلَاءِ بوَجْهٍ، وهَؤُلَاءِ بوَجْهٍ).

دەستەڵاتداری ستەمکار، وەکو پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) ڕوونی کردووەتەوە، کە فەرموویەتی: (أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ)[1]..

ئەمما، ئەگەر موسوڵمان ناچار بوو نەرموونیانی بنوێنێت و مودارات بکات بۆی هەیە، بەڵام نابێت لە حەق لادات، نابێت باتڵ سەربخات و درۆ بکات.

- موسوڵمان حەز ناکات مەدحی خەڵکی شیاو لە پێش چاوی خۆیاندا بکات، نەبادا بە ڕیاباز وەسف بکرێت، یان گومانی خراپی پێ ببەن، کە گوایە: مەرامی شتێکی بە مەدحکراوەکەیە، بۆیە وا دەڵێت! هەروەها نەبادا ئەو مەدحە مەدحکراوە، کە تووشی هەڕاڵی و لەخۆبایی بوون بکات.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إِنْ كانَ أَحَدُكُمْ لَا بُدَّ مَادِحًا أَخَاهُ لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ: أَحْسِبُ فُلَانًا، وَلَا أُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا، وَحَسِيبُهُ اللَّهُ إِنْ كَانَ يَرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ)[2].

واتە: ئەگەر هەر دەبوو کەسێکتان مەدحی براکەی بکات، با بڵێت: وا دەزانم وایە و من تەزکیەی کەس بەسەر خوای گەورەدا ناکەم، خوا چاودێرێتی.

شەرعناسان و زانایان دەفەرموون: ئەگەر ئەو دوو مەترسییە لە مەدحکردنەکەدا نەدەبوو (مەترسی ڕیابازی خۆی، یان لەخۆباییبوونی مەدحکراوەکە)، بۆی هەیە لەڕووی خۆشیدا مەدحی بکات، مادام حەقە و وایە.

- موسوڵمانان فەرمان پێکراوە، کە ئەگەر دوا قسەی جوان و ڕاست و دروست بکات و هەڵە و چەوتی تێدا نەبێت، دڵنیا بێت لەوەی هەواڵەکە وایە، کە ئەم دەیەوێت بیگەیەنێت، حوکمە شەرعییەکە وایە وەکو، کە ئەم دەیەوێت باسی بکات.

---

(١) ئەبو داود (٤٣٤٤)، ترمزی (٢١٧٤)، هەروەها ئیبنو ماجە (٤٠١١) و لەفزەکەش هی ئەوە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الجامع)دا بە سەحیحی داناوە.

(٢) بوخاری (٦٠٦١)، موسلیم (٣٠٠٠)، ئەبو داود (٤٨٠٥)، هەروەها تەبەڕی لە (تهذيب الآثار) (١٣٩) هێناویەتی و لەفزەکەش هی ئەوە.

واتە: لە ڕووی زانستییەوە ڕاستی نەقڵ و دروستی ئەقڵ و واقیعی بێت، نەك لەبەر خاتری بەرانبەر، یان گوێگران وا بڵێ، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (أَجْرَؤُكُمْ عَلَى الْفُتْيَا أَجْرَؤُكُمْ عَلَى النَّارِ)(١).

واتە: ئازاترینتان لە فەتوادانددا ئازاترینتانە، کە ڕوو لە ئاگری دوزەخ بکات!

- موسوڵمان قسە دەکات سوود و قازانجی گوێگرانی ڕەچاو دەکات، قسە و باسێك ناکات ئاژاوە بنێتەوە، یان زیانی بۆ عەقیدە و خواپەڕاستی و دینداریی گوێگرەکانی هەبێت.

(عبداللەی کوڕی مەسعود) (خو لێی ڕازی بێت) دەفەرموێ: **(ما أنْتَ بمُحَدِّثٍ قَوْمًا حَدِيثًا لا تَبْلُغُهُ عُقُولُهُمْ، إلاَّ كانَ لِبَعْضِهِمْ فِتْنَةً)**(٢).

واتە: تۆ قسە و باسێکی تایبەت بۆ خەڵکانێك بکەیت، کە ئەقڵیان پەی پێ نابات و ژیرییان وەرینەگرێت، حەتمەن بۆ هەندێکیان دەبێتە مایەی گومان و دوودڵی و لاوازیی دینداریێتی.

- موسوڵمان خۆی خاوەنی دەسەڵاتی قسە کردنە، ئاڕاستەش کراوە کە چی جائیزە و چی جائیز نییە، بۆیە دەبێت هەمیشە خۆی پابەند بکات بە سنووری شەرعەوە تاجێمتمانە دەرچێت، تا ڕاستگۆ بناسرێت و باوەڕیان پێی بێت..

لەکۆتایی ئەم خاڵەدا ئەو ئایەتە وەبیردەهێنینەوە، کە چرپە و دواندنی ئەسپایی نێوان دوو کەسیش هەر دەبێت لە چاك و چاکسازیدا بێت، چونکە فەرمانی خوای گەورەیە کە دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ فَلَا

(١) دارمی (١٥٧) بە مورسەلی ریوایەتی کردووە، واتە یاوەر لە سەنەدەکەیدا نییە، هەروەها ئیمامی (السیوطي) لە (الجامع الصغیر) (١٨٢) هەر بە مورسەلی هێناویتی، شێخی ئەلبانیش لە (السلسة الضعیفة) (١٨١٤) بە زەعیفی داناوە.

(٢) موسلیم (٥) لە پێشەکیی سەحیحەکەیدا هێناویەتی.

تَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ وَمَعۡصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ ﴾ المجادلة: ٩.

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! ئەگەر لەناو خۆتاندا بە چرپە دوان، با چرپەکردنەکەتان گوناح و سنووربەزاندن و سەرپێچیی فەرمانی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) نەبێت، با چرپەتان خێرخوازی و دینداری و تەقواکاری بێت.

٢- کەسایەتیی سەربەخۆ و جیاوازی موسوڵمان لە خۆراك و خواردنەوەیدا:

غەیرە موسوڵمان زۆر خۆی بە سنووری خۆراك وخواردنەوەوە خەریك ناکات، چونکە
حەرام و حەڵاڵی بەلاوە گرنگ نییە، کافر گۆشتی بەراز بخوات، یان سەربڕاوی حەرام (کە حوکمی مردارەوەبووی هەیە) بەلایەوە وەکو یەکە، مەگەر تەبیعەتی نەیبات..

کافر پێی هیچ گرنگ نییە، کە ئەو مەڕە حەڵاڵ سەربڕاوە، یان حەرام (ئەو پێی وایە لە هەردوو حاڵەتەکەدا هەر گۆشی مەڕ دەخوات و جیاوازیی حەرام و حەڵاڵەکە لە تام و سوودیدا نییە)..

موسوڵمان، کە خوێن بە پیس دەزانێت کافر دەیخوات، شەراب، کە لای موسوڵمان حەرامە کافر پێی حەڵاڵە و دەیخواتەوە، موسوڵمان بەدەستی ڕاستی دەخوات، کافر بەدەستی چەپ و بەلایەوە گرنگ نییە، ئەگەر بەدەستی ڕاستیش بخوات.

موسوڵمان هەر لە سەرەتاوە باوەڕی وایە، کە خوای گەورە ئەم گەردوون و ژیان و مرۆڤەی خەڵقکردووە بۆ ژیانی مرۆڤی چاك کردووە، خوای گەورە کە خاوەنی مرۆڤ و ژیانێتی؛ مافی خۆیەتی یاسا و ڕێسا و ئەحکام بۆ ئەم مرۆڤە دابڕێژێت و، ڕێی هەندێك خۆراك و خواردنەوەی لێبگرێت، جا بۆ تاقیکردنەوەی

گوێڕایەڵی و عەبدێتییەکەی بێت، یان بۆ سەلماندنی سەبرگرتنی، یان لەبەرئەوەی بێت کە زیانی بۆ تەندروستی مرۆڤ هەیە.

لەم ڕوانگەیەوە کە موسوڵمان ئەو خۆراك و خواردنەوانە ناخوات و ناخواتەوە، کە لە دینەکەیدا حەرامن: نە گۆشتی بەراز دەخوات نە گۆشتی دڕندە کەڵبەدارەکانی وەکو: شێر، یان باڵندە چڕنوکدارەکانی وەکو: هەڵۆ، خوێن و شەراب و ئەو شلەمەنی و کەرەستانە ناخوات و ناخواتەوە و هەڵنامژێت، کە حەرامن.

تەنانەت لە خواردنی گۆشتی ئەو گیانلەبەرانەشدا، کە لە ئەسڵدا خواردنیان حەڵاڵە وەکو: گا و مەڕ و مریشك خۆ دەگرێتەوە، ئەگەر بە شێوازێکی شەرعییانە سەرنەبڕرابن، کە دەبێت کاتی سەربڕین ناوی خوایان لەسەر هێنرابن، وەکو ڕەمزێك بۆ ئەوەی، کە ئەو خوایەی، کە ئەم گیانلەبەرەی خەڵقکردووە و زیندوو ڕایگرتووە.

هەر ئەویشە، کە مۆڵەتی سەربڕینی داوە و بە فەرمان و ڕێپێدانی ئەو ژیان لەم گیانلەبەرە دەستێنرێتەوە، تەنانەت خودی سەربڕینەکەش دەبێ بەو چۆنیەتییە بێت، کە شەرع دیارییکردووە، کە بڕینی شا دەمارەکانی مل و گەروو، تا خوێنەکەی دەربچێت (ئەمە لە غەیری ڕاوکرندا)[1].

بێگومان حیکمەت لە هەر یەك لەم ئەحکامە خواییانەدا هەیە، چونکە یەکێك لەناو و سیفەتەکانی خوای گەورە (حکیم)ە، واتا: دانا.

---

(١) ڕاوکردنیش ئەحکامی تایبەت بە خۆی هەیە، کە لە کتێبە شەرعییەکاندا بە تەفسیل باسکراون، ئەوانیش ئەگەر بەپێی مەرجە شەرعییەکان نەبێت، خواردنیان جائیز نابێت، ڕاوبۆچوونی جیاوازی مەزهەبەکان و شەرعناسانیش لەو تەفسیلاتانەدا هەیە، دەربارەی چۆنییەتی سەربڕین و ناوی خوا هێنان و نەهێنانی بە ئەنقەست، یان بیرچوونەوە، هەروەها سەربڕراوی دەستی ئەهلی کیتاب و ....، دەشێت لەوێ بخوێنرێن. (نووسەر)
منیش بە فەزڵی خوای گەورە بە تەفسیل ئەو ئەحکامانەم نووسیون، خوا قبوڵی بکات و بیخاتە بەردەست موسوڵمانانی کورد. (وەرگێر)

شەراب حەرامە، چونکە زیانبەخشە، گۆشتی بەراز حەرامە، چونکە زیانبەخشە، گۆشتی گیانلەبەرە حەرامەکانی تر حەرامکراون، چونکە زیانیان بۆ مرۆڤ هەیە، دەشێت زیانی تەندروستی بێت، هەروەکو دەشێت زیانێکی ئەخلاقی بێت.

خۆراك کاریگەریی لەسەر جەستە و دەروونی مرۆڤ هەیە، ئەو کەسەی، کە ڕووەکییە و بە هیچ شێوەیەك گۆشت ناخوات لە ڕووی دەروونیەوە، جیاوازیی هەیە لەگەڵ ئەو کەسانەی گۆشت دەخۆن.

دیسان خواردنی جۆرە گۆشتێکیش کاریگەریی تایبەتی لەسەر کەسەکان هەیە، لەوانەیە خواردنی گۆشتی بەراز لە ڕۆژئاوا، کاریگەریی لەسەر غیرەت و بەرگریکردنیان لە نامووس و ئابڕوو هەبێت![(١)]

بەهەرحاڵ موسوڵمان پابەندە بە دینەکەیەوە و، ئەوەی حەرامە نایخوات و نایخواتەوە، جا بزانێت زیانبەخشە، یان نەزانێت، چونکە ئەو کەسەی گۆشتی بەراز ناخوات، لەبەر فەرمانەکەی خوای گەورەیە، کە خوای کردگار خاوەنە و بەرهەڵەستیی لە خواردنی کردووە..

مەسەلەکە لە سەرەتایەوە مەسەلەی تەسلیمبوونە بە فەرمانی خوا.. ئەمە کێشەیەکی عەقائیدییە، ئەمە لە سەرەتاوە قبوڵکردنی مافی خوای گەورە و ئیعترافپێکردنێتی، کە تەنها ئەو مافی ڕێسادانان و شەرع دیاریکردنی هەیە و بەس.

ئێمەی موسوڵمان بە عەبدێتیمان بۆ خوای گەورە ڕازیبووین و، فەرمانەکانیمان بێ چەند و چوون وەرگرتووە، کافر وانییە، کافر ئیعتراف بە

---

(١) ئەمە شتێکی زانستیی سەلمێندراوە و دکتۆرانامەی لەسەرە، هەر لە ڕۆژئاواش وا نییە، لە هەموو ئەو کۆمەڵگانەی بەراز دەخۆن هەر وایە، وەکو باشووری ئاسیا و زۆر وڵاتی ئەفریقیا و ئەمریکای لاتینی و باشووریش..

دەسەڵاتی خوای گەورە ناکات بەسەریەوە، ئەگەر خۆراکێکی نەخوارد پاڵنەری ترە و خۆی سەرپشکە.

ئەمما موسوڵمان سەرپشك نییە، چونکە لە سەرەتاوە ئیعتیرافی بە دەسەڵات و مافی خوایەتیی خوای گەورە کردووە، کە یەکێك لە سیفەتەکانی خوایەتی یاسا و ڕێسا و ئەحکام داڕشتنە.

موسوڵمان لە سەرەتاوە ئیعتیرافیشی بەوە کردووە، کە (محمد المصطفی) (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نێردراوی خوای گەورەیە و وەحیی بۆ هاتووە و، ڕاستگۆیانە گەیاندویێتی، لەو ئەحکامانەش، کە لە وەحییەکەدا ڕاستەوخۆ هاتووە، یان بە شەرحی پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هاتووە، ئەم حەرام و حەڵاڵێتییەی خۆراك و خواردنەوەیەیە.

- موسوڵمان لە کاتی خواردن و خواردنەوەیدا (بسم الله) دەکات، کە تەواو بوو (الحمدالله) دەکات، دوعای خێر و بەرەکەت و ڕۆزی تری حەڵاڵ دەکات، ئەوەیش وەکو ڕەمزێکە، ئیعتیرافکردنێتی بەوەی، کە دەیخوات بە ڕێپێدانی خوای گەورەیە، دەنا نەیدەخوارد، بەدەستی ڕاستی دەخوات، تا لە هەموو غەیرە موسوڵمانێك جیابێتەوە و، هۆشی لەوە بێت، کە ڕاست چاکترە لە چەپ.

خواردن و خواردنەوە، چەندین ئادابی تریشی هەیە، کە هەر هەمووی لە ڕوانگەی عەقیدەوە هاتوون و لەگەڵ (عەقیدە و عیبادەت و شەریعەت)دا دەگونجێن، بە هەموو ئەمانەیش موسوڵمان لە کافر جویێ دەبێتەوە و دەیسەلمێنێت، کە کەسایەتیی موسوڵمان سەربەخۆ و جیاوازە.

لەوانەیە ئێمە بە هێنانەوەی ئەم دوو نموونەیەی سەربەخۆیی و جیاوازیی کەسایەتی موسوڵمان (بە ئادابی دواندن و ئادابی خواردن و خواردنەوە) ئەوەمان کەمێك ڕوون کردبێتەوە، کە موسوڵمان هەر وەکو لە دید و تێڕوانین و پێناسەی

عەقائیدییەکان و دروشمەکانی پەرستن و ئەحکامەکانی شەریعەتکەیدا جیاوازە.

لە ڕەفتار و ڕەوشت و دابونەریتی قییەمی کۆمەڵایەتیشیدا جیاوازە، نەك هەر جیاوازە؛ بەڵکو ئەوەی، کە لە سەرێتی لە دید و ڕێ، چاکتر و جوانتر و بەسوودترە، جوانتر و کامڵترە لەو دید و ڕێیانەی ئەهلی کوفر گرتوویانەتەبەر.

هەر کەسێك بە ئینسافەوە بڕوانێتە داڕشتنی کەسایەتیی موسوڵمان و، ورد سەرنج بداتە ئاڕاستەکانی ئیسلام لە پەروەردەکردنی کەسایەتیی تاك و کۆی ئوممەتەکەیدا؛ هەست بەوە دەکات، کە هەرچی جوانیی و چاکیی و بەرژەوەندییە لەم دابونەریتانەدا کۆبوونەتەوە، ڕەفتارێکی چاك لە شوێنێك نییە، کە ئەم دینە ئیهمالی کردبێت، زیانێکیش لە جێیەك نییە، ئیللا ئەم ئیسلامە لە تاك و کۆی ئوممەتەکەی، خۆی دوورخستووەتەوە.[١]

خاڵی نۆیەم: سەربەخۆیی و جودایی کۆمەڵگەی موسوڵمان:

شتێکی سروشتییە، کە تاکی موسوڵمان ئاوا جیاواز بێت و، کەسایەتیی ئیسلامیانەی خۆی لە هەموو کەسێکی تر جیاواز بێت، حەتمەن ئەو کۆمەڵگە موسوڵمانەش، کە ئەم تاکانە لەناو خۆیاندا پێکدەهێنن لە کۆمەڵگەی غەیرە موسوڵمان جیاواز دەبێت و، کەسایەتیی ئیعتیباری خۆی لە کەسایەتیی کۆمەڵگەی غەیرە موسوڵمانەکان جیاواز دەبێت..

پێشتر ئاماژەمان بەوە دا، کە زۆر لەو دەزگا و دائیرانەی کوفر بۆ کۆمەڵگەی

(١) سەیری خوێن خواردنی ئەوروپا و مەیموون خواردنی ئەفریقا و خواردنی باشووری ئاسیا (چین و ڤێتنام و کۆریا و کەمبۆدیا و ...هتد) بکە! سەیری شەرابنۆشی و جگەرەکێشان و مادەهۆشبەرەکان بکە!!

خۆی دروستکردووە؛ بۆ کۆمەڵگەی موسوڵمان ناشێن و زۆر لەو کەسانەی دەکرێنە ستارەی بەناوبانگی وەکو: گۆرانیبێژ و مۆسیقاژەن و سەماکەر و داوێنپیسانی فلیمەکانیان و لەشفرۆشەکانیان[1]، بە هیچ کلۆجێك لەگەڵ کۆمەڵگەی موسوڵمان و قییەمی ئیسلامیدا ناسازێن، لە بەرامبەریشدا ئەوەی لای موسوڵمانان خاوەن پلەی ڕێزە و لەپێش کەسایەتییەکانی کۆمەڵگە و ئوممەتەوە لای کافران و کۆمەڵگەکەیان، هیچ جێی بایەخی تایبەتی نابن (وەکو: مەلا و قورئانخوێن و بانگدەر و هتد...).

لێرەدا چوار بواری چالاکیی کۆمەڵایەتیی مەدەنی نیشان دەدەین، کە کۆمەڵگەی موسوڵمان دید و مومارەسەی بەرامبەریان جیاوازە، لە دید و مومارەسەی کۆمەڵگەی غەیرە موسوڵمان دەربارەیان.. ئەم بوارانەش لەم سەردەمەدا جێی ڕێزن:

١- هونەر و جوانیی.

٢- نەتەوایەتیی و نیشتمانێتیی و دەمارگیریی و نەژادپەرستیی و عەشیرەتگەرێتیی.

٣- ئازادیی و سەربەستیی.

٤- یەکسانیی و برایەتیی.

---

(١) ئافرەتێکی پۆڵۆنی لە (٢٠٠٣)دا ڕایگەیاند :کە بۆ ئەوەی ببێتە یەکەمین ئافرەتی جیهان لە زیناکردندا، بڕیاریداوە: زینا لەگەڵ هەزار پیاودا بکات لە جیهاندا، لە پۆڵەنداوە بۆ ڕۆژهەڵات ،تا ڕووسیا، ئینجا ئەوروپا و لە ئیسپانیاوە بۆ مەغریب و تا لوبنان (٥٨٠) زینای کردبوو ،تا مانگی (٢٠١٣/١٠)!

١- هونەر و جوانیی:

جوانیی لە کۆمەڵگەی کافراندا پێش ڕەوشتە، لە داب ونەریتی تاك و کۆی ئەواندا جوانیی خۆی ڕەوشتە و دەبێت ئاشکرا بکرێت، هونەر ڕەوشتە، ئەگەر هونەرێك لەگەڵ ڕەوشتدا دژ وەستانەوە، ڕەوشتی بۆ کەنار دەخرێت.

بۆ نموونە: ئەگەر ئافرەت جوانییی خۆی نیشانی هەموو کەسێك بدات، ئەمە کارێکی پەسەندە، تا زیاتریش بتوانێت خۆی جوان بکات و خۆی بڕازێنێتەوە و خۆ بۆنخۆش بکات چاکترە، تا هۆکاری خرۆشان و سەرنجڕاکێشان بەلای خۆیدا بگرێتەبەر کەمە، با هۆکاری تر دابهێنێت، چۆن دەتوانێت خەڵکی تووشی (فتنة) بکات با بیکات.

بۆ ئەو ڕەفتارێکی پەسەند و چاکە، ئەگەر ئەمە ئارەزووی خەڵکی دەجوڵێنێت و حەزیان دەخروشێنێت و بە ئاڵۆشی جنسیان دەهێنێت کەیفی خۆیانە، ئافرەتەکە بەرپرس نییە لێی، خەڵکی کە هۆشیان لەوە دەبێت و هۆشیان لە خۆیان و کار و لێخوڕین و ڕەفتاریان نامێنێت، بەرپرسێتی خۆیانە!

ئەگەر ئەمە ئابڕووە و دەتکێ، خزمەکانی ئافرەتەکە پێیان ناخۆشە ئەوە غیرەی کەسایەتیی و دابونەریتی کۆنی خۆیانە!

ئەگەر ئەم سفووریی و ئیسارەکردن و سەرنجڕاکێشانەی ئافرەت، دەبێتە مایەی تەشەنەکردنی زینا و داوێنپیسی و شەڕ و شۆڕ و کار لەدەستدان و هتد ... ئەمانە هیچیان ئەوەندە بەنرخ نین، تا ببنە بەربەستی ڕێی جوانیی دەرخستن و چێژ و حەز خرۆشاندن!

پەیکەرتاشی، بەشێکی گرنگ و سیمایەکی جوانیی و شارستانێتییە و، کۆمەڵگەی کافر شانازیی پێوەدەکات، چونکە بەلایانەوە نیشانەی زەوق و شەوق و چێژی جوانخوازییە، هێمای زیندوو ڕاگرتنی ناودارانە.

وێنەكێش و پەیكەرتاشیی لە هەستی بەرز و ناسكیانەوە ئەو ناودارانەیان بە بەرهەمەكانیان نەمرانە لەناو گەلدا هێشتووەتەوە، بۆیە ئەوانیش هەڵكەوتەن و جێی ڕێزن، بەرهەمەكانیشیان هونەرە و لە لوتكەی ڕێز و پێزانینیدان..

ئا ئەم دید و تێڕوانینە لاسەنگەیە، وای كردووە پەیكەرێك، یان تابلۆیەك بە ملیۆنەها دۆلار بفرۆشرێت.. ئەمەش لە كۆمەڵگەی كافراندا پەسەندە و نیشانەی هەستی ناسك و دیدی شارستانیانەیە!

ئەمە لای ئەوان ئاوایە، با لای موسوڵمان جۆرێك بێت لە گەلۆریی ئیستیكبارانە و بە پیرۆزدانانی تاشەبەردێك، یان كۆمەڵە ڕەنگێكی ڕێكخراو!

با لای موسوڵمان، پارە بە هەدەردان و كات بەفیڕۆدان و هەست مردوویی چینایەتی بێت.. با لای موسوڵمانیش سەیر بێت، كە چۆن ئەو هونەرمەندە، ئەو هەزاران هەزارەی كاتی خۆیان بە ڕوانین و تێرامانی ئەو پەیكەر و تابلۆیانەوە بەسەر دەبەن و، سەفەر بۆ بینینیان دەكەن..

با لەلای موسوڵمان زۆر ناپەسەند و ناڕەواش بن، بەتایبەتی ئەو پەیكەرانەی وەكو بت دەپەرسترێن و ڕوویان بۆ پاڕانەوە تێدەكرێت، وەكو: پەیكەر و تابلۆكانی سەیدنا عیسا و دایكی (علیهما السلام)، كە وێنەیەكی خەیاڵیی بەرجەستەكراون (یان پەیكەری بودا و خواكانی سیخ و هیندۆس)ز

هەروەها پەیكەری پاپا و قدیسەكان، یان پەیكەری (نعوذ بالله) خواكانی جوانیی ڤینۆس و ...هتد، [1] هەروەها پەیكەری ڕووت و وێنەی جنسیی و، تەنانەت وێنەی كاتی سەرجێیی (جیماع) و، جۆرەهای تری وەك: كچی گەنج بە ڕووتی عەورەتی، گوایە: وێنەی پاكیزە (طهارة)یە!

---

(١) یان وێنەكانی (ئیمام عەلی) و (ئیمامی حوسەین) و كارەسەتی (كەربەلا) ی شیعەكان كە هەر وەكو شیركی جولەكە و دیانەكانە.

ئیتر سەدان بواری ڕاستەوخۆ و لاوەكیی، دیمەنی خرۆشێن و بەرەڵا و پیس و بەد، كە زۆریان لەوەتای ئیبلیس هەیە وێنەی حاڵەتی وای بەبیردا نەهاتووە!

وەكو شێوە نامۆكانی سەرجێیی و (جنسی وەكو یەك (مثلی) و جنسكردن لەگەڵ ئاژەڵ و بە ئەدەوات و ئامێر و ...هتد)، هەمووشی هەر بەڕێزەوە سەیر دەكەن، گوایە: هونەر و دەست ڕەنگینییەیان مایەی چێژی چاو و ئارەزووی جەستەن!

هەروەها شیعر و ئەدەب لە دید و مومارەسەی كافراندا، گوزارشتە لە خودی مرۆڤ، نیشاندانەوەی هەست و هۆش و حاڵەتەكانی دەروون و ڕەفتارەكانی جەستەیە، ئاسایی بن، یا نامۆ، جوان بن، یان سەخیف، بەڕێز بن، یان قێزەون، هەر لایان قبووڵە (چونكە دەڵێن: پەسەندیی و ناپەسەندی ڕێژەیین، ئەوەی لای یەكێك پەسەندە لای یەكێكی تر ناپەسەندە، ئەو لای تۆ نامۆیە لای ئەو سروشتییە... وەهەروەها).

ئەدەب لای كافران، بەڵگەی بەردەستە بۆ بەهانەی هەر شتێكی نامۆ و پەڕیدە و سەیر، كە مرۆڤ دروستی دەكات و لای خەڵكی تر شرینی دەكات.

چیرۆكێكە و دایڕشتووە، بە دەیان بەهانە دەروازەی خۆشویستنی پیاوانی نامەحرەم لە ئافرەتان دەكاتەوە، دەیان (تەبریر) دەداتە پیاو بۆ بەرەڵابوون و لە سنوور دەرچوون.

ئەدەب هەموو هەلێك بۆ حەزی مونحەریف دەڕەخسێنێت و سەدان شێوازی فریودان و فێڵ و درۆ دەخاتە بەردەستی هەموان، ڕۆمانێكە و لە دەیان لاوە خوێنەران فێری كێبڕكێ و بردنەوەی هەلی شەڕخوازی دەكات.

یەكێكی تر دەیان بەهانە و بیانوو بۆ تاوانبار دەهێنێتەوە، لەسەر حسابی كومەڵگە و قییەمی یان دەوڵەت و یاسای..

شیعرێك دەبینیت (هەجوو)ە بە كەیفی خۆی، هەرچی كەلێن و كونی

هەجووکراوەکەی ئاشکراکردووە و لە کۆمەڵگەدا لای نەوەکانی داهاتووشی فەزح کردووە، شیعرێکی تر وەکو دیمەنی جنسی دەخرۆشێنێت، باسی دیدار و باوەش و ماچ و زیناکردن بە ناوی دڵداری و خۆشەویستییەوە ڕەواج پێدەدات، یەکێکی تریش ئاوازی بۆ دادەنێت و دەیکاتە گۆرانی و، لەگەڵ جۆرەها ئامێر و نۆتەی مۆسیقایی دەیکاتە مایەی جۆش و خرۆش[1]..

ئینجا یانە و ساڵۆنی ڕەسمی و ئەهلی، دەیکاتە مایەی ئاهەنگ و بۆنەی شەراب و سەما و مادده هۆشبەرەکان و تیاترۆ، ئاهەنگی گۆرانی و موسیقا و ڕەشبەڵەك و تێکەڵاوی لە هەموو لایەکەوە بواری دارمانی قییەمی کۆمەڵایەتی و ڕێسا و بنەمای ڕەوشتی بەناوی ئازادییەوە دەکرێتەوە، تا سیمای کۆمەڵگەکە دەبێتە سیمایەکی ئارەزوومەندی جنس و موخەددیرات و سەما و گۆرانی...،

ئەمانە بێ نەخشە نەهاتوونەتەدی، بەبێ پلان نییە، کە ڕێ لە ژیری و هزری پیاوماقوڵانی کۆمەڵگاکان گیرا تا ئەم بوارە بەڕەڵاییە بۆ هەموان بکرێتەوە و کۆمەڵگە وای لێ بێت ئاسان کۆنترۆڵ بکرێت، ئاوا لە ڕوانگەی ئەم دید و مومارەسەوە پێناسەی ڕەوشت بووە بە هێنانەدیی بەژەوەندی و تێرکردنی حەز و هەواوهەوەس بەو ڕادە و برەی لە تواناندا دەبێت و دەڕەخسێت.

ئاخر بۆیە خوای گەورە پێشەکی و ئەنجامی ئەو شەیتانخوازییەی بۆ موسوڵمانان ڕوونکردۆتەوە، کە فەساد هەر سەرزەمین ناگرێتەوە، سەرئەنجامی ئەو خراپکاریی و لاسەنگییەی ئاسمانەکان و زەویش تێکدەچن: ﴿ وَلَوِ ٱتَّبَعَ ٱلْحَقُّ أَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ ﴾ المؤمنون: ٧١.

واتە: ئەگەر حەق شوێن هەواوهەوەسی ئەوان بکەوتایە، ئاسمانەکان و زەوی و هەرچی تێیاندایە خراپ دەبوون.

---

(١) یەکێکی تریش لەگەڵ جەستەی ڕووت و هانکەهانك و لەنجە و سەمادا دەیکاتە (کلیپ)! و کۆمپانیایەکیش بۆ سەرمایەی خۆی بڵاوی دەکاتەوە.

هەروەها: ﴿ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُواْ مَيۡلًا عَظِيمٗا ﴿٢٧﴾ ﴾ النساء: ٢٧.

واتە: ئەوانەی، کە شوێنکەوتەی هەواوهەوەسن، دەخوازن ئێوەش بەشێوەیەکی زۆر دژوار تووشی ئینحیراف بکەن و، لەدین و دید و ڕێی خۆتان لادەن.

ئەمما کۆمەڵگەی موسوڵمان، بە کۆڕا(ئیجماع)ی زانایان و شەرعناسانی هەموو جۆرە پەیکەرێکی مرۆڤ، یان ئاژەڵ، یان گیانلەبەرانی تری پێ شیاو نییە و حەرامە و، نەهێشتن و لادان و ڕادانی پێویستە، چونکە ڕێڕەوێکە بەرەو شیرك و دەروازەیەکە بۆ بتپەرستی و بوارێکە بۆ بە فیرۆدانی پارە و کات و پسپۆڕی لە شتێکدا، کە هیچ جۆرە سوودێکی بۆ کەس نابێت.

ئەمە جگە لەوەی سەلماندن و چەسپاندنی قییەمی کۆمەڵگەی کافرانە و ئێمەی موسوڵمان بۆمان نییە لاساییان بکەینەوە و، شوێن پێی ئەوان هەڵگرینەوە.

پەیکەرتاشی و دانانی دیمەنێکی فەساد و خەڵەفاوێتی فیکری مرۆڤاییەتییە، گومڕاییەکی ئاشکرایە، کە خەڵکی وایان لێبێت تاوێرێکیان لا بەنرخ بێت!

لەوانەیە یەکێك بڵێ: زەمانی ئەوە نەماوە مەترسی پەرستنی پەیکەرێك لە ئارادا بێت.

دەڵێین: باشە بچۆرە کڵێسایەکی دیانەکان و ببینە، پەیکەرە و دەپەرسترێت، هانای بۆ دەبرێت و لێی دەپاڕێنەوە (بچۆرە تیمپڵێکی بوداییەکان و ببینە، چۆن خەڵکی بەپێی پەتی و سەری ڕووت، بە زەلیلییەوە لەبەردەست پەیکەری (بودا)دا بە ملکەچییەوە وەستاون و دەپاڕێنەوە و دەیپەرەستن، هەروەها سیخ و هیندۆس و خوا چوار دەستەکانیان)!

بڕوانە ئەو پیرۆزییەی بەبەر پەیکەری پیاوچاکانی دینی و، پێشەوایانی

سیاسی و سەرۆكە جاهیلییەكان، كە كوژراون، یان هەر بە مردنی ئاسایی ڕۆیشتوون و پەریستیارانیان، پەیكەریان بۆ داناون و (بە شێوازێكی تایبەت و بە سام و هەیبەتەوە دەچنە بەرپێی پەیكەرەكانیان و چەپكەگوڵ دادەنێن و سڵاویان لێدەكەن و مۆسیقای تایبەتیان بۆ لێ دەدرێت)!

مەگەر نابینیت ڕێز لە پەیكەرەكانیان وا دەگرن، وەكو ئەوەی خۆیان بن و زیندووبن، ئەگەر ئەمانە بتپەرستی نین، ئەدی بتپەرستی چییە؟

وادیارە خاوەن پرسیارەكە، یان خاوەن بۆچوونەكەی، كە گوایە: مەترسیی بتپەرستی لەم سەردەمەدا نەماوە، لەوە بێئاگایە، كە ملێونەها مرۆڤ لە دەیان گەلی سەردەمدا هەن، كە هێشتا بتپەرستن.

خوای پەروەردگار قەبوڵی نییە، موسوڵمان بكەوێتە ئەم گۆلاوەی گەرای شیركی تێدا حەشاردراوە، خوای گەورە ڕێ نادات پارە و سامانی بەیتولمالی ئوممەت، لە بواری وا تورۆهاتدا سەرف بكرێت.

ئیسلام ڕێ نادات هەزاران مامۆستا و قوتابی، بۆ فێربوونی پەیكەرتاشی لێ ببڕێن و قوتابخانە و كۆلیژیان بۆ بكرێتەوە و، پارەیان بۆ دابین بكرێت (چییە؟ وەڵا پەیكەر دادەتاشن و لە فولكەی شاردا دایدەنێن!!).

بۆچی ئەم پارە و كات و وزەیە لە بواری شیاودا بەگەڕ ناخرێت؟

بواری وێنەی دیمەنە سروشتییەكان و شێوازە ئەندازەییەكان و، دەستوخەت جوانیی.

- لە كۆمەڵگەی ئیسلامیدا ڕێ بە حەرام نادرێت: ناشێت كەس ڕێی پێ بدرێت -چ جای ئەوەی هانبدرێت- پەیكەرتاش و وێنەكێشی مرۆڤ و ئاژەڵ و گیانلەبەرانی تربێت، یان وێنەی حەرامی فۆتۆگرافی[١]، ئەمما لە كۆمەڵگەی

(١) شەرعناسان بەرامبەر وێنەی فۆتۆگرافی ڕاجوێن، هەیانە بەتەواوی ڕێپێداوە و هەشیانە بۆ ←

کافراندا ئەو پەیکەرتاش و وێنەکێشانە بەچاوی ڕێزەوە تەماشا دەکرێن و، پلە و مەنزڵی باڵایان هەیە، بەڵام بێگومان لە کۆمەڵگەی ئیسلامیدا وانین، نە لە دائیرەی دەوڵەت و نە لەناو کۆمەڵگەکەشیدا (هونەر)ەکەیان ڕەواجی دەبێت و، نە ئەو جۆرە (کار)ەشیان دەست دەکەوێت.

کابرایەك هاتە خزمەت (ئیبنو عەباس - خوا لێیان ڕازی بێت) و عەرزی کرد: من ئەم وێنانە دەکێشم، فەتوایەکم دەربارەیان بۆ بدە، کە حوکمیان چییە؟

(ئیبنو عەباس) فەرمووی: لێم نزیك بەرەوە، لێی نزیك بووەوە فەرمووی: نزیکتر ببەرەوە، نزیکتر بووەوە ئینجا دەستی خستە سەر سەری کابرا و فەرمووی: ئەوەت پێ دەڵێم، کە خۆم گوێم لە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بووە فەرموویەتی، فەرمووی: (كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ، يَجْعَلُ له بكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسًا فَتُعَذِّبُهُ في جَهَنَّمَ)[1].

واتە: هەموو وێنەکێشێك لە دۆزەخ دایە بەرامبەر وێنەی هەر گیانلەبەرێك، کە کێشاوییێتی، کەسێکی بۆ دێتە پێش، تا لە دۆزەخدا ئەشکەنجەی بدات.

پاشان (ئیبنو عەباس) بە کابرای فەرموو: کە هەر وێنە دەکێشیت، وێنەی درەخت و ئەوانە بکێشە، کە گیانلەبەر نین.

- لە کۆمەڵگای موسوڵماندا، جوانیی ئافرەت و لەشولاری و هەموو ئاڵ و واڵایەکی بۆ مێردەکەیەتی و بەس، مێردەکەی، تەنها پیاوێکە، کە مافی چێژلێوەرگرتنی جنسی هەیە، خەڵکانی تر بە هیچ کلۆجێك ئەم مافەیان تێدا نییە،

زەروورەت ڕێپێپێداوە، ئەمما کێشانی وێنەی مرۆڤ و گیانلەبەرانی تر بە دەست زۆرینەی شەرعناسان بە حەرامیان داناوە و هەندێکیش لەمەشدا، هەر ئاسانکارییان نیشانداوە وەکو شەرعناسانی مالیکی. ئەمما پەیکەرتاشیی جەستەی تەواوی مرۆڤ و ئاژەڵ هەموو لەسەر حەرامبوونی یەکدەنگن. (نووسەر).

(١) موسلیم (٢١١٠)، ئەحمەد (٢٨١٠).

تەنانەت مەحرەم و کەسوکارە نزیکەکانیشی، ئەمان بۆیان هەیە، تەماشای هەندێك ئەندامی لەشی بکەن و مەرجیشە کە بە پاڵنەری جنسی نەبێت، ئەمیش بۆی نییە غەیری ئەو ئەندامانەی لەشی لای مەحرەمەکانیشی دەربخات، کە شەرع دیاریکردوون!

- لە کۆمەڵگەی موسوڵماندا، هیچ بوارێك نییە بۆ خرۆشانی حەز و چێژی جنسی، مەگەر بە تاکە ڕێگە و شێوەکەی خۆی، کە هاوسەرگیرییە.

بۆیە ئافرەت بۆی نییە بە سفوری لە ماڵ بچێتە دەرەوە، بۆی نییە پۆشاکی تەنك، یان تەسك، یان سەرنجڕاکێش بپۆشێت بە شێوەیەك، کە حەز بخرۆشێنێت.. کۆمەڵگەی ئێمەی موسوڵمان ئەوەی دەوێت، کە خوای گەورە ویستوێتی، ئەوەی حەز لێیە، کە خوای گەورە پێی پەسەند بووە.

ئەوی حەزی لە جوانیی و خۆشییە، ملکەچیی و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی خوای گەورەی لەسەرە، کە وەریانگرێت و خۆشحاڵانە جێبەجێیان بکات.

ئەو ئافرەتەی موسوڵمانە و دیندارە، حەزی خۆی بە سنووری شەرعەوە دەبەستێتەوە، نەك بە حەز و چێژ و خرۆشی لادەر و کافرانەوە، بۆیە ئافرەتی باڵاپۆش و داوێنپاك، خاوەن شەرم و حیشمەتە، دەنا ئیمان دەرنابات، چۆن بە ئیماندار هەژمار دەکرێت، کە بڵێ: موسوڵمانم، بەڵام ملکەچ و گوێڕایەڵی فەرمانی خوا و پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نابێت؟

چۆن ئارەزووەکانی شوێنکەوتەی دینەکە نابێت؟

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُم حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ)[1].

(١) ئیبنو ئەبی عاصم لە (السنة) (١٥) و خەتیب لە (تاريخ بغداد) (٣٦٨/٤) بەم لەفزە هێناویانەتەوە، هەروەها بەیهەقی لە (المدخل إلى السنن الكبرى) (٢٠٩) بە کەمێك جیاوازیەوە، ئیمامی نەوەوی لە (الأربعون النووية) هێناویەتییەوە و ئەفەرموێت: (حسن صحيح)، ئیمامی زەهەبیش لە (الكبائر) (٤٦٨) ←

واتە: کەستان ئیماندار نابن، هەتا حەز و ئارەزووتان شوێنکەوتەی ئەو دینە نەبێت، کە هێناومە.. حەزو ئارەزووی موسوڵمان لە چوارچێوەی شەرعدا دێتەدی.

- وێژەو ئەدەب لەکۆمەڵگەی موسوڵمانانداا، بۆ چاکسازیی مرۆڤەکانە، نەك ڕێکردن لەگەڵ هەوا و هەوەسی ئەدیب، یان خەڵکیدا، پاشان ئەدەب بە هەموو جۆرەکانیەوە بۆ سرەوت و ئارامی دڵ و دەروون و هزر و هۆشە، بەو مەرجەی لە چوارچێوەی شیاوێتیدا بێت، جا چیرۆك و شیعر بێت، یان بابەتی مەقالە و سمینار، یان سروود و مەقام، یان شتی تر.

- گۆرانیش لە سنووری دیاریکراوی خۆیدا جائیزە.. پیاوێك سروود، یان حەداء (شیعر و ئاوازی کاروانەڕێ) دەچڕێت و پیاوان و ژنان گوێی لێ دەگرن، ئەمە هیچ ئیشکالێکی تیدا نییە، مادام لە بازنەی سۆز و جوامێری و مانا باڵەکاندان.

هەروەها ئافرەتیش گۆرانیی شیاو بۆ کۆڕ و ئاهەنگی ئافرەتانەی خۆیان دەڵێت، گۆرانیی ئەویش، هەر لە چوارچێوەی سۆز و ناز و خۆشەویستی شیاو و، مانا جوامێریی و دلێرییەکاندا دەبێت..

ئەمما مۆسیقا: تەپڵ و دەف بۆ بۆنەی جیهاد و حەج و ئاهەنگ و شایی جائیزە، مادام بەدەست کافر و فاسقانەوە نەبێت، ئەو ئامێرەی بەرەو فسق نابات و دونیاویستی گەشە پێنادات، وەکو: شمشاڵ و بلوێری شوان جائیزن، هەر ئامێرێك تایبەت بە کافران و بۆنەیان بێت جائیز نییە.

هەر ئامێرێك ژێ (وەتەر)ی هەبێت وەك: عود و کەمانچە جائیز نییە، کەس

ئەفەرموێت: (إسناده صحيح)، ئیبنو حەجەری عەسقەلانیش لە (فتح الباري) (٣٠٢/١٣) ئەفەرموێت: (رجاله ثقات)، بەڵام هەر یەك لە شێخی ئەلبانی لە (هداية الرواة) (١٦٦) و شوعەیبی ئەرنائوتیش لە (تخريج شرح السنة) (١٠٤) ئەفەرموون: (إسناده ضعيف).

لە شەرعناسان، غەیری(ئیبنو حەزم) نەیانفەرمووە ئەم ئامێرە ژێدارانە جائیزن!

(ئیبنو حەزم) و هاوڕایانی دەفەرموون: ئەمانە خۆیان لە خۆیاندا ئامێرن و حەرامێتی نایانگرێتەوە، مەگەر بۆ حەرام بەكاربهێنرێن، ئەوكاتە دەبنە (وەسیلەی حەرام).

بەڵام شەرعناسان بە بەڵگەوە بەرپەرچی بۆچوونەكەی ئەویان داوەتەوە و، دەقەكانیش لەگەڵ جمهوردان.

- لە كۆمەڵگەی ئیسلامیدا قوتابخانەی مۆسیقا ناكرێتەوە (مەگەر فێرگەی تەپڵ و دەف و ئاواز و شیعر ڕێكخستن)، چ جای كۆلێژی زانكۆ، وانەی موسیقاش لە بەرنامە و پرۆگرامی فێرخوازیدا نابێت هەبێت، پارە بۆ شتی وا بەفیرۆ نادرێت، ئەوانەی خەریكی مۆسیقاژەنین دەبن، هیچ پلە و پایەیەكیان بە مۆسیقا ژەنینێتی دەست ناكەوێت.

- لە كۆمەڵگەی موسوڵماندا، نە قوتابخانەی گۆرانی و مۆسیقا دەبێت، نە یانەی تایبەت پێیان و لە ئێزگەكانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆنیشەوە، گۆرانی و مۆسیقای حەرام لێنادرێت، تەنها ئەوانەی، كە جائیزن ئەمیش بە بڕ و ڕادەی خۆی وەكو خوێی چێشت لە ڕۆژانی جەژن و خۆشی و بۆنەكاندا، نەك ئێزگەیەك هەر بۆ ئەوە تەرخان بكرێت.

ڕێ لەوە نەگیراوە، دەف لەگەڵ گۆرانیدا بەكاربێت، یان شمشاڵی شوان و بلوێر.. ئەمە سنووری دینداریی و تەقواكارییە، لەم سنوورە دوورتر،

هەر كەسێك ڕای لەسەردابێت، دەبێت تەماشای شارەزایی شەرعناسی و پلە و ئاستی موفتێتیی بكرێت، ئەوكاتە موناقەشەی بۆچوونەكەی دەكرێت، ئەمما بێ بەڵگە ڕا لەسەر زۆریی بەكارهێنانی گۆرانی و مۆسیقا بدرێت، حەتمەن كۆمەڵگەكە دەخاتە دژوارییەوە.

* * *

سەرنجێكی خێرا لە هەڵوێستی موسوڵمان لە هونەر و جوانیی و كێشە و

بوارەکانی بەشێوەیەکی گشتی، ئەوە نیشان دەدات، کە ئەوە هەڵوێستی مەعقول و پارسەنگە لێیان، چ لە ڕووی: ئابووری و سیاسییەوە بێت، چ لە ڕووی فێرخوازیی و پەروەردەییەوە بێت، چ لە ڕووی: دەروونی و جەنگی لایەنەکانی ترەوە بێت، چەند پارە و کات و وزە و زیرەکی لەم بوارەدا بەفیڕۆ دەڕوات؟

ئەگەر ئەم پارە و کات و وزەیە لەبواری تردا خرایە گەڕ، حەتمەن بەرهەمێکی زۆرتر و بەسوود دەخاتە بەردەستت.. لە هەمان کاتدا ئوممەتەکەمان - بەتایبەتی گەنجەکانی- هۆشدارانە ڕادەگرین هۆشیارانە مامەڵە لەگەڵ کێشە سەرەکیەکانی ئوممەتەکەدا دەکەن و، دەبنە وزەی جیددیی کاریگەرێتیی بیناسازیی، نەك گەنجی نەرمەلیقە و خلیجکی بێ غیرەت و بێ هەست..

ئەگەر بواری ئازایەتی و جوامێری و هەستی بەرپرسیارێتیی جیهاد و گیانی فیداکاریہان نیشاندانەوە، دەبینین چەند قازانج دەکەین.. ئەو کۆمەڵگەیەی لە مەیخانە و تیاترۆدا ڕۆژ دەکاتەوە، ئەو پیاوەی (ڕاستر ئەو نێرینەی) لە دووی هەواوهەوەسی وێڵە و لەسەر گۆرانی و موسیقا و سەما و چێژ و شەراب و موخەدیرات ڕاهاتووە، چۆن ئامادەی قوربانیدان دەبێت؟

ئەو کۆمەڵگەی شیرازەی خێزانی دەپسێت و ئەندامانی بەرەڵای شەراب و ئاهەنگ دەبن، حەتمەن لائوبالی دەردەچن و گوێ بە بەها بەنرخەکان نادەن، چونکە هەست و هۆش و ئینتیہا بزر دەکەن و دەخوازن بۆ دونیای خۆیان بژین و بەس.

٢- نەتەوایەتیی و نیشتمانێتیی و نەژادپەرستیی و عەشیرەتگەریی و دەمارگیریی:

غەیرە موسوڵمان نشتیمان پێکیانەوە دەبەستێتەوە و، دەبنە هاوڵاتی یەکتری، ئەو کەسانەی خەڵکی یەك وڵاتن و یەك گەلن، هەر ئەو پەیوەندییەی هاونشتمانییەتەیە کۆیاندەکاتەوە، با دین و تیرە و هۆز و دیدیشیان لێك جیاواز بێت.

غەیرە موسوڵمان پەیوەندیی نیشتیمانێتی پێکیانەوە دەبەستێت، ئەگەر هەستی نشتیمانیان بەهێز بوو، هەیانە پەیوەندی گەل و هۆز و عەشیرەت کۆیاندەکاتەوە و، ئەویان پێ گرنگترە لە گەل و نیشتیمان.

هەیانە ئینتیمای بۆ سپی پێستی هەیە، یان بۆ پێست ڕەشێتی، هەیانە پەیوەندیی (توخم و ڕەگەز)ی ژنێتی یەکی خستووە، لەگەڵ هاوتوخمانی، هەریەك لەمانە دۆستایەتیی و پشتیوانی خۆی و یارمەتیدانی بۆ هاوئینتیماکانی دەردەبڕێت و بەس، ئەوانی لا لەپێشترە وەك لە غەیری ئەوان.

بەژەوەندیی ئەوان دەخاتە پێش بەژەوەندیی خەڵکی تر، بۆ نموونە: کابرای عەشیرەتی، ڕۆڵەی عەشیرەتەکەی خۆی پێ لە پێشترە، ئەگەرچی لە وڵاتێکی تریش دەژی وەك لە هاوڵاتییەکی خۆی.

کابرای سپی پێست وەلائی بۆ سپی پێستێکی ترە، نەك بۆ ئەسمەر و ڕەش و زەردێکی تر، با جنسییەی وڵاتەکەشیان یەك بێت، ئافرەتە (فێمینیزم)ەکەش هەر وایە، لەسەر ئافرەتێکی ئاسیایی و ئەوروپایی دەکاتەوە، زیاتر لە پیاوی دراوسێی، کەس لەم خاوەن ئینتیمایانە ناخوازێت و ناشتوانێت وابێت، کە هەموو

خەڵکی یەکسان ببینێت و وابزانێت دەبێت یارمەتی هەموویان وەکو یەکتر بدات.

هەر یەك لەم خاوەن ئینتیمایانە، کە تووشی دەمارگیری (تەعەسوب)ی کۆمەڵەکەی دەبێت، ئیتر چارەی کەسانی تری ناوێت، زۆریشیان ئامادەن (غەیرە)کان دەربکەن و سزا بدەن..

بەشێوەیەکی گشتیی، کەسیان ئامادە نین لەڕوانگەی یەکسانیی و زەمینەی ڕەحمەت و بەزەیی و سۆزەوە، حەقی کەسانی تری غەیری خۆیان و ئینتیماکانیان سەربخەن.

ئەما کۆمەڵگەی موسوڵمان، کە پەیوەندیی بە خاك و گەلەوە هەیە، ئەوەندە ئینتیمای بۆیان هەیە، کە ئەوان پەیوەندییان بە ئیسلامەوە هەیە..

موسوڵمان لێیان نزیکە و بە هی خۆیان دەزانێت، کاتێك ئەوان لە ئیسلام نزیك دەبن و خۆ بە موڵکی ئیسلام دەزانن.. بە پێچەوانەشەوە، کە ئەوان لە ئیسلام دووربن و خۆ بە (غیرە) بزانن، ئەمیش گەل و خاکەکە بە دوور دەگرێت و خۆی بە خاوەن ئینتیمایان نازانێت..

موسوڵمان وەلائی خۆی بە غەیری ئیسلام و موسوڵمانان نادات.. لایەنگریی و پشتیوانی غەیری ئیسلام ناکات.. بەڵام بە تەئکید بە گرێبەست و ڕەفتار و سەودا و مامەڵەکانی خۆیەوە، لەگەڵ کافراندا دادپەروەرانە و سەرڕاستانە پێوە پابەند دەبێت..

موسوڵمان باوەڕی وایە: کە گەلی ئەو موسوڵمانەکانن لە هەر جێگەیەك بن، وڵاتی ئەم، وڵاتی موسوڵمانانە، ئەگەر موسوڵمانێك هیجرەتی کرد بۆ وڵاتەکەی، ئەم لە هەر خاك و وڵات و گەل و زمان و ڕەنگ و پێستێکەوە هاتبێت، ئەم ئاسانکاریی بۆ دەکات و قبوڵی دەبێت..

ئەم موسوڵمانە، کە هاتە کۆمەڵگە موسوڵمانەکە پەنابەر نابێت، بەڵکو خاوەنی هەموو ئەو مافانەیە، کە خەڵکە ئەسڵەکە هەیانە، ڕەفتاری وا لەگەڵدا دەکرێت، کە یەکێکە لەوان و وەکو ئەوان.

موسوڵمانان ئاوا ڕەفتار لەگەڵ یەکتریدا دەکەن، ڕەگەز پەرستیی و نەژاد پەرستیی و دەمارگیریی لەناو موسوڵماناندا نابێت هەبێت، موسوڵمانان هەموویان وەکو یەکن.

لە تەرازووی ڕێزی مرۆڤایەتیدا، ڕەش پێست و سپی پێست یەکن، لە مێژووی ئیسلامدا، دەیان فەرماندە و پێشەوا و ناودار کەوتە پێش هەزاران سپی پێستەوە، تا ئێستاش (بیلالی حەبەشی) لای موسوڵمان خۆشەویستترە وەك لە نزیکترین برای موسوڵمانی سپی پێستی، چونکە (بیلالی حەبەشی - خوا لێی ڕازی بێت) لە تەرازووی ئیسلام و پێوەریدا، سەنگینتر و باڵاترە!

ئەمما دەمارگیریی عەشیرەت و تیرە و هۆز و خانەوادە و خێزان، ئەوە ئیسلام هەر هەمووی ڕماند و ڕایدا، لە جێی هەموویان هەستی زەروورەتی هەق سەرخستنی ڕواند..

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەیفەرموو: (انْصُرْ أخاكَ ظالِمًا أوْ مَظْلُومًا. فقالَ رَجُلٌ: يا رَسولَ اللَّهِ، أنْصُرُهُ إذا كانَ مَظْلُومًا، أفَرَأَيْتَ إذا كانَ ظالِمًا، كيفَ أنْصُرُهُ؟ قالَ: تَحْجُزُهُ -أوْ تَمْنَعُهُ- مِنَ الظُّلْمِ؛ فإنَّ ذلكَ نَصْرُهُ)[١].

واتە: براکەت ستەمکار بێت، یان ستەملێکراو پشتگیریی بکە و سەری بخە.

کابرایەك عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خوا! ئەوە دیارە، کە ستەملێکراو بێت پشتگیری بکرێت، ئەدی، کە ستەمکار بێت چۆن؟

(١) بوخاری (٦٩٥٢).

فەرمووی: دەستی دەگریت، یان ڕێی لێدەگریت و ناهێڵێت دەستدرێژیی بكات، ئەوە پشتگیریی و سەرخستنێتی.

ئەمەش چەن دەقێك، كە بەڵگەی ئەو بۆچوونەن، كە لە سەرەوە باسمانكرد:

- خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ ﴾ النساء: ٦٦.

واتە: ئەگەر جەنگ و جیهادمان لەسەر فەرز بكردنایە، كەمێكیان نەبێت نەیاندەكرد، ئەگەر ئەو ئامۆژگاریانەیان بگرتایە گوێ و ڕەفتاریان پێ بكردنایە، بەتەئكید بۆیان چاكتر بوو، لە قازانجی خۆیان دەبوو، هەم خێر و بەرەكەتی تێدابوو بۆیان، هەم زیاتر لەسەر دینەكە جێگیر دەبوون و، نەدەكەوتنە دوودڵیی و گومانەوە (باسی جولەكەكانە).

- فەرمانی خوای پەروەردگار و ڕاپەراندنی لای موسوڵمانان، لەپێشترە وەك هەموو بەهایەكی تر، چونكە فەرمانی خوای گەورە گرنگتر و گەورەتر و لە پێشترە وەك لە نیشتیمان، وەك لە خۆی و كەسوكاریشی.

خوای گەورە دەفەرمویَ: ﴿ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾ المجادلة: ٢٢.

واتە: هەرگیز خەڵكانێك نابینیت باوەڕیان بە خوای گەورە و بە ڕۆژی دوایی هەبێت، لەهەمان كاتیشدا دۆستایەتیی و لاینگریی ئەو كەسانە بكەن، كە دوژمنداریێتیی خوای گەورە و پێغەمبەرەكەی (صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەكەن، با باوك و

باپیریشیان بن، یان ئەولاد، یان برایانیان، یان تیرە و هۆزی خۆشیان بن، ئەوانە (ی موسوڵمانی سەرڕاستن و بۆ خوا ساغبوونەتەوە و دۆستایەتی و لایەنگرییان بۆ خوای گەورە و پێغەمبەرەکەی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) و موسوڵمانانە)، ئەو کەسانەن، کە خوای گەورە (ئیمان و یەقین)ی لە دڵدا جێگیرکردوون و لایەنگیریی کردوون و، بە نوور و هێزی خۆی بەهێزی کردوون، دەشیانباتە بەهەشتانێکەوە، کە ڕووبار و جۆباریان پێدا دێت و دەچێت و، بە نەمری تێیدا دەمێننەوە.

خوای گەورە لێیان ڕازی بووە و، ئەوانیش لە خوای گەورە ڕازی بوون، ئەوانە حزبی خوای گەورەن، حەتمەن حزبی خوای گەورەش سەرفراز و سەرکەوتوو و زاڵە..

- پێغەمبەری خواش (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَن قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هي العُلْيَا، فَهو في سَبيلِ اللَّهِ عزَّ وجلَّ)[1].

واتە:هەر کەسێك بۆ ئەوە کوشتاری دەکرد، تا سەروەرێتیی شەرع بێتەدی و دینی خوا باڵادەست بێت، ئەوە لە پێناوی خوادا جیهاد دەکات.

- خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ ﴾ الحجرات: ١٣.

واتە: هۆ خەڵکینە! ئێمە ئێوەمان لە نێر و مێیەك دروستکردووە و کردوومانن بە گەل و تیرە و هۆزی زۆر، تا یەکتریی بناسن و پەیوەندیتان پێکەوەبێت و، لەسەر خێر و چاکە هاوکاری یەکتر بن، بشزانن، کە بەڕێزترینتان لای خوای گەورە ئەو کەسەتانە، کە لە هەموان بە تەقواتر و دیندارتر و سەرڕاسترە..

کەوابوو: لای خوای گەورە، نە توخمی نێر و مێ کاریگەرە و، نە ڕەنگی پێست گرنگە و، نە ئینتیمای خاك و خەڵك.. ئەوەی لای خوای گەورە گرنگە و

(١) بوخاری (١٢٣)، موسلیم (١٩٠٤).

دینداریێتییە و، ئەوەی لای خوای گەورە مایەی پلە و ئاستی ڕێژە تەقواکارییە، هەر کەسێك ئیمانی بەهێز و ئیسلامەتییەکی چاکی گرتبێت و، سەرڕاستانە دینداریێتیی بکات، ئەوە لە خوای گەورە نزیکە، جا کۆیلەیەکی ڕەش و بێ کەسە، یان سەربەستێکی خاوەن کەس و دەسەڵات.

- ئەبو هورەیرە (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە :کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەیفەرموو: (لينتهينَّ أقوامٌ يفتخرونَ بآبائهمُ الذينَ ماتُوا إنمَّا هُمْ فَحْمُ جهنمَ أوْ ليكونُنَّ أَهْوَنَ على الله منَ الجُعَلِ الذي يُدَهْدِهُ الخرَاءَ بأنْفه إنَّ اللهَ قد أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الجاهليةِ وفَخْرَها بالآباءِ إنَّما هو مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ أوْ فَاجِرٌ شَقِيٌّ الناسُ كلُّهُمْ بَنُو آدمَ وآدَمُ خُلِقَ من تُرَابٍ)[١].

واتە: با ئەو کەسانەی، کە شانازی بە باوباپیرانیانەوە دەکەن، کە مردوون و ئێستا خەڵوزی دۆزەخن، با کۆتایی بەوە بهێنن، دەنا لای خوای گەورە لە (گووخلێنکە)[٢] سوك و هیچوپوچتر دەبن، کە پیسایی بە لوتی پاڵ پێوەدەنێت!

خوای گەورە دەمارگیریی جاهیلییەت و شانازیکردنی بە باب و باپیرانتانەوە لەناودا هەڵگرتوون.. خەڵکی دوو پۆلن: یان موسوڵمانێکی دیندار و تەقوادار دەبن، یان لادەر و لاڕێەکی کلۆڵ و بەدبەخت.. خەڵکی هەموو ئەولادی ئادەمن و ئادەمیش لە خۆڵە.

- (جوندوب- خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە :کە پێغەمبەری خوا

(١) ترمزی (٣٩٥٥) و ئەفەرمویێت: (حسن غريب)، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا بە حەسەنی داناوە.

(٢) (گووخلێنکە) قاڵۆنچەیەکی خڕە و دەچێتە سەر پیسایی و تۆپەڵێکی لە قەبارەی خۆی گەورەتر لێدەکاتەوە و دەیخولێنێتەوە تا خڕ دەبێت وەك گۆ (هەڵمات/کەلاشووشە)، ئینجا لەبەرئەوەی ناتوانێت هەڵیگرێت بە لووتی پاڵی پێوە دەنێت تا دەیگەیەنێتە جێی خۆی، هەرچەند ناوەکە دوور لە ڕووتان پیسە بەڵام ئەوە ناوێتی.

(صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمووی: (مَن قُتِلَ تَحْتَ رايَةٍ عِمِّيَّةٍ، يَدْعُو عَصَبِيَّةً، أوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً، فقِتْلَةٌ جاهِلِيَّةٌ)[1].

واتە: هەر کەسێك لەژێر ئاڵایەکی کوێرانەدا جەنگا (کە ئامانج و ڕێباز و بەرنامەی دیار نەبێت)، بۆ دەمارگیری خەڵکی بانگ بکات و، دەمارگیرانە قەوم و تیرە و هۆزی خۆی سەربخات و بەس، ئەوە کوشتن و کوشتارەکەی جاهیلیانەیە.

٣- ئازادیی و سەربەستیی:

لە کۆمەڵگەی کافراندا دروشم ئەوەیە: کە ئازادیی زیاتر بگرەبەر، ئازادیی زیاتری دەوڵەت و دیکتاتۆرییەکەی وەکو لە سیستەمی کۆمۆنیزمدا هەیە، یان ئازادیی زیاتری تاك و کۆمپانیا و دەستەڵاتداران، وەکو لە سیستەمی دیموکراسیدا هەیە، کە خەڵکی ئازادیی زیاتری ئابوورییان دەوێت، ئازادیی زیاتری سیاسی، ئازادیی زیاتری ڕەفتاری تاك، ئازادیی تەواو.. تا گەیشتوونەتە ئەوەی، ئیتر وەکو ئاژەڵ دەژین، وەکو ئاژەڵ ڕووت و قووت دەبن و، وەکو ئاژەڵیش تێکەڵاو دەبن و جنس دەکەن و هیوا و ئاواتیشیان هەر ئاژەڵی دەبێت[2]..

بەڵام کۆمەڵگەی موسوڵمان بەتەواوی پێچەوانەی ئەوەیە، دروشمی تاك و کۆی کومەڵگەی موسوڵمان: (خواپەرستی زیاتر)ە، کە دینداریتیی زیاتر و تەقواکاری و ساڵحبوونە.

---

(١) موسلیم (١٨٥٠).

(٢) جگە لە ئازادی و بەرەڵایی جێندەری ،واتە: دروستکردنی (خێزان) لە نێر و نێر یان لە مێ و مێ؛ ئازادیی ڕووت و قووتیش هەیە، لەم ئۆسلۆیەی پایتەختی نەرویج، دوورگەیەك هەیە ،کە هەرکەسێکی لێدەژی، یان دەچێتە ئەوێ ڕووت و قووت و بێ پۆشاکن!!

ئەمە مەبەستی تاك و کۆی کاربەدەستانی دەوڵەتیشە، چونکە تەقواکاری مایەی هیدایەت و سەرفرازی و ڕێزی خوای گەورەیە لە دونیا و قیامەتدا.. کاتێك کومەڵگەیەك لە موسوڵمانانی دیندار و تەقواکار پێکدێت بە دڵنیاییەوە ئاسودەیی و بەختیاری و کامەرانیی زیاتر تاکەکان دەگرێتەوە و ئەمان و ئاشتی و هێمنیی زیاتر کۆمەڵگە و دەوڵەوت دەگرێتەوە، چونکە هەموویان بە ئومێدی قبوڵبوونی لای خوای گەورە، ڕێز و پاداشتی هەوڵی زیاتر بۆ چاکسازی و خێری گشتی دەدەن.

پیاوچاکانی کۆمەڵگە، کە زۆر دەبن بەختەوەریی زیاتر ڕوو لە کۆمەڵگەکە دەکات، چونکە ناسین و پەرستنی خوای گەورە زیاتر دەبێت، پابەندبوون بە تەقواکارییەوە، دەبێتە سیما و سیفاتی کاربەدەستانی دەوڵەوت و ئاراستەوانانی کۆمەڵگەکە، کە لە بوارەکانی سیاسەت و ئابووری و داوەریی و، فێرخوازی و بوارەکانی رەفتار و ڕەوشت و قییەمی کومەڵایەتیدا ڕەنگ دەداتەوە.

کومەڵگەی موسوڵمان شیرازەی پەیوەندی خۆی بە ڕیسای خواویستی و دیندارییەوە دەبەستێتەوە، بۆیە موسوڵمان تەسلیم بە ڕێساکانی: (عەقیدە و عیبادەت و شەریعەت) دەبن و، بەختیاریش لە پابەندبوونی زیاتریان پێوەیان دەبینن، ئەمەیش پاڵنەرێکی زاتی ناخی تاکەکانە، بۆیە زۆر کاریگەرە، چونکە هەر تاکە و هەست دەکات، کە خۆساڵحکردنی فەرزە لەسەریی، پابەندبوونی بە ڕێساکانی دیندارییەوە فەرزی سەرشانییەتی و بەرپرسە لەسەرڕاستی و پابەندبوونی..

نواندنی عەبدایەتیی موسوڵمان بۆ خوای گەورە، ڕواڵەتی دەرەکی سوپاسگوزارییەتی، بە زیاتر دیندارێتی زیاتر ئەم عەبدایەتییە بۆ خوای کردگاری دەسەلمێنێت و دەچەسپێنێت، چونکە ئیعترافکردنی بە عەبدێتیی خۆی و خواییەتی خوای گەورە و، ناسین و پەرستی خوای گەورە و هەستکردن بەو هەموو ناز و نیعمەتانەی بەسەریدا ڕشتووە، چ وەکو توخمی مرۆڤ، چ وەکو

کەسایەتی خۆی؛ پارسەنگتری دەکات و زیاتر لە کافری جیا دەکاتەوە..

ئەمانە سیما و سیفاتی جیاکەرەوەن، کافر زۆر لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ ناڕوانێت، لە ماهەییەت و دەستپێك و چارەنووس ناکۆڵێتەوە، باوەڕی بە خوا نییە و خۆی بە عەبدی ئەو نازانێت.

بۆیە بە هیچ یەکێك لە هەستەوەرەکانی سوپاسی خوای گەورە ناکات، وەکو موسوڵمان نییە، کە لە هەموو حاڵەتەکانی غەیری خەوتنیدا، لە سوپاس و ستایشی خوای گەورەدایە و، زیکری خوای گەورەی لەسەر دەمە، کە دەخوات (بسم الله) دەکات و، کە تێر بوو (الحمد لله).

کە دەپۆشێت دوعا دەکات و کە پۆشاکێکی نوێی دەستدەکەوێت دوعایەکی تر، کە نەخۆش دەکەوێت دوعا دەکات و، کە چاکبووەوە شوکرانەبژێریی دەکات.

ئازادی لای تاك و کۆی ئوممەت و دەوڵەتی موسوڵمان، بریتییە لە: ئازادبوونی موسوڵمانان لە دینداریێتی، لەسەلماندن و چەسپاندنی ئەحکامی دینەکەیان و، ئازادیی بڵاوکردنەوەی بانگەوازی خواویستی و لابردنی بەربەست و لەمپەر و کۆسپی ڕێ.

ئازادیی موسوڵمانان لە حاکمێتی شەرعدایە، کە هەست دەکەن کۆمەلگە و دەوڵەت تەسلیم بە دینی خوا بوون و، دەستەڵاتی شەرع باڵادەستە.

لە ئەرك و داخوازییەکانی ئازادیی موسوڵمانان ئەوەیە، نەهێڵن لە کۆمەڵگەی موسوڵماندا شیرك و کوفر باڵادەست بێت و، ئیدارەی دەوڵەت و ئاڕاستەی کۆمەڵگەی بەدەستەوە بێت، چونکە کۆمەڵگە و دەوڵەتی موسوڵمان بۆ خواناسی و خواپەرستی دامەزراون.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ وَأَنِ ٱعۡبُدُونِيۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦١﴾ ﴾ یس: ٦١ .

واتە: كە تەنها من بپەرستن، ئەمەش ڕێبازی ڕاستە.

* * *

مادام مرۆڤ لەژێر دروشمی عەبدایەتیدایە بۆ خوای كردگار و خاوەنی، كەوابوو ئازادیی تەواوی هەیە.. بەردەوام لەم عەبدایەتیەدایە:

- كە دەچێتەوە ماڵ بە ڕێپێدانی خوای گەورە دەچێتە ژوورەوە: ﴿ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ﴾ النور: ٢٧.

واتە: مەچنە هیچ ماڵێكی غەیری ماڵەكانی خۆتان، تا داوای ڕێپێدان نەكەن و سڵاو لە خاوەن ماڵەكە و نیشتەجێیانی نەكەن.

- موسوڵمان لە ئەماندایە، كەس بۆی نییە دەستدرێژی بكاتە سەر گیان و ماڵ و ناموس و مافی كەسایەتیی، ئازادە لە دەربڕین، لە ڕەخنە، ئەگەر هەڵەیەكی لە كەسێك دی و، دڵنیابوو ناشەرعەییە دەیڵێت، بێئەوەی گوێ بداتە پلە و پایەی هەڵەكارەكە، با كاربەدەستی دەوڵەت و خودی خەلیفەش بێت.

- موسوڵمان ئازادە كێ دەكاتە ئەمیری موسوڵمانان، بەڵام ئەگەر كەسێك بەڕای ئەوانیتر بوو بە خەلیفە، یان والی و كاربەدەستی دەوڵەت، بۆی نییە یاخی ببێت و بڵێ : من هەڵمنەبژاردووە و گوێڕایەڵیی ناكەم، چونكە نامومكینە كەسێك نەبێتە خەلیفە، تا یەك بەیەكی موسوڵمانان لێی ڕازی دەبن و بەیعەتی دەدەنێ!

ئازادیی سیاسی و ئازادیی كاركردن و ئیجتیهادكردنی شەرعی و سیاسی و ئابوری و... پارێزراوە، بێگومان لە چوارچێوەی شەرعدا، كە دەستوور و یاسای

وڵاتە.. مادام لە عەبدایەتیی خوادا بمێنێت و ملکەچ و گوێڕایەڵی شەرع بێت، سەربەستی و ئازادیشی پارێزراو دەبێت.

ئەمە بەنیسبەت موسوڵمانانەوە لە کۆمەڵگەی موسوڵماناندا، ئەمما بەنیسبەت غەیرە موسوڵمانەنەوە لەناو دارولئیسلامدا، ئەویش مەرجە کە مادام بە (ئیمان) نەبووە بە ئەندامی کۆمەڵگەکە بە (ئەمان) ببێت بە ئەندام، ئەمیش بەپێی گرێبەستێکی ئەمان لەناو موسوڵماناندا هێمن دەژی و، ماف و ئەرکی دیاریکراوی دەکەوێتە سەر، ئەگەر لە گرێبەستەکە لایدا حوکمی دەکەوێتە سەر.

ئای، کە چەمکی ئازادی و پێناسە و مانا و بوارەکانی ئازادی لای موسوڵمانان و غەیرە موسوڵمانان جیاوازە، لای موسوڵمانان ئازادی ڕۆشن و ئاشکرا و دیاریکراوە، بەڵام لای غەیرە موسوڵمان چەمکێکی ئاڵۆزە و فەوزەوی و بەرەڵایی ڕمێنەرە و، ئاسانیش سنوورەکانی -بەپێی بەرژەوەندیی دەسەڵاتداران- زیاتر و کەمتر دەبن!!

٤- یەکسانیی و برایەتیی:

لە کۆمەڵگەی کافراندا دەشێت هەموو وەکو یەك خاوەن ماف و ئەرك بن (هەرچەندە ئەمە ڕێژەییە و بۆ هەموو هاوڵاتیانی هیچ دەوڵەتێکی دیموکراسیی سەردەمیش وانییە)، دەشێت هەستی یەکبوونی کۆمەڵگەکەیان لە ناخدا بێت و، هەموو هەستێکی توند بە یەك ئینتیمایی بکەن، بەڵام هەرگیز وەکو موسوڵمانان لێ نایات، کە (برایەتی دینی) بەهێزترین هەستی ئینتیمایانە.

لە کۆمەڵگەی موسوڵماناندا، تەنیا موسوڵمانەکان برای یەکن، ئەوی غەیرە موسوڵمانە، ئەو ئاستە برایەتییەی نابێت، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ ﴾ الحجرات: ١٠.

واتە: موسوڵمانان بەدڵنیاییەوە برای یەکترین.

ئەمما ئەهلی باتڵ و دید و ڕێی جیاواز -با بە ئەمانیش لەگەڵ موسوڵماندا بژی- بەڵام ئەو گرێبەستی ئەمانە نایگەیەنێتە ئاستی برایەتی (ئیمان).

هەموو موسوڵمانان لە ماف و ئەرکدا یەکسانن، ئەوەی لەسەر یەکێکیان -وەکو ڕۆژووی ڕەمەزان- فەرزە، بەبێ عوزر فەرزێتییەکەی -ئەرکی گرتنی- لەسەر کەس لاناچێت، کابرا بووە بە خەلیفە، یان قازی، یان والی، ڕۆژووەکەی هەر لەسەر فەرزە.

تەنیا موسوڵمانان لە ماف و ئەرکدا وەکو یەکن، چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (الْمُسْلِمُونَ عَدُولٌ، يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ)[١].

واتە: موسوڵمانان لەناو خۆیاندا یەکسانن، کەمترین کەسیان خاوەن مافە وەکو ئەوانی تریان، هەمووشیان یەکدەستن بەرانبەر غەیری خۆیان.

لە تەرازووی ئیسلامدا، مومکین نییە کافر و موسوڵمانان وەکو یەك بن، بە برایەتیی دینی بووبنە خاوەن هەمان ماف و ئەرك..

ئەمە مانای وانییە غەیرە موسوڵمانەکە بکەوێتە ژێر زوڵم و ستەمەوە، نا، ئەو خاوەن ماف و ئەرکە، بەڵام لە هەندێك ماف و ئەرکدا جیاواز دەبێت.

ئەو پاڵانتەیەی بڵاودەکرێتەوە کە گوایە کافر و موسوڵمان (مادام لە یەك حزبی نەتەوایەتیدان) برای یەکن؛ فریودانە و نەخشەیەکی گڵاوە.

هەر موسوڵمانێك باوەڕی وابێت: کە کافر و موسوڵمان برای یەکترن کافر دەبێت پێی، مەگەر مەبەستەکە دیاریکرابێت، وەکو ئەوەی بڵێ: کافر و

---

(١) بە لەفزی (الْمُسْلِمُونَ عدول) نەمدۆزییەوە، ئەوەی هەیە بە لەفزی (الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ) لای ئیبنو ئەبی شەیبە (٢٧٩٦٩) هاتووە، هەروەها ئەبو داود (٢٧٥١) بە کەمێك جیاواز و درێژی هێناویەتییەوە، هەروەها ئیبنو ماجە (٢٦٨٣) و ئەحمەد (٦٧٩٧) بە کورتی هێنایانەتەوە.

موسوڵمان خاوەن هەمان مافن لە فڵان بواردا، ئاوا نەك بە کراوەیی.. دەق زۆرن، کە ڕێ لەوە دەگرن، کە موسوڵمان بە برای کافر دابنرێت و هەردووکیشیان یەکسانبن، لەوانە:

- خودای گەورە دەفەرمویێ: ﴿ حَتَّىٰ يُعْطُواْ ٱلْجِزْيَةَ عَن يَدٖ وَهُمْ صَٰغِرُونَ ٢٩ ﴾ التوبة: ٢٩.

واتە: هەڵوێست لە کافران قبوڵ ناکرێت، مەگەر یەکێك لەم سێیە: یان موسوڵمان بوون، یان (جزیە)دان و ڕاگەیاندنی ملکەچێتی بۆ سەروەرێتی شەرع و دەسەڵاتی باڵای حوکمی ئیسلامی، یان ڕووبەڕووبونەوەی کوشتار و جەنگ.

- هەروەها: ﴿ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ٣٥ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ٣٦ ﴾ القلم: ٣٥ – ٣٦.

واتە: چما دەبێت موسوڵمانان هەر وەکو تاوانبارەکان دابنێین و، بڵێین: یەکسانن؟ ئەوە چیتانە؟ چۆن بڕیاری وا دەخوازن؟!

- یان: ﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي ٱلظُّلُمَٰتُ وَٱلنُّورُ ﴾ الرعد: ١٦.

واتە: ئەرێ ئایە کوێر و چاوساغ یەکسانن؟

یان تاریکییەکان و ڕووناکی وەکو یەکن؟

مەبەست لە کوێر و تاریك کافر و کوفرە.

- یان: ﴿ قُل لَّا يَسْتَوِي ٱلْخَبِيثُ وَٱلطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ ٱلْخَبِيثِ ﴾ المائدة: ١٠٠، واتە: بڵێ پیس و پاك یەکسان نین، با پیسەکە بە زۆریی خۆشی سەرسامت بکات.

- هەروەها: ﴿ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَۗ ﴾ الزمر: ٩ز

واتە: ئایا ئەو کەسانەی پەی بە خواناسی و خوداپەرستی دەبەن و، دید و ڕێی دینداریێتیی تەوحیدیان گرتۆتەبەر و دەیزانن، وەکو ئەو کەسانەن، کە نازانن؟

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٨﴾ ﴾ المنافقون: ٨.

واتە: ڕێز و کەرامەت و قەدر بۆ خوا و پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) و موسوڵمانانە، بەڵام دووڕووەکان ئەمە نازانن و پەی پێ نابەن.

زۆر لەو یەکسانێتییەی خەڵکانێکی زۆر، هەوڵی بۆ دەدەن لەناو گەلی خۆیان و هاوڵاتیانی خۆیاندا بیسەلمێنن و بیچەسپێنن، دەبینیت بە دەقی پیرۆز لە ئیسلامدا هێنراون و، لە ژیانی واقیعی موسوڵمانانیشدا چەسپێنراون، چ ئەوەی لە نێوان موسوڵمانان خۆیاندا هەبووە، چ ئەو دادپەروەرییەی ماف و دەسەڵاتی هاوبەش، کە لە نێوان موسوڵمانان و غەیرە موسوڵماندا هەبووە.

لە کۆتاییدا دەڵێین: کۆمەڵگەی موسوڵمان بە دید و تێڕوانین و ڕەفتار و ڕەوشت و دابونەریت و، بنەما و ڕێسا و ئەحکامی شەریعەتەکەی سەربەخۆیە و، لەکۆمەڵگەکانی کوفر جیاوازە.

کۆمەڵگەی موسوڵمان زۆر بێ وێنەیە، کۆمەڵگەیەکی کراوەیە لەسەر هەموو مرۆڤایەتی، چونکە کۆمەڵگەیەکی حەقە، کە حەق لەلای غەیری ئەو نییە.

ئەم سەربەخۆیی و جیاوازییەمان عەیبە نییە.. شتێك نییە شوورەیی بێت و شەرمی لێ بکەین و بترسین و کەشف ببێت.. عەیب و عار بە ناوچەوانی ئەو کەسانەوەیە، کە حەقیان پێ قبوڵ نییە و نایانەوێت ئەو دینە وەرگرن کە ئێمە وەرمانگرتووە، تا ببنە ئیمە و ئێمەش ببینە ئەوان..

لە ڕاستیدا ڕەخنە و عەیب و عار لە ئەهلی باتڵ دەگیرێت، کە هیدایەتی

خواییان قبوڵ نییە، ئەمما ئێمە شانازی بەوەوە دەکەین، کە خوای گەورە هیدایەتی داوین و ئەو حەقەی پڕ بە گەردوون و ژیانە بۆ ژیانی ئێمەی ناردووە.. غەیری ئەم دینە حەقەش، هەر گومڕایی و وێڵی و سەرگەردانییە: ﴿ فَمَاذَا بَعۡدَ ٱلۡحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَٰلُۖ ﴾ یونس: ٣٢.

خاڵی دەیەم: سەربەخۆیی و جودایی دەوڵەتی موسوڵمان:

هەر وەکو، کە تاکی موسوڵمان و کۆمەڵگەی موسوڵمان جیاوازە؛ دەوڵەتی موسوڵمانیش جیاوازە:

دەوڵەتی کافر، یان ئەوەیە، کە بە پێی دید و تێڕوانین و ویست و بەرژەوەندیی خۆی حوکمڕانی گەلەکە دەکات، یان حوکمێکە بەپێی دید و تێڕوانین و ویستی گەلەکە حوکم دەکات..

ئەمما دەوڵەتە موسوڵمانەکە، شەرعێتیی خۆی لە دوای دوو ڕوکن وەرگرتووە:

١- لە هەموو دەزگاکانی دەوڵەتدا حوکم بە یاسا و تەعلیماتێك دەکرێت، کە لە شەریعەتی خوای گەورەوە وەرگیراون، لەم دەوڵەتەدا سەروەریی یاسا (باڵاترین دەسەڵاتی وڵات) بۆ شەریعەتی ئیسلامە و بەس.

٢- خەلیفە و شورا و ڕاوێژکارانی بە ڕای ئوممەت، بوونەتە کاربەدەست و موسوڵمانان لێیان ڕازین.

حکومەتی کافران، کە بە دەنگی گەلی کافران پێکهاتبێت، زۆرجار دەکەوێتە هەڵویستی دژ بەو مەبەستەوە، کە بۆی هەڵبژێردراوە، چونکە خەڵکی (بۆ نموونە: هەڵیان بژاردووە کۆتایی بە جەنگ بهێنێت) ڕادەگۆڕن و دەیانەوێت داوای پێشوویان وەلکات و ڕای نوێیان پەسەند بکات، یان بە پێچەوانەوە، دەوڵەت و حکومەتیش دەبێت ڕایان وەرگرن و جێبەجێیبکەن.

ئەمما دەوڵەتی موسوڵمان، کە هەر وەکو (کرێکار)ی ئوممەتەکەیەتی بەیعەت بە ئوممەتەکە دەدات، کە (قورئان و سوننەت) ڕابپەڕێنێت، ئیتر بۆی نییە یاسا و ڕێسا و تەعلیمات و ئەحکامی پێچەوانە بە قورئان و سوننەت دابڕێژێت، یان بچەسپێنێت، ئوممەتەکەیشی بۆی نییە داوابکات یاسا و ڕێسایەکی پێچەوانەی قورئان و سوننەت دابڕێژرێت، هەردوولا دەبێت پەیمان لەسەر جێبەجێکردنی (قورئان و سوننەت) بدەن..

لە هەمان کاتیشدا ئوممەت داوا دەکات: ڕاوێژکاران و شورای دەوری خەلیفە لە پیاوچاکانی جیهانی ئوممەتەکە بن.. ئەمە سێ خاڵی سەرەکی دەخوازێت:

١- موسوڵمانان بە ڕەزامەندی و سەربەستیی خۆیان، ئەمیر (خەلیفە/سەرۆك)ی ئوممەتەکە هەڵدەبژێرن، کەس بۆی نییە ئوممەتەکە ناچار بکات، بە حوکمی زەوتکراوی ڕازی ببێت و لێی بێدەنگ بێت.. ئەمما ئەگەر خاوەن هێزێکی موسوڵمان دەسەڵاتی سیاسیی وڵاتی زەوتکرد و، هەموو شتێکی خستە ژێر ڕکێفی خۆی (واتە: ڕوکنی دووەم، کە ڕەزامەندیی ئوممەتەکەیە نەما)، بەڵام ئەمیری زەوتکار موسوڵمانە و سوورە لەسەر چەسپاندنی قورئان و سوننەت و سەروەریی شەرع.

لێرەدا شەرعناسان دوو بۆچوونن لە لایەنگری و بەرهەڵستیکردنیدا، بەڵام ئەم حاڵەتە ڕێسا سەرەکییەکەی (ئیمارەت) ناگۆڕێت، کە دەبێ خەلیفە بە ڕەزامەندی ئوممەتەکە دەسەڵات بگرێتەدەست.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنْ أَمَّ قَوْمًا، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ لَمْ تُجَاوِزْ صَلَاتُهُ تَرْقُوَتَهُ)[١].

واتە: هەر کەسێك پێشەواییەتی کۆمەڵێکی کرد، کە بە پێشەوایەتییەکەی

(١) عبدالرزاق (٣٨٩٣، ٣٨٩٥)، ئیبنو ئەبی شەیبە (٤٠٧/١)، ئەلبانی لە (صحیح الجامع) (٦١٠٢) دەفەرموێت حەسەنە.

ڕازینەبوون و دەیانبوغزاند، نوێژەکەی لە ئێسقانی سەرشانی تێناپەڕێت!

- (ئیبنو عەباس- خوا لێیان ڕازی بێت) لە سەیدنا (عبدالرحمانی کوڕی عەوف)ەوە (خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: کە سەیدنا (عومەر - خوا لێی ڕازی بێت) فەرمووی: (...إنِّي -إنْ شَاءَ اللَّهُ- لَقَائِمٌ العَشِيَّةَ في النَّاسِ، فَمُحَذِّرُهُمْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أنْ يَغْصِبُوهُمْ أُمُورَهُمْ)[١].

واتە: ئێوارە (إن شاء الله تعالى) لە ناو خەڵکەکەدا هۆشداری ئەوە ڕادەگەیەنم، کە خەڵکی دەبێت لەو کەسانە وریابن، کە دەیانەوێت دەسەڵاتدارێتیی کاروباریان زەوت بکەن بەوەی، بیخەنە دەست خۆیان.

دەبینیت سەیدنا (عومەر- خوا لێی ڕازی بێت) وای داناوە، کە هەر کەسێك کاروبار و دەسەڵاتی خەڵکی بگرێتە دەست خۆی، بێئەوەی پرس و ڕای بە خەڵکەکە کردبێت و لێی ڕازی بووبن، ئەمە زەوتکردنی مافیانە.

کەوابوو: حەتمەن دەبێت موسوڵمانان بە ئازادی و ڕەزامەندیی خۆیان ئەمیری خۆیان هەڵبژێرن، غەیرە موسوڵمان لەم مافانەدا بە شداری ناکات.

٢- موسوڵمانان، کە ئەمیری خۆیان هەڵدەبژێرن و بەیعەتی دەدەنێ، لە بەرامبەردا مەرجیان لەسەری ئەوەیە: کە قورئان و سوننەت لەناو (ڕەعیەت)ەکەدا بچەسپێنێت.

بۆیە ملکەچیی بۆ دەردەبڕن و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی دەبن، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (اسْمَعُوا وأَطِيعُوا، وإنِ اسْتُعْمِلَ علَيْكُم عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، كَأنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ، ما أقامَ فيكُم كتابَ اللهِ)[٢].

(١) بوخاری (٦٨٣٠).

(٢) ئەم فەرموودەیە بەم لەفزە لای بوخاری (٧١٤٢) بەم شێوەیە هاتووە: (اسْمَعُوا وأَطِيعُوا، وإنِ اسْتُعْمِلَ علَيْكُم عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، كَأنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ)، وە بەشی کۆتایی فەرموودەکەش کە نووسەر هێناویەتیەوە لە فەرموودەیەکی تر لای ئیمامی ئەحمەد (٢٧٢٦٦) هاتووە: (اسمَعوا وأَطيعوا وإنْ أُمِّرَ علَيْكُم عبدٌ حبَشِيٌّ ما أقامَ فيكُم كتابَ اللهِ).

واتە: گوێڕایەڵ و ملكەچی ئەو كەسە بن، كە دەبێتە بەرپرستان، با كۆیلەیەكی حەبەشیش بێت، سەری وەكو مێوژە ڕەشكە وابێت، مادام كتێبەكەی خوای گەورەتان لەناودا دەچەسپێنێت.

٣- ئەمیر مولزەمە ڕاوێژی موسوڵمانان بكات، واتە: ئەركە لەسەری، دەبێت لەو كێشانەی دێنە پێشی، پرس و ڕا بە شورایەك بكات، كە بەدەوریەوەن.

ڕاوێژكاریی لە مەسەلەیەكدا ناكرێت، كە دەقی قورئان و سوننەتی لەسەربێت، چونكە لەكاتی هەبوونی (دەق)دا، بۆچوونی كەس نامێنێت، كە دەقێك هەبوو، دەسەڵاتدار و ڕەعیەتەكە، فەرزە پێوەی پابەندبن، بەڵام لەبڕیارەكانی جەنگ و ئاشتی و بەرژەوەندی و سوودهێنان و زیان دوورخستنەوە و، پابەندبوون و پابەندكردندا ڕاوێژكاری دەكرێت.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ﴾ آل عمران: ١٥٩.

واتە: ڕاوێژ بە موسوڵمانان بكە لە كاروبارەكاندا، كە ڕات لەسەر بۆچوونێك جێگیربوو، پشت بە خوا ببەستە و بڕیاری لەسەر بدە.

هەروەها دەربارەی ڕاوێژكاری و پرس و ڕای موسوڵمانان لەناو خۆیاندا، دەفەرموێ: ﴿ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ﴾ الشورى: ٣٨.

واتە: كاروباری ناو موسوڵمانان، بە شورا و ڕاوێژ و پرس و ڕای ناو خۆیان دەبێت.

كەوابوو: خاڵی سەرەكیی سەربەخۆیی و جیاوازیی دەوڵەتی موسوڵمان ئەوەیە :كە ڕاوبۆچوونی تاكە كەس، كە لە دید و حەز و هەواوهەوەسەوە هاتبێت، یان لە ویستی تاكە كەسێكەوە هاتبێت و، دژایەتیی لەگەڵ فەرمانی قورئان و سوننەتدا هەبێت، نرخی نییە و كەس لە موسوڵمانان پابەند ناكات بەخۆیەوە.

هەروەها ئەو خاڵەش سەرەكییە، كە غەیرە موسوڵمانانی ناو كۆمەڵگەی موسوڵمان لە هەڵبژاردنی خەلیفە و ئەمیری موسوڵماناندا ڕایان وەرناگیرێت.

ئەوەی وەكو ئەم حوكمەشە ئەوەیە: كە ئەو كەسانەی موسوڵمانی فاسق و دوور لە پابەندیی دینەكەشن، ڕایان لە هەڵبژاردنی خەلیفە و ئەمیردا نابێت، چونكە هەڵبژاردنی كەسێك بۆ ئەو ئاست و پلە و بەرپرسێتییە دینداریی و تەقواكاریی و شارەزایی و هەستی بەرپرسیارێتی دونیا و قیامەت دەخوازێت.

* * *

ئەوەی پێشكەشمانكرد، بۆ سەلماندنی سەربەخۆیی و جیاوازیی كەسایەتی تاك و كۆی كومەڵگە و دەوڵەتی موسوڵمانانە، ئەم سەربەخۆیی و جیاوازیەش لە عەقیدە ئیسلامییەكەوە هاتووە، كە ئەویش لە هەموو عەقیدەیەكی دینی تر جیاوازە..

بەم دید و ڕێ سەربەخۆ و جیاوازە، ڕیزی موسوڵمانان لە ڕیزی ئەهلی باتڵ جودا دەبێتەوە، لە گومڕاییەكان دەرباز دەبێت و دەكەوێتە سەر دید و ڕێی هیدایەتی خوایی و، دوورەپەرێز دەوەستێت لە دید و تێڕوانین و پێناسەی كوفر و شیرك، بۆ گەردوون و ژیان و مرۆڤ، بۆ سیفاتی (خالق) و (مەخلوق).

دوورەپەرێز لە ڕەفتار و ڕەوشتی كوفر و شیرك، لە داب ونەریت و ڕێباز و بەرنامە و ئیدارە و سیستەمی كوفر و شیرك و دووڕوویی..

هەروەها لە شلگیریی و سستی و هەستی نامەسئولێتی، یان لاوازی و قبوڵكردنی زەلیلی و ژێردەستەیی..

ئەمە بەرنامەی ئیسلامە، كە دینی خوای گەورەیە و پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) هەموو مرۆڤایەتیی بۆ بانگهێشت كردووە، وەك دەفەرموێ: ﴿ وَإِنَّكَ لَتَهۡدِيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٥٢﴾ صِرَٰطِ ٱللَّهِ ٱلَّذِي لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ أَلَآ إِلَى ٱللَّهِ تَصِيرُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٥٣﴾ ﴾ الشورى: ٥٢ – ٥٣.

واتە: بەدڵنیاییەوە تۆ ڕێنمایی خەڵکی دەکەیت بۆ ڕێبازی ڕاست، ڕێبازەکەی خوای گەورە، کە هەرچی لە ئاسمانەکان و لە زەویدایە، هی ئەوە و هەموو کاروبارێك و هەموو ئەنجامێك بۆ خوای گەورە دێتەوە.

باسی سێیەم
ڕەفتار و ڕەوشتی ئیسلامیی
هۆکاری ڕاقیبوونی مرۆڤە

لە هۆی جیاوازیی نێوان مرۆڤ و ئاژەڵ ئەوەیە :کە مرۆڤ وزەیەکی تایبەتی هزر و هۆشی دراوەتێ، کە لەلایەنی ژیریشیەوە شیاوی ئەوە بووە، داواکاری (تەکلیف)ە شەرعییەکانی بخرێتەسەر، بەڵام ئـاژەڵ ئەو ئاستە ژیرێتییەی نەدراوەتێ.

بۆیە شەرع داوای هیچی لێنەکردووە، بۆیە ئەو مرۆڤەی تەکلیفە شەرعییەکان ڕەتدەکاتەوە و خۆی لێ ڕادەپسکێنێت و، ناخوازێت ئەنجامیان بدات، خۆ دەخاتە ڕیزی ئاژەڵەوە، لە پلە و ئاستی مرۆڤێتی دەکەوێت.

خوای گەورە لە چەندین ئایەتدا باسی ئەوەی فەرمووە، کە کافرەکان لایەقی سیفەتی مرۆڤایەتی نەماون، بەڵکو ئاژەڵن و لە ئاژەڵیش نزمتر، چونکە حیکمەتی هەبوونی خۆیان و ژیانیان نازانن!

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ أَمۡ تَحۡسَبُ أَنَّ أَكۡثَرَهُمۡ يَسۡمَعُونَ أَوۡ يَعۡقِلُونَۚ إِنۡ هُمۡ إِلَّا كَٱلۡأَنۡعَٰمِ بَلۡ هُمۡ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ ﴾ الفرقان: ٤٤.

واتە: چما تۆ وا دەزانیت ئەوانە دەبیستن و پەی پێدەبەن؟ ئەوانە وەکو ئاژەڵن، ئەم قورئانەیان گوێ لێیە و تێدەگەن لێی، بەڵام ئامێری زانین و وەرگرتن و پێوەپابەندبوونیان پەکخستووە، ئەمانە وەکو ئاژەڵن، بەڵکو گومڕاتریشن، چونکە ئاژەڵ، کە تەکلیفی لەسەر نییە و تێناگات بەرهەڵستیش ناکات! کەچی

ئەمانە، کە ورد گوێ لە دینەکە ناگرن و وەدەنگییەوە نایەن؛ دژایەتیشی دەکەن، بۆیە ئەمانە لە ئاژەڵ خراپتر و گومڕاترن.

- هەروەها: ﴿ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ﴾ الأنفال: ٥٥.

واتە: خراپترین گیاندار لای خوای گەورە ئەو کەسانەن، کە کافر بوون، کە وەدەنگ بانگهێشتی خواویستییەوە نەهاتوون.

هەندێك کەس لەم قسەیە تووڕە دەبن، بەڵام لەڕاستیدا، ئەگەر وردەکارانە لە ماڵی کافران بکۆڵیتەوە بۆت دەردەکەوێت، کە خۆیان باڵاترین نموونەی بەرچاویان، کە دەخوازن لە ژیاندا بیگەنێ و، وەکو ئەو بکەنەوە ئاژەڵەکانن..

ئەوانەی، کە دەبنە ئەندامی یانەی(ڕووت)ەکان، بۆچی بوونەتە ئەندام و دیدارەکانیان بۆچی بە ڕووت و قووتییە؟

مەگەر لەبەر ئەوەیان نییە، کە وەکو ئاژەڵ بکەنەوە؟

ئەو کەسانەی، کە زیناکردن لەگەڵ هەر ئافرەتێکدا بێت بە شیاو دەزانن و، پێییان وایە: ئەوە خۆتێرکردنی سروشتییە! مەگەر ئەوەیان مەبەست نییە، وەکو ئاژەڵ ڕەفتار بکەن؟

ئەمانە، کە سنوور و پێوەندێك نییە لە چوارچێوەیەکدا ڕایانگرێت جیاوازیان لەگەڵ ئاژەڵدا چییە، کە مرۆڤ سنوور و کۆت و بەندی بۆ دادەنێت؟

ڕاستیی ئاشکرا و ڕاشکاو پێمان دەڵێت :کە بەڵێ، دید و ڕێی شیاو و پەسەند لای کافر ئەوەیە: کە وەکو ئاژەڵ بژی، ئامانجی باڵاشی ئەوەیە، بەتەواوی بۆ چێژەکانی وەکو ئاژەڵ بێ سنوور و ڕادە لێببڕێت، ئەمەش ئەو حەقیقەتە دەسەلمێنێت، کە کافر زۆر لایەنی ژیان و مرۆڤینی خۆی پەکدەخات.

حەقیقەتی ڕۆشن ئەوەیە: کە هەرچی خوای گەورە لەسەرمانی فەرز کردووە، بۆ سەلماندن و چەسپاندنی مرۆڤێتی خۆمانە، بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی

مرۆڤایەتیمانە، بۆ ئەوەیە، کە لە دید و مومارەسەماندا لە ئاژەڵان جیاوازبین.

لێرەدا مەبەستمان: بێگومان ئەوە نییە، کە مرۆڤ نەخوات و نەخواتەوە و هاوسەرگیریی نەکات، نا، ئەمانە ڕەفتارێکن زەروورەتی ژیانن، ژیانی مرۆڤ و ئاژەڵ و ڕووەکیش بەم ڕەفتارانە بەردەوام دەمێنێت.

مەبەستمان: جیاوازیی مرۆڤە لە ڕووی ڕەفتار و ڕەوشت و دیدی کومەڵایەتییەوە، کە وادەکات ژیانی دونیای مرۆڤ، مانایەکی تری زیادەی هەبێت وەك لە ژیانی ئاژەڵ، کە سیفەتە مرۆییەکانی تێدا دەربکەوێت.

بڕگەی یەکەم:
شیاو کردنی مرۆڤ بۆ ئەرکەکانی خواویستیی لەسەر زەوی:

خاڵی یەکەم: ڕەسەنکردنی شیاوێتیی مرۆڤ:

خوای پەروەردگار زانایە، مرۆڤیشی وا خەلق کردووە، ئامادەیی فێربوون و زانینی تێدابێت.

خوای گەورە خاوەن ویست و ئیرادەیە، واش مرۆڤی خەلقکردووە، کە ویست و ئیرادەی ڕێژەیی خۆی هەبێت.

خوای گەورە بە توانایە، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە توانای هەبێت.

خوای گەورە زیندووە، زیندوویەکی کاتیشی بە مرۆڤ بەخشیووە.

خوای گەورە بیسەرە، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە ببیستێت.

خوای گەورە بینەرە، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە ببینێت.

خوای گەورە دانایە و مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، پشکێکی سنوورداری دانایی تێدابێت.

خوای گەورە بەخشندە و سەخییە، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە ئامادەی بەخشین و سەخاوەتی تێدابێت.

خوای گەورە بەبەزەییە، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە ئامادەیی بەخشین و سەخاوەتی تێدا بێت.

خوای گەورە بە بەزەییە و مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، بە ڕەحم و بەزەیی بێت.

خوای گەورە ڕێنیشاندەرە و مرۆڤیشی هیدایەتداوە، توانای ڕێنیشاندانی هەبێت.

خوای گەورە حەلیمە و بەسەبرە، مرۆڤیشی وا خەلقكردووە، سینەفراوان و خۆڕاگر و ئارام بێت.

خوای گەورە لە دادی بێ سنووری خۆیەوەتی، كە كەسانێك گومڕا دەكات، مرۆڤیشی وا خەلقكردووە سەرئەنجام دەستدرێژی و ستەمكاریەكەی خەڵكی گومڕا بكات.

خوای گەورە تۆڵەستێنە، مرۆڤیشی وا خەلقكردووە گیانی تۆڵەسەندنی تێدابێت.

خوای گەورە میهرەبان و بەخشەری نیعمەتە، مرۆڤیشی وا خەلقكردووە، چاكەی لە دەست بێت و بە خەڵكی ببەخشێت.

خوای گەورە باڵایە و دەسەڵاتدارە، مرۆڤیشی وا خەلقكردووە، كە ئامادەیی خۆ بەباڵازانین و دەسەڵاتداری بێ هاوتا دابنێت.

هەر سیفەتێكی خوای گەورە و هەر ناوێكی، كە هەیەتی - جگە لە تاك و تەنهایی و یەكەمین و مانەوەی- مرۆڤیشی وا خەلقكردووە ئامادەیی و توانای ئەوەی تێدابێت، لەو سیفەتانە بگرێتەخۆ، لەگەڵ ئەو دڵنیایەشماندا، كە سیفەتەكانی خوای گەورە بێ وێنەن و، هیچ سیفەتێكی، هیچ مەخلوقێك بە هیچ كلۆجێك لە سیفەتێكی خوای گەورە ناچێت، بەڵام لەڕووی زمانەوانیی و بۆحاڵیكردنە، كە دەوترێت: خوای گەورە زانایە و مرۆڤیش دەزانێت (یان هەر سیفەتێكی تری وەكو حلیم و رؤوف و رحیم...، كە خوای گەورە هەندێك لە پێغەمبەرانی خۆی (علیهم السلام) پێ وەسف كردوون.

بێگومان سیفەتی مەخلوق لایەقی مەخلوقێتیی خۆیەتی و سنووردارە، سیفەتی خوای تاك و پاكیش، لایەقی خۆیەتی و ڕەها و بێ سنوور و بێ چەند و چۆنیەتییە..).

خاڵی دووەم: دارشتنی ڕەوشتی پەسەندی مرۆڤ:

خوای گەورە، كە ئەم ئامادەییە ڕەوشتییەی لە مرۆڤدا خەلقكرد، بەردەوام پەیام و پێغەمبەرانی خۆی (علیهم السلام) بۆ كۆمەڵگەی مرۆڤایەتی نارد.. پێغەمبەرە بەڕێزەكان نموونەی سەلمێنراو و چەسپێنراوی ڕەفتار و ڕەوشتە باڵاكانی ڕاقیبوون بوون.

نموونەی بەرچاوی مرۆڤایەتی بوون، كە ئەوانیش هەوڵبدەن بە پەیامی خوای گەورە خۆ پەروەردەكەن و، بەرەو ئاستەكانی ڕەوشتی پێغەمبەران (علیهم السلام) بەرز ببنەوە..

ڕۆڵی پێغەمبەرانیش، دوای ناساندنی خوای گەورە و ئەركەكانی پەرستن، داوای پابەندیی شەرعی و ڕەوشتیان لە شوێنەكەوتوانایان دەكرد و، سەرپەرشتیار و ئاودێر و چاودێری پارسەنگی ڕەفتار و ڕەوشتی خەڵكەكە بوون، سەرپەرشتیاری گەشە و نەشونمای ڕەفتار و ڕەوشتی پارسەنگیان بوون و، وەكو باخەوان و شوان بەخەمیانەوە بوون، تا بە ڕێگای ڕاستی خواویستیدا ڕێ بكەن..

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ)[1].

واتە: بۆ ئەوە پەیامی پێغەمبەرێتیم پێدراوە، تا ڕەوشتە بەرزەكان كامڵ بكەم.

- خوای گەورە دەربارەی ئەركی پێغەمبەرە بەڕێزەكانی (علیهم السلام)

---

(١) بەیهەقی (٢٠٥٧١)، حاكم (٤٢٢١) و ئەفەرموێت: (صحیح علی شرط مسلم)، شێخی ئەلبانیش لە (السلسة الصحیحة) (٤٥) بە سەحیحی داناوە.

دەفەرموێ: ﴿ كَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِيكُمۡ رَسُولٗا مِّنكُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمۡ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ ﴾ البقرة: ١٥١.

واتە: نێرراومان بۆ خۆمان، هەر لە خۆتاندا هەڵبژارد و پەیامهان پێدان، تا ئایەتەکانی ئێمەتان بەسەردا بخوێنێتەوە و، پەروەردەتان بکات پێی و، دڵ و دەروونتان پاڵفتە و ڕەفتار و ڕەوشتتان بەرز پەروەردە بکات و قورئانتان فێر بکات، تا تێبگەن و واقیعەکەی پێ بگۆڕن، لە دید و ڕوانگەی قورئانەکەوە واقیعەکە ببینن و چارەسەری لە ئاڕاستەی ئەوەوە بۆ بدۆزنەوە.

- سەرفرازیی و سەر شۆڕیی مرۆڤ لای خوای گەورە، ئەنجامی ڕادەی دوور و نزیکیی پابەندبوونێتی بە فەرمانی خوای گەورەوە، وەك دەفەرموێ: ﴿ وَنَفۡسٖ وَمَا سَوَّىٰهَا ۝٧ فَأَلۡهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقۡوَىٰهَا ۝٨ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝٩ وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۝١٠﴾ الشمس: ٧ – ١٠.

واتە: سوێند بە نەفس و خەلقکردن و سازدانی، کە خوای گەورە خۆی و دینەکەیی پێناساندووە و تێیگەیاندووە و چاك و خراپی نیشانداوە، ڕێگای خێرخوازی و ڕێگاکانی شەڕخوازیی بۆ ڕوونکردۆتەوە، سەرپشکی کردووە، کە خۆی کامیان دەگرێتەبەر سەربەستە، بەڵام بە تەئکید ئەو کەسە سەرفراز و ڕووسوورە کە نەفسی خۆی باڵفتەکردووە و خۆی پارسەنگ ڕاگرتووە و بەرەو ئاستی باڵا گەشەی پێکردووە، ئەمما ئەو کەسەی خۆی گومڕاکردووە و دڵ و دەروونی بە
کوفر و شیرك و تاوان تاریکداهێناوە، ئەو کەسەی دڵ و ڕەفتاری لە خراپەکاریدا نقومکردووە بە تەئکید سەرشۆڕ و ڕووڕەشە.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِساً أَحَاسِنِكُم أَخْلَاقًا الْمُوطَئُونَ أَكْنَافاً الَّذِينَ يَأْلَفُونَ وَيُؤْلَفُون)[1].

(١) ئەم فەرموودەیە بە لەفزی جیاواز هاتووە، تەبەڕانی لە (الأوسط) (٧٦٩٧)، خەتیب لە (تاريخ بغداد) (٢٦٣/٥)، (ابن عدي) لە (الكامل) (٦٣/٤)، بەیهەقی لە (الشعب) (٧٩٨٣).

واته: نزیکترین کەستان لە کۆڕی من لە ڕۆژی قیامەتدا، ئەو کەسەتانە، کە ڕەوشتی پەسەندترە، ئەو کەسە بێ هەوا و فیزانەی ئاسان دەبنە دۆست و دەگیرێن و، ئاسانیش بە دەست خەڵکییەوە دێن و دۆستایەتییان قبوڵ دەکەن.

یەکەمین هەنگاوی پاڵفتەی دەروون و پارسەنگکردنی ڕەفتار و ڕەوشتی مرۆڤ؛ سازکردنی ئامادەییەکەیەتی بۆ عەبدایەتیکردنی بۆ خوای گەورە و دەربڕینی ملکەچێتی بۆی و خۆبەدەستەوەدان و گوێڕایەڵێتیی فەرمانەکانێتی، بەوەی، کە هەر هەموو ڕەفتارێکی، هەر هەموو سیفەتێکی ڕەوشتی لەو بازنە (ئەخلاقی)یەدا دابڕێژرێت، کە خوای گەورە بۆ مرۆڤی دیاریکردووە.

لەسەر ئەو بنەما و لەناو ئەو قاڵبەڕ یسایانەدا خۆ دارێژێتەوە، کە پێغەمبەرانی خوا (علیهم السلام) دیاریانکردووە.

ئەم خۆئامادەکردن و ئیستعدادە، یەکەمین هەنگاوی دەسپێکە، کە زۆر گرنگ و کاریگەرە.

گەورەیی و مەزنیی، کە مادام سیفەتی خوای گەورەن و، مرۆڤیش ئامادەیی ئەوەی تێدایە بە ناحەق لووتبەرز و هەڕاڵ و لەخۆباییبوانە، خۆ بەگەورە و مەزن بنوێنێت، دەبێت هەر لە سەرەتاوە مرۆڤ ئەم سیفەتە ناقۆڵایە لەخۆی داڕنێت و، نەهێڵێ تووشی ببێت، یان تێیدا بمێنێتەوە، چونکە (الكبرياء والعظمة) سیفەتی ڕەها و بێ وێنەی خوای تاك و پاكن و، بەهیچ شێوەیەك و هیچ بڕ و ڕادە و چۆنیەتییەك مرۆڤ نییەتی و ناشبێت، لاف و گەزافی هەبوونی لێبدات، یان خۆ وانیشاندان، کە هەیەتی.. لە دینداریێتیی و کامڵێتیی و ژیریێتیی مرۆڤ ئەوەیە، کە بە تەواوی دژی ئەم سیفەتەی مرۆڤ (لووتبەرز و هەڕاڵ) بێتەوە.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لە خوای پەروەردگاریەوە دەگێڕێتەوە، کە فەرموویەتی: (الْعَظَمَةُ إِزَارِي، وَالكِبْرِياءُ رِدَائي، فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ)[1].

(١) ئەبو داود (٤٠٩٠)، هەروەها موسلیم (٢٦٢٠) بە کەمێك جیاوازییەوە.

واتە: مەزنیی سەرپۆشاکمە و، گەورەیی و باڵایی کەوامە، هەر کەسێك لە یەکێکیاندا کێبڕکێم لەگەڵدا بکات و، بیەوێت بۆ خۆیان زەوت بکات، فڕێیدەدەمە ئاگری دۆزەخەوە.

- خوای گەورە بەبەزەییە و (رحیم)ە و مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە بەبەزەیی بێت، بەڵام بەزەیی خوای گەورە سنووری ڕادە و بڕی نییە، وەکو، کە بەزەیی مرۆڤ سنوورداره و دەکەوێتە ژێر ئینفیعال و کاردانەوەوە، بەڵام ئەم سیفەتە بەزەییەی مرۆڤ، قابیلی نەشونما و گەشەکردنە.

بەڵام لەژێر ئاڕاستەی دینی خوای پەروەردگاردا، کە بە بەزەییتر دەبێت بەرانبەر ئەو مرۆڤانەی بە بەزەیی دەبن بەرامبەر بە خەڵکی..

خوای گەورە بەزەییەکی تایبەتی خۆی بەکافر نابەخشێت، کافر وەکو هەر مەخلوقێکی تری گەردوون و ژیان، وا لەژێر ڕەحمەتی گشتیی خوای گەورەدایە.

موسوڵمانیش بە بەزەیی دەبێت بەرامبەر مرۆڤ بەگشتیی، بەڵام بەزەیی تایبەتی موسوڵمان بۆ موسوڵمانە، نەك بۆ کافران.

موسوڵمان بە بەزەییە، بەڵام حوشتر و گا و مانگا و ماڵاتیش، یان باڵندەش بۆ خواردن سەردەبڕێت، چونکە خوای گەورە فەرمانی پێداوە، ناشێت موسوڵمان وا بە بەزەیی بێت، کە بڵێت: ئەو ئاژەڵە حەڵاڵانە سەرنابڕم، چونکە دڵم نابات، یان بەزەییم پێیاندا دێتەوە!

- خوای گەورە بەسەبرە و مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، ئارام لەسەر زۆر شت (لە سنووری توانای بەشەریانەی خۆیدا) بگرێت، ئەم سەبرگرتنەی مرۆڤ، دەبێت لەو چوارچێوەیەدابێت، کە خوای گەورە بۆ سەبر و سینەفراوانی دیارییکردووە، ناشێت لەو کاتانەدا، کە حورماتی خوای گەورە و (موقەدەسات)ی موسوڵمانان، دەکەوێتە بەردەستی کەسانی ناکەس بەچە و سوکایەتیان پێدەکەن.

ناشێت موسوڵمان بێ غیرەتانە سەرشۆڕبکات و کاردانەوەی نەبێت، بەو بەهانەی گوایە: سینەفراوانە و بەسەبرە!

موسوڵمان، کە دەبینێت طاغوتان و سەربازانیان و سەرسەریەکان سوکایەتی بە دینەکەی دەکەن، لە دژیان ڕادەپەڕێت و بەرەنگاریان دەبێتەوە، چونکە بۆی جائیز نییە سەرشۆڕبکات و، هەر لەوێ بمێنێتەوە، بەبیانووی ئەوەی، کە گوایە: وەکو پێغەمبەران بە ئارام دەبێت!!

موسوڵمان لەسەر دینەکەی بەدەنگ دێت، بەڵام دەشێت لە سەندنی مافەکانی خۆیدا شلگیربێت، یان لێی بێدەنگ بێت.

- خوای گەورە تۆڵەسێنە و، هەق لە هەموو تاوانکارێك دەستێنێت، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە گیانی تۆڵەی تێدابێت و نەهێڵێت مافی بفەوتێت، بەڵام هەبوونی گیانی تۆڵە و تۆڵەسەندنەوە، نابێت لەو سنوورە شەرعییە تێبپەڕێت، کە خوای گەورە لەدینەکەیدا بۆ مرۆڤی دیاریکردووە.

ئەو کەسەی، کە باوکم دەکوژێت بۆم هەیە لەتۆڵەیدا بیکوژمەوە، هەر وەکو بۆشم هەیە خوێنی وەربگرم، یان لە قاتڵەکە ببورم.

ئەگەر هەقی خوێنەکەیم وەرگرت، ئیتر بۆم نابێت بیکوژمەوە، هەر کەسێك دەستدرێژی کرایە سەر، بۆی هەیە بەو ڕادە و بڕە تۆڵە بکاتەوە نەك زیاتر.

- خوای گەورە لێبوردووە و مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، توانای لێبوردنی هەبێت، بەڵام دەبێت ئەم لێبوردنەی مرۆڤ لەو چوارچێوەدابێت، کە خوای گەورە بۆ مرۆڤی -وەکو مافی لێبوردن- دیاریکردووە.

دەشێت لەو کەسە ببورم، کە زوڵمی لێکردووم، بەڵام ناشێت قازی بم و لە کەسێك ببورم، کە سزایەکی شەرعی (حەدد)ی کەوتۆتە سەر، وەکو: حەددی زیناکردن، یان بۆم نییە لایەنێکی ناکۆکییەکە عەفوو بکەم لەکاتێکدا، کە مافی بەرامبەرەکەی کەوتۆتە سەر، چونکە من نەخاوەن مافەکەم لەو کێشەدا و، نە خاوەن مافی لێبوردنم هەیە، با قازیش بم.

- خوای گەورە خاوەن ویست و ئیرادەی ڕەها و بێ سنوور و بێ وێنەیە و، مرۆڤیشی وا خەلقکردووە، کە خاوەن ویست و ئیرادە بێت.

- خوای گەورە بکەری هەر شتێکە کە بیەوێت: ﴿ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ ﴾ البروج: ١٦ و کەسیش بۆی نییە لە خوای گەورە بپرسێت چۆن و بۆچی؟ ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾ الأنبياء: ٢٣.

واتە: خوای گەورە هەر شتێك بکات کەس بۆی نییە لێی بپرسێت و بپرسێتەوە، بەڵام مرۆڤەکان خوای گەورە لێیان دەپرسێت و دەپرسێتەوە...

ئەمما مرۆڤ بەدڵنیاییەوە نە سەربەستە هەر شتێکی ویست بیکات، نە بەتواناشە، هەموو زانین و توانین و ویستی مرۆڤ سنووردارە و، ناتوانێت بەهیچ شێوەیەك لەو سنوورە دیاریکراوەی دەربچێت.

لەوانەشدا، کە دەتوانێت بیکات وەکو گوناح و ستەم بۆی نییە بیکات، چونکە ویستی مرۆڤ دەبێت لە چوارچێوەی فەرمانەکانی خوای گەورەدابێت و، ناشێت لە سنووری شەرع دەرچێت، هەر دەرچوونێکی لادانە لە ڕێبازی ڕاستی خوای گەورە.

- خوای گەورە گومڕا دەکات و ڕێنماییش دەکات، هەر کەسێکی گومڕاکردبێت حەقە و دادپەروەرییە، چونکە خوای گەورە ستەمی لێناوەشێتەوە و نایکات، هەر کەسێکیشی هیدایەت دابێت حەقە و لە فەزڵ و ڕێزی خۆیەتی و داد و ڕەوایە، بەڵام مرۆڤ (کە سەرپشك کراوە ڕێی خێر، یان ڕێی شەڕ بگرێتەبەر) داوای لێکراوە ڕێبازی ڕاستی خوایی بگرێتەبەر.

- خوای گەورە بیسەرە و هەموو شتێك دەبیستێت، مرۆڤیش بیسەرە، بەڵام داوای لێکراوە، تەنها شتی خێر و چاکە ببیستێت، بۆی نییە شتی حەرام ببیستێت، غەیبەت و دووزمانی و کوفر و شیرك و گوناح بێت، یان مۆسیقا...

هەموو ناوە پیرۆزەکانی تری خوای گەورە هەروان، خوای گەورە مرۆڤی وا خەلقکردووە ئامادەباشی ئەوەی تێدابێت، لەو سیفەتە خواییانەوە سیفەتی مرۆڤیانە فێربێت و پێوەی پابەندبێت، هەرچەندە بەبێ هیچ گومانێك سیفەتی خوای گەورە لایەق خۆیەتی و، بەهیچ کلۆجێك لەسیفەتی مەخلوق ناچێت، هیچ مەخلوقێکیش لە هیچ سیفەتێکدا بەهیچ ڕادە و برِ و چۆنییەتیەك، لە سیفەتی خوای گەورە ناچێت.

خاڵی سێیەم:دیاریکردنی سنووری حەڵاڵ و حەرام بۆ مرۆڤ:

خوای گەورە، سنوورەکانی حەڵاڵ و حەرامی لە هەموو شتێکدا بۆ مرۆڤ دیاری کردووە، سنووری هیدایەتی خوایی و ڕێبازی شەیتانی لەهەموو شتێکدا، دینداری و تەقواکاری و کامڵبوونی موسوڵمانێتیی موسوڵمان لەسەر پاراستنی ئەم سنوورانە وەستاوە، بەقەدەر ئەوەی سنووری حەڵاڵ دەپارێزێت و نایبەزێنێت و، ناچێتە سنووری حەرامەوە، پلە و پاداشتی لای خوای گەورە دیاری دەکرێت.

- خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ﴾ الحجرات:١٣.

واتە: بەڕێزترینتان لای خوای گەورە دیندارترینتانە، کە بە تەقواترە..

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ﴾ الأعراف: ٢٦.

واتە: پۆشاکی تەقواکاری پەسەندە.. ئەویش چاکترە.

- هەروەها: ﴿ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ﴾ البقرة: ٢٢٩.

واتە: ئەوە سنوورەکانی دینی خوای گەورەیە نەیانبەزێنن.

- هەروەها: ﴿ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُۥ يُدْخِلْهُ نَارًا خَٰلِدًا فِيهَا وَلَهُۥ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾ ﴾ النساء: ١٣ – ١٤.

واتە: ئەوانە سنوورەکانی خوای گەورەن، کە بەشەریعەتەکەی دیاریی کردووە، هەر کەسێك ملکەچی فەرمانی خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بکات، دەیخاتە بەهەشتانێکەوە، کە ڕووبار و جۆباریان بەژێردا دەڕوات و بەنەمری تێیاندا دەمێنێتەوە، ئا ئەوەشە سەرفرازیی و سەرکەوتنی گشتی، هەر کەسێکیش سەرپێچی فەرمانەکانی خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بکات و سنوورەکانی ببەزێنێت، دەیخاتە ئاگری دۆزەخەوە و، بەنەمریش تێیدا دەمێنێتەوە و سزا و ئازارێکی زۆر بەژانی بەنسیب دەبێت.

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدۡ ظَلَمَ نَفۡسَهُۥۚ ﴾ الطلاق: ١.

واتە: ئەوانە سنوورەکانی خوای گەورەن، هەر کەسێك لە سنووری خۆی دەرچێت و سنوورەکانی خوای گەورە ببەزێنێت، ئەوە ستەمی لە نەفسی خۆی کردووە.

ئەم ئایەتانەی دواییبنی جەخت لەوە دەکاتەوە، کە سنووربەزاندن و گوێنەدان بەو سنوورانەی خوای گەورە لە دینەکەیدا، بۆ مرۆڤی دیاری کردووە، کە نابێت لێیان دەربچێت، ستەمکردنە لە خۆ، چونکە هەر سنوورێك، کە خوای گەورە بۆ شتێك و بۆ ڕەفتارێکی دیاری کردووە لە سوودی یەك یەکی مرۆڤەکان و، لە بەرژەوەندیی سەرجەمی مرۆڤدایە، بۆیە لە سنوور دەرچوون ستەمکارییە.

خوای گەورە، کە خواردنی گۆشتی بەرازی لەمرۆڤ حەرامکردووە، لە قازانجی مرۆڤ خۆیەتی، هەروەها حەرامکردنی گۆشتی دڕندە و خواردنەوەی شەڕاب و حەرامکراوەکانی تر، یان، کە زیناکردنی لەمرۆڤ حەرامکردووە، لە بەرژەوەندی تاکەکانی ئەو خەڵکە و سوودی گشتیی هەموویانە، کەسێك بوار بۆ زیناکردن بۆ خۆی بکاتەوە، حەتمەن لە دەرگای دەدەنەوە، زینا لەگەڵ مەحرەمانیدا دەکەنەوە، سەرەنجامی ئەمەش، فەوزا و لاسەنگیی ڕەفتار و

ڕەوشت و ئاژاوە و ناکۆکییە، تا وای لێدێت پیاو ڕەنج دەدات و منداڵەکە بەخێودەکات و، پەروەردە و ئاڕاستەی دەکات و تا دەکەوێتە سەرپێی خۆی بەخەمییەوە دەبێت، چونکە بەمنداڵی خۆی دەزانێت، کەچی (لە فەحسێکی سادەی DNA دا) دەردەکەوێت: کە منداڵی ئەو نییە و کەس نازانێت لە کێیە؟!

بەزاندنی سنوورەکانی سەودا و مامەڵە ئابوورییەکانیش هەر وان، پابەندبوون بەو سنوورانەوە لە بەرژەوەندی گشتی خەڵکی و، سوودی تاك بەتاکیانن.. هەروەها سنووری ڕەفتارەکانی تر...

تا دینداری موسوڵمان لە زیادبووندابێت و، بگاتە ئاستە باڵاکانی تەقواکاری بەتەئکید سوورتر دەبێت لەسەر نەبەزاندنی سنوورەکانی شەرع، زیاتر لە چوارچێوەی حەڵاڵدا ڕەفتار دەکات، تەنانەت لە سنووری حەرام نزیکیش ناکەوێتەوە، چ جای ئەوەی بکەوێتە حەرامەوە.

موسوڵمانی تەقواکار، کە دەبینێت زینا حەرامە و تێکەڵاوی ئافرەتان بە پیاوان و، قسە و سەفەریان پێکەوە، پێشەکی و ڕێڕەو و پاڵنەری زیناکردنن، بەوە توخنی زیناکە ناکەوێت، کە تێکەڵاوی و سەفەر و دەمەتەقێ و سوعبەت لەگەڵ توخمی بەرامبەریدا ناکات، کە زەروورەت نەبووە، ئاوا موسوڵمان داوێن پاکانە و پارسەنگ سنوورەکان دەپارێزێت.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إنَّ الحَلالَ بَيِّنٌ، وإنَّ الحَرامَ بَيِّنٌ، وبيْنَهُما مُشْتَبِهاتٌ لا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ منَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ، وعِرْضِه، ومَن وقَعَ في الشُّبُهاتِ وقَعَ في الحَرامِ، كالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الحِمَى، يُوشِكُ أنْ يَرْتَعَ فيه، ألا وإنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، ألا وإنَّ حِمَى اللهِ مَحارِمُهُ، ألا وإنَّ في الجَسَدِ مُضْغَةً، إذا صَلَحَتْ، صَلَحَ الجَسَدُ كُلُّهُ، وإذا فَسَدَتْ، فَسَدَ الجَسَدُ كُلُّهُ، ألا وهي القَلْبُ)[1].

---

(١) بوخاری (٥٢)، موسلیم (١٥٩٩).

واتە: پێناسە و سنووری حەڵاڵ ڕۆشنە و، پێناسە و سنووری حەرام ڕۆشنە، لەنێوانیشیاندا ئەوانە هەن، کە جێ گومانن، کە کامیانن، زۆر کەس نایانزانێت و پێی لێك جودا ناکرێنەوە.

هەر کەسێك خۆی لەو جێ گومانانەش پاراست و نەکەوتە ناویانەوە، ئەوە بەدڵنیاییەوە دین و ئابڕووی خۆی بە پاکی پاراستووە و، نەیهێشتووە پەڵەیان پێوە دەرکەوێت.

هەر کەسێك بکەوێتە ئەو جێ گومانانەوە، حەتمەن دەشکەوێتە حەرامەکانەوە، وەکو شوانێکی لێدێت، کە مەڕ و ماڵاتەکەی لە دەوروبەری (نەخوراو)ێکی قەدەغەکراو دەلەوەڕێنێت، حەتمەن مەڕەکانی دەچنە نەخوراوەکەوە، دەی سا بزانن، کە هەموو موڵکێك (یان پاشا و دەسەڵاتدارێك) سنووری موڵکی خۆی دیاری کردووە و، ناهێڵێت کەس سنوورەکانی ببەزێنێت و بچێتە موڵکەکانییەوە...

خوای گەورەش ئاوا سنووری موڵکی خۆی بەدەوری حەرامکراوەکانیدا دیاری کردووە..

ئەوەش بزانن، کە پارچە گۆشتێك -کە بەقەدەر قەبارەی ناودەم- لەبەدەندا هەیە، ئەگەر ئەو پاك و چاکساز بوو هەموو بەدەنیش (ڕەفتار و ڕەوشت) پاکو چاکسازانە دەبێت، ئەگەر ئەویش پیس و خراپەکار بوو هەموو بەدەنیش (ڕەفتار و ڕەوشت) پیس و خراپەکار دەبێت.. ئەو پارچە گۆشتەش دڵە.

- هەروەها دەفەرموێ: (لا يَبلُغُ العبدُ أن يكونَ منَ المُتَّقينَ حتى يدَعَ ما لا بأسَ به حذَرًا لما به بأسٌ)[1].

(١) ترمزی (٢٤٥١) و ئەفەرموێت (حسن غريب)، هەروەها ئیبنو ماجە (٤٩٧٧)، شێخی ئەلبانیش لە (ضعيف الترمذي)دا بە زەعیفی داناوە.

واتە: موسوڵمان ناگاتە ئاستی تەقواکاران، هەر ئەوانە وازلێ نەهێنێت، کە جێ گومان نین، نەبادا بکەوێتە ئەوانەوە، کە حەرامن.

خاڵی چوارەم: ڕاهێنانی مرۆڤ لەسەر عەبدایەتیکردنی بۆ خوای گەورە و بەس:

خوای پەروەردگار ناوی جوانیی هەن، کە وەسفی خۆی پێکردوون، کە خوایەتیی و پەروەردگارێتی ئەو دەسەلمێنن، مرۆڤیشی خەلقکردووە و وای سازاندووە، کە قابیلیەتی ئەوەی تێدابێت لەو ناو و سیفەتانە -بەپێی سرووشتی مەخلوقێتی خۆی- لە خۆیدا نیشان بداتەوە، تا عەبدایەتییەکی سەرڕاستانە بۆ خوای گەورە نیشان بدات، بەقەدەر ئەوەندەی عەبدێك لە خواناسیی و خواپەرستیدا (لە عەبدایەتییدا بۆ خوای گەورە) قاڵ و قوڵ دەبێتەوەو جێ ڕێز دەبێت، بەو ڕادە و بڕەی عەبدایەتی بۆ خوای گەورە دەکات پاداشت دەدرێتەوە و، پلەو ئاستی لای خوای گەورە بەرز دەبێتەوە.

-پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، کە فەرموویەتی:

إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وتِسْعِينَ اسْمًا، مَن أحْصاها دَخَلَ الجَنَّةَ)[1].

واتە: خوای گەورە(نەوەد و نۆ) ناوی هەیە، هەر کەسێك بیانژمێرێت دەچێتە بەهەشتەوە.

خۆ دیارە مەبەست لێی هەژمارکردن و تەنها ناوهێنانیان نییە، بەڵکو -وەکو زانایانی ڕاڤەوانی فەرموودەکە دەفەرموون- مەبەست لێی پەیپێبردن و زانینیانە،

(١) بوخاری (٢٧٣٦)، موسلیم (٢٦٧٧)، بەڵام لە فەرموودەکەدا ئەمەشی تێدایە (مائَةً إلَّا واحدًا) کە نووسەر نەیهێناوەتەوە، ئەمە هەموو فەرموودەکەیە: (إنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وتِسْعِينَ اسْمًا، مِائَةً إلَّا واحِدًا، مَن أحْصاها دَخَلَ الجَنَّةَ).

درك پێکردن و پێوە پابەندبوونیانە، خۆسازاندن و ڕاهێنانە لەسەر مانا و واتەکانیان، کامڵبونی مرۆڤێتی مرۆڤ بەوە دێتەدی، کە مرۆڤ هەموو ئەو ئامادەباشییەی خوای گەورە تێیدا سازاندووە لەم ڕێگایەی خواناسی و خواپەرستییەدا بەکاریبهێنێت، تا بگاتە ئاستە باڵاکانی عەبدایەتی بۆ خوای گەورە، خوای کردگار و پەروەردگار و خاوەنی هەموو ئاسمانەکان و زەوی و هەرچی تێیاندایە.

خوای پەروەردگار، کە ئەم کامڵبوونەی لە دروستکردن و هزر و ژیریی و، توانایی و ویست و ئیرادە و دەربڕین و سیما و سیفەتانەدا بە مرۆڤ بەخشیووە، فەرزە لەسەر مرۆڤیش سوپاسگوزارانە ستایشی خوای گەورە بکات لەسەریان و، عەبدایەتیەکی ڕاست و سەرڕاستانە بۆ خوای گەورە بنوێنێت.

پێویستە مرۆڤ سوپاسی خوای گەورە بکات لەسەر ئەو هەموو ناز و نیعمەتانەی پێی بەخشیووە، لە : ئیمان و دین و هیدایەت، لەدەستەبەرکردنی گەردوون و ژیان، لە نیعمەتەکانی خۆراك و خواردنەوە و جنس، لە هەموو ئەو نیعمەتانەی بە هەستەوەرەکانی چێژیان لێدەکات، پێویستە ملکەچێتیی بۆ دەربڕێت.

مرۆڤێك هەست بەم هەموو ناز و نیعمەتانە بکات، کە خوای خاوەن و کردگار و پەروەردگاری پێی بەخشیووە، بەڵام هیچ سوپاسگوزارییەکی نەکات، ستایشی نەکات، گوێڕایەڵی نەکات، بەدینەکەیەوە پابەند نەبێت و عەبدایەتی بۆ خوای خاوەنی دەرنەبڕێت و ملکەچی نەبێت و، هەر لانەکاتەوە بەلای ئەو خوایەی ئەمانە و نیعمەتی تری بێ شوماری پێبەخشیوە، ژیرێتییەکەی کامەیە؟

موسوڵمانێتییەکەی چییە؟

ئەمە لە نزمترین ئاستی گەلۆری و نەفامیدایە.. کەللە پووتە..

لە وجوددا هیچ شتێك وەکو خوای گەورە نییە.. هەموو شتێك کەموکورت و

نوقسانە، خوای گەورە كامڵە و تەواوە و، هەموو سیفەتەكانی بێ ڕادە و بڕ و بێ سنوورن..

كەوابوو: عەبدایەتی بۆكردن و مل بۆ كەچكردن و پەرستنی، بەرزبونەوەی عەبدە بۆ ئاستەكانی كامڵێتیی بەشەریی.. ئەو كەسەی عەبدایەتی بۆ خوای گەورە ناكات و ملكەچی نابێت، بەدڵنیاییەوە عەبدو ملكەچی خوای قەستینە دەبێت.

دەبێتە عەبدی دەوڵەت و حكومەت و كۆیلەی ئاڵقە لەگوێیان، دەبێتە گوێ لەمستی حزب، یان جڵەوی دەداتە دەست هەوا و هەوەسی و، دەبێتە شوێنكەوتەی بێ چەند و چۆنی..

هەر وەكو ئەو نەفامانەی بە هەموو ئەقڵیانەوە دار و بەردیان دەكردە خوا و دەیانپەرست، و بەقسە و ئاڕاستەی زێوانەكانیان دەكرد، كە لە پشت بتەكانەوە بوون و پەرستنەكانیان لێكدەدایەوە!

یان ئەو قەشە و ماڵم و پیاوە دینییانەی، بەناوی پیرۆزی خواوە بڕیاری حەرام و حەڵاڵیان دەردەكرد و، خەڵكە ساویلكە و نەفامە عەقڵ چەقبەستووەكەش ملكەچیان بۆ دەردەبڕین، ئەوەش جۆرێكی تری عەبدایەتییە، كە خوای گەورە دەرهەقی دەفەرموێ: ﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ التوبة: ٣١.

واتە: حیبر و مالم و قەشە و پیاوە دینییەكانی خۆیانیان، لەجیاتی خوای گەورە كردبوو بە خوا و پەروەردگاری خۆیان، بەوەی كە یاسا و ڕێسای حەرام و حەڵاڵیان بۆ دیاری دەكردن..

ئەو كەسەی خواپەرستی بۆ خوای تاك و پاك ناكات، چەندین خوای تری هەیە و پەرستنیان بۆ دەردەبڕێت..

ئەمما عەبدی خوای تاك و پاك، سەربەست و ئازادە، گوێڕایەڵی هەر کەسێك بکات لە پێغەمبەران (علیهم السلام) و، لە ئەمیرو کاربەدەستانی دەوڵەت و ئاڕاستەوانانی کۆمەڵگە، لەکاتێکدا دەبێت، کە فەرمانی خوای گەورەی بەسەردا بدەن و، بە بەڵگە بۆی بسەلمێنن، کەئەمە فەرمانی خوای گەورە و کردگار و خاوەنییەتی..

ئاوا گوێڕایەڵی ئەمیر و حزب و دەسەڵاتدارانی موسوڵمانان دەکات.. یاوەرانی عەزیزیش لەبەر ئەمەیە، کە ملکەچیان بۆ پێغەمبەری پێشەوا و بەڕێزی خوای گەورە دەربڕی، چونکە ملکەچێتیی گوێڕایەڵێتییە بۆ خوای تاك و پاك، کە دەفەرموێ: ﴿ مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ ﴾ النساء: ٨٠.

واتە: هەر کەسێك ملکەچێتی بۆ پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەربڕێت، ئەوە ملکەچێتیی بۆ خوای گەورە دەربڕییوە و قبووڵە.

خاڵی پێنجەم: هەموو فەرمانێکی خوای گەورە بۆ چاکسازیی و شیاوکردنی مرۆڤە:

ئەگەر کەسێك وردەکارانە لە فەرمانەکانی خوای گەورە بکۆڵێتەوە و، سەرنجی ئەو ئاداب و ڕەفتارانە بدات، کە خوای گەورە فەرمانی پێکردوون، هەر زۆر زوو هەست دەکات هەموو ئەو فەرمان و بەرهەڵستیانە، خێر و چاکە و بواری ساڵحبوون و گۆڕینی چاکسازیانەن.. هەر هەموویان بۆ ساڵحکردنی تاك و کۆی کۆمەڵگە و دەوڵەتی مرۆڤ هاتوون.. کە مرۆڤ دەگەیێننە لوتکەی ڕاقیبوونی شارستانێتی.. با چەند نموونەیەك بخەینە بەرچاو:

١- موسوڵمانی دیندار، کە باوێشك دەدات دەست بە دەمیەوە دەگرێت.. ئەمە ڕەفتارێکی جوانتر و چاکترە، یان دەستی پێوە نەگرێت و دەم داچڕێت و دەم و

مەڵاشوو و گەرووی نیشانی بەرامبەرانی بدات؟!

٢- موسوڵمانو کە دەپژمێت ڕوو وەردەگێڕێت، یان دەست بە دەمییەوە دەگرێت و دەنگی نزم دەکاتەوە، ئەمە چاکترە، یان وا نەکات؟!

٣- موسوڵمان، کە بەڕێدا دەڕوات بە هەڵەداوان و هەڵەشە ناڕوات، هەر سەیری ئەولاولا
بکات و ئاوڕبداتەوە، بەڵکو پارسەنگ و بە ویقار دەڕوات.. ئەمە باشترە، یان حاڵەتی یەکەمی، یان لوتبەرز و فیزاوی و هەڕاڵانە بڕوات، کە خۆی بە زلتر بزانێت لە خەڵکی؟!

٤- موسوڵمان دەست و دەمی دەپارێزێت و ژیان و نامووس و سامانی خەڵکی لە ئەماندان لێی، هەر کەسێك ئەو موسوڵمانە دیندارە بناسێت، لێی ناترسێت و متمانەی پێدەکات، ئەم کەسە باشترە، یان ئەو سەرسەرییەی قسە بە سێبەری سەگیش دەڵێت و، کەس لەوانەی بەلایدا تێدەپەڕن، لە ئەمانی ژیان و ئابڕوو و سامانیاندا نابن لێی.. کامیان چاکترە؟ !

ئاوا بەراوردی ڕەفتار و ڕەوشتی موسوڵمانی سەرڕاست و دیندار، لەگەڵ بێ دیندا بکە، بزانە کامیان چاکترە؟

ئەو موسوڵمانەی لە عەبدایەتیکردنیدا بۆ خوای گەورە و، لە دینداریێتییدا گۆشکراوە و ڕەفتار و ڕەوشتی دینەکەی پێوەیە پارسەنگە، چونکە لە ئەدەبی خواو پێغەمبەری خواوە (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) وەریگرتووە.. کە خوای گەورە کامڵبونی تەواو و ڕەها و بێ سنوور و بێ وێنەی وجودە و، پێغەمبەری خواش (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) نموونەی کامڵبونی بەشەرییە.

خوای گەورە، کە ئەم مرۆڤەی لەسەر زەمیندا خەلقکردووە، پەیامی خۆی بۆ ناردووە، کە ئاراستەی هەموو ڕەوشتێکی تاك و کۆی مرۆڤایەتی تێدایە، تا لەسەری پەروەردە ببێت: ﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ ﴾ النحل: ٨٩.

واتە: ئەم کتێبەمان بۆ ناردوویتە خوارەوە، تا هەموو شتێك ڕوون بکاتەوە، پێناسە و حوکمی هەموو شتێکی تێدایە.

ئەم دید و ڕوانگە گشتگیرە، کە هەر ڕەهەند و لایەنێکی دەبینیت لە کۆتا قۆناغ و پلەی کامڵێتیدایە، کە موسوڵمانی دیندار و سەرڕاست لێی شارەزا دەبێت و، خۆی لەسەر پەروەردە دەکات.

حەتمەن دەبێتە کامڵترین کەس لە پەروەردە و پارسەنگی کەسایەتییدا.. بنەما و ڕێسا ڕەوشتییەکان، کە لە ئیسلامدا نموونەیین، لەهەمان کاتیشدا واقیعین، شتێك نین لە جیهانی خۆزگە و هیوادابن.

خۆ خوای گەورە داوای شتێکی لێنەکردووین، کە لەتواناماندا نەبێت جێبەجێی بکەین، حەتمەن هەر لە تواناماندان، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ الحج: ٧٨.

واتە: خوای گەورە هیچ گرێ وگۆڵ و سەختگیرییەکی لەم دینەدا بۆ دانەناون.. هەرچی تێدا هاتووە لە توانای خۆتاندایە..

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ البقرة: ٢٨٦.

واتە: خوای گەورە ئەرکی نەخستۆتە سەر کەس، کە لەتوانایدا نەبووبێت.

هەروەها: ﴿ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ ﴾ البقرة: ١٨٥.

واتە: خوای گەورە ئاسانکاریی بۆتان دەوێ، نەك سەختگیریی و قورس و گرانیی..

فەرمانەکانی ئیسلام یەك لە دوای یەك دیراسە بکە، لە هەر یەکێکیاندا دەگەیتە ئەو دڵنیاییەی، کە ئەمانە هەمووی لەبەرژەوەندی تاك و کۆی مرۆڤایەتییە: نوێژ، ڕۆژوو، زەکات، حەج، ئەحکامەکانی کڕین و فرۆشتن و

مامەڵە ئابورییەکان، دابونەریت و ئادابەکان.. هەر یەکێکیان ئاسانێتیی ئیسلام و گرنگ و کاریگەرێتییەکەی دەسەلمێنێت.

ڕۆژووگرتن بۆ ماوەی مانگێك لە ساڵێکدا، لەسەر موسوڵمانان فەرزە، کە لە سەرەتای دەسپێکی گزنگی سپێدەوە دەست پێدەکات، تا خۆرئاوابوون، هەموو موسوڵمانێکی باڵغ دەبێت بیگرێت، مەگەر خاوەن عوزربێت، وەکو: ئافرەتی زەیستان و ئەوی لەسوڕی مانگانە (حەیز) دایە.

هەروەها نەخوش و نەتوانا بەهەر هۆکارێك بێت، مادام لەوە دەترسێت ڕۆژووگرتنەکەی کاریگەری خراپی لەسەر نەخۆشیەکەی هەبێت، یان درەنگ چاك ببێتەوە.

هەروەها، یان ئەو کەسەی کاری قورس دەکات، یان ئەوی لە سەفەردایە.. دەبینیت ئیسلام لە بەجێهێنانی ئەم فەرزە گەورەیەدا، کە یەکێکە لە پێنج ڕوکنەکەی ئیسلام، ئاوا ئاسانکاریی بۆ موسوڵمان کردووە تێیدا..

ئەمە ئاڕاستەیەکی نموونەییە، بەڵام واقیعیانەی پەروەردەبوون و ساڵحکردن و بەرزکردنەوەیە، بۆ ئاستە باڵاکانی خواناسی و ڕاقیبوون..

بڕگەی دووەم:
مرۆڤی موسوڵمان شایستەی ئەداکردنی ئەرکەکانێتی:

ڕواڵەتی کامڵبوون و ڕاقیبون لەم عەبدایەتیکردنەی مرۆڤدا بۆ خوای تاك و پاك لەوەدا دەردەکەوێت، کە هەر هەموو ئەرکەکانی سەرشانی جێبەجێ بکات، کە هەریەکەیان مافی غەیری خۆیەتی لەسەری..

١- خوای پەروەردگار مافی لەسەر مرۆڤە، کە ئەرکی سەرشانی مرۆڤە و دەبێت جێبەجێی بکات..

٢- دایك و باوك مافیان لەسەر مرۆڤە و دەبێت بۆیان بهێنێتەدی..

٣- هاوسەران (ژنەکە و مێردەکە) مافیان لەسەر یەکتریی هەیە و، هەر یەکەیان دەبێت مافەکانی ئەویتریان بدات.

٤- خزمان و کەسوکار خاوەن مافی خۆیانن، لەسەر موسوڵمان و دەبێت مافەکانیان ڕەچاو بکات.

٥- دراوسێ خاوەن مافە و موسوڵمان دەبێت مافی دراوسێکانی بدات.

٦- کار و پیشە و کەسابەتەکەی مافیان لەسەر مرۆڤ هەیە، کە نابێت پێشێلیان بکات و کەمتەرخەمبێت تێیاندا.

٧- موسوڵمانان بەگشتی مافیان لەسەر موسوڵمانە و، دەبێت مافەکانیان بداتێ.

٨- هاوڵاتیانی غەیرە موسوڵمان مافیان لەسەر موسوڵمانانە و، موسوڵمان دەبێت مافیان بپارێزێت.

٩- دەوڵەت مافی لەسەر موسوڵمانە و، دەبێت موسوڵمان مافی دەڵەتیش بدات.

١٠- کومەڵگەی مرۆڤایەتیش خاوەن مافی خۆیەتی و وموسوڵمان دەبێت مافیان بپارێزێت، تەنانەت زۆر شتی تریش، با بێ گیانیش بن (وەکو پاراستنی کەلەپوور و سیمای جوانیی شوێن... هتد).

موسوڵمانی ڕاست و سەرڕاست ئەو مرۆڤە کامڵەیە، کە مافی غەیری خۆی لەبەرچاوە و وەکو ئەرکی سەرشانی خۆی جێبەجێیان دەکات، یەکێك لە لایەنەکان و ڕەهەندەکانی عەبدایەتیکردن بۆ خوای گەورە و پەرستنی: ڕەچاوکردنی ئەم مافانە و جێبەجێکردنیانە.. ئەو موسوڵمانەی چاك و چاکساز دەرچووە وو ئەرکەکانی سەرشانی بەرامبەر غەیری خۆی دەهێنێتەدی، کەس ناتوانێت کێبرِکێی ڕەوشتبەرزیی لەگەڵدا بکات، مەگەر موسوڵمانێکی تر.

خاڵی یەکەم: مافی خوای گەورە:

خوای پەروەردگار خاوەن مافە لەسەر مرۆڤ، خەڵکیش خاوەن مافی ترن لەسەر مرۆڤ، خوای گەورە لێپرسینەوە لەگەڵ مرۆڤدا -لەسەر مافی مرۆڤی تر- دەکات زیاتر لە مافەکانی خۆی، چونکە لێخۆشبوون زیاتر چاوەڕواندەکرێت لە خوای تاك و پاك.. مرۆڤ دەبێت مافەکانی خوای خاوەن و کردگاری خۆی لەبەر چاوبێت و، وەکو عەبدی سەرڕاست جێبەجێیان بکات.. مافی خوای گەورە زۆرن لەوانە:

- لە مافی خوای گەورەیە، کە باوەڕ بە بوون و سیفەت و کردارەکانی بهێنیت، هەروەها بەو فەرمانانەی، کە بەسەر مرۆڤیدا داوە، کە دەبێت باوەڕ بە فریشتە و نێرراوان و پەیامەکانی و ڕۆژی دوایی و قەدەر بهێنن، هەروەها ئەو لقە باسانەی لە هەر یەکێکیان بۆتەوە، مادام بەڵگەی ڕاستی لەسەربێت.

- مافی خوای گەورەیە بە تاك و تەنها دابنرێت و، بە هیچ كلۆجێك و بەهیچ ڕادە و بڕێك، لە هیچ بوار و سیفەتێكدا هاوبەشی بۆ دانەنرێت.

- مافی خوای تاك و پاكە، كە تەنها ملكەچی بۆ ئەو دەرببڕرێت و گوێڕایەڵی فەرمانەكانی بكرێت و، فەرمان و بڕیاری كەس نەكرێتە هاوشانی حوكمی خوای گەورە، مەگەر خۆی ڕێی پێدابێت.

هەروەها دەربڕینی خۆشەویستی تاك و تەواو بۆ خوای گەورە و بە مەزن دانانی و لێپاڕانەوە و داواكردنو تەنها لەوو پشت بەستن و ئومێد بوون، تەنها بە خوای تاك و پاك و ئیعتیمادكردنە سەر ئەو و، ئەنجامدانی هەموو جۆرە پەرستنەكان (كە بە دڵ و زمان و كردەوەن) بۆ خوای پەروەردگار، بێئەوەی هاوبەشی لە هیچیاندا بە هیچ ڕادە و بڕ و چۆنییەتییەك بۆ دابنرێت..

- مافی خوای گەورەیە، كە شەریعەتەكەی ڕاپەڕێنرێت و سەروەری یاسایی تەنها بۆ شەرع بێت، ئەمەش ئەوە دەخوازێت، كە هاوكاری موسوڵمانانی تر بیت بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامیی و، ڕاپەڕاندنی شەریعەتەكەی.. پشتیوانیكردنی ئەو دەوڵەتە، ئەگەر هەبوو.

- مافی خوای گەورەیە لەپێناوی بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی ئەودا جیهاد بكەیت، تا دینی خوا هەموو جیهان دەگرێتەوە و مرۆڤایەتی دێتە ژێر سایەی حوكمی شەریعەتی ئەو.

- مافی خوای گەورەیە، كە لە هەموو شكڵ و شێواز و ڕەفتارێكدا ئیقتیدا بە پێغەمبەرەكەی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بكەیت، تا خۆشویستنی خوای گەورە –لە دونیا و قیامەتدا- مسۆگەربكەیت.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ ﴾ آل عمران: ٣١.

واتە: بڵێ : ئەگەر دەتانەوێت خوای گەورە خۆشی بوێن، شوێن من بکەون، تا خوای گەورە خۆشتانی بوێت.

- مافی خوای گەورەیە فەرزەکانی جێبەجێ بکرێت، بە نوێژکردن و ڕۆژووگرتن و حەجکردن و دوعا و پاڕانەوە و تەسبیحات و خوێندنی زیکرەکان.

- مافی خوای گەورەیە حوکمەکەی وەربگریت و ڕاپیەڕێنیت، مادام بۆت سەلمێنراوە، کە حوکمی ئەوە، بەمەش ئەوە بە حەڵاڵ دەزانیت، کە خوای گەورە بە حەڵاڵی داناوە، ئەوەش بە حەرام دەزانیت، کە ئەو بە حەرامی داناوە، بەم سنوورەوە پابەند دەبیت، چ لە پەیداکردندا چ لە خۆراك و پۆشاك و جنس و چێژ و موڵکایەتی و ڕەفتارتدا.

- مافی خوای گەورەیە، کە مافی خەڵکیش بدەیت.. ڕاستە ئەوانە مافی خەڵکن، بەڵام لەکاتی جێبەجێکردنی مافیاندا، تۆ شایانی پاداشتی خوای گەورە دەبیت، چونکە فەرمانی ئەوت ڕاپەڕاندووە، کە فەرمانی بەو مافانە داوە..

تۆ ئەم کارە چاکانە لەبەر خاتری خوای گەورە دەکەیت و، نییەتت بۆ ئەو ساغکردۆتەوە و بە ئومێدی ڕەزامەندی و بەهەشتی ئەویت.. ئاوا تۆ بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوای گەورە، ئەو ڕێگا چاکانە دەگریتەبەر، کە خزمەت بە خەڵکی دەکات.. ئاواش پیاوچاك دەردەچیت.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ مَّن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡعَاجِلَةَ عَجَّلۡنَا لَهُۥ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلۡنَا لَهُۥ جَهَنَّمَ يَصۡلَىٰهَا مَذۡمُومٗا مَّدۡحُورٗا ۝١٨ وَمَنۡ أَرَادَ ٱلۡأٓخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعۡيَهَا وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ كَانَ سَعۡيُهُم مَّشۡكُورٗا ۝١٩ ﴾ الإسراء: ١٨ – ١٩.

واتە: ئەو کەسەی، کە مەبەستی لە ئەنجامدانی کارە خێرەکانیدا دەستکەوتی دونیایە (لە کافر و موسوڵمان) بە نسیبی دەکەین و خێر دێنینەوە ڕێی، بۆ هەر کەسێك بمانەوێت ئاسانکاری تری بۆ دەکەین، بەڵام چونکە بە ئومێدی ڕەزامەندی خوای گەورە، نەیکردووە و بەدینی خواوە پابەند نەبووە،

بەزەلیلی و سەرشۆڕی و دەرکراوی لە ڕەحمەتی خوای گەورە دەیخەینە دۆزەخەوە..

ئەمما ئەو کەسەی، کە بە ئومێدی ڕەزامەندی خوای گەورەیە و هیوای بە پاداشتی ئەوە و، دونیا دەکاتە کێڵگەی قیامەتی و باوەڕی پتەوە و دینداریێتییەکەی سەرڕاستانەیە، بەدڵنیاییەوە ڕەنجی ئەوانە جێی ڕێز و سوپاسە و پاداشتیان مسۆگەرە.

- مافی خوای گەورەیە بانگەوازی خواویستییەکەی بڵاوبکرێتەوە و، شەریعەتەکەی بخرێتەگەڕ و دەوڵەتی ئیسلامی دابمەزرێت، تۆش ڕەنجدەرێکی ئەم ئامانجە دونیاییەبیت و بەشێك بیت لە کار و کۆمەڵکاری و یەکخستنی ڕەنجی ئوممەتەکە بۆی..

مافی خوای پەروەردگارە و فەرزە لەسەر مرۆڤ، شوێنکەوتەی پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) بێت و جیهاد لەپێناوی دینەکەی و سەروەریی شەریعەتەکەی خودا بکات، تا دینی خودا باڵادەست بێت..

مەرجە مەبەستت سەرخستنی دینەکەبێت، نەك دەستکەوتی دونیایی، نییەتت خوای تاك و پاك بێت، نەك ناودەرکردن و سەرکەوتنی خۆت، ئومێدت پاداشتی خوای گەورە بێت و بەس، هەر وەکو خوای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەرە بەڕێزەکانی (علیهم السلام) دەفەرموێ: ﴿ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًا ﴾ الشورى: ٢٣.

واتە: بڵێ: خۆ من لەم بانگەواز و ڕەنجەمدا، کە بۆ هیدایەتی ئێوەیە، داوای پاداشت لە ئێوە ناکەم..

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ ٨٣ ﴾ القصص: ٨٣.

واتە: ئەو بەهەشتە لە ڕۆژی دواییدا بۆ ئەو کەسانە تەرخان دەکەین، کە لە دونیادا لووتبەرزی و ستەمکاری و دەستدرێژیی (فیرعەونیانە)یان نەویستووە و مومارەسەیان نەکردووە، ڕۆشنی چارەنوس و ئەمان و هێمنیی داهاتوو، بۆ ئەهلی تەقوا و دیندارانی سەرڕاستە.

خاڵی دووەم: مافی دایك و باوك:

گوێڕایەڵیان بیت و بەقسەیان بکەیت، وەکو ئەوان بەقسەی تۆیان دەکرد و منداڵیش بوویت، بەخێویان بکەیت و بژێوییان بۆ دابین بکەیت، هەر وەکو کە ئەوان بە منداڵی تۆیان بەخێوکرد و بژێوییان بەردەوام بۆ دابین دەکردیت..

بە گەورەیی خزمەتیان بکەیت، بەتایبەتی کاتی پیربوونیان، هەر وەکو، کە ئەوان لە منداڵێتیتدا خزمەتیان دەکردیت، خۆشت بوێن هەر وەکو، کە ئەوان لەو ڕۆژەوە خوا تۆی پێبەخشیون خۆشیان دەوێیت..

بە ڕەفتاری جوان هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکەیت، هەر وەکو، کە ئەوان بەڕەفتاری جوان و پەروەردەی بەرپرسانە گۆشیان کردیت.. مافی دایکت گەورەترە لە مافی باوکت.

بۆیە دەبێت زیاتر ڕەچاوی ئەو بکەیت، ئەو زیاتر لەگەڵتدا ماندوو بووە، لە سکی ئەودا بوویت و ئەو شەونخونیی بۆت کێشاوە و بەردەوام شیری خۆیی داویتێ، فەزڵی کەس نەدەیت بەسەر ئەودا، نە باوك و نە هاوسەر، نە ئەولاد و نە خوشك و
برا و نە خزم و دۆست.

ڕێزنەگرتنی دایك و باوك -بەتایبەتی دایك- لە نیشانەی ئینحیراف و سپڵەیی و لاوازیی دیندارێتی و لاسەنگیی ڕەوشتە، کە دەشبنە نیشانەی ئاخر زەمان! لەو

نیشانە زەقانەی هاتنی ڕۆژی دوایی، کە دەبنە دیاردەی ناو کۆمەڵگەی مرۆڤ ئەوانەن، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئاماژەی پێداون، کە دەفەرموێ: (وَأَطَاعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ وَعَقَّ أُمَّهُ وَأَدْنَى صَدِيقَهُ وَأَقْصَى أَبَاهُ)[١].

واتە: کاتێك، کە پیاوان ملکەچی ژنیان دەبن و بەرامبەر دایکیان سپڵە و بێ ئەدەب دەبن، دۆست و هاوڕێیان نزیك دەکەنەوە و، باوکیان دوور دەخەنەوە!

- بوخاری و موسلیم ئەم فەرموودەیان هێناوەتەوە: (جَاءَ رَجُلٌ إلى رَسول اللَّه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقالَ: يا رَسولَ اللَّه، مَن أحَقُّ النَّاس بحُسْن صَحَابَتي؟ قالَ: أُمُّكَ، قالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قالَ: ثُمَّ أُمُّكَ، قالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قالَ: ثُمَّ أُمُّكَ، قالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قالَ: ثُمَّ أبُوكَ)[٢].

واتە: کابرایەك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و لێی پرسی: کێ لە خەڵکی شایانترە جوان هاوڕێیەتیی بکەم؟

فەرمووی: دایکت.

عەرزی کرد: پاشان کێ؟

فەرمووی: دایکت.

عەرزی کرد: پاشان کێ؟

فەرمووی: دایکت.

عەرزی کرد: پاشان کێ؟

فەرمووی: باوکت.

---

(١) ترمزی (٢٢١١) و ئەفەرموێت (غريب)ـە، شێخی ئەلبانیش لە (السلسلة الضعيفة) بە ژمارە (١٧٢٧) بە زەعیفی داناوە. ئەمەش تەواوی فەرموودەکەیە: (إذا اتُّخذَ الفيْءُ دُوَلًا والأمانةُ مغنمًا والزكاةُ مغرمًا وتُعُلِّمَ لغير الدِّين وأطاع الرجلُ امرأتَهُ وعقَّ أُمَّهُ وأدنى صديقَهُ وأقصى أباهُ وظهرت الأصواتُ في المساجد وسادَ القَبيلةَ فاسقهم وكان زعيمُ القوم أرذلهم وأُكْرِمَ الرجلُ مخافةَ شرِّه وظَهرت القَيْنَاتُ والمعازَفُ وشُربَت الخمورُ ولَعَنَ آخرُ هذه الأُمَّة أَوَّلها فليَرتقبوا عند ذلكَ ريحًا حمراءَ وزلزَلَةً وخسفًا ومسخًا وقذفًا وآيَات تتابَعُ كنظام بالَ قُطِعَ سلكُهُ فتتابعَ).

(٢) بوخاری (٥٩٧١)، موسلیم (٢٥٤٨).

- ئەم مافانەی دایك و باوك، دەبێت بپارێزرێت و ئەدا بكرێت، تەنانەت، ئەگەر كافریش بن، مەگەر لە كاتێكدا بەقسەیان نەكرێت، كە پێچەوانەی فەرمانی خوای گەورە و پێغەمبەرەكەی (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بێت، لەو حاڵەتەدا بە قسەی دایك و باوك ناكرێت، ئەگەرچی موسوڵمانی چاكیش بن، چونكە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ)[1].

واتە: ملكەچی و گوێڕایەڵی مەخلوقێك ناكرێت لە شتێكدا، كە پێچەوانەی فەرمانی خوای گەورە بێت.

- (خاتو ئەسمائی كچی سەیدنا ئەبو بەكری سدیق) (خوا لێیان ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وهي مُشْرِكَةٌ في عَهْدِ رَسولِ اللَّه (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَاسْتَفْتَيْتُ رَسولَ اللَّهِ (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، قُلتُ: وهي رَاغِبَةٌ، أفَأَصِلُ أُمِّي؟ قالَ: نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ)[2].

واتە: دایكم، كە هێشتا هەر كافربوو هاتە دیدەنیم، پرسیارم عەرزی پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كرد، كەوا دایكم بۆ دیدەنیم هاتووە و هێشتا ناخوازێت موسوڵمان بێت (پێشوازی لێبكەم و میوانداریێتی قبووڵ بكەم؟).

فەرمووی: بەڵێ، پەیوەندی (دایكێتی)ی لەگەڵدا بەردەوام كە.

- مافی دایك و باوك ئەوەیە : چاك و دادپەروەربیت لەگەڵیاندا، چاكی ئەوەیە وكە هیچ كاتێك قسەیەك، یان نیو قسە نەكەیت، كە بیانڕەنجێنیت.

ناشێت قسەیان پێ بڵێیت، ناشێت وا بەلایاندا بڕۆیت، كە تۆز و خۆڵی

(١) ئەم فەرموودەیە بە لەفزی جیاواز هاتووە، لەوانە: (لا طَاعَةَ في مَعْصِيَةِ الله، إنَّما الطَّاعَةُ في المَعروفِ)، (لا طاعةَ لمخلوقٍ في مَعصيةِ اللهِ عزَّ وجلَّ)، بوخاری (٧٢٥٧)، موسلم (١٨٤٠)، ئەبو داود (٢٦٢٥)، نەسائی (٤٢٠٥)، ئەحمەد (٧٢٤).

(٢) بوخاری (٢٦٢٠)، موسلم (١٠٠٣).

ڕێكردنی تۆیان بۆ بچێت! ناشێت لەشوێنێكی بەرزتر لەوان دابنیشیت (ناشێت لە سەرڕوویانەوە دانیشیت)، نابێت لەسەر ڕاخەر (دۆشەك، كورسی، ...هتد)ێك دایانبنێیت، كە ڕاخەرەكەی خۆت لەوەی ئەوان چاكتر بێت، ناشێت هیچ ڕەفتارێكیان لەگەڵدا بنوێنیت، كە عاجزیان بكات، تەنانەت ناشێت دۆست و هاوڕێكانیشیان وا عاجز بكەیت كە ئەمان پێی ناڕەحەت ببن.

- سەرچاوەی هەموو ڕەفتارێكی جوان لەگەڵ دایك و باوك و، پاڵنەری سەرەكیی چاكبوونت لەگەڵیاندا ئەو ئایەتەیە، كە خوای گەورە تێیدا دەفەرموێ: ﴿ ۞ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ ٱلْكِبَرَ أَحَدُهُمَآ أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَٱخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ ٱلذُّلِّ مِنَ ٱلرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ٱرْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ ﴾ الإسراء: ٢٣ – ٢٤.

واتە: خوای گەورە حوكمی دەركردووە، كە نابێت بەهیچ شێوە و چۆنییەتی و بڕ و ڕادەیەك غەیری خوای گەورە بپەرسترێت، هەر ئەو و بەس، هەروەها حوكمی دەركردووە، كە دەبێت لەگەڵ دایك و باوك (نەنك و باپیریش دەگرێتەوە) هەڵسوكەوتی جوان بنوێنرێت و پیاوچاكانە ڕەفتاریان لەگەڵدا بكرێت، كاتێك هەردووكیان، یان یەكێكیان بە پیری دەكەونە لات، نابێت (ئۆف)ـێكیش لەدەستیان بكەیت، ناشێت نیو وشەیان لەوە پێ بڵێیت، كە پێیان ناخۆشە، ناشێت بێ ئەدەبانە لە قسە بیانوەستێنیت و بەدەستیش ئاماژەیەكیان بۆ بكەیت، كە بەسە قسە مەكە! بە نەرمونیانی و قسەی جوان بیاندوێنە و باڵی زەلیلیتیان بۆ ڕابخە، با بەسەریدا بڕۆن! ئاوا بەڕەحم و بەزەییبە بەرامبەریان و هەر بڵێ خوایەگیان ڕەحمیان پێ بكە، بەزەییت پێیاندا بێتەوە و پاداشتی ئەوەیان بدەرەوە، كە كاتێك من منداڵ بووم بەخەممەوە بوون و پەروەردەیان كردووم (چونكە من هەرچیەكیان بۆ بكەم، بەرامبەر

چاکەکانی ئەوان نابێت، بەڵام تۆ خاوەنی ئاسمانەکان و زەوی و بەزەیی بێ سنوور و بەخشندەی ڕەهایت، دەتوانیت پڕاوپڕ پاداشتیان بدەیتەوە)[(١)].

- (عەمری کوڕی سائیب - خوا لێی ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ جَالساً يَوْمًا فَأَقْبَلَ أَبُوهُ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَوَضَعَ لَهُ بَعْضَ ثَوْبِهِ فَقَعَدَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَتْ أُمُّهُ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَوَضَعَ لَهَا شَقَّ ثَوْبِهِ مِنْ جَانِبِهِ الآخَرِ فَجَلَسَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَ أَخُوهُ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَقَامَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَجْلَسَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ)[(٢)].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دانیشتبوو باوکی شیرە خۆریی (مێردی ئەو ژنەی شیری دابوو بە پێغەمبەر (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هاتە کۆڕەکەوە، پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پارچە پۆشاکێکی خۆی بۆ ڕاخست، تا لەسەری دانیشێت، ئەو دانیشت و دایکی شیریشی (ئەو دایەنەی شیری دابوو بە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کە ژنی پیاوەکەبوو) هاتە کۆڕەکەوە و پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لایەکی ئەو عەبایەی بۆ ئەویش ڕاخست، کە لەسەر شانی خۆیەوەبوو، ئەویش (ژنەکە) لەسەری دانیشت، پاشان برا شیریەکەی هات (کە کوڕی ئەو پیاو و ژنە دایەنە بوو لەگەڵ پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شیری ئەو دایکەیان خواردبوو)و پێغەمبەر (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هەستا و هێنایە لای خۆیەوە و داینیشاند..

- (ئەبو داود) هێناویەتیەوە: (بينا نحن عند رسول اللهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إذ جاءه رجلٌ من بني سَلمةَ، فقال: يا رسولَ اللهِ، هل بَقِيَ مِن بِرِّ أَبَويَّ شيءٌ أَبَرُّهما به بعد موتِهما؟ قال: نعم، الصَّلاةُ عليهما،

---

(١) ئەهلی تەفسیر دەفەرموون: ﴿وَلَا تَنْهَرْهُمَا﴾ ئەوەیە :کە میز و پیسایی بکەنە ژێر خۆیان و تۆ پاکیان بکەیتەوە، نەڵێیت: (یاع)، یان (کە ناخۆشە)! شەوکانی: فتح القدير (١٢٦٦/١).

(٢) ئەبو داود (٥١٤٥)، شێخی ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرمویت: (إسناده ضعيف).

والاستغفارُ لهما، وإنفاذُ عَهدِهما من بعدِهما، وصِلةُ الرَّحِمِ التي لا تُوصَلُ إلَّا بهما، وإكرامُ صديقِهما)[١].

واتە: کاتێك ئێمە لای پێغەمبەری خوا دانیشتبووین، کابرایەك لە (بەنی سەلەمە) هات و عەرزی پێغەمبەری خوای (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کرد: ئایا هیچ چاکەیەك هەیە لەدەستم بێت بۆ دایك و باوکمی بکەم دوای مردنیان؟

فەرمووی: بەڵێ، نوێژیان لەسەر بکە (دوعایان بۆ بکە) و داوای لێخۆشبوونیان لە خوای گەورە بۆ بکە، ئەو بەڵێنانەی داویانە بۆیان ببەرەسەر، ئەو پەیوەندی خزمایەتییەی هەیانبووە، مادام بەوان بەردەوام دەبوو، مەیپسێنە و تۆش بەردەوامی بکەو ڕێز لە دۆست و ئەحبابیان بگرە.

- مافی دایك و باوك -کورت و پوخت- ئەوەیە ڕازیین لێت، جا بگەڕێ بەدوای هەر ڕەفتارێکدا، کە خۆشحاڵیان دەکات و ڕەزامەندی دەردەبڕن بۆت پێی..

ڕەزامەندی خوای گەورەش لەم ڕەزامەندیەوە دێت، وەکوو کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (رِضَا الرَّبِّ فِي رِضَا الْوَالِدِ، وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ)[٢].

واتە: ڕەزامەندیی خوای گەورە لە ڕەزامەندیی باوکەوەیە (واتە دایك و باوك، چونکە دایك لەپێشترە)، هەروەها زویربوونی خوای گەورە لە زویربوونی باوکەوەیە.

---

(١) ئەبو داود (٥١٤٢)، شێخی ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.

(٢) ترمزی (١٨٩٩)، حاکم (٧٢٤٩)، هەروەها ئیبنو حیببان (٤٢٩) بە کەمێك جیاوازیەوە، سەرەتا شێخی ئەلبانی بە سەحیحی داناوە، دواتر پەشیمان بۆتەوە و بە حەسەنی داناوە. (السلسلة الصحيحة) ژمارە (٥١٦).

خاڵی سێیەم: مافی هاوسەر و منداڵەکانیان:

(هاوسەر هەردوو توخمەکەیە: مێردەکەش هاوسەری ژنەکەیەتی و ژنەکەش هاوسەری مێردەکەیەتی).

ئاماژەمان بە هەندێك مافی مێرددا لەسەر ژنەکەی، هەروەها مافی ژنەکەش لەسەر مێردەکەی، لێرەدا هەندێك مافی ئەولادەکان لەسەر دایك و باوکیان باس دەکەین: (کە دەڵێین ئەولاد: کچەکان و کوڕەکان و نەوەکانیشن).

- مافی ئەولادە لەسەر دایك و باوك، کە ناوی پەسەندی لێ بنێن، کە لە کۆمەڵگەکەیاندا جێی ڕێز و جوانیی و سەرسامی بێت و، ئاسایی بێت لەناو خەڵکیدا، بەتایبەتی لە نەوەی خۆیاندا.

- مافی ئەولادەکانە، کە بەخێوبکرێن و دایك و باوکیان بەخێویان بکەن و، خۆراك و پۆشاك و سوکنا و ئەمانیان بۆ دابین بکەن.

- مافی ئەولادەکانە، کە دایك و باوکیان ڕەفتاری نەرمونیانیان بەرامبەر بکەن و باش پەروەردەیان بکەن و، دروست ئاڕاستەیان بکەن، تا سەرڕاست و دیندار و چاك گۆش ببن.

- ئەولادەکان -هەردوو توخمەکە- فەرزی شەرعیان ناکەوێتە سەر، تا باڵغ دەبن، باڵغبوونی کوڕ بەوەیە، کە تەمەنی بگاتە پازدە ساڵان، یان (ئیحتیلام: شەیتانی) ببێت (یان مووی بەری هاتبێت).

کچیش بە کەوتنە حەیزەوەیە (کە سووڕی مانگانەی بۆ بێت)، بێگومان دووگیانبوونیش.. پێش باڵغبوونیان، مافی خۆیانە دایك و باوك ئەرکەکانیان بۆ ڕوون بکەنەوە، چ ئەوانەی (عەقیدە و عیبادەتن) وەکو: نوێژ و ڕۆژوو...هتد، چ ئەوانەی، کە ئاداب و داب و نەریتن، هەروەها ڕاهێنانی کوڕەکانیان لەسەر

بەهێزبوون بە مەلەوانی و تیربازی و وەرزشی حەڵاڵ، هەروەها مەشق و بەكارهێنانی هەندێك چەك.

- مافی ئەولادە، كە زمان پاراو و بوێر و بوێژ پەروەردە ببێت و، پیشەیەك بۆ دابینكردنی بژێوی فێر ببێت.

- فێربوون و زانین و خوێندن هەموویان مافی ئەولادەكانن -كوڕ و كچ- بەتایبەتی ئەوانەی، كە زانستی فەرزە شەرعییەكانن و ناشێت موسوڵمان نەیان زانێت، هەروەها خوێندەواری و ڕۆشنبیری و چاوكرانەوەیان.

- مافی ئەولادە، كە لەسەر جورئەت و وێران و ئازایەتی ڕابێن، تا كاریگەربن لە فەرمان بەچاكە و بەرهەڵستی لە خراپەدا.. لەگەڵ پارسەنگی ئەدەب و ڕەفتار و ڕوشت و، گیانی خزمەتگوزاریی و لێبوردن.

- مافی هەر یەكێك لە ئەولادەكانە، كە بەیەكسانی ڕەفتاریان لە نێواندا بكرێت و (جیاوازی نەخرێتە نێوان كوڕوكچەوە، یان كوڕێكیان و كوڕێكی تریان، یان كچێك و كچێكی تریان)، دەبێ هەموویان دادپەروەرانە هەڵسوكەوتیان لەگەڵدا بكرێت.

- پێویستە هەموویان -بەتایبەتی دایكان و باوكان- سەرنجی ورد بدەنە ئەم دەقانە:

- سەیدنا ئیبراهیم (علیه السلام) كە خوای گەورە خەڵاتی پێغەمبەرێتیی پێبەخشی، یەكسەر فەرمووی: خوایەگیان بۆ ئەولادەكانیشم: ﴿ ۞ وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامٗاۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِيۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهۡدِي ٱلظَّٰلِمِينَ ١٢٤ ﴾ البقرة: ١٢٤.

واتە: خوای پەروەردگار ئیبراهیمی -علیه السلام- بە چەندین فەرمان تاقیكردەوە، كە شیاوانە دەرچوو تێیاندا، پاشان خوای گەورە پێی فەرموو بۆ

خەڵکیت دەکەمە پێشەوا، یەکسەر فەر مووی: ئەدی نەوەکانم؟

واتە:ئەوانیش دەکەیتە پێشەوا؟

فەرمووی: ئەوانەی، کە ستەمکاربن پەیمانی من نایانگرێتەوە، شایانی پەیامبەرێتی لای من نابن..

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبۡرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ وَيَعۡقُوبُ يَٰبَنِيَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ ﴾ البقرة: ١٣٢.

واتە: ئیبراهیم و یەعقوبی کوڕیشی -عليهما السلام- وەسێتیان بۆ ئەولادەکانیان کرد، کە پێیان فەرموون: ڕۆڵەکانم خوای پەروەردگار دینی خۆی بۆ ئێوە کردۆتە بەرنامە و دید و ڕێباز، ئێوەش سووربن لەسەری و لەسەری بمرن، واتە: تا مردن پێوەی پابەند بن.

- هەروەها: ﴿ رَبِّ ٱجۡعَلۡنِي مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِيۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلۡ دُعَآءِ ﴿٤٠﴾ ﴾ إبراهيم: ٤٠.

واتە: خوایەگیان! یارمەتیدەرم بە، تا نوێژەکانم بکەم، هەروەها ئەو نەوە و وەچانەم، کە نوێژ دەکەن، خوایە دوعا و پاڕانەوەکانمان لێ قبووڵ کە..

- یان ڕاسپاردەکەی سەیدنا لوقمان (خوا لێی ڕازیبێت)، کە بە کوڕەکەی فەرموو: ﴿ وَإِذۡ قَالَ لُقۡمَٰنُ لِٱبۡنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّ ٱلشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيمٞ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيۡهِ حَمَلَتۡهُ أُمُّهُۥ وَهۡنًا عَلَىٰ وَهۡنٖ وَفِصَٰلُهُۥ فِي عَامَيۡنِ أَنِ ٱشۡكُرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيۡكَ إِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشۡرِكَ بِي مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٞ فَلَا تُطِعۡهُمَاۖ وَصَاحِبۡهُمَا فِي ٱلدُّنۡيَا مَعۡرُوفٗاۖ وَٱتَّبِعۡ سَبِيلَ مَنۡ أَنَابَ إِلَيَّۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرۡجِعُكُمۡ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿١٥﴾ يَٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٖ فَتَكُن فِي صَخۡرَةٍ أَوۡ فِي

ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَأۡتِ بِهَا ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٞ ﴿١٦﴾ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱنۡهَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرۡ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمۡشِ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَرَحًاۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ فَخُورٖ ﴿١٨﴾ وَٱقۡصِدۡ فِي مَشۡيِكَ وَٱغۡضُضۡ مِن صَوۡتِكَۚ إِنَّ أَنكَرَ ٱلۡأَصۡوَٰتِ لَصَوۡتُ ٱلۡحَمِيرِ ﴿١٩﴾ ﴾ لقمان: ١٣ – ١٩.

واتە: ڕۆڵەی شیرینم ! هەرگیز هاوبەش بۆ خوای گەورە دانەنێیت، هاوبەش دانان بۆ خوای گەورە، ستەمێکی زۆر گەورە و دژوارە.

مرۆڤ، کە کۆرپەلە بوو، دایکی بەلاوازی دوای لاوازی لەسکیدا هەڵیگرتبوو، پاشان دوای دوو ساڵ دەکەوێتە سەر خۆ و لە شیرەخۆری تەواو دەبێت، ڕامانسپاردبوو: کە بەشێوەیەکی جوان ڕەفتار لەگەڵ دایك و باوکیدا بکات، دەبێت سوپاسی من بکات و، هەروەها سوپاسی دایك و باوکی بکات، بە دڵنیاییەوە چارەنووسیشی بەرە و من دێتەوە و هەموو دەگەڕێنەوە لای خوای گەورە..

مرۆڤی موسوڵمانمان ڕاسپارد، کە ئاوا لەگەڵ دایك و باوکیدا میهرەبان و چاك بێت و وتمان: ئەگەر دایك و باوکت هەوڵیان لەگەڵتدا، کە بەرەو کوفر بتگێڕنەوە، ئەگەر هەوڵیاندا ناچارت بکەن، کە هاوبەش بۆ خوای تاك و پاك دابنێیت، بە قسەیان مەکە، بەڵام هەر بەڕەفتاری جوان هەڵسوکەوتیان لە دونیادا لەگەڵدا بکە و، ڕێبازی ئەو پیاوچاکانە بگرەبەر، کە بەرەو خوای گەورە گەڕاونەتەوە و دینی ئەویان کردۆتە ڕێباز.

چارەنوستان لای من دەبێت، بەرەو من دەگەڕێنەوە، جا ئەو کاتە یەك یەکتان ئاگادار دەکەمەوە لەو نییەت و گوفتار و کردارانەی ئەنجامتانداوە.

ڕۆڵە گیان! سەرپێچی فەرمانی خوای گەورە و تاوان و گوناح، ئەگەر

بەقەدەر گەردی تۆزیش گچکەش بێت لەناو تاشە بەردێکدابێت، لە ئاسمانەکان و لەسەر زەمیندا، لە هەر کون و کونجێکدا بێت، خوای گەورە ئاگادارێتی و تۆمار دەکرێت و خوای گەورە لەکاتی لێپرسینەوەیدا لەڕۆژی دواییدا دەیهێنێتەوە، پێش بکەرەکەی و موحاسەبەی دەکات لەسەری.

خوای گەورە زانا و شارەزا و بەلوتف و بەسۆزە..

ڕۆڵەگیان! نوێژەکانت بکە و فەرمان بەچاکە بکە و بەرهەڵستی لە خراپە بکە و ئارامگربە لەسەر ئەو نارەحەتیانەی لەو ڕێگایەدا دێتە ڕێت، خۆ لەبەر لەمپەر و بەربەستەکاندا بگرە، ئەم خۆڕاگریە سیفەتی ڕەسەنی هیممەت بەرزان و جوامێرانە و لەکارە چارەنوسسازەکانە.

ڕۆڵەگیان! بەلوتبەرزی و هەڕاڵی ڕوو لە خەڵکی وەرمەگێڕە و بەفیز و تەکەبورەوە ڕێ مەکە، خوای گەورە هیچ کەسێکی خۆشناوێت، کە لوتبەرزبێت و شانازی بەسەر خەڵکیدا بکات و هەڕاڵانە خۆ بادات بەسەریاندا..

ڕۆڵە گیان! لە ڕێکردندا بە ویقار و پارسەنگبە و لە دواندنتدا هێدی و بە ئەدەب بە، دەنگت بەسەر خەڵکیدا بەرز مەکەرەوە، چونکە ئەوە ڕەفتارێکی ناپەسەندە، ناخۆشترین دەنگیش دەنگی گوێدرێژە.

- ئامۆژگاری پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بۆ دایکان و باوکان زۆرە، کە دەبێت چۆن ڕەفتار لەگەڵ ئەولادیاندا بکەن:

- دەفەرموێ: (ما نَحَلَ والدٌ ولدًا مِن نَحْلٍ أفضلَ من أدبٍ حَسَنٍ)[1]، واتە: هیچ شتێك بەقەدەر دادانی ئەدەبی جوان نییە، کە باوك بیداتە ئەولادی خۆی.

(١) ترمزی (١٩٥٢) و ئەفەرموێت (مرسل غریب)، هەروەهائەحمەد (١٥٤٠٣) (١٦٧١٠) (١٦٧١٧) بە کەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (ضعیف الترمذي) دا ئەفەرموێت: (ضعیف)ـە.

- هەروەها: (لَأَنْ يُؤَدِّبَ الرَّجُلُ ولَدَه خيرٌ من أن يتصدَّقَ بصاعٍ)[1]، واتە: كابرایەك ئامۆژگارییەكی ئەدەبدادانی منداڵەكەی بكات، باشترە بۆی وەك لەوەی سەبەتەیەك خورما بكات بە خێر و بیبەخشێتەوە.

- هەروەها: (مَنْ عَالَ ثَلَاثُ أَخَوَاتٍ، أَوْ ثَلَاثُ بَنَاتٍ، أَوْ ابْنَتَانِ، أَوْ أُخْتَانِ، فَأَدَّبَهُنَّ، وَزَوَّجَهُنَّ، وَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ، فَلَهُ الْجَنَّةُ)[2].

واتە:هەر كەسێك سێ خوشك، یان سێ كچ بەخێو بكات، یان دوو كچ، یان دوو خوشك باش پەروەردەیان بكات و، بە ئەدەبی جوان ڕەفتاریان لەگەڵدا بكات، پاشان بەشویان بدات (بیانخاتە سەر ماڵ و حاڵی خۆیان)، ئەوە پاداشتەكەی بەهەشتە.

- هەروەها: (أنَّ النَّبيَّ (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) أمرَ بتَسميةِ المولودِ يومَ سابعِهِ، ووضعِ الأذَى عنهُ، والعقِّ)[3].

واتە: پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) فەرمانیدا: كە لە حەوتەم ڕۆژی تەمەنی كۆرپەدا، ناوی بنرێت و قژی بتاشرێت و عەقیقەی بۆ بكرێت (دوو مەڕ بۆ كوڕ و، مەڕێك بۆ كچ سەردەبڕرێت و گۆشتەكەیان دەبەخشرێتەوە، یان دەكرێتە دەعوەت و خزمان و دراوسێ و دۆستانی بۆ بانگهێشت دەكرێت).

- لە ئامۆژگاری و ڕێنماییەكانی خەلیفەكانیشدا هاتووە، كە بە (ڕەعیەتـ)ـەكەیان دەفەرموو: **(عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمُ السِّبَاحَةَ وَالرِّمَايَةَ وَرُكُوبَ الْخَيْلِ).**

واتە:منداڵەكانتان فێری مەلەوانی و تیرە ئەندازەیی و سواری ئەسپ بكەن.

---

(١) ترمزی (١٩٥١) و بە (غريب)ی داناوە، هەروەها ئەحمەد (٢٠٩٧٠) بە كەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (ضعيف الترمذي)دا ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.

(٢) ئەبو داود (٥١٤٨)، شێخی ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا بە زەعیفی داناوە، بەڵام شێخی ئەرنائوط ئەفەرموێت: (صحيح لغيره).

(٣) ترمزی (٢٨٣٢) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، شێخی ئەلبانیش بە (حسن)ی داناوە.

- هەر پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) ئاڕاستەی یاوەرانی دەکرد، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) و ئالوبەیتەکەیان خۆشبوێت، دەفەرموێ: (أَدِّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى خِصَالٍ ثَلَاثٍ: عَلَى حُبِّ نَبِيِّكُمْ، وَحُبِّ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَعَلَى قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ)[1].

واتە: منداڵەکانتان لەسەر خۆشەویستی پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) و، ئەولاد و خێزانەکانی پەروەردە بکەن، هەروەها لەسەر قورئان خوێندن.

- لە ئامۆژگاریەکانیشی بۆ ئیبنو عەباس (خوا لێیان ڕازی بێت)، کە هێشتا منداڵ بوو ئەوە بوو پێی فەرموو: (يا غُلَامُ، سَمِّ اللَّهَ، وكُلْ بيَمِينِكَ، وكُلْ ممَّا يَلِيكَ)[2].

واتە: ڕۆڵە گیان! (بسم الله) بکە و بەدەستی ڕاست بخۆ و لەولایەوەی قاپەکە بخۆ، کە بەرامبەر خۆتە (واتە: دەست مەبە بۆ بەردەمی بخۆرانی تر).

- هەروەها فەرمووی: (يا غلامُ، إني أعلِّمُك كلماتٍ: احفَظِ اللهَ يحفَظْك، احفَظِ اللهَ تجِدْه تُجاهَك، إذا سألتَ فاسألِ اللهَ، وإذا استعنْتَ فاستعِنْ بالله، واعلمْ أنَّ الأمةَ لو اجتمعتْ على أن ينفعوك بشيءٍ لم ينفعوك إلا بشيءٍ قد كتبه اللهُ لك، وإن اجتمعوا على أن يضُرُّوك بشيءٍ لم يضُروك إلا بشيءٍ قد كتبه اللهُ عليك، رُفِعَتِ الأقلامُ وجَفَّتِ الصُّحُفَ)[3].

واتە: ڕۆڵە گیان! خوای گەورە بپارێزە، خوای گەورەش تۆ دەپارێزێت، تۆ خوای گەورە بپارێزە دەبینیت لە هەموو کات و شوێنێکدا بەرەو ڕووتە (وەڵتایە)، کە موحتاجی شتێك بوویت داوا لە خوای گەورە بکە، کە یارمەتی و

(١) دەیلەمی لە کتێبی (مسند الفردوس) دا هێناویەتەوە، ئیمامی سیوتیش لە (الجامع الصغير) (٣١١) دا هێناویەتییەوە و بە زەعیفی داناوە. ئەمە تەواوی فەرموودەکەیە: (أَدِّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى خصَال ثَلَاث: عَلَى حُبِّ نَبِيِّكُمْ، وَحُبِّ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَعَلَى قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ، فَإِنَّ حَمَلَةَ الْقُرْآنِ فِي ظِلِّ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ مَعَ أَنْبِيَائه وَأَصْفِيَائه).

(٢) بوخاری (٥٣٧٦)، موسلیم (٢٠٢٢).

(٣) ترمزی (٢٥١٦) و بە سەحیحی داناوە.

هاوکاریت ویست، داوای یارمەتی و هاوکاری لە خوای گەورە بکە.

لەوەش دڵنیابە، کە ئەگەر هەموو ئوممەتەکە لەسەر سوودێك کۆببنەوە، کە پێتی بگەیەنن، ناتوانن پێتی بگەیەنن، مەگەر ئەو سوودانەی خوای گەورە لە چارەتی نووسیووە، ئەگەر هەر هەمووشیان لەسەر ئەوە کۆببنەوە زیانێکت پێ بگەیێنن ناتوانن، مەگەر ئەو زیانەی خوای گەورە لە چارەتی نووسیوە، ئەمەش حوکمی کۆتایە و تەواو، پێنووس هەڵگیراوەو، نووسینی پەڕاوەکە وشك بۆتەوە.

- کابرایەك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، تا بۆی ببێتە شاهێد، کە ئەو شتە دەداتە کوڕەکەی، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) پێی فەرموو: (فَكُلَّهُمْ أَعْطَيْتَ مِثْلَ هذا؟ قالَ: لَا، قالَ: فلا أَشْهَدُ علَى جَوْرٍ)[1].

واتە: لەم خەڵاتەت داوە بە هەموو ئەولادەکانت؟

عەرزی کرد: نەخێر.

فەرمووی: دەی سا من شاهێدی لەسەر ستەم نادەم!

ئەو چوارچێوە ئەسڵەی هەموو ئامۆژگاری و ماف و ئەرکێکی دایك و باوك بەرامبەر ئەولادەکانیان لەخۆدەگرێت، ئەو ئایەتەیە، کە دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ٦ ﴾ التحريم: ٦.

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! خۆتان و کەسوکارتان لە ئاگری دۆزەخ بپارێزن، ئەو ئاگرەی، کە سوتەمەنییەکەی جەستەی خەڵك و تاوێرە بەردە و، فریشتەی توندوتیژ و دڵڕەقی لەسەرەو کە بێ فەرمانی خوای گەورە ناکەن و، هەموو ئەو فەرمانانە ڕادەپەڕێنن، کە بەسەریاندا دەدرێت.

---

(١) موسلیم (١٦٢٣).

خاڵی چوارەم: مافی خزمان:

ئیسلام چوارچێوەیەكی زۆر گرنگی بۆ خزمایەتی دیاری كردووە و، پەیوەستی خزمایەتییەكەی زۆر بەهەند گرتووە و، زۆریش گرنگ و كاریگەریانە -تا ئێستاش- ڕێسا كۆمەڵایەتییەكانی لەسەر دامەزراوە.

ئیسلام بۆ ئوممەتەكەی دارِشتووە، كە هەندێك كەسوكار مەسروفیان دەكەوێتە سەر كەسوكاری تریان، هەموو خزمان بەشداری خوێندانی قەتڵ و ڕێكەوتن -لە دوای ناكۆكی- دەكەن. كەسێكیان لێ دەمرێت، سامانەكەی بەسەر كەسوكارە نزیكەكانیدا -هەر یەكەیان بەپێی شەرع ڕێژەی دیاریكراوی هەیە- دابەش دەكرێت..

ئەمە لەناو ئوممەتانی تردا كەمە و بازنەی خزمایەتییەكە تەسكترە و، مافی سەروەت و سامان و نەفەقەكێشان (مەسروفات) و بەخشین لەناو ئەواندا كەمترە..

ئیسلام پەیوەندیی موسوڵمان بە خزم و كەسوكارەكانییەوە زۆر بەهێز دەكات و، زۆر تەئكید لە (سیلەی ڕەحم) واتە شیرازەی خزمایەتی دەكاتەوە.

هەڕەشەی سەخت -زۆر سەخت- لەو كەسانە دەكات، كە لە خزمانی دادەبڕێت و بەئەنقەست شیرازەكە دەپسێنێت، لە یاوەرانەوە (خوا لێیان ڕازی بێت) تا ئێستا پەیوەندیی خزمایەتی لای موسوڵمان بەگەورە و گرنگ گیراوە، ئەمە جگە لە پەیوەندییە شەرعییەكەی تیرە و هۆز و عەشیرەتگەریی، كە هەموویان وان لە بازنەی شەرعێتی و جائیزێتیدا، ئەوەی بوغزێنراوە: سەرخستنی خزمانە بە هەق و بە باتڵ.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەیفەرموو:

(تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ، فَإِنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ مَثْرَاةٌ فِي الْمَالِ، مَنْسَأَةٌ فِي الْأَثَرِ)[١].

واتە: ئەوەندە لە نەسەبی خزمایەتییەکانتان فێربن، کە سیلەی ڕوحمی پێ بهێننەجێ و هاتووچۆی یەکتریی پێ بکەن، پەیوەندیی خزمایەتی مایەی خۆشەویستی نێوان کەسوکارە و، مایەی ماڵ و سامان زۆربوونە و کاریگەرە لە مانەوەی ناو و ناونیشاندا.

- لە مافی خزمایەتییە لە سەرت، ئەوەندەی بۆت دەکرێت پەیوەندییان لەگەڵدا ببەستیت و هاتووچۆیان بکەیت، ئەمە فەرزی موسوڵمانێتییە، بچۆرە دیدەنیان، خەڵاتیان بۆ بنێرە نامە (و تەلەفۆن)یان لێ مەبڕە، لانی کەم بەردەوام بەسەریان بکەرەوە و سڵاویان لێ بکە، هەواڵیان بپرسە..

خوای گەورە پاداشتی ئەو کەسانەی چەندین بەرابەر کردووە، کە سیلەی ڕوحمیان بەهێزە و خزمایەتییان توندوتۆڵ گرتووە.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ)[٢].

واتە: خێرکردن بە هەژار یەك خێرە، بەڵام خێرکردن بە خزمان دوو بەرابەرە.

- خوای گەورە شیرازە پسانی خزمایەتیی خستۆتە ڕێزی خراپەکارینانەوە لەسەر زەمین (الفسادُ في الأرض) دا! بە هەڕەشەی سەخت دەفەرموێ: ﴿ فَهَلْ

(١) ترمزی (١٩٧٩) و ئەفەرموێت (غریب)ـە، ئەحمەد (٨٨٥٥)، حاکم لە (المسترك)ـەکەی خۆی بە ژمارە (٧٤٩٠) هێناویەتی و دەفەرموێ سەحیحە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا بە سەحیحی ناساندووە، هەروەها شێخی ئەرنائوتیش لە موسنەدی ئیمام ئەحمەد بە حەسەنی ناساندووە.

(٢) ترمزی (٦٥٨)، و لەفزەکەش هی ئەوە، نەسائی و ئیبنو ماجە (٢٥٨٢) بە کورتی هێناویەتییان، ئەحمەدیش (١٦٢٣٢) بە درێژی هێناوێتی. ئەمە تەواوی فەرموودەکەیە لای ترمزی: (إذا أفطَرَ أحَدُكُم، فلْيُفطِرْ على تَمْر؛ فإنَّه بَرَكَةٌ، فإنْ لم يَجِدْ تمرًا، فالماءُ؛ فإنَّه طَهورٌ" وقال: "الصَّدَقَةُ على المِسْكينِ صَدَقةٌ، وعلى ذي الرَّحِمِ ثِنْتانِ: صَدَقةٌ، وصِلَةٌ).

عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ ﴿٢٢﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ ﴾ محمد: ٢٢ – ٢٣.

واتە: چما نیازتان وایە، کە دەسەڵاتێکتان کەوتە دەست بکەونە بڵاوکردنەوەی فەساد و خراپەکاری و ئاژاوە لەسەر زەمیندا و، نیازتان وایە پەیوەندیی خزمایەتیتان بپسێنن؟!

ئەوانەی ئەوە نیاز و ڕەفتاریانە خوای گەورە لەعنەتیان لێ دەکات و لە بەزەیی خۆی دووریان دەخاتەوە.

ئەم هەڕەشە سەختە لە پسێنەری شیرازەی خزمایەتی بۆ ڕێگەنەدانە بە گەشەی گیانی (ئەنانێتی) و خۆپەسەندی و گۆشەگیری..

ئەو کەسەی خۆ لە کەسوکاری دادەبڕێت و دوورەپەرێز لێیان دەژی؛ خۆی لە زۆر خێر و چاکە و چاکسازی مەحروم دەکات، لە سۆز و بەزەیی و خۆشەویستی دوور دەکەوێتەوە، ئەو کەسەی مافی کەسوکار و خزمەکانی خۆی لەبەرچاو نەبێت و ڕەچاوی نەکات، بەدڵنیاییەوە مافی کەسانی دوور و غەیرە خزم هەر ڕەچاو ناکات..

ئەمە، کە مافی خزم و غەیرە خزمی لا نییە، حەتمەن گوێ بە مافی خوای گەورە و مافی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) نادات.. لەبەر ئەمەیە، کە پسێنەری شیرازەی خزمایەتی پسێنەری پەیوەندییە بە خوای خاوەن و کردگار و پەروەردگارەوە.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بالعَرْشِ تَقُولُ مَن وصَلَنِي وصَلَهُ اللَّهُ، ومَن قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ)[1].

---

(١) موسليم (٢٥٥٥).

واته: سیلەی ڕەحم / ڕوحم واته: شیرازەی خزمایەتی و پەیوەندیی کەسوکارێتی بە عەرشی خوای گەورەوە هەڵواسراوە، بەوێوە بەندە و دەڵێ: هەر کەسێك ئەم پەیوەندێتییە بەردەوام بکات.

خوای گەورە پەیوەندیی خۆی بەو کەسەوە توندوتۆڵ دەکات، هەر کەسێکیش ئەم پەیوەندێتییە بپسێنێت، خوای گەورەش پەیوەندیی خۆی بەو کەسەوە دەپسێنێت!

خاڵی پێنجەم: مافی دراوسێ:

- کەمترین مافی دراوسێکەت ئەوەیە :کە گیان و منداڵ و سامان و ناموسی لێت پارێزراوبن و لە تۆ و تەرەفی تۆوە، هیچ مەترسیەکیان نەبێت. دراوسێی خراپ وادەکات دراوسێکانی تری هەمیشە بەحەزەربن لێی و لێی بترسن، حەزیان بە هاتووچۆی نابێت، هیچی نادەنێ و نایانەوێت هیچیشی لێوەرگرن..

- موسوڵمانی دیندارو سەرڕاست دەزانێت ئەجری دراوسێ چەند گەورەیە و، ئازاردان و تین بۆهێنانی، چەند گوناحێکی سەختە.. هەڕەشەی مەحروم بوون لە بەهەشت لەو کەسە کراوە، کە دراوسێکانی لێی ئەمین نابن! پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ مَن لا يَأْمَنُ جارُهُ بَوائِقَهُ)[1].

واته: ئەو کەسەی دراوسێکان لە خراپەکارییەکانی ئەمین نەبن، ناچێتە بەهەشتەوە..

- باسی ئافرەتێکیان لە حزووری پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کرد کە زۆر خاوەن خواپەرستییە، شەونوێژ دەکات و خێرەومەندە، بەڵام ئازار بەدراوسێکانی دەگەیەنێت، فەرمووی: (هيَ في النَّارِ)[2]، واتە: ئەهلی دۆزەخە..

(١) موسلیم (٤٦).

(٢) ئەحمەد (٩٦٧٥)، بەززار (٩٧١٣)، ئیبنو حیببان (٥٧٦٤) بە کەمێك جیاوازییەوە، حاکم لە ←

- لە مافی دراوسێیە لەسەر دراوسێ، کە ئاگایان لە حاڵی بێت، لە نان و ئەمانی، لە پۆشاك و سوکنای.. دراوسێیەك بێ شێو سەربنێتەوە (بێ خۆراکی ئێوارەی) گوناحێکی گەورە لەسەر دراوسێیەکانی دەنوسرێت..

بڕوانە ئەم هەڕەشە سەختەی، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لەو کەسەی دەکات خۆی تێر و تەسەلە و دراوسێکەشی برسی: (وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ[1]... مَنْ بَاتَ شَبْعَانَ وَجَارُهُ جَائعٌ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يَعْلَمُ بِهِ)[2]، واتە: بەخوا قەسەم بە ئیماندار هەژمار ناکرێت.. بەخوا قەسەم ئەو کەسە موسوڵمان نییە، کە خۆی بە تێریی شەو بەسەردەبات و دراوسێکەی تەنیشتیشی برسیە.. ئەگەر بەحاڵی بزانێت.

- دوای ئاستی یەکەمی مافی دراوسێیەتی، کە ئەمن و ئەمانێتی لێت، مافی ئاگا لەحاڵیبوون و بە خەمەوە بوونێتی لە سەرت، دواتر مافی پلە سێیەمین دێت، کە هاتووچۆ و چاکەکاریی زیادە دێت، کە زۆر زۆر ڕەفتار دەگرێتەوە:

- ماڵی (ئیبنو عومەر- خوا لێیان ڕازی بێت) بەرخێکیان سەربڕی، بە ماڵ ومنداڵەکەی فەرموو: ئەرێ پشکێکتان بۆ دراوسێ جولەکەکەمان دانا؟

عەرزیان کرد نەخێر.

موستەدرەکەکەی خۆی (٧٥١١) دەفەرموێ پیاوانی سەنەدەکەی جێ متمانەن، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترغيب)دا بەژمارە (٢٥٦٠) بە سەحیحی ناساندووە. ئەمەش تەواوی فەرموودەکەیە: (قالوا: يا رَسولَ الله، فُلانةُ تَصومُ النَّهارَ وتَقومُ اللَّيلَ، وتُؤذي جيرانَها؟ قال: هيَ في النَّار، قالوا: يا رَسولَ الله، فُلانةُ تُصلِّي المَكتوبات، وتَصَّدَّقُ بالأَثوارِ منَ الأَقِط، ولا تُؤذي جيرانَها؟ قال: هيَ في الجنَّة).

(١) (لا يؤمن)... (ليس منا).. هاوشێوەیان نەفی ئیمانداریێتییەکە ناکات، کە کافر بووبێت.. ئەم وشانە نیشانەی ئەوەیە :کە گوناحە باسکراوەکە (کەبائیرە)، واتە: لە گوناحە گەورەکانە.

(٢) ئەم فەرموودەیەم تەنها بە لەفزی تر دەستکەوت بە کەمێك جیاوازیەوە: (مَا آمَنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبْعَانَ وَجَارُهُ جَائعٌ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يَعْلَمُ بِهِ). تەبەرانی (١/ ٢٥٩) (٧٥٤)، هەروەها بەززار، سەیری (كشف الأستار) (١/ ٧٦ (١١٩)، هەیثەمی لە (مجمع الزوائد) (٨/ ١٧٠) ئەفەرموێت: ئیسنادەکەی حەسەنە، ئەلبانیش لە (صحيح الجامع) (٥٥٠٥) بە سەحیحی داناوە.

فەرمووی: بۆیان بنێرن، گوێم لە پێغەمبەری خوابوو (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەیفەرموو: (ما زالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بالجارِ، حتَّى ظَنَنْتُ أنَّه سَيُوَرِّثُهُ)[1].

واتە: جوبرەئیل (علیه السلام) ئەوەندەی ئامۆژگاری دەربارەی دراوسێ كردم، تا وامزانی میراتیش لێك دەگرن.. واتە بەقەدەر خزم و كەسوكاری نزیكیان لێدێت.

-هەروەها دەفەرموێ: (لَا يَمْنَعْ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً في جِدَارِهِ)[2].

واتە: هیچ كامێكتان لە دراوسێكەی قەدەغە نەكات، گەر بیەوێت دارێك لە دیواریماڵەكەت بچەقێنێت.[3]

- هەروەها دەفەرموێ: (لا تَحْقِرَنَّ جارَةٌ لِجارَتِها، ولو فِرْسِنَ شاةً)[4]، واتە: هیچ ئافرەتێكتان مافی ئافرەتە دراوسێكەی بەسووك تەماشا نەكات، با سم (نینۆكی پێی مەڕوو بزن)ێكیش بێت.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پێزانین و ڕێزگرتنی لە مافی دراوسێ بە بەرهەمی ئیمان و ئیمانداریێتیی دادەنا، دەیفەرموو: (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ والْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيُحْسِنْ إلى جارِهِ)[5].

واتە: ئەو كەسەی باوەڕی بە خوای گەورە و ڕۆژی دوایی هەیە، با بە ڕەفتاری جوان لەگەڵ دراوسێكەیدا هەڵسوكەوت بكات.

---

(١) بوخاری (٦٠١٥)، موسلیم (٢٦٢٤).

(٢) بوخاری (٢٤٢٦)، موسلیم (١٦٠٩) و لەفزەكەش هی ئەوە.

(٣) لە كۆندا سەقفی خانوو لە دار دروست ئەكران، بۆیە هەندێ جار بۆ دروستكردنی سەقفی خانووەكە، لەوانەیە پێویستیی بە دیواری ماڵە دراوسێیەكەی بوایە، بۆ ئەوەی داری سەقفەكانی لەسەر ڕاگیركردبایە ،گەر زیانی بۆ دیوارەكە نەبوایە.

(٤) بوخاری (٢٥٦٦)، موسلیم (١٠٣٠).

(٥) موسلیم (٤٨)، بوخاری (٦٠١٩) بە كەمێك جیاوازی.

خاڵی شەشەم: مافی کار:

مافی کار ئەوەیە: کە بەتەواوەتی و بە چاکی ئەنجامی بدەیت، بەپێی گرێبەست و شیاوێتی خۆی بێ خۆ لێدزینەوە و خراپ ئەنجامدانی، یان ناتەواوی و کەلێن تێخستنی.

-پێغەمبەر خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إنَّ اللهَ تعالىَ يحبُّ إذا عمِل أحدُكم عملًا أن يُتقِنَه)[1].

واتە: خوای گەورە پێی خۆشە، کە ئەگەر یەکێکتان دەستی دایە کارێك بیکات؛ بەچاکی و ڕێکوپێکی بیکات.

- هەروەها دەفەرموێ: (مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا)[2].

واتە: هەر کەسێك غەش لە کاروباریدا بکات، لە ئێمە نییە.

- هەر کەسێك کارێکی گرتەدەست و مەرجێکی ئەوەبوو لە کاتێکی دیاریکراویدا تەواوی بکات، نابێت بهێڵێت کاتەکە بەسەربچێت و، هێشتا تەواوی نەکردبێت.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەڵێن نەبردنەسەری بە نیشانەی دووڕوویی داناوە، کە دەفەرموێ: (وإذَا وَعَدَ أَخْلَفَ)[3].

---

(١) بەیهەقی لە (شعب الإيمان) (١٨٦٧/٤)، هەروەها سیوتی لە (الجامع الصغير) (١٨٥٥) هێناویەتییەوە و ئەفەرموێت (حسن)ـە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الجامع) (١٨٨٠) بە حەسەنی داناوە.

(٢) نووسەری ڕەحمەتی فەرموویەتی موسلیم ڕیوایەتی کردووە، بەڵام ڕیوایەتەکەی ئیمامی موسلیم (١٠٢) کەمێك جیاوازە و بەم لەفزەیە: (مَن غَشَّ فليسَ مِنِّي)، لە ڕیوایەتێکی تردا بە ژمارە (١٠١) ئەفەرموێت: (ومَن غَشَّنا فليسَ مِنَّا)، ئەو ڕیوایەتەی نووسەریش لە فەرموودەیەکی درێژدا هاتووە ،کە ترمزی بە ژمارە (١٣١٥) ڕیوایەتی کردووە.

(٣) بوخاری (٣٣)، موسلیم (٥٩)، ئەمەش تەواوی فەرموودەکەیە: (آيَةُ المُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، ←

واتە: کە بەڵێنێك دەدات (دووڕوو) نایباتە سەر.

- مافی کار سەرڕاستی ڕەفتارکردنە تێیدا، وەکو ئەوەی بازرگانە، فرۆشیارە، خاوەن مامەڵەیە، نابێت چەواشەکاری و فرتوفێڵ و درۆ و سوێندی ناڕەوا بۆ ڕەواجپێدانی کاڵاکەی یان لەسەرڕاستگۆیی خۆی بخوات، کە درۆش دەکات! پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ:

(التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الأَمِينُ مع النَّبِيِّينَ والصِّدِّيقِينَ والشُّهداءِ)[1].

واتە: بازرگان (کاسبکار)ی دەستپاك و ڕاستگۆ، حەشری لەگەڵ پێغەمبەران و صدیقان و شەهیدان دەبێت..(سوبحانەالله لەو پلە و پاداشتە!).

- هەروەها دەفەرموێ:(اليَمِينُ الكَاذِبَةُ مَنْفَقَةٌ لِلسِّلْعَةِ، مَمْحَقَةٌ لِلْكَسْبِ)[2].

واتە: سوێندی درۆ ڕەواج بەکاڵاکە دەدات، بەڵام بەرەکەتی کاسپییەکە مەفح دەکاتەوە و نایهێڵێت.

- لە گرنگترین مافی کار ئەوەیە، کە حەڵاڵ و پاك و دروست بێت، گومانی حەرامێتی تێنەکەوێت و ناشەرعی نەبێت، لەو کار و کاسبیانە نەبێت، کە ئەگەری شیاو و نەشیاوێتی تێدایە.

بۆیە مەرجێکی کار و کاسبکاری دیندار ئەوەیە شارەزایی شەرعی ئەوەندە هەبێت، کە چۆن کار و کەسابەتەکە دەکات و حەڵاڵانە پارە پەیدا دەکات، (واتە فقهی سەودا و مامەڵە بزانێت، نەبادا بکەوێتە حەرامەوە).

- سەیدنا عومەر (خوا لێی ڕازی بێت) دەیفەرموو:

وإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ).

(١) ترمزی (١٢٠٩) و ئەفەرموێت حەسەنە، دارمی (٢٥٨١)، حاکم لە موستەدرەکەکەی (٢١٤٣)، داروقوتنی لە سونەنەکەی (٢٨١٣)، شێخی ئەلبانی لە (ضعيف الترمذي)دا بە زەعیفی داناوە.

(٢) بوخاری (٢٠٨٧)، موسلیم (١٦٠٦)، ئەبو داود (٣٣٣٥)، نەسائی (٤٤٦١)، ئەحمەد (٧٢٠٧) و لەفزەکەش هی ئەوە.

(لَا يَبِعْ فِي سُوقِنَا إِلَّا مَنْ تَفَقَّهَ فِي الدِّينِ)[1].

واتە: کەسێك لەبازاڕەکاندا جێی نابێتەوە، تا شارەزای دینەکە نەبووبێت، واتە ئەحکامی مامەڵە..

- ئەگەر کابرا فەرمانبەری دەوڵەت بوو، یان کرێکاری کارگەیەکی گشتی بوو، یان کرێکاری تایبەتی ئەرکێك بوو، یان کارێکە و بەو سپێرراوە، جگە لە مەرجی دەستپاکی و سەرڕاستی، دەبێت شیاو و شارەزای کارەکەبێت و شارەزای چۆنییەتی کار و وردەکارییەکانی بێت.

بەڕاستی خاوەن پسپۆڕی بێت (نەك بە بڕوانامەی ساختە، یان بە گرێبەستێکی چەواشەکاری چووبێتە سەر کارەکە، یان بە بەرتیل و واسیطە دەستی کەوتبێت کە شیاویشی نییە).

ئەمانە و چەندین سیفەتی تایبەتمەندی تری کار لەو ئایەتەدایە، کە دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ خَيْرَ مَنِ ٱسْتَـْٔجَرْتَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ ﴾ القصص: ٢٦.

واتە: باشترین کەسێك بەکرێ بیگریت، بەهێز (شارەزا) و دەستپاك (جێمتمانە)یە..

- سەیدنا یوسف (علیە السلام)، کە نموونەی شارەزایی و جێمتمانەیی بوو لەخۆی ڕادەبینی ببێتە سەرپەرشتیاری گەنجینەی خۆراکی دەوڵەتی فیرعەونی میسر، بۆیە فەرمووی: ﴿ ٱجْعَلْنِى عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلْأَرْضِ ۖ إِنِّى حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ ﴾ یوسف: ٥٥.

- ئەبو زەڕی غیففاری (خوا لێی ڕازی بێت) دەفەرموێت: (قُلتُ: يا رَسولَ الله، أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي؟ قالَ: فَضَرَبَ بيَدِهِ علَى مَنْكِبِي، ثُمَّ قالَ: يا أَبَا ذَرٍّ، إنَّكَ ضَعِيفٌ، وإنَّهَا

---

(١) ترمزی (٤٨٧) و ئەفەرموێت (حسن غريب)، شێخی ئەلبانیش بە حەسەنی داناوە.

أَمَانَةٌ، وإنَّهَا يَومَ القِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ، إلَّا مَن أَخَذَهَا بحَقِّهَا، وَأَدَّى الذي عليه فِيهَا)[١].

واتە: عەرزی پێغەمبەری خوام (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کرد: ئەی پێغەمبەری خوا! نامکەیت بە والی (بەرپرسێکی زەکات، یان داوەری ناوچەیەك)؟

ئەویش دەستی دا بەهەردوو شانمدا و فەرمووی: ئەی ئەبو زەڕ ! جەنابت کەسێکی (بۆ ئەو کارە ناشێیت) لاوازیت، ئەوەش ڕاسپاردەیەکە لەگەردندا دەبێت، لەڕۆژی دواییشدا دەبێتە مایەی شەرمەزاری و پەشیمانی، مەگەر کەسێك مافی تەواوی کارەکەی دابێت و ئەوی لەسەرێتی ئەدای کردبێت.

خاڵی حەوتەم: مافی موسوڵمانان:

پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (حَقُّ المسلم على المسلِم خمسٌ: ردُّ السَّلامِ، وعيادةُ المريضِ، واتِّباعُ الجنائزِ، وإجابةُ الدَّعوةِ، وتَشَميتُ العاطِسِ)[٢].

واتە: مافی موسوڵمان لەسەر موسوڵمان پێنجە: وەڵامدانەوەی سڵاو، سەردانی نەخۆش، لەگەڵ جەنازەدا چوون، بەدەم دەعوەتکردنەوە چوون، کە پژمی پێی بڵێ: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ).

- لە ڕیوایەتێکی تری لای موسلیمدا مافێکی تریش هەیە، کە دەفەرموێ:(وإذا اسْتَنْصَحَكَ فانْصَحْ له).

واتە: ئەگەر داوای ئامۆژگاری و ڕاوبۆچوونی تۆی کرد، سەرڕاستانە ئامۆژگاریی بکە.

- ئامۆژگاریکردن ڕێنیشاندانە، هاوکارییە، گوێڕایەڵی و بەدەنگەوە چوونە،

---

(١) موسلیم (١٨٢٥).

(٢) بوخاری (١٢٤٠)، هەروەها موسلیم (٢١٦٢) بە کەمێك جیاوازیەوە.

بۆیە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) پێناسەیەکی گشتگیرتر دەداتە وشەی (ئامۆژگاری) کە دەفەرموێ: (الدِّينُ النَّصِيحَةُ. قُلْنا: لِمَنْ؟ قالَ: لِلَّهِ ولِكِتابِهِ ولِرَسولِهِ ولأَئِمَّةِ المُسْلِمِينَ وعامَّتِهِمْ)[1].

واتە: دین بریتییە لە ئامۆژگاری، عەرزیانکرد: ئەی پێغەمبەری خوا ئامۆژگاری کێ و چۆن؟

فەرمووی: ئامۆژگاری خوای گەورە و پەیامەکەی و نێرراوەکەی (واتە: گوێڕایەڵی فەرمان و جێبەجێ کردن)، هەروەها ئامۆژگاری پێشەوایان و ئەمیر و کاربەدەستانی موسوڵمانان(بەگوێڕایەڵی و ڕێنیشاندان و لەسەر حەق ڕاگرتنیان)، هەروەها ئامۆژگاری موسوڵمانان، بە ڕێنیشاندان و دیاریکردنی ڕاست و چەوت بۆیان.

- هەروەها دەفەرموێ: (وَالْمُسْلمُ أَخُو المُسْلم، لَا يَخْذُلُهُ، وَلَا يَكْذِبهُ، وَلَا يَظْلِمُهُ، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ مِرْآةُ أَخِيهِ، فَإِنْ رَأَى بِهِ أَذىً فَلْيُمِطْهُ عَنْهُ)[2].

واتە: موسوڵمان برای موسوڵمانە، پشتی بەرنادات و بەدرۆی ناخاتەوە و دەستدرێژیی ناکاتەسەر و ستەمی لێناکات، هەریەکەتان ئاوێنەی براکەیەتی، کە ئەگەر پەڵەیەکی پێوە بینی یەکسەر بۆی لادەبات.

١- لە مافی موسوڵمانە سڵاوی لێبکەیت و ئادابی سڵاوکردنیش ڕەچاو بکەیت، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (والَّذي نَفْسِي بيَده، لَا تَدْخُلُوا الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمنُوا، وَلَا تُؤْمنُوا حتَّى تَحَابُّوا، أَوَلَا أَدُلُّكُم عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلامَ بينَكُمْ)[3].

---

(١) موسليم (٥٥).

(٢) ئەم ڕیوایەتە ترمزی لە دوو شوێن بە جیا هێناویەتی، بەشی یەکەمی فەرموودەکە بە کەمێك جیاوازییەوە هاتووە: (المسلمُ أخو المسلم لا يخونُهُ ولا يَكذبُهُ، ولا يخذلُهُ) (١٩٢٧) و شێخی ئەلبانی بە سەحیحی داناوە، بەشی دووەمی فەرموودەکە: (وَإِنَّ أَحَدَكُمْ مِرْآةُ أَخِيهِ، فَإِنْ رَأَى بِهِ أَذىً فَلْيُمِطْهُ عَنْهُ) (١٩٢٩)، شێخی ئەلبانی ئەفەرموێت: (ضعيف جدا).

(٣) موسليم (٥٤)، ئەبو داود (٥١٩٣)، ترمزی (٢٦٨٨)، ئیبنو ماجە (٦٨) و لەفزەکەش هی ئەوە، ←

واتە: بەوەی گیانی منی بەدەستە -کە خوای پەروەردگارە- ناچنە بەهەشتەوە تا باوەڕ نەهێنن، باوەڕیش ناهێنن، تا یەکتریتان خۆش نەوێت (واتە: ئیمانداری یەکتر خۆشویستنە)، گەرەکتانە شتێکتان پێ بڵێم، ئەگەر کردتان یەکترتان خۆش بوێت؟ سڵاوکردن لە ناوخۆتاندا بڵاوبکەنەوە..

- ئینجا ئادابی سڵاوکردنمان فێردەکات و دەفەرموێ: (يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ علَى الماشِي، والماشِي علَى القاعِدِ، والقَلِيلُ علَى الكَثِيرِ)[1].

واتە: سواریی، سڵاو لە پیادە دەکات، پیادە سڵاو لە دانیشتوو دەکات، کەم، سڵاو لە زۆر دەکەن.

- لە ئادابی سڵاوکردنیش: تەوقە کردنە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا)[2].

واتە: هەردوو موسوڵمان، کە بەیەکتری دەگەن و پێکەوە تەوقە دەکەن، پێش ئەوەی لێکدابڕێن و جیاببنەوە، خوای گەورە لێیان خۆشدەبێت.

- هەروەها دەفەرموێ: (تَصَافَحُوا، يَذْهَبِ الْغِلُّ، وَتَهَادَوْا تَحَابُّوا وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ)[3].

واتە: تەوقە لەگەڵ یەکتریدا بکەن، بوغز و کینەتان دەڕوات، دیاری بدەنە یەکتریی، کە دەبێتە مایەی خۆشەویستی نێوانتان و، قین و بوغزتان لەنێواندا نامێنێت.

هەروەها ئەحمەد (٩٧٠٩).

(١) بوخاری (٦٢٣٣)، ، موسلیم (٢١٦٠).

(٢) ئەبو داود (٥٢١٢)، ترمزی (٢٧٢٧)، ئیبنو ماجە (٣٧٠٣)، ئەحمەد (١٨٥٤٧)، ترمزی بە حەسەنی داناوە و شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا ئەفەرموێت: (صحيح)ـە.

(٣) مالیك لە (الموطأ) (٩٠٨/٢)، هەروەها ئیبنو وەهەب لە (الجامع) (٢٤٧)، ئیبنو حەجەر لە (الدراية تخريج أحاديث الهداية) (١٨٣/٢) ئەفەرموێت: (مرسل)ـە، ئەلبانیش لە (ضعيف الترغيب) دا بە (ضعيف)ـی داناوە.

٢- لە مافی موسوڵمانە: کە نەخۆشکەوت سەردانی بکرێت. پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَن عادَ مَرِيضًا لَمْ يَزَلْ في خُرْفَةِ الجَنَّةِ حتَّى يَرْجِعَ)[١].

واتە: هەر کەسێك سەردانی نەخۆشێك بکات، ئەوا لە بەربوومی بەهەشت ئەخوات، تا ئەگەڕێتەوە ماڵەوە.

- هەروەها دەفەرموێ: (مَن عادَ مريضًا، أو زارَ أخًا لَهُ في اللَّهِ ناداهُ مُنادٍ: أن طِبتَ وطابَ مَمشاكَ وتبوَّأتَ مِنَ الجنَّةِ منزلًا)[٢].

واتە: هەر کەسێك سەردانی نەخۆشێك بکات، یان بچێتە دیدەنی برایەکی دینیی خۆی، کە لەبەر خاتری خوای گەورە ناسیوێتی و سەردانی دەکات، هاوارێك بانگی دەکات: سەلامەت بیت و ڕەنجەکەت بە بەرهەم بێت و، جێگایەکی بەهەشتت بە نسیب بێت.

- هەروەها دەفەرموێ: (مَنْ توضَّأَ فأحسَنَ الوُضوءَ، وعاد أخاهُ الُمسلِمَ مُحتَسِبًا؛ بُوعِدَ مِن جَهنَّمَ مَسيرةَ سبعينَ خريفًا)[٣].

واتە: هەر کەسێك دەستنوێژێکی ڕاست و دروست بگرێت و، لەبەر خاتری خوای گەورە سەردانی برا نەخۆشەکەی بکات، مەسافەی حەفتا پاییزە ڕێ لە ئاگری دۆزەخ دووردەخرێتەوە.

٣- لە مافی موسوڵمانە: شوێن جەنازەکەی بکەوێت و لەگەڵیدا بێت کە دەبرێتە گۆڕستان، پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنْ تَبِعَ جَنَازَةً وَحَمَلَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَدْ قَضَى َما عَلَيْهِ مِنْ حَقِّهَا)[٤].

---

(١) موسلیم (٢٥٦٨).

(٢) ترمزی (٢٠٠٨) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، هەروەها ئیبنو ماجە (١٤٤٣) و ئەحمەد (٨٣٢٥) بە کەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا ئەفەرموێت: (حسن)ـە.

(٣) ئەبو داود (٣٠٩٧)، هەروەها تەبەڕانی لە (المجمع الأوسط) (٩٤٤١)، ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.

(٤) ترمزی (١٠٤١)، ئەلبانی ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.

واتە: هەر كەسێك لەگەڵ جەنازەیەكدا بچێتە گۆڕستان و بوار بكاتەوە، كە سێ جاری هەڵگرێت و شانی بداتەبەر، بەو سێ جارە مافی جەنازەكەی، كە بەسەریەوەیەتی لەسەر نامێنێت.

٤- لە مافی موسوڵمانە: كە پژمی و (الحمد لله)ی كردو ئامادەبوان دووعای (یرحُمكَ الله)ی بۆ بكەن، وەكو، كە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فێری كردووین، كە دەفەرموێ: (إذا عَطَسَ أحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ: الحَمْدُ للَّه، ولْيَقُلْ له أخُوهُ -أوْ صاحِبُهُ-: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فإذا قالَ له: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ ويُصْلِحُ بالَكُمْ)[1].

واتە: ئەگەر یەكێكتان پژمی، با بڵێت: (الحَمْدُ للَّه)، واتە: سوپاس بۆ خوا، با براكەی، یان هاوڕێكەی (كە پێكەوە دەڕۆن) پێی بڵێ:(يَرْحَمُكَ اللَّهُ).

واتە: خوا ڕوحمت پێ بكات، كە وای پێوت، با ئەم پێی بڵێتەوە: (يَهْدِيكُمُ اللَّهُ ويُصْلِحُ بالَكُمْ).

واتە: خوای گەورە ڕێنمایت بكات و، وریا و هۆشدارت كات (وەك كە هۆشت لای من بوو دوعات بۆ كردم).

٥- لە مافی موسوڵمانە: ئەگەر دەعوەتی كردیت، بەدەم بانگهێشتەكەیەوە بچیت و نانی بخۆیت، پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (أَجِيبُوا هذِه الدَّعْوَةَ إذا دُعِيتُمْ لها)[2].

واتە: بەدەم ئەم بانگێشتەوە بچن، ئەگەر بانگكران بۆی (بۆ دەعوەت)، بۆیە ئیبنو عومەر (خوا لێیان ڕازی بێت)، كە بانگ دەكرا بۆ شایی و دەعوەت بەڕۆژووش بوایە (لە غەیری ڕەمەزاندا)، هەر دەچوو و نانی لەگەڵدا دەخواردن.

---

(١) بوخاری (٦٢٢٤).

(٢) بوخاری (٥١٧٩)، موسلیم (١٤٢٩).

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرمویٚ: (مَنْ دُعِيَ فَلَمْ يُجِبْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ دَخَلَ عَلَى غَيْرِ دَعْوَةٍ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ مُغِيرًا)(١).

واتە: هەر كەسێك بانگهێشتی دەعوەت كرا و، (بیٚ عوزر) بەدەنگیانەوە نەچوو، ئەوە سەرپێچیی فەرمانی خوای گەورە و پێغەمبەری خوای (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) كردووە، هەر كەسێكیش بانگ نەكرابێت و بچێتە دەعوەتەكە، ئەوە وەكو دزێك چۆتەماڵەكە و وەكو جەردەیەك هاتۆتە دەرەوە!

- هەروەها دەفەرمویٚ: (إِذَا اجْتَمعَ الدَّاعِيانِ فَأَجِبْ أَقْرَبَهُمَا بَابًا فَإِنَّ أَقْرَبَهُمَا بَابًا أَقْرَبُهُمَا جِوَارًا وَإِنْ سَبَقَ أَحَدُهُمَا فَأَجِبِ الَّذِي سَبَقَ)(٢).

واتە: ئەگەر لەیەك كاتدا دوو كەس بانگهێشتی دەعوەتی كردیت، بچۆرە دەعوەتی ئەو كەسەیان، كە دەرگای لێتەوە نزیكە و دراوسێتە، ئەگەر یەكێكیان پێشتر بانگهێشتی كردبوویت بچۆرە دەعوەتی ئەوەیان.

٦- لە مافی موسوڵمانە: كە گومانی باشی پیٚ ببەیت و جاسوسیی لەسەر نەكەیت و، بەغیلی پیٚ نەبەیت و نەیبوغزێنیت، مافی خۆیەتی بەخۆشترین ناو، كە لە خۆی ناوە بانگی بكەیت..

مافی خۆیەتی برایەتیی ڕاستی لەگەڵدا ببەستیت و ستەمی لێنەكەیت، سووكایەتی پێنەكەیت و نەهێڵیت سووكایەتی بە گیان و ئابڕوو و ماڵ و سامانی بكرێت، نەهێڵیت كەس دەستدرێژیی بكاتە سەر و بەرگریی لێبكەیت..

بەڵگەی ئەم كۆمەڵە مافەی موسوڵمان ئەو فەرموودە گشتگیرەیە (كە بەتەنها خۆی بەرنامایەكی پەروەردەیی ڕەوشتسازیی تەواوە)، كە دەفەرمویٚ: (إِيَّاكُمْ والظَّنَّ، فإنَّ الظَّنَّ أكْذَبُ الحَديثِ، ولا تَحَسَّسُوا، ولا تَجَسَّسُوا، ولا تَنافَسُوا،

(١) ئەبو داود (٣٧٤١)، ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرمویێت: (ضعيف)ـە.
(٢) ئەبو داود (٣٥٧٦)، ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرمویێت: (ضعيف)ـە.

ولا تَحاسَدُوا، ولا تَباغَضُوا، ولا تَدابَرُوا، وكُونُوا عِبادَ الله إخْوانًا كَما أَمَرَكُمُ اللَّهُ تَعالَى، المُسْلِمُ أخُو المُسْلِم، لا يَظْلِمُهُ، ولا يَخْذُلُهُ، ولا يَحْقِرُهُ، بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أنْ يَحْقِرَ أخاهُ المُسْلِمَ، كُلُّ المُسْلِمِ علَى المُسْلِم حَرامٌ؛ دَمُهُ، ومالُهُ، وعِرْضُهُ، إنَّ اللهَ تعالى لَا ينظرُ إلى صُوَرِكُمْ وَأجسادكم، ولكنْ ينظرُ إلى قلوبكم وأعمالكم، التَّقْوَى هاهُنا، التَّقْوَى هاهُنا، التَّقْوَى هاهُنا، ويُشيرُ إلى صَدْرِه، ولا يَبِعْ بَعْضُكُمْ علَى بَيْعِ بَعْضٍ، وكُونُوا عِبادَ اللهِ إخْوانًا، ولا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أنْ يَهْجُرَ أخاهُ فَوْقَ ثَلاثٍ)[1].

واتە: لە گومانی خراپە بەحەزەربن، نەکەن بکەونە ناوی، چونکە گومانی خراپە درۆزنترین قسەیە، جاسوسی لەسەر یەکتری مەکەن، خۆشتان بەدوایی یەکتریدا بۆ جاسووسی کردن مەچن (جاسوسی: خەڵك ناردنە، جاسوسی ئەوەیە خۆت بچیت)، کێبڕکێ دژی یەکتری لە کاری خراپدا مەکەن و حەسادەت (بەغیلی) بە یەکتری مەبەن، دەنگ لەیەکتری دامەبڕن و یەکتری زویر مەکەن، ڕق لەیەکتری هەڵمەگرن و یەکتری مەبوغزێنن، هەموو لەبەر خاتری خوای گەورە ببنە برای دینی یەکتری، هەر وەکو کە فەرمانی پێداون کە برابن، موسوڵمان برای موسوڵمانە زوڵمی لێناکات و مافی ناخوات، پشتی بەرنادات و لەسەری دەکاتەوە، موسوڵمان سوکایەتی بە برا موسوڵمانەکەی ناکات، ئەوەندە گوناحە بەسە کەسێك بیگرێتە کۆڵ، کە سوکایەتی بە برا موسوڵمانەکەی بکات (واتە: گوناحی سووکایەتی کردن بە برا موسوڵمانەکەی ئەوەندە زۆرە بەسە بۆ چوونە دۆزەخەوە).

موسوڵمان هەموو شتێکی لە موسوڵمانی تر حەرامە: سامان و گیان و ئابڕووی، خوای گەورە تەماشای دیمەن و لەش و لارتان ناکات، بەڵام دەڕوانێتە دڵ و دەروون و ڕەفتار (گوفتار و کردار)ەکانتان.

---

(١) ئەم فەرموودەیەی نووسەری ڕەحمەتی هێناویەتیەوە فەرموویەتی موسلیم ریوایەتی کردووە، بەڵام خۆی تێکەڵی چەند ریوایەت و فەرموودەیەکی جیایە بە کەمێك جیاوازییەوە، سەیری: موسلیم (٢٥٦٣)، (٢٥٦٤)، بوخاری (٦٢٣٧).

تەقواکاری ئا لێرەدایە، تەقواکاری ئا لێرەدایە، تەقواکاری ئا لێرەدایە، هەرجارەش بەدەستی پاکی ئاماژەی بۆ سینەی پاکی دەکرد (کە تەقواکاری وا لە دڵ و دەروونداا)..

کەستان مامەڵە بەسەر کەسابەتی یەکێکی ترتانەوە نەکات (کە ئەو هێشتا کاڵاکەی بە کڕیارەکە نەفرۆشتووە، تۆ بچیت کڕیارەکەی بۆلای خۆت ڕابکێشیت بەبەهانەی ئەوەی، کە هەرزانتر دەیدەیتێ، یان کاڵاکەی تۆ چاکترە)، هەمووتان، کە عەبدی خوای گەورەن و ملکەچێتی ئەو دەکەن دەی سا لەبەر خاتری ئەویش ببنە برای دینیی یەکتری.. بۆ موسوڵمان جائیز نییە لە سێ ڕۆژ زیاتر لە براکەی زویر ببێت و دەنگی لێ دابڕێت.

٧- لە مافی موسوڵمانە: ئەگەر دیل کەوت، هەوڵی ئازادکردنی بدرێت ([بێگومان زیندانیش)، ئەگەر برسی بوو دەبێت تێر بکرێت، ئەگەر موحتاج بوو ئەبێت پێداویستیەکانی بهێنرێتە جێ، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (أَطْعِمُوا الجَائِعَ، وعُودُوا المَرِيضَ، وفُكُّوا العَانيَ)[١].

واتە: خۆراك بدەنە برسی و سەردانی نەخۆش بکەن و، دیل ئازاد بکەن..

٨- لە مافی موسوڵمانە: ئەگەر نهێنییەکی لا باسکردیت بیپارێزیت و نەیدرکێنیت، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (المَجالسُ بالأمانةِ، إلَّا ثلاثةَ مجالسَ: سَفكُ دمٍ حرامٍ، أو فَرجٌ حرامٌ، أو اقتطاعُ مالٍ بغيرِ حقٍّ)[٢].

واتە: قسەی کۆڕ و کۆبوونەوە ئەمانەتە و پێویستە بپارێزرێت، جگە لە قسەی سێ کۆڕ و کۆبوونەوە: کۆڕێك، کە باسی قەتڵە و نەخشەی کوشتنێکی تێدا دەکێشرێت، یان قەتڵەکە بەناحەق کراوە و لەوێدا باس دەکرێتەوە.

---

(١) بوخاری (٥٦٤٩).

(٢) ئەبو داود (٤٨٦٩) و لەفزەکەش هی ئەوە، ئەحمەد (١٤٧٣٤)، ئەلبانی لە (ضعيف الجامع) بە ژمارە (٥٩١٤) بە زەعیفی داناوە.

هەروەها کۆڕ و کۆبونەوەیەك کە باسی زیناکردنی بە کەسێك تێدا بکرێت، یان کۆڕ و و کۆبونەوەیەك کە نەخشەی ماڵ و سامان دزینی تێدا بکێشرێت یان باسبکرێت.

٩- لە مافی موسوڵمانە: یارمەتی بدرێت، پشتیوانی لێبکرێت، عەیب وعاری داپۆشرێت، ئەگەر لە تەنگانەدابوو ڕزگار بکرێت، ئەگەر پێویستیی بە شتێك بوو بۆی دەستەبەر بکرێت، مافی خۆیەتی ڕێزی لێ بگیرێت، ئەگەر گەورەبوو ڕێزی زیاتری لێبگیرێت، ئەگەر بچووك بوو جێگای سۆز و ڕەحمەت بێت، مافی موسوڵمانە لەکاتی لەوێ نەبوونیدا غەیبەت نەکرێت و قسەی پێنەوترێت..

یەك کۆمەڵ فەرموودە لەو بارەوە هەن، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) جەختیان لێدەکاتەوە، وەکو:

- (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لمْ يرحمْ صغيرَنا، ويُوقِّرْ كبيرَنا، ويأمرْ بالمعروفِ، وينْهَ عنِ المنْكرِ)[١].

واتە: ئەو کەسە لە ئێمە نییە، کە بەزەیی بە گچکەدا نایەتەوە و ڕێزی گەورە ناگرێت و فەرمان بە چاکە ناکات و، بەرهەڵستی لە خراپە ناکات.

- (كانَ رَسُولُ الله (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ)، إذَا أَتَاهُ طَالِبُ حَاجَة، أَقْبَلَ علَى جُلَسَائِهِ فَقالَ: اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا، وَلْيَقْضِ اللَّهُ علَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ما أَحَبَّ)[٢].

واتە: کاتێك کەسێکی موحتاج دەهاتە خزمەت پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ)، جەنابی ڕووی دەکردە دانیشتووەکانی کۆڕەکەی و دەیفەرموو: هەوڵی بۆ بدەن پاداشتان دەستدەکەوێت، ئیتر ئاوا خوای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەرەکەی (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) چەند حەزی بکردایە پێویستی خەڵکی دەبر دەکرد..

---

(١) ترمزی (١٣٩٣)، ئەلبانی لە (ضعيف الترمذي)دا ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.

(٢) موسلیم (٢٦٢٧)، هەروەها بوخاری (١٤٣٢) بە کەمێك جیاوازییەوە.

- (مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)(١).

واتە: هەر كەسێك بەرگری لە ئابڕوو و كەرامەتی براكەی بكات، خوای گەورە لە ڕۆژی دواییدا ئاگری دۆزەخ لە ڕوویدا وەردەگێڕێت.

- (ومَنْ مَشى مَعَ مَظْلومٍ حتى يُثْبِتَ له حقَّه؛ ثَبَّتَ الله قدمَيْهِ على الصِّراطِ يومَ تزولُ الأقْدامُ)(٢).

واتە: هەر كەسێك لەگەڵ ستەملێكراوێكدا بكەوێتە ڕێ، تا لەسەری بكاتەوە و هەقەكەی بۆ بسەنێتەوە، لە ڕۆژی دواییدا، كە پێ لەسەر پردی سیراط هەڵدەخلیسكێت خوای گەورە ئەو پێگیردەكات و ناكەوێتە خوارێ.

- (مَن نَفَّسَ عن مُؤْمِن كُرْبَةً من كُرَب الدُّنْيَا، نَفَّسَ اللَّهُ عنْه كُرْبَةً من كُرَب يَوم القيَامَة، وَمَن يَسَّرَ علَى مُعْسر، يَسَّرَ اللَّهُ عليه في الدُّنْيَا وَالآخرَة، وَمَن سَترَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ في الدُّنْيَا وَالآخرَة، وَاللَّهُ في عَوْنِ العَبْد ما كانَ العَبْدُ في عَوْنِ أَخِيه، وَمَن سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فيه عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ له به طَرِيقًا إلى الجَنَّة)(٣).

واتە: هەر كەسێك نارەحەتیەك لە نارەحەتییەكانی دونیا لەسەر موسوڵمانێك لادات و، كێشەیەكی دونیایی بۆ چارەسەربكات خوای گەورە نارەحەتیەك لە نارەحەتییەكانی ڕۆژیی دوایی لەسەر ئەو كەسە لادەدات.

هەر كەسێك هەژاری و نەداریی موسوڵمانێك نەهێڵێت، خوای گەورە كاری دونیا و قیامەتی بۆ ئاسان دەكاتەوە.

هەر كەسێك عەیب و عاری موسوڵمانێك داپۆشێت، خوای گەورە لە دونیا و قیامەتدا عەیب و عاری ئەو دادەپۆشێتەوە.

---

(١) ترمزی (١٩٣٢) و بەحەسەنی داناوە، ئەحمەد (٢٧٥٤٣)، ئەلبانیش لە (صحيح الترمذي)دا ئەفەرموێت: (صحيح)ـە.

(٢) ئەبو نەعیم لە (الحلية) (٣٤٨/٦) و ئەفەرموێت: (غريب)ـە، هەروەها (الديلمى) (٥٤٦/٣، ژمارە ٥٧٠٥).

(٣) موسلیم (٢٦٩٩).

خوای گەورە بەردەوام لە یارمەتیدانی ئەو عەبدەی خۆیدا دەبێت، کە یارمەتی عەبدەکانی خوا دەدات.

هەر کەسێك ڕێگایەکی فێرخوازی و زانست بگرێتەبەر، خوای گەورە ئاسانکاریی گرتنەبەری بەهەشتی بۆ ئاسان دەکات.

- لە مافی موسوڵمانانە: کە هەموو موسوڵمانێکی خۆیان هەست بەژان و ناسۆریان بکات و، بایەخ بە حاڵیان بدات و لەخەمیاندا بێت.

لە ئیبنو مەسعودەوە(خوا لێی ڕازی بێت): پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنْ أَصْبَحَ وَهَمُّهُ غَيْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيءٍ، وَمَنْ لَمْ يَهْتَمَّ لِلْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ)[١].

واتە: هەر کەسێك هەر غەیری خوای گەورە جێبایەخی بێت و هەست و هۆشی لای خوای گەورە نەبێت، ئەوە پەیوەندیی بەخواوە نەماوە و لەو نییە.. هەر کەسێك بایەخ بە موسوڵمانان نەدات و، هەست و هۆشی لایان نەبێت، ئەوە لەوان نەماوە.

- هەروەها دەفەرموێ: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوادِّهِمْ، وتَراحُمِهِمْ، وتَعاطُفِهِمْ مَثَلُ الجَسَدِ إذا اشْتَكَى منه عُضْوٌ تَداعَى له سائِرُ الجَسَدِ بالسَّهَرِ والْحُمَّى)[٢].

واتە: نموونەی موسوڵمانان لەناو خۆیاندا لە: خۆشویستن و بەزەیی و سۆزیاندا بەرامبەر یەکتریی وەکو یەك جەستەن، کە کاتێك ئەندامێکی هەست بەئازار دەکات، هەموو ئەندامانی جەستە، تا دایاندەگرێت و شەونخوونیی بۆ دەکێشن.

---

(١) حاکم (٧٩٠٢) (٨١١٥)، ئەلبانی لە (السلسلة الضعيفة)دا ئەفەرموێت: (موضوع)ـە، هەروەها بەیهەقی لە (شعب الإيمان) (٣٤١٨/٧) (١٠٥٨٦) هێناویەتییەوە و ئەفەرموێت: (إسناده ضعيف)، هەروەها ئەبو نەعیم لە (حلية الأولياء) (٤٨/٣).

(٢) موسلیم (٢٥٨٦)، بوخاری (٦٠١١) بە کەمێك جیاوازییەوە.

خاڵی هەشتەم: مافی غەیرە موسوڵمان:

ئەو غەیرە موسوڵمانانەی لە دەوڵەتی ئیسلامدا دەژین و ئەمانی ڕەسمی دەوڵەتە دینییەکەیان وەرگرتووە، کە گرێبەستێکی کاریگەرە، لەوەوە دێت، کە ئەوان بە حوکمی دەوڵەت و یاساکانی ئیسلام ڕازیبوون، کە وەکو سیستمی سیاسی وڵات بە سەریانەوە بێت.

لەبەرامبەردا لە ئەماندا دەبن و باجی (جزیە) دەدەن و، مومارەسەی دین و دینداریێتیی خۆشیان دەکەن و، لەدادگای خۆیاندا کێشەکانی نێوانیان یەکلا دەکەنەوە و، لە بەرامبەریشیاندا دەوڵەت بەرپرسیارە لە پاراستن و ڕێز و مافیان و، کەس بۆی نییە باجێکی تری غەیری ئەوەی لە گرێبەستیاندا هەیە وەربگرێت لێیان.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (لَعَلَّكُمْ تُقَاتلوُنَ قَوْمًا فَتُظْهَرُونَ عَلَيْهِم فَيَتَّقُونَكُمْ بِأَمْوَالهِمْ دُونَ أَنْفُسهِم وَأَبْنَائهِمْ، فَيُصَالِحُونَكُمْ عَلَى صُلْحٍ، فَلَا تُصِيبُوا مِنْهُم شَيْئًا فَوْقَ ذَلِكَ؛ فَإِنَّهُ لَا يَصْلُحُ لَكُمْ)(١).

واتە: کە دەچنە جەنگی قەومێك و بەسەریاندا زاڵ دەبن، ئەوان دەخوازن بە بڕێك ماڵ، کە دەتاندەنێ خۆیان و ماڵ و منداڵیان لە دەستدرێژی بپارێزن، بۆیە لەگەڵتاندا ڕێك دەکەون، زیاتر لەوە وەرمەگرن کە لەسەری ڕێکەوتوون لەگەڵیاندا، چونکە بۆتان شیاو نییە.

- هەروەها دەفەرموێ: (وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يُحِلَّ لَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتَ أَهْلِ

---

(١) ئەبو داود (٣٠٥١) و لەفزەکەش هی ئەوە، عبدالرزاق لە (المصنف) (١٠١٠٥)، هەروەها بەیهەقی (١٩١٩٩) بە کەمێك جیاوازییەوە، شێخی ئەلبانیش لە (ضعیف أبي داود)دا ئەفەرموێت: (ضعیف)ـە.

الكِتَابِ إِلَّا بإِذْنٍ، وَلَا ضَرْبَ نِسَائِهِمْ، وَلَا أَكْلَ ثِمَارِهِم؛ إِذَا أَعْطَوْكُمُ الَّذِي عَلَيْهِم)[1].

واتە: خوای گەورە ڕێی نەداوە پێتان خۆ بكەن بەماڵی خەڵكی ئەهلی كیتابدا، مەگەر بە ئیزن و ڕەزای خۆیان، ڕێی نەداوە پێتان لە ئافرەتیان بدرێت، بەرهەموو حاسڵاتیان لێ بسەندرێت مادام ئەو پشكەی لە سەریانە بیدەن؛ دەیدەن.

- هەروەها دەفەرموێ: (مَنْ قَتَلَ مُعَاهَدًا فِي غَيْرِ كُنْهِهِ، حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الجَنَّةَ)[2].

واتە: هەر كەسێك بە ئەنقەست و بەناهەق كەسێكی ئەهلی كیتاب، كە ئەمانی دراوەتێ بكوژێت، خوای گەورە بەهەشتی لێ حەرام دەكات.

- پێشتریش باسمانكرد، كە كەسیش بۆی نییە ناچاریان بكات لەسەر قبوڵكردنی ئیسلام و موسوڵمانبوون، دەبێ ڕەفتاری جوانییان لەگەڵدا بكرێت، هەر یەكێكیشیان، كە موسوڵمان دەبێت هیچی لەسەر نامێنێت و وەكو هەر موسوڵمانێكی تر دەبێت.

خاڵی نۆیەم: مافی دەوڵەت:

دەوڵەت، یان كافرە، یان موسوڵمانی مونحەریف (فاسقـ)ـە، یان موسوڵمانی چاكە.

- موسوڵمان، ئەگەر هێزی كوفر هاتە سەر وڵاتەكەی، دەوڵەتی كوفری بەسەردا سەپاند، فەرزە لەسەری جیهادی بەرامبەر بەرپا بكات، مادام لە توانایدا هەبێت.

- ئەگەر ئەو دەوڵەتەی بەسەریەوەیەتی، موسوڵمانی مونحەریف (فاسق و

(١) ئەبو داود (٣٠٥٠)، بەیهەقی (١٩١٩٨)، ئەلبانی لە (ضعيف أبي داود)دا ئەفەرموێت: (ضعيف)ـە.
(٢) ئەبو داود (٢٧٦٠)، نەسائی (٤٧٤٧)، شێخی ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.

فاجر) دەیان برد بەڕێوە، (بەڵام ئەحكامەكانی شەرع ڕادەپەڕێنرا) كەمترین ئەركی موسوڵمان ئەوەیە، كە یارمەتیان لەسەر (فسق و فجور)یان نەدات.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بە یەكێك لە یاوەرانی خۆی، كە كەعبی كوڕی عەجەرە بوو (خوا لێی ڕازی بێت) فەرموو: (أُعِيذُكَ بِاللَّهِ يَا كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ مِنْ أُمَرَاءَ يَكُونُونَ مِنْ بَعْدِي، فَمَنْ غَشِيَ أَبْوَابَهُمْ، فَصَدَّقَهُمْ فِي كَذِبِهِمْ وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ؛ فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ، وَلَا يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ، وَمَنْ غَشِيَ أَبْوَابَهُمْ أَوْ لَمْ يَغْشَ، وَلَمْ يُصَدِّقْهُمْ فِي كَذِبِهِمْ، وَلَمْ يُعِنْهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ؛ فَهُوَ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ، وَسَيَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ)[1].

واتە:ئەرێ (كەعبی كوڕی عەجرە)، پەنات پێدەگرمە بەر خوای گەورە لە كاربەدەستانێك، كە لە دوای من دەردەكەون، هەر كەسێك بچێتە بەر دەرگایان و درۆكانیان بەڕاست بزانێت و، لەسەر ستەمكاریەكانیان یارمەتیدەریان بێت، ئەوە لە من نییە و منیش لەو نیم و لە قیامەتدا نایەتە لای من بۆسەر حەوزی كەوسەر.

هەر كەسێكیش نەچووە بەر دەرگایان و درۆكانیانی بەڕاست دانەنا و یارمەتیدەریان نەبوو، لەسەر ستەم و دەستدرێژیكردنەكانیان، ئەوە لەمنە و منیش لەوم، لەقیامەتدا دێتە لای من بۆ سەر حەوزی كەوسەر..

- ئەمما دەوڵەتی موسوڵمانی چاك: مافی ئەمیرەكەیەتی (كە خەلیفە یان كاربەدەستی هەرە باڵایە) كە لە ڕەفتار و بڕیاری خێر و چاكدا گوێڕایەڵی بكرێت و لە خۆشی و ناخۆشی و چوستی و سستیدا ملكەچی بۆ دەربڕڕێت..

هەر بڕیارێكی شەرعی بدات جێبەجێكردنی لەسەر پەیوەندیداران فەرز دەبێت، هەر كەسێك لێی هەڵگەڕێتەوە، یان یاخیبوونی بەرامبەر ڕاگەیێنێت، یان

---

(١) ترمزی (٦١٤) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە.

شۆڕشی بەرامبەر بەرپا بکات جائیز نییە و، موسوڵمانان دەبێت دژی بوەستنەوە و بەرگری لە حوکم و حاکمەکەیان بکەن و، مافی ئەمیرەکەیانە لەسەریان، کە کوشتاری یاخیبوانی بکەن..

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (اسْمَعُوا وأَطِيعُوا، وإنِ اسْتُعْمِلَ علَيْكُم عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، كَأنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ، مَا أَقَامَ فِيكُمْ كِتَابَ اللَّهِ)[١].

واتە: گوێڕایەڵ و ملکەچ بن بۆ هەر کاربەدەستێك، کە ئەحکامی کتێبەکەی خواتان بۆ جێبەجێدەکات، با قولە ڕەشێکی حەبەشیش بێت کە سەری وەکو مێوژ بێت.

- هەروەها دەفەرموێ: (عَلَى المَرْءِ المُسْلِمِ السَّمْعُ والطَّاعَةُ فِيما أحَبَّ وكَرِهَ، إلَّا أنْ يُؤْمَرَ بمَعْصِيَةٍ، فإنْ أُمِرَ بمَعْصِيَةٍ، فلا سَمْعَ ولا طاعَةَ)[٢].

واتە: گوێڕایەڵی و ملکەچی دەربڕین بۆ ئەمیر، لەسەر موسوڵمانان فەرزە، لەوەی پێی خۆشە و لەوەشدا، کە پێی ناخۆشە، مادام فەرمانی بە ڕاپەڕاندنی گوناح و تاوان پێنەکردبێت، ئەگەر فەرمانیانپێدا، کە گوناح و تاوان ئەنجامبدات، گوێڕایەڵی و ملکەچیی لەسەر نامێنێت، نابێت فەرمانە گوناحەکە ڕابپەڕێنێت.

- هەروەها دەفەرموێ: (مَن خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ، وفارَقَ الجَماعَةَ فَماتَ، ماتَ مِيتَةً جاهِلِيَّةً)[٣].

واتە: هەر کەسێك لە ملکەچیی و گوێڕایەڵیی ئەمیری موسوڵمانان دەربچێت و، خۆ لە کۆمەڵی موسوڵمانان دابڕکات و بمرێت، مردنەکەی مردنێکی جاهیلیانەیە.

---

(١) بوخاری (٧١٤٢).

(٢) موسلیم (١٨٣٩) و لەفزەکەش هی ئەوە، بوخاری (٢٩٥٥)، ئەبو داود (٢٦٣٦)، ئیبنو ماجە (٢٨٦٤)، ترمزی (١٧٠٧)، نەسائی (٤٢٠٦).

(٣) موسلیم (١٨٤٨)، بوخاری (٧٠٥٤)، لەفزەکە هی موسلیمە.

- هەروەها دەفەرمویٚ: (مَنْ أَطَاعَنِي فقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ عَصَانِي فقَدْ عَصَى اللَّهَ، ومَنْ يُطِعِ الأَمِيرَ فقَدْ أطَاعَنِي، ومَنْ يَعْصِ الأمِيرَ فقَدْ عَصَانِي)[1].

واتە: هەر کەسێك ملکەچی بۆ من دەربىڕێت، ئەوە ملکەچیی بۆ خوای گەورە دەربڕیوە، هەر کەسێك سەرپێچی لە فەرمانی مندا بکات، ئەوە سەرپێچیی لە فەرمانی خوادا کردووە، هەر کەسێك گوێڕایەڵی ئەمیر بکات، ئەوە گوێڕایەڵی منی کردووە، هەر کەسێکیش سەرپێچی فەرمانی ئەمیر بکات، ئەوە سەرپێچی فەرمانی منی کردووە.

- هەروەها دەفەرمویٚ: (إِذَا بُويِعَ لِخَلِيفَتَيْنِ، فاقْتُلُوا الآخَرَ مِنْهُمَا)[2]، واتە: ئەگەر لەیەك کاتدا بەیعەت درا بە دوو خەلیفە، دووەمیینەکەیان بکوژن کە دوای بەیعەتدان بەخەلیفەی یەکەم داوای خیلافەتی کردووە.

- هەروەها دەفەرمویٚ: (وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا، فَأَعْطَاهُ صَفْقَةَ يَدِهِ، وَثَمَرَةَ قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ إِنِ اسْتَطَاعَ، فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ)[3]ز

واتە: هەر کەسێك بەیعەتی بە خەلیفەیەك دا، دەستی خستە ناو دەستی و بەرهەمی دڵ و دەروونی خۆیی دایێ، کە وەلاء و خۆشەویستی و پەیمانی پشتگیریکردنێتی، با تا دەتوانێت گوێڕایەڵی ئەو خەلیفەیە بکات، ئەگەر یەکێکی تر هات و وتی: منیش خەلیفەم، لەگەردنی بدەن.

- مافی گوێڕایەڵیی و ملکەچیی ئەمیر گشتگیرە، هەموو فەرمان و بڕیارێك دەگرێتەوە، کە ژیانی تاکوکۆی کۆمەڵگە و دەوڵەتی ئیسلامی ڕێکدەخات، مادام لە خێر و چاکەدایە و پشتی بە بەڵگەی شەرعی بەستووە.

هەر ئەمیرێکی شەرعی فەرمانی بە موسوڵمانێکدا -لە کارێکی ڕێپێدراو

(١) بوخاری (٢٩٥٧)، موسلیم (١٨٣٥).

(٢) موسلیم (١٨٥٣).

(٣) موسلیم (١٨٤٤)، هەروەها نەسائی (٤١٩١) بە کەمێك جیاوازییەوە.

(موباحـ)ـدا بەجێهێنانی (فەرز) دەبێت-. بۆ نموونە ئەمیر فەرمانێکی بۆ ڕێکخستنی هاتووچۆ دەرکرد، جێبەجێکردنی (فەرز) دەبێت و سەرپێچیکردنی (گوناحـ)ـە، لای خوای گەورە گوناحبار دەبێت و لە دونیاشدا تاوانبار دەبێت.

خاڵی دەیەم: مافی هیتر:

هیچ شتێك لە دەوروبەری مرۆڤ نییە، کە ئیسلام مافی لەسەر مرۆڤ بۆ دیاری نەکردبێت، ئەوە مرۆڤەکان و پاشان گیانلەبەران، ئینجا بێ گیان و ژیار و ئاو و هەوا... هتد، تەنانەت مافی ڕێگاوبان.. مافی فریشتە و جنۆکە، مافی ڕۆح، مافی بەدەن، مافی خۆراك و خواردنەوە، هەموو شتێکی تر.

موسوڵمانی سەرڕاست ئەو مرۆڤەیە، کە مافی هەموو کەس و شتێك دابین دەکات، بە شادمانییەوە هەوڵ بۆ هێنانەدییان دەکات و ویژدانی ئاسوودەیە بەو ڕەنجدانەی، چونکە پاداشتی لای خوای گەورەی لەسەر وەردەگرێت.

هەندێکمان لەو مافانە ئاماژە پێدا، هەر کەسێك تەفسیلاتی ئەوانە و مافی باسنەکراوەکانی بوێتو دەشێت بگەڕێتەوە سەر قورئان و سوننەت و سەرچاوە فیقهییەکان، جا ئەوکاتە سەری لەوە سووڕ دەمێنێت، کەچۆن ئیسلام مافی ئەوانەی دابین کردووە و، موسوڵمانی هانداوە ڕەچاویان بکات..

ئەمە نموونەیەکە لە باسێکی ناو سەرچاوە فیقهییەکان[١]، کە دەفەرموێ: (هەر کەسێك ئاژەڵێکی هەبوو، بەرپرسە لێی، لە خۆراك و خواردنەوەی، ئەگەر خۆراکی (بەسـ)ـی نەدایە، دەبێت ناچاربکرێت لەسەر پێدانی، ئەگەر هەر نەیکرد، دەبێت ئاژەڵەکەی لەدەست دەربهێنرێت بە فرۆشتنەوەی، یان بە

---

(١) کتێبی (الهدیة العلائیة).

بەکرێدانی، یان بە سەربڕینی ئەگەر ئاژەڵێك بوو گۆشتی حەڵاڵ بوو، باری قورس لێنان لە ئاژەڵ حەرامە، ئەگەر شیردەربوو نابێت ئەوەندە بدۆشرێت، کە بڕێکی کەمی بۆ بەچکەکەی لێ بمێنێتەوە.

ناشێت لە دەموچاوی ئاژەڵ بدرێت، ناشێت سەروگوێلاکی داخ بکرێت، ناشێت لەعنەتی لێ بکرێت(!!)، ناشێت سەرببڕرێت، ئەگەر لەوانەبوو کە گۆشتیان نەدەخورا)..

نموونەی ئەم جۆرە دەقە لە سەرچاوەی کتێبە شەرعیەکاندا زۆرە، چونکە هەموو شەرعناسان باسیان لێوە کردووە.[١]

(١) لە سەردەمی عەباسیەکاندا (پێش هەزار و دووسەد و قسور ساڵ) نەخۆشخانەیەکی ئاژەڵ (بەیتەری) لە بەغدا هەبوو، بۆ ماوەی (٣١٦) ساڵ دەوامی کرد. سەیر ئەوەیە کە ڕاوچیی بۆ بەکرێ دەگیرا، کە ئەو ئاژەڵە کێویانەی برینداربوون، یان نەخۆشن بهێنرێنە ئەو نەخۆشخانەیە و دوای چارەسەریان بەرەڵای چیا و چۆڵ دەکرانەوە!!

بڕگەی سێیەم:
موسوڵمان لە بەرامبەر هەر ئەرکێکدا خاوەن مافە:

هەر وەکو، کە موسوڵمان ئەرکی دەرهەق بە مافی بەرامبەرانی لەسەرە، بەدڵنیاییەوە خۆشی خاوەن مافە، بۆنموونە: کە ئەرکی مێردایەتی کۆمەڵێك مافی ژنەکەی لەسەر فەرز دەکات، لە هەمان کاتیشدا ئەمیش دەبێتە خاوەن کۆمەڵێك ماف لەسەر ژنەکەی.

ئەو فەرمانبەرەی دەوڵەت، کە ئەرکی ئەنجامدانی کاری ڕەسمی دائیرەکەی لەسەرە و دەبێت شیاو و بەهێز و کارامەبێت بۆی و، سەرڕاست و دڵسۆزانە کاربکات، لەهەمان کاتیشدا مافی خۆیەتی، کە دەوڵەتیش ئەوەندەی مووچە بۆ دابین بکات، کە پێداویستیەکانی ژیانی خۆی و خێزانی پێ بەڕێوەببات و، ئەوەندەش لە ئەماندابێت خەمی هیچی خۆیی لەبەر نەمابێت.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنْ كَانَ لَنَا عَاملاً فَلْيَكْتَسِبْ زَوْجَةً، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ خَادِمٌ فَلْيَكْتَسِبْ خَادِمًا، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَسْكَنٌ فَلْيَكْتَسِبْ مَسْكَناً)[١].

واتە: ئەو کەسەی، کە کاربەدەستی ئێمەیە و ژنی نییە، با ژنێك بهێنێت، ئەگەر خزمەتکاری نییە، با خزمەتکارێکی بۆ بگیرێت، ئەگەر خانووی نییە، با خانوویەکی بۆ دابین بکرێت.

- ئەو موسوڵمانەی پێویستە لەسەری گوێڕایەڵی فەرمان و بڕیاری ئەمیرەکەی بێت، مافی ئەوەی لەسەر ئەمیرەکەیەتی، کە پێداویستیەکانی ژیانی هاوشێوەی

(١) ئەبو داود (٢٩٤٥) و ئیبنو خوزەیمە (٢٣٧٠)، لەفزەکەش هی هەردووکیانە، هەروەها تەبەڕانی (٣٠٥/٢٠) (٧٢٧) بە کورتی هێناویەتییەوە، ئەلبانی لە (صحيح أبي داود)دا ئەفەرموێت سەحیحە.

هاوشانی خۆی بۆ دابین بكات و، نەهێڵێت موحتاج بمێنێت، پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِه، فَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيْعَةً فَإِلَيَّ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِه، وَأَنَا مَوْلَى مَنْ لاَ مَوْلَى لَهُ، أَرِثُ مَالَهُ وَأَفُكُّ عَانَهُ، وَالْخَالُ مَوْلَى مَنْ لاَ مَوْلَى لَهُ، يَرِثُ مَالَهُ وَيَفُكُّ عَانَهُ)(١).

واتە: من بۆ هەموو موسوڵمانێك لە خۆی لەپێشترم بۆی، هەر كەسێك مرد و قەرزاربوو، یان سامانێكی فەوتابوو، من بۆی دەدەمەوە و ماڵەكەی قەرەبوو دەكەمەوە.

هەر كەسێكیش مرد و سامانی جێهێشت ئەوە میراتە و بۆ كەسوكاری خۆیەتی، من سەرپەرشتیاری ئەو كەسەم، كە سەرپەرشتیاری نییە، كە سامانیم بكەوێتە بەردەست بەخەمی كەسە موحتاجەكانییەوە دەبم، خاڵ سەرپەرشتیاری ئەو كەسەیە، كە سەرپەرشتیاری نییە، سامانی دەگرێتە خۆی و ئاتاجییەكانی دەهێنێتە جێ..

- هەروەها دەفەرموێ: (كُلُّكُمْ راعٍ ومَسْئُولٌ عن رَعِيَّتِه، فالإمامُ راعٍ ومَسْئُولٌ عن رَعِيَّتِه، والرَّجُلُ في أهْلِه راعٍ وهو مَسْئُولٌ عن رَعِيَّتِه، والمَرْأَةُ في بَيْتِ زَوْجِها راعِيَةٌ وهي مَسْئُولَةٌ عن رَعِيَّتِها، والخادِمُ في مالِ سَيِّدِهِ راعٍ وهو مَسْئُولٌ عن رَعِيَّتِه)(٢).

واتە: هەمووتان شوانن (بەرپرسن) و هەمووشتان بەرپرسیارن لەوەی بەردەستتان، خەلیفە شوانە و بەرپرسیارە لەوەی بەردەستی، پیاو شوانە و بەرپرسیارە بەسەر خانەوادەكەی، ئافرەت لە ماڵی پیاوەكەی شوانە و بەرپرسیارە لە ماڵەكەی، خادم/عەبد لە ماڵی سەییدەكەی (گەورەكەی) شوانە و بەرپرسیشە لێی.

(١) ئەبو داود (٢٩٠٠)، ئەلبانی ئەفەرموێت: (حديث حسن صحيح).
(٢) بوخاری (٢٥٥٨) و لەفزەكەش هی ئەوە، هەروەها موسلیم (١٨٢٩).

- لەمافی موسوڵمانە لەسەر ئەمیر، کە ڕێ لە هێنانەجێی پێداویستییەکانی نەگرێت، پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَاحْتَجَبَ دُونَ حَاجَتِهِمْ وَخَلَّتِهِمْ وَفَقْرِهِمْ، احْتَجَبَ اللَّهُ عَنْهُ دُونَ حَاجَتِهِ وَخَلَّتِهِ وَفَقْرِهِ)[1].

واتە: هەر کەسێك خوای گەورە کاروبارێکی موسوڵمانانی بخاتە بەردەست و، ڕێ لە هێنانەدیی پێداویستیەکانیان بگرێت و، لە ئیحتیاجی و هەژاریدا بیانهێڵێتەوە، لە ڕۆژی قیامەتدا خوای گەورەش وا لەو دەکاتەوە، ناهێڵێت پێداویستییەکانی بێنە دی و، هەر بە موحتاجی و هەژاریی دەیهێڵێتەوە..

- لە مافی موسوڵمانانە لەسەر ئەمیرەکەیان، کە خیانەتیان لێ نەکات و چەواشەکاری و فریودانیان بەرامبەر مومارەسە نەکات.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لەهەڕەشەیەکی سەختیدا لە ئەمیری خاین وناپاك دەفەرموێ: (مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً، يَمُوتُ يَومَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ، إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ)[2].

واتە: هەر عەبدێك خوای گەورە بیکاتە کاربەدەست بەسەر خەڵکییەوە و، لەحاڵەتێکیدا بمرێت، کە خیانەتی لە ڕەعییەتەکەی کردبێت، حەتمەن خوای گەورە بەهەشتی لێ حەڕام دەکات..

- مافی موسوڵمانانە لەسەر ئەمیرەکەیان، کە بەیەکسانی و هەموویان وەکو یەك سەیر بکات و، دادپەروەرانە بەرامبەریان بجوڵێتەوە.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللهِ، عَلَى

(١) ئەبو داود (٢٩٤٨) و لەفزەکەش هی ئەوە، هەروەها ترمزی (١٣٣٢)، ئەحمەد (١٨٠٦٢)، ئەلبانی کە (صحیح أبي داود)دا ئەفەرموێت: (صحیح)ـە.
(٢) بوخاری (٧١٥٠)، موسلیم (١٤٢).

مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ، عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَانِ، عَزَّ وَجَلَّ، وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ، وَأَهْلِيهِمْ، وَمَا وَلُوا)[١].

واته: ئەو كەسانەی خوای گەورە كاروباری موسوڵمانانیان دەخاتە بەردەست و دەبنە كاربەدەست، كە لە بڕیار و حوكمڕانیاندا دادپەروەرانە ڕەفتار دەكەن و، خزم و غەیرە وەكو یەك تەماشا دەكەن، ئەمانە خوای گەورە لە ڕۆژی دواییدا لەلای ڕاستی خۆیەوە -كە هەردوو لای خوای گەورە ڕاستن- لەسەر مینبەری نوور دایاندەنێت و، ئەوەندە ڕێزیان لێدەگرێت، كە ئە ئاوا لە خۆیان نزیك دەكاتەوە..

- مافی موسوڵمانانە لەسەر ئەمیرەكەیان، كە بە شێوازی جوان و ڕەفتاری نەرمونیان لەگەڵیاندا هەڵسوكەوت بكات و بەزەیی بە هەموویاندا بێتەوە، چونكە كاربەدەستی سەختگیر و توند و دڵڕەق، لای خوای گەورەش بوغزێنراوە، پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إِنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الحُطَمَةُ)[٢].

واته: خراپترین كاربەدەست توندوتیژ و دڵڕەقەكانن، كە بە زۆرەملێ خەڵكی ناچاری قبوڵ كردن و ڕاپەڕاندنی بڕیارەكانیان دەدەن.

- مافی موسوڵمانانە لەسەر دەوڵەت و ئەمیر و كاربەدەستان، كە كەس بێ مۆڵەت و ڕێپێدان خۆ نەكات بە ماڵیاندا، مادام ماڵەكە جێگومانی دوژمنكاری نەبووە، ناشبێت كەس لەسەر ڕەخنەی حەق بگیرێت، بەڵكو دەبێت كاربەدەستانی دەوڵەت پەشیمان ببنەوە، ئەگەر شتێكیان دەرهەق ڕەخنەگرێك كردبوو، با سادەترین موسوڵمانی ڕەعیەتەكەش بووبێت..

- مافی موسوڵمانە لە دەوڵەتەكەدا بە ئەمان بژی و، كەس بە بێ هۆی شەرعی بەندی نەكات، ئەگەر بووش بە سەربازی دەوڵەت لە ماوەی دیاریكراوی خۆی،

---

(١) موسلیم (١٨٢٧) و لەفزەكەش هی ئەوە، هەروەها نەسائی (٥٣٧٩)، ئەحمەد (٦٤٩٢).

(٢) موسلیم (١٨٣٠)، ئەمە بەشێكە لە فەرموودەیەكی درێژ.

زیاتر نەهێڵرێتەوە، مۆڵەت (ئیجازە)ی ئاسایی خۆی وەربگرێت، ئەگەر کات بۆ سەربازیکردنی دیاریکرابوو، دەبێت بە تەواوبونی کاتەکەی (تەسریح) بکرێت..

- مادام موسوڵمان بیەوێت مافەکانی دەستبکەوێت، دەبێت ئەو ئەرکانە جێبەجێ بکات، کە لە سەرین، چونکە ئەوانەش مافی کەسانی ترن.

ئەگەر زۆرینە لە کۆمەڵگەیەکدا ئەرکەکانی خۆیان سەرڕاستانە جێبەجێ نەکەن، بە دڵنیاییەوە خەڵکێکی زۆری بەرامبەریان لە مافەکانیان مەحروم دەبن.

بۆیە بەڕاستی دەبێت هەموو هاوڵاتییەکی دەوڵەتی ئیسلامی، هەموو ئەرکەکانی ڕاست و دروست ڕاپەڕێنێت، تا ئەویش و ئەوانی تریش هەموو مافەکانیان دابین ببێت، دەوڵەتیش بەرپرسیارە لە چاودێریی و پرسینەوە.

نابێت ڕێگا بدات هاوڵاتییەکانی کەمتەرخەم بن، ناشێت ڕێیان بدات خۆیان لە ئەرکی سەرشانیان بدزنەوە، ناشێت لێپرسینەوەیان لەگەڵدا نەکات، هەر وەکو، کە هاوڵاتییان دەبێت چاودێربن و لە هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی دەوڵەت بکۆڵنەوە و، لەکاتی کەمتەرخەمیاندا داوای موحاسەبە و سزادانیان بکرێت.

دەوڵەتیش دەبێت سووربێت لەسەر ئەداکردنی بەرپرسێتی و بەجێهێنانی ئەرکەکانی هاوڵاتییەکانی.

ئاوا مافی کەس لە کۆمەڵگە و دەوڵەتی ئیسلامیدا نافەوتێت، لەم ڕوانگەوەیە، کە دەڵێیین: کۆمەڵگە و دەوڵەتی ئیسلامی لە ڕووی (ئەخلاقیـ)ـیەوە زۆر نموونەییە، کەس مافی کەسانی تری تێدا پێشێل ناکات، چونکە هەموو هەستی بەرپرسیارێتی قیامەتیان لە هزر و هۆش و دڵدایە و، بەرپرسێتی دونیاشیان لەبەر چاوە..

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (فإنَّ لأهلِكَ عليْكَ حقًّا، وإنَّ لِضيفِكَ عليْكَ حقًّا، وإنَّ لِنفسِكَ عليكَ حقًّا)[1].

(١) ئەبو داود (١٣٦٩)، ئەمە بەشێکە لە فەرموودەیەکی درێژ.

واتە: ماڵ و منداڵەکەشت مافیان لەسەرتە، میوانیش مافی لەسەرتە و، جەستە و دەروونی خۆشت مافی لەسەرتە..

- لە سەلمانی فارسی (خوا لێی ڕازی بێت): (کە بوو بە میوانی ئەبو دەرداء (خوا لێی ڕازی بێت) و بینیی بەڕۆژووە و شەویش دەیویست هەستێ بۆ نوێژ) پێی فەرموو: (إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا، ولِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، ولأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، فأعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ...، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): صَدَقَ سَلْمَانُ)[1].

واتە: خوای پەروەردگاریش مافی لەسەرتەو، خۆشت مافت لەسەر خۆتە و ماڵ ومنداڵیشت مافیان لەسەرتە، دەی سا مافی هەر خاوەن مافێکیان بدە.. کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بیستییەوە، کە (سەلمان) وای فەرمووە، فەرمووی: (سەلمان) ڕاستی کردووە.

-لە ڕیوایەتی تردا هاتووە، کە بیستی فەرمووی: (ولِضَيْفِكَ عليكَ حقًّا)[2]، واتە: میوانەکەشت مافی لەسەرت هەیە..

(١) بوخاری (١٩٦٨).
(٢) ترمزی (٢٤١٣).

بڕگەی چوارەم:
موسوڵمان ئەرکی خۆی بەجێدەهێنێت ئەگەر مافەکانیشی نەدەنێ:

با گریمانی ئەوە دابنێین، کە موسوڵمانێك مافی خۆی دەست نەکەوت و هەوڵیشی بۆدا، بەڵام نەیاندایە، ئایا ئەمە وای لێدەکات بڵێ: منیش ئەرکەکانی سەرشانم جێبەجێ ناکەم؟

ئەگەر وای وت، ئایا بۆی شیاوەو هەڵوێستی شەرعییە؟

ئایا موسوڵمان بۆی هەیە لە بارو دۆخێکدا، کە تێیدەکەوێت ئەرکەکانی واز لێ بهێنێت؟

نەخێر.. هەرگیز..

موسوڵمان بەو هیوایە ئەرك بەجێناهێنێت، کە مافەکانی لەبەرامبەر بدەنێ، موسوڵمان ئەرکەکانی ئەدا دەکات، لەوە دڵنیایە، کە فەرمانێکی خوای گەورەیە و پێی سپێرراوە و دەبێ جێبەجێی بکات، دەبێ ڕاست و دروستیش جێبەجێی بکات، چونکە خوای گەورە لێی دەپرسێتەوە..

کەوابوو: موسوڵمان، کە ئەرکەکانی خۆی ئەدا دەکات، لەبەر خاتری خوای گەورە ئەدایان دەکات.. لادانی خەڵکی و کەمتەرخەمیان و گوێنەدانیان، بە ئەرك و ماف و دەستدانە خراپەکاریی و وەلکردنی دینداریێتییان، نابێتەمایەی بەجێنەهێنانی ئەرکەکانی سەرشانی موسوڵمان..

موسوڵمان لەگەڵ خوای خۆیدا پەیمانی عەبدایەتی بەستووە و، لە هەموو بارو دۆخێکدا ملکەچێتی..

- پێغەمبەری خوای (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (وَسَيكُونُ بَعْدِي خُلَفَاءُ

فَيَكثرُونَ، قالوا: يَا رسول الله، فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: أَوْفُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّل فَالأَوَّل، ثُمَّ أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، وَاسْأَلُوا الله الَّذِي لَكُمْ، فَإِنَّ اللهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ)(١).

واتە: پاش کۆچی دوایی من، خەلیفە زۆر دەبن.

عەرزیانکرد: ئەدی فەرمانمان بەچی پێدەکەیت بیکەین؟

فەرمووی: بەیعەتی خەلیفەی یەکەم بپارێزن، کە پێتان داوە، پاشان مافی خۆیانیان بدەنێ و، داوا لە خوای گەورە بکەن مافەکانی خۆتانتان بۆ دابین بکات، چونکە خوای گەورە موحاسەبەی هەموو شتێکیان دەکات، کە مافی ڕەعیەتەکەیانە و پێشێلیان کردووە.

- هەروەها دەفەرموێ: (لَا يَكُنْ أَحَدُكُمْ إِمَّعَةً، يَقُولُ: أَنَا مَعَ النَّاس، إِنْ أَحْسَنَ النَّاسُ أَحْسَنْتُ، وَإِنْ أَسَاؤُوا أَسَأْتُ، وَلكنْ وَطِّنُوا أَنْفُسَكُمْ إِنْ أَحْسَنَ النَّاسُ أَنْ تُحْسِنُوا، وَإِنْ أَسَاؤُوا أَنْ تَجْتَنِبُوا إِسَاءَتَهُم)(٢).

واتە:کەستان نەبێتە ئیممەعە (شوێنکەوتووی کوێرانە) و بڵێ: من لەگەڵ خەڵکەکە (جەماوەرەکە) دام، ئەگەر ئەوان کاری چاکیان کرد منیش چاك دەکەم، ئەگەر ئەوان کاری خراپیان کرد منیش کاری خراپ دەکەم. نا، خۆتان وا ڕابهێنن کە ئەگەر خەڵکی کاری چاکیان کرد ئێوەش کاری چاکە بکەن، ئەگەر ئەوان کاری خراپیان کرد، خۆتان لەکارە خراپەکانیان دوورەپەرێز بگرن.

کەوابوو: موسوڵمان لەسەر دید و ڕێباز و بزاوت و هەڵوێستی شەرعیانەی خۆی دەڕوات، بەلایەوە گرنگ نییە، کە خەڵکی لێی ڕازین، یان ناڕازی، ئەوەی بەلایەوە گرنگ و کاریگەرە ئەوەیە، کە ئایا دید و هەڵوێستەکەی شەرعییانە بووە یان نا؟

---

(١) بوخاری (٣٤٥٥)، موسلیم (١٨٤٢).

(٢) نووسەری ڕەحمەتی فەرموویەتی: ترمزی ڕیوایەتی کردووە، بەڵام لە ڕیوایەتەکەی ترمزی بە ژمارە (٢٠٠٧) کۆتایی فەرموودەکە کەمێك جیاوازە، بەم لەفزە هاتووە: (وإن أساؤوا أن لا تَظلِمُوا) و ئەفەرموێت: (حسن غريب)، ئەلبانیش ئەفەرموێت: (إسناده ضعيف).

لەبەر خاتری خوای گەورە گرتوێتیەبەر، یان بە مەبەستی دونیایی؟

ئەم دوو خاڵە لای موسوڵمان گرنگە، کە لە هەڵوێستێکدا هەبوون، پشتیوان بە خوای گەورە دەیگرێتە بەر.. چونکە ڕەزامەندیی خەڵکیو ناشێت لەسەر حسابی شەرع و ڕەزامەندیی خوای گەورە بێت.

پێغەمبەری خوا (صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (مَنِ الْتَمَسَ رِضَا اللَّه بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مَؤُونَةَ النَّاسِ، وَمَنِ الْتَمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ)[1].

واتە: هەر کەسێك گوێ بە زویربوونی خەڵکی نەدات و ڕەزامەندیی خوای گەورەی لا مەبەست بێت، خوای گەورە دید و هەڵوێستی خەڵکەکەی بۆ دەگرێتە خۆی (ناهێڵێت کاریگەرییان لەسەری هەبێت).

هەر کەسێکیش ڕازیبوونی خەڵکی لا گرنگ بێت، یا لەسەر حسابی زویرکردن و تووڕەکردنی خوای گەورەش بێت، خوای گەورە دەیخاتە بەردەستی خەڵکی (کە دیدیان لە گۆڕاندایە)، ئەمڕۆ قبوڵیانە سبەی تووڕی هەڵدەدەن!

موسوڵمان ئەرکی سەرشانی خۆی، لەبەر خاتری بەرژەوەندیی دونیایی جێبەجێ ناکات، نە بۆ پارە و سامان نە بۆ ناو و نە بۆ پلەوپایەی ناو خەڵکی، چونکە ناشێت مەبەستی لە خواویستیەوە بۆ دونیاویستی بگۆڕێت، لە نییەت پاکیەکەیدا بەرژەوەندییە دونیاییەکانی دێنەدی، بەڵام لە نییەت پیسیەکەیدا ڕەزامەندیی خوای گەورەی دەستناکەوێت، بەڵکو دەکەوێتە بەر سزای خوای گەورە..

موسوڵمانی سەرڕاست و پاك هەموو نییەت و ڕەفتار و بڕیارێکی لەبەر خاتری خوای گەورەیە، ئامادەشە لە ڕێی ئەو نییەت و مەبەستەیدا سەر و ماڵ و

(١) ترمزی (٢٤١٤)، ئەلبانی لە (صحيح الترمذي)دا ئەفەرموێت سەحیحە.

کات و تەندروستی و وزە و ناو و پلەوپایە و هەرچی هەیەتی دانێ..

لە کتێبی (الرسول (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ))[1]دا باسمان لەوە کردووە، کە چۆن پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) سووربوو لەسەر بەجێهێنانی ئەرکەکانی خۆی و، لەو ڕێیەدا ئەو هەموو نارەحەتی و ناسۆر و ئازار و ژانەی چێشت.. هەموو موسوڵمانێك دەبێ چاو لەو پێشەوا سەروەرەی (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) بکات..

دەبینیت پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) ئەرکەکانی سەرشانی خۆی ڕادەپەڕاند، بێئەوەی گوێ بە چۆنییەتی هاتنەوەی ئەنجام و کاردانەوەی بدات.

بێئەوەی حساب بۆ بەرژەوەندی بکات، کە ئایا ئەو دید و هەڵوێستە لە قازانجی دەبن، یان لە زیانی!

لێرەوە دەزانین، کە دەروون بەزیو و ئیممەعەکان خۆیان هۆکاری ئینحیراف و خراپەکارین، خراپە دەکەن، چونکە خەڵکی دەبینن خراپەکارن، لاڕێ دەکەون چونکە دەبینن خەڵکی لە دینەکە لایانداوە، ئیسلام وەلدەکەن، چونکە دەبینن خەڵکی موسوڵمانی دیندار و سەرڕاست نەماون، بە گومڕایی ڕازی دەبن، چونکە خەڵکی دەبینن گومڕابوون، سوو (ڕیبا) دەخۆن دەڵێن: چونکە خەڵکی دەیخۆن، سنووری حەڵاڵ و حەرامیان تێکەڵ کردووە، دەڵێن: چونکە خەڵکی گوێ بە حەرام و حەڵاڵ نادەن!

لەڕاستیدا ئەوانە، کە ئاوا ئاسانکاری و شلگیرییان کردۆتە ڕەفتاری ئاسایی و سرووشتیان و ئامادە نین بە دینەکەوە پابەندبن بەبەهانەی ئەوەی، کە خەڵکەکە پابەند نەماون پێیەوە.

لەڕاستیدا ئەوانە موسوڵمان نەماون، ئەوان گوێڕایەڵی خوای گەورە نەماون،

---

(١) کتێبی دووەمی زنجیرەی (الله، الرسول، الإسلام)ـە، کە ئەمەی بەردەستمان بەشێکە لە کتێبی (الإسلام)ـەکە.

گوێڕایەڵی جەماوەرە گومڕا و سەرگەردانەکەن، ئەوانە شوێنکەوتووی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) نەماون، شوێنکەوتووی حەز و ئارەزوو و هەوا و هەوەسی مونحەریفیانن.

ئەوانە لە دینەکە دەرچوون و وەکو نەوەکانی پێشوویان دیندار نەماون، هەر وەکو کە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ۞ فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ۝٥٩ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا ۝٦٠ ﴾ مريم: ٥٩ – ٦٠.

واتە: نەوەیەك بەدوایاندا هات، کە نوێژیان فەوتاند و شوێن هەوا و هەوەس کەوتن.. چارەنوسی ئەوانە ئەوەیە: کە لە دونیادا گومڕا دەبن و لە قیامەتیشدا چاوشۆڕ و نیشتەجێی دۆزەخن، مەگەر کەسێك، کە تۆبە بکات و باوەڕ بهێنێت و کردەوە چاکەکان ئەنجامبدات، ئەمانەیان دەچنە بەهەشتەوە و، هیچ ستەمێکی لێناکرێت و هیچ مافێکیان نافەوتێت.

موسوڵمانی پاك و چاك لەو دینداریێتی و دڵنیاییەدایە، کە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) بە نموونە دەیهێنێتەوە: (عَجِبَ رَبُّنَا -عز وجل- مِنْ رَجُلٍ غَزَا فِي سَبِيلِ الله فَانْهَزَمَ أَصْحَابُهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتَّى أُرِيقَ دَمُهُ، فَيَقُولُ الله -عز وجل- لِمَلاَئِكَتِه: انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي، رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَاً مِمَّا عِنْدِي حَتَّى أُرِيقَ دَمُهُ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ)[١].

واتە: خوای گەورە لەو کابرایە سەری سوڕما، کە لە پێناوی خوای گەورەدا چووبووە غەزا! لەکاتی غەزاکەدا هاوڕێکانی هەڵاتن، بەڵام ئەو دەیزانی، چ

(١) ئەبو داود (٢٥٣٦)، ئەلبانی لە (صحيح أبي داود)دا بە حەسەنی داناوە.

ئەرکێکی لەسەرە، بۆیە گەڕایەوە و جەنگا، تا خوێنی ڕژا (شەهید بوو).

خوای گەورە بە فریشتەکانی فەرموو: بڕواننە ئەو عەبدەی من، لەبەر ڕەزامەندی من و بۆ وەدەستهێنانی پاداشتی لای من مایەوە، تا خوێنی ڕژا.. دەی سا بەشاهێدبن وا من لێی خۆش بووم!

بڕگەی پێنجەم:
ئیسلام پارسەنگی کەسایەتییە موسوڵمانەکە ڕادەگرێت:

کەسایەتیی مرۆڤ کامڵ نابێت[١]، هەتا هەموو توانا و وزەکانی هزر و هۆشی نەخرێتە گەڕ، کامڵ نابێت، هەتا هەموو توانا و هەموو توانا و وزەکانی دەروونی نەخرێنە کار.

کامڵ نابێت، هەتا هەموو توانا و وزەی جەستەی نەخرێنە کار، مرۆڤ ئەوکاتە کامڵ دەبێت، کە هەموو (کیانـ)ـی خراوەتە کار، بەڵام بەو دیدوڕێ و بەرنامە و بزاوتەی، کە خوای کردگاری مرۆڤ بۆی دیاری کردووە، چونکە تەنها لەو (مەنهەجـ)ـە خواییەدا، وزەکانی (کیانـ)ـی مرۆڤ (مەرکەزییانە) بەگەڕ دەخرێن، کە بەرەو لوتکەی (ڕاقیبوونـ)ـی بەرز دەکەنەوە، چونکە ئیسلام هەموو سیما و سیفاتە چاکەکان لە کەسایەتییە خواناسەکەدا (زەرع) دەکات و بەئاراستەکانی قورئان و سوننەت گەشە و نەشونمایان پێدەکات و، ناهێڵێت سیفەتێکیان بپووکێتەوە.

بۆ نموونە: ئیسلام ناهێڵێت ئەم مرۆڤە خواناسە پارسەنگە، سیفەتی (بەزەیی) تێدا بپووکێتەوە، چونکە نوقسانییەکی گەورە لە کەسایەتییەکەدا درووست دەکات.

هەروەها سیفەتەکانی سینەفراوانی، یان سەخاوەت و بەخشندەیی.. یان هەر سیفەتێکی تر.

---

(١) کامڵبوون سیفەتێکی ڕێژەیی وجودە، غەیری خوای گەورە هیچ شتێك کامڵ نییە.. بەڵام کە دەوترێ کامڵ مەبەست لە تەواوێتی کەسایەتییە بە بەراورد لەگەڵ کەسانی تردا نەك تەواوێتی تەواو.

بۆیە بەڕاستی، تەنها ئیسلامە، کە دید و ڕێباز و بەرنامە و بزاوت و ئاڕاستەی پەروەردەکاری پارسەنگی کەسایەتی مرۆڤە، تەنها ئیسلام دەتوانێت مرۆڤی (ساڵح) پەروەردە بکات، چونکە ئیسلام ڕەفتار و ڕەوشت لە بازنەی ئیماندا دادەنێت، نەك لە دەرەوەی..

ئیسلام (عەقیدە) و (عیبادەت) و (شەریعەتـ)ـەکەی بۆ مرۆڤ داناوە و، داوای لێدەکات: پێیان پەروەردە ببێت، کە بریتین لە:تەزکیەبوون..

ئەم کەسایەتییەی (عەقیدە و عیبادەت و شەریعەتـ)ـە، کە وەردەگرێت و بەئاڕاستەکانی قورئان و سوننەت (تەزکیە) دەبێت، ئەوەندە پارسەنگ و پیاوچاك پەروەردە دەبێت، کە شایانی ئەرکەکانی خواویستیی دەبێت، لە (کۆمەڵکاری) و (بانگەواز) و (بزاڤـ)ـی گۆڕانکاری..

ئایا کەسێك لایەنی ڕەوشتیانەی داڕمابێت، دەشێت کامڵبێت[1]..

کێبڕکێی شیاو (شەریفانە) لە کاری خێردا، ڕەفتارێکی پەسەندە، بەڵام بەغیلی پێبردن و حەسوودیی دەکەوێتە ناوەوە، کەسێك بە خواناسیی پارسەنگ نەبووبێت، حەسادەت لاسەنگی دەکات.

خوای گەورە سروشتی مرۆڤەکانی وا دروستکردووە، کە کێبڕکێی یەکتریی دەکەن و هەر یەکەیان حەزدەکات خۆی یەکەمین بێت، بەڵام لەسەر خێر و لە چوارچێوەی خواناسیدا لەهەموان هەلی ڕەخساویان بۆ دەستەبەر بکرێت و، شەرع ڕەنجەکانیان هەڵبسەنگێنێت.

ئەگەرنا دەکەونە کێبڕکێی نەشیاوی (نا شەریفانە)وە و دەکەونە حەسوودی بردن بەیەکتریی (حەسوودیش ئەوەیە: خۆزگە بخوازیت خاوەن نیعمەتەکە نابووت ببێت و، ئەو نیعمەتەی تۆ حەسوودیت پێ بردووە، لەسەری نەمێنێت).

(١) لە ڕۆژئاوا دەڵێن :بەڵێ.. حیزە و وەزیرە! حیزە و ئەندام پەڕلەمانە، نێربازە و شایانی خەلاتی نۆبڵە!

کە حەسادەتیش لە دڵ و دەروونی خەڵکیدا بڵاوبۆوە، ڕەفتاریان لاسەنگانە دەبێت، چونکە دژایەتیی یەکتیری دەکەن، هەر یەکەیان حەزدەکات بەرامبەرەکانی نابووت بکەون، ئەمەش نەخۆشییەکی دژوارە، کە لە دڵی تاکدا بڵاوبۆوە لە ڕەفتارو ڕەوشتیاندا دەردەکەوێت، تا لێیان دەبێتە داب ونەریتێکی سلبیی یەکتر خۆری..

هەموو نەخۆشییە دەروونییەکانی تریش، هەر وەکو حەسادەت بردنەکەن..بڕوانە ئاسەواری دووزمانی و خۆپەسەندی و پیسکەیی و... هیتر.

لەبەر ئەم ئاسەوارە ڕمێنەرانەیە، کە ئیسلام بایەخێکی ئێگجار زۆر و گرنگی بە پەروەردەی تاك و دابونەریتی کۆمەڵایەتی داوە و، داوایکردووە خواناسیی و پیاوچاکی ببێتە سیما و سیفاتی هەموان.

مرۆڤ جەستەیە، ئەم جەستەیە گەشە و نەشونمای دەوێت، هەموو ئەندامێکی بەدەن بۆ کۆمەڵێك کار و ڕەفتار خەڵقکراوە.

جەستەی ساغ دەتوانێت ڕۆڵی تەواو ببینێت، موسوڵمان هەر لەو ڕوانگەوە -وەکو خەڵکی تر- نابینێت، کە دەبێ ئەندامانی لەشی ساغ و تەندروست ڕابگرێت، تا خزمەتی زیاتری بکەن.

موسوڵمان جگە لەم هەستە گشتییە، ئەوەش بە ئەرکی خوایی دەزانێت کە دەبێ ساغ و تەندروست ڕایانبگرێت و، هەر یەکەشیان بەشێوەی ڕاست و دروستی شەرعیانە بەکاربهێنێت، ئاوا دەبینیت موسوڵمان تاکە مرۆڤێکە، کە بەدەنی پارسەنگانە دەپارێزێت و پارسەنگانەش دەیخاتە کار.

موسوڵمان هەموو ئەندامانی لەشی، لە کەشی زیانبەخش بەدوور دەگرێت و ڕەفتاری نارەوایان پێناکات، چونکە بەرپرسە لە هەموو ڕەفتارێکی بەهەر ئەندامێکی لەشی بیکات..

بەهەمان شێوەی دەروون و جەستە، ئیسلام بایەخێکی تەواوی بە پاراستنی

هزر و ژیری داوە و داوای لە موسوڵمان کردووە پارسەنگانە بیپارێزێت و، لە خێرخوازیدا گەشە و نەشونمایان پێبکات و، لە چاکسازیدا بیخاتە گەڕ..

خوای گەورە تێفکرین و سەرنجدان و بیرکردنەوەی فەرزکردووە، ڕێی نیشانداوە و باسی (آیات) و (بینات)ی گەردوون و قورئانی بۆ کردووە، تا لەسەر لێکۆڵینەوە و بەدواداچوون هانی بدات و بیخاتە سەر ئەزموون..

ئیسلام ڕێی لە موسوڵمان گرتووە ژیری پەکخات و هزری سەرخۆشبکات.. هەر وەکو، کە داوای لێکردووە: بە (ئیمان) و داواکارییەکانییەوە پابەند بێت، تا نەکەوێتە گێژاوی بێ ئامانی (ئیلحاد) و (کوفر) و گوناحکارییەوە، کە بەڵگەیان لەسەر نییە، کە ڕاستبن..

ئیسلام فێرخوازی و زانینی لەسەر هەموو موسوڵمانێك فەرز کردووە، تا لەڕێگای زانست و بیرکردنەوە و ئەزموونەوە، هەموو حەقیقەتەکانی ئیسلامی لا ببێتە بەڵگەنەویست..

دیسان و هەر هەمان ڕادە و بڕی بایەخدان بە دەروون و جەستە و هزر و ژیری؛ ئیسلام بایەخی بەلایەنی (تەزکیە) و ڕۆحپاکی مرۆڤداوە، مرۆڤی خستۆتە سەر گەشەی ڕۆح و لە دید و بزاوتێکی ڕەسەن و پارسەنگ ئاڕاستەی وزەکانی ڕۆحی کردووە، تا ڕاست و ڕەوان بەرەو لوتکەی (نەمری و مانەوە) هەڵکشێن..

هەموو ئەمانە بە دینداریی دێنەدی.. بە خواناسی و خواپەرستی و پابەندبوونی سەرڕاستانە بەشەریعەتی خوای گەورەوە، بە داب و ئادابی پێغەمبەری خوا (ﷺ).. تەنها بەم دید و ڕێباز و بەرنامە و بزاوت و هەڵوێستە ئیسلامییە ڕەسەنانە، کەسایەتی پارسەنگی موسوڵمان دێتە دی و، تەنها لەم ڕێگایەوە بەرەو ئاسۆی (ڕاقیبوونـ)ـی مرۆڤایەتی و (کامڵ بوونـ)ـی بەشەری بەرز دەبێتەوە.. چونکە لە ئیسلامدا و بە ئیسلام، هەموو پێداویستییەکانی ڕۆح و هزر و دەروون و جەستە دەبڕ دەبن..

لە ئیسلامدا، هیچ وزەیەك نییە لە (کیانـ)ـی مرۆڤدا ڕاست و پارسەنگ ئاڕاستە نەکرابێت، تا لە (خزمەت)دا بکەوێتە گەڕ.

هەر هەموو وزەکانیش وا ئاڕاستەکراون، کە بۆیان خەڵقکراون، چونکە ئەمانیش وەکو هەر (موفرەداتـ)ـێکی گەردوون بێهوودە خەڵق نەبوون.. ﴿ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا ﴾ آل عمران: ١٩١..

ئاوا دەسەلمێت: کە موسوڵمان مرۆڤێکی کامڵە، لە دڵ و دەروونییەوەو تا هەست و هۆش و تا بزاوت و سرەوتی پارسەنگانەی جەستەی.. چونکە بە ئیسلام گۆش دەبێت و، لە ڕوانگەی ئیسلامیشەوە دەڕوانێت..

بەڕاستی مرۆڤ بە ئیسلام نەبێت، کامڵبوونی ئەستەمە..

بڕگەی شەشەم:
ڕەوشتی ئیسلامی لوتکەی کامڵبوونێکی واقیعییە:

ڕەوشتی ئیسلامی شارێی کامڵبوونی مرۆڤە، هەر وەکو، کە کامڵبوونەکەش لوتکەی ڕاقیبوونی مرۆڤە، ئەمە وەسفێکی خەیاڵی نییە، ئەمە لە واقیعی کۆمەڵگەیەکی مرۆڤایەتیدا هاتۆتەدی و قابیلی دووپاتبوونەوەیە..

ڕاستە بەو چەندێتی و چۆنییەتیەی یاوەران جارێکی تر لە کات و شوێنێکدا دروست نابێتەوە، بەڵام دەشێت و شیاویش بوو، کە لە نەوەکانی دوای یاوەران بە ئاستێکی کەمتر، بەڵام هەر نموونەیی درووستبۆوە (وەکو سەردەمانی تابعین و تابعی تابعین، کە یاوەرانیش نەبوون!)، چونکە لە ئیسلامدا:

١- دەبێت هەموو وزەکانی مرۆڤ بەگەڕ بخرێن: هەموو وزە و توانا زانستی و هزری و ڕۆحی و دەروونی و جەستەیی.. بەشێوەیەك، کە هیچ گۆشە و ڕادە و بڕێك لە هیچ بوارێکدا نەمابێت نەخرابێتە کار.. چونکە لە ئیسلامدا فێربوون و زانین و وەرگرتنی زانست فەرزە، بیرکردنەوە و تێفکرین و سەرنجدان فەرزە، (تەزکیەی نەفس) کە پاڵفتەی دەروون و گەشەی ڕۆحە فەرزە، وەرگرتن و پابەندبوون بە ڕەوشتە سروشتیەکانەوە فەرزە، پاراستن و ڕاهێنانی جەستە و گەشەپێدانی فەرزە، هاوسەرگیری لای حەنەفیەکان لەپێشترە، وەك لە لێبڕان بۆ خواپەرستی.. ئەمە بایەخدانی ئیسلام ڕووندەکاتەوە بەژیان، چونکە ئیسلام ژیانی دونیا و سەرفرازی ڕۆژیی دواییە.

٢- زۆر لە سیفەتە جوانەکانی ڕەفتار و ڕەوشت، ئەگەر ڕاست و ڕەوا و پارسەنگ مومارەسە نەکرێت دەپوکێتەوە و، کاریگەرییەکی تێدا نامێنێت، بەڵام لە ئیسلامدا هیچ سیفەتێکی ئەخلاقی نییە، کە ئیهمالکرابێت، یان موسوڵمانی بۆ هان نەدرابێت، ئیسلام داوای گەشەکاری سۆز و بەزەیی و

سەخاوەتی كردووە، كە لەلای دونیاویستان ئەم سیفەتانە پەژمووردە دەبن و ئیهمال دەكرێن، تا دەپووكێنەوە..

هەروەها سینەفراوانی و حەزی یارمەتیدان و نەرمونیانیی ڕەفتار و هاوشێوەیان (كە لەم سەردەمە ماددیەدا ڕۆشنتر دەیبینین، كە كەسانێكی دونیایی ماددی وایان لێهاتووە، بەزەییان بە دایك و باوكیشیاندا نایەتەوە!).

٣- زۆرینەی ئەو سیفەتە بەدانەی ئیسلام لە ناخی موسوڵماندا هەڵیاندەكێشێت، یان ناهێڵێت ئاڕاستەی ڕەفتار بكەن لای كافران سیمای نەگۆڕی كەسایەتیانە!

دەبینیت كافر ڕقنترە، حەسوودترە، لووتبەرزترە، هەڕاڵترە، ئەنانیترە، چاوچنۆك و پیسكەترە، بەغیل و بەخیلترە، .. ئەمانە هەموویان لە موسوڵمانی دیندار دوورن، چونكە ئیسلام بە نەخۆشی و سیفەتی شەیتانی و فیرعەونیان دەزانێت و، زۆر بەتوندی دژیان وەستاوەتەوە.

٤- بە ڕەوشتبەرزی و پیاوچاكی مرۆڤ، دەتوانێت حیكمەتی پەیدابوونی بسەلمێنێت و بچەسپێنێت و بچێتە ئەو پلە و ئاستەوە، كە شیاوێتی، بەو تەقواكاری و ڕاقیبوونەیەتی، كە دەبێتە بریكاری خوای گەورە لەسەر زەمین و عەبدی خوای گەورە، بەڵام سەروەری گەردوون و ژیان.

٥- تەنها ڕەوشتبەرزیی ئیسلامییە، كە وا لە مرۆڤ دەكات مافی هەموو خاوەن مافێك ڕەچاو بكات و، هەوڵبدات بۆ دابینكردنیان، جا مافی مرۆڤی تر بێت، یان مافی ئاژەڵ و ڕووەك و بێگیان.. جگە لە مافی خوای پەروەردگار لە عەبدایەتی بۆكردنیدا.

ئاوا دەردەكەوێت :كە نموونەی مرۆڤی پارسەنگ و ڕاست و ڕەوا، هەرموسوڵمانی سەرڕاست و دیندارە، ئەمما غەیری موسوڵمانی سەرڕاست و دیندار، هەرچەندە هەوڵی لەگەڵدا بدرێت كامڵ بێت، هەر نوقسانە، چونكە لە

خەمی موحاسەبەکردنیدا نییە، ئەگەر سیفەتێك و دوو سیفتی نوقسان بێت، یان هەر تێیدا نەبێت.

خوای پەروەردگار پێغەمبەرە پێشەواکەی خۆی، بە سیما و سیفەتێك پەروەردە کردووە، لە لوتکەی هەرە بەرزی ڕاقیبوون و کامڵبوونی بەشەرییە، کە لە دوای جەنابییەوە (علیه الصلاة والسلام) هیچ بڕ و ڕادە و چۆنییەتییەکی تری چاکی ڕەفتار و ڕەوشتی بەشەری نییە..

لەولا جەنابییەوە ئیتر سنووری فریشتەیە.. هەموو ئەمانەمان بە تەفسیل لەو کتێبی: (الرسول (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ))ـەکە دا باسکردووە.

کە خوای پەروەردگاریش ئیقتیداکردنی بە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، لەسەر هەموو موسوڵمانێك فەرز کردووە، شتێکی ئاسایی و سروشتییە، کە موسوڵمانی پاك و چاك زۆرترین سیفەتی ڕاقیبوونەکەی بە زۆرترین بڕ و ڕادە و، چۆنییەتیی پەسەند تێدا کۆببێتەوە.

ئەمە لە هیچ کەسێکی تری غەیرە موسوڵماندا بەدی ناکرێت.. هەر کەسێك سیرە و سیما و سیفاتی پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) دیراسە بکات و، ئەو ڕادە و ئاستە گرنگ و کاریگەرەی جەنابی (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، لە موسوڵمان شارەزا ببێت، بۆی ڕوون دەبێتەوە، کە ئەو لوتکە باڵایەی ڕاقیبوون، کە ئیسلام موسوڵمانانی بە پەروەردەبوونی ئەخلاقی دەگەیێنێتێ، ئاستێکە هیچ مرۆڤێك لە هیچ سەردەمێکدا، نەیگەیشتۆتێ و لەم سەردەمەشدا هەروایە..

باسی چوارەم
ڕەوشتی سەرەکی و ڕەوشتی غەیرە سەرەکی

دوای ڕوونکردنەوەی ئەو خاڵ و بڕگانەی پێشوومان، دوو کێشەی ترمان دێنە ڕێ:

١- کێشەی حوکمدانی ڕەفتارێك، یان ڕەوشتێك، کە پەسەندە، یان ناپەسەندە؟

٢- کێشەی سەرەکی بوونی ڕەوشتانێك و، سەرەکی نەبوونی جۆری ڕەوشتی تر.

بڕگەی یەکەم:
کێ حوکم لەسەر ڕەفتار و ڕەوشت دەدات کە پەسەندە، یان ناپەسەند؟

هەموو مەخلوقێك سروشتی خۆی هەیە، هەموو گیانلەبەرێك سروشت و تەبیعەت و داب و ڕەفتاری خۆی هەیە، کە لەسەری پەروەردە بووە و، بوو بە بەشتێك لە (وجود)ی.

ئاژەڵ داب و ڕەفتاری خۆیی خۆی هەیە، هەر وەکو، کە مرۆڤ داب ونەریتی خۆی هەیە، بەڵام داب و ڕەفتاری ئاژەڵ ڕەوڕەوەیەکی بچووکە، کە لە سەری دەڕوات و ڕۆژانە دووبارە دەبێتەوە، چونکە بازنەی زانینی گچکەیە، مەودای فێربوون و تێگەیشتن و بیرکەوتنەوە و ویست و تواناکانی کەمترن لە مەودای ئەمانە لە مرۆڤدا..

مرۆڤ هزر و ژیری و غەریزەشی هەیە و، توانای فێربوون و زانین و بیركەوتنەوەشی هەیە، جگە لەو مەودا بەرفراوانەی زانست و ویست و توانا و دەربڕین و كامڵبوونی ژیری و جەستەیی و دەروونی و گەشەی ڕۆحی و...هیتر، كە مەخلوقاتی تر نیانە.

هەروەها چوارچێوەی تەبیعەت و ڕەفتار و دابونەریتی كۆمەڵایەتی و ڕەفتار و ڕەوشتی تاك و كۆمەڵكاری و كار و كارتێكردنی بەرامبەری، لە تاك و تیرە و هۆز و كۆمەڵ و گەل و ئوممەتان، جگە لە (مەوروسات)ی خێزان و خزم و عەشیرەت، هەروەها دابونەریتی گەل و شار و توخم و چین.. كە دەشێت هەموو ئەمانە ببنە هۆی جیاوازی ڕەفتاری كەسایەتیی مرۆڤ.

* * *

كە ئەم سیما و سیفەتانەی مرۆڤەكان دەخوێنیتەوە، هەست دەكەیت زۆر كەس هەن لە زۆر لەم سیفەتانەدا لێكدەچن، چونكە سیما و سیفەتی هاوبەشیانە، چ وەكو تاك تاكی خەڵكی، چ وەكو كۆمەڵ و پێڕ و ئینتیمایان، لەگەڵ هەبوونی سیما و سیفەتی لێكدوور، كە هەندێكیان لە ڕووی ژیرییەوە قبووڵن و هەندێكیشیان مەرفووزن.

هەندێك ڕەفتار و ڕەوشت لەگەڵ ڕێساكانی گەردوون و ژیاندا هەماهەنگن، گونجاو و سازاون، هەندێكیتریشیان دژ و پێچەوانەن، هەندێك ڕەفتار و ڕەوشت بەلای زۆرینەی كۆمەڵ و گەلانەوە جوانن و هەندێكی تریان هەر بەلای ئەوانەوە ناشرینن و مایەی وەرگرتن نین..

هەندێك سیفەت هەن خەڵك لەسەری كۆكن و هەندێكی تر هەن، كە هەر ئەو خەڵكە لەسەری ناكۆكن، لە بەرامبەریشیاندا خەڵكی تر هەیە كە دید و پێناسەی تری بۆ جوانیی و پەسەندی یان ناشرینی و ناپەسەندیی ڕەوشت هەیە..

هەندێ كەس حەز و ئارەزووەكانیان پێكهێنەر و پاڵنەری ڕەفتار و

ڕەوشتیانن، هەندێ کەسی تر دابونەریت و عاداتی خێزان، هەندێ کەسی تر دیدی فیکری پێکهێنەر و پاڵنەری ڕەفتار و ڕەوشتیانن، هەندێ کەسی تر پێشەوایانی دین و بیرمەندانی فیکر و سیاسەتمەداران ئاڕاستەوانیانن، ڕەفتار و ڕەوشتی ئەمانە لە تەعلیماتی ئەوانەوە هاتووە..

هەندێ کەس ئامادەیی تێدایە جۆرە ڕەفتار و ڕەوشتێك بگرێتە خۆ و پێوەی پابەندبێت، لەبەرامبەریدا خەڵکانێکی تر ئامادە نین هەمان ڕەفتار و ڕەوشت وەرگرن..

هەندێ کەس لە ئەزموونی ژیانی خۆیەوە گەیشتۆتە ڕازیبوون و پابەندبوونی بە جۆرە ڕەفتار و ڕەوشتێکەوە، کە خەڵکانێکی تر بەو ئەزموونانەدا تێنەپەڕیون، بۆیە لایان نابێتە ڕەوشتی نەگۆڕ، یان گونجاو یان پەسەند..

هەندێ کەس بارودۆخ و کەش و هەوای وڵاتەکەی، کە ساردە کارگەریی لەسەر درووستکردووە، وەکو ئەوەی کەمدوون و هێدی و نزم دەدوێن، لەبەرامبەردا کەسانی تر هەن، نزیك تاڤگە و چەمی خوڕ گەورە بوون، بۆیە بە دەنگی بەرز دەدوێن..

هەندێ کەس لە لادێ گەورە بووە، ئەمەش جۆرە ئادابێکی کۆمەڵایەتیی پێ مومارەسە کردووە، کە شارنشین پێوەی پابەند نەبووە.

سەیر ئەوەیە: کە ئەو کەسانەی کە خۆراکیان ڕووەکی (نەباتی)یە ڕەفتاریان لەو کەسانە جیاوازە، کە گۆشتخۆرن.. وەهەروەها...

* * *

ئەم ڕەفتار و ڕەوشتە جیاوازانە، هەیانە جوانن و پەسەندن، هەشیانە بەد و ناپەسەندن:

- غەش و فێڵکاری ڕەفتارێکی بەد و ناشرینە و ئاسەواری خراپی لێوە دێت، زیانی بۆ بکەرەکە و بۆ خەڵکی تریش دەبێت.

زیانی بۆ خاوەنەکەی ئەوەیە، کە سەرەنجام دەناسرێت و جێمتمانە نامێنێت و

ئەوەی بیناسێت لە هەموو جێیەك فەزحی دەكات! ئەگەر خاوەن سەودا و مامەڵە بێت بازاڕی دەشكێت، ئەگەر پزیشك بێت نەخۆش ناچێتە لای، كرێكارێك بێت كەس بەكرێی ناگرێت، هیچ كارێكی ڕەواج پەیدا ناكات..

بێگومان خەڵكیش زەرەرمەند دەبن لەو ڕەوشتەی، چونكە هەر كەسێك بۆ قازانجێكی خۆی ڕەفتارێكی لەگەڵدا دەكات، هیچی لێ دەستناكەوێت و زیانی كات و ماڵ و سومعەشی لێدەكەوێت.

- بەڵێن نەبردنەسەر و پەیمان شكاندنیش هەر وایە، ڕەوشتێكی خراپە و ئاسەواری خراپی لێدەكەوێتەوە، پەیمانشكێن جێمتمانە نامێنێت و خەڵكیش كاتی زۆر و بەرژەوەندی زۆریان لەگەڵیدا دەفەوتێت و دەبێت بۆ ئەنجامدانی كاریان بەدوای یەكێكی تری سەرڕاستدا بگەڕێن.. (لەوانەیە ئەم ڕەفتارە بەدە لەناو پۆلە خەڵكێكدا ببێتە ڕەوشتێكی لاسەنگی نەگۆڕ!! وەكو بەڵێنی بەرگدروو و قومارچی و قەرزاری سەرخوار و سیاسەتمەدارانی سەردەم!).

- درۆكردن ڕەفتارێكی بەد و ناشرینە، زیانی بۆ درۆكارەكەش و بۆ خەڵكیش هەیە.. هەموو كەسێك دەزانێت، كە كاریگەری درۆكردن حەتمەن خراپە، چونكە بە درۆ و دەلەسە مافی خەڵكی پێشێل دەكرێت، ماڵ و سامان دەخورێت، ئابڕوو دەتكێت، درۆزن هەستی بەرپرسێتیی نامێنێت، بێ شەرمانە درۆ دەكات تا ئەركێك جێبەجێ نەكات، خەڵكی نازانن بڕوا بە كام قسەیەی بكەن؟

چونكە زۆرینەی قسەكانی درۆ بوونە، خەڵكی دوای توێژینەوە و لێكۆڵینەوە و بەدواداچوون بۆیان دەردەكەوێت كە قسەیەكی ڕاست بووە! خۆ خەڵكیش بۆ ساغكردنەوەی ڕاست و درۆی ئەو لێنابڕێن و ناشتوانن وابكەن..

زۆربوونی درۆزن لە كۆمەڵگەیەكدا درۆكاری دەكاتە دیاردەی ڕەوشتی و بزاوتی كۆمەڵایەتی، خەڵكی جێمتمانە نامێنێت[1].

---

(١) درۆزنترین كۆمەڵگە دیتبێتم كۆمەڵگەی شیعەی ئێرانە و بێ بەڵێنترین كۆمەڵگەش پاكستانە، بێ جیاوازی ئینتیماكانیان!!

- بەڵام كێ بۆی هەیە ئەم حوكمانە لەسەر ڕەفتار و ڕەوشتی خەڵكی بدات؟

كێ ئەو ماف و دەسەڵاتەی هەیە بڵێ درۆ خراپەیە و ڕاستگۆیی چاكەیە؟!

- ئایا هزر و ژیری دەكرێتە بڕیاردەر و داوەری یەكلاكەرەوەی پەسەند و ناپەسەند؟

- ئایا ئەزموون پێوەری هەڵاوێردنی چاكە و خراپەیە و، دەشتوانێت بڵێ ئەم ڕەفتارە بەسوودە و ئەویان بێسوود؟

گومان لەوەدا نییە هزر و ژیرییەك، كە سەربەست و ئازادبێت و نەكەوتبێتە ژێر حوكمێكی پێشینەوە، دەگاتە ئەوەی بڕیار لەسەر زۆر ڕەفتار و ڕەوشت بدات، كە كامیان چاكە و كامیان خراپە؟

كامیان سوودمەندە و كامیان زیانبەخشە؟!

بۆ نموونە: هەر كەسێكی ژیر و پارسەنگ و ناچارنەبوو، كە بیر لە (نێربازی) دەكاتەوە، وەكو ڕەفتار و دەرەنجامی، دەگاتە ئەوەی، كە ئەمە ڕەفتارێكی پێچەوانەی سروشتی جنسە..

چێژی جنسی وا سازاوە، كە لە نێوان نێر و مێیەكدا بێت، تا بگەنە لوتكەی چێژ لە یەكتری و هاوسۆزی و مایەی زیادبوونی وەچەی مرۆڤایەتی.

جوتبوونی نێرێك لەگەڵ نێرێكی تردا (ئەگەر چێژێك بە بكەرەكەی بگەیەنێ)، نیشانەی لادان لە سروشت و ئینحیرافە لە تەبیعەت و ڕێسای چێژی جنسی، جگە لەوەی كەسانی پاك و پارسەنگ، بێزیان لێی دێتەوە، چونكە حەزێكە لە ڕێڕەوی پیسایی!

ژیری پارسەنگ دوای بەدواداچوون و سەرنجدان دەگاتە ئەوەی: حوكمی ئەم ڕەفتارە بەوە بدات، كە ڕەفتارێكی ناپەسەندە.. زۆر بڵاوبوونەوەی نایكات بە ڕەفتارێكی پەسەند، چونكە ئەگەر پیاوانی ناوچەیەك، تەنها لە نێربازیدا خۆ

تێربکەن و ئافرەتەکانیان لە (سیحاق)دا -واتە ئافرەت خۆ بە ئافرەت ڕەحەت بکات-، ژیری دەڵێ: ئەمە کارێکی ناپەسەند و خوویەکی بەدە، چونکە سەرەنجامی ئەو ناوچەیە، نەمانی تۆوی مرۆڤایەتییە و پەنجا ساڵ نابات، کە کەسی تێدا نامێنێت!

- لە ئەزموونیشەوە زۆر کەس بۆیان دەرکەوتووە: کە بەڵێن نەبردنەسەر زیانی زۆری لێدەکەوێتەوە و کات و ماڵ و ڕەنجێکی زۆری تێدا بەهەدەر دەڕوات، ئەرکی تێدا نابات جێ، شەڕ و ناکۆکی و ئاژاوەی لێوە پەیدا دەبێت.

ئەمە جگە لە کەڵەکەبوونی ئەرك لەسەر بەڵێندەرەکە، کە دوایی وای لێدێت کاری زۆر و کات کەم دەبێت، ناتوانێت هەموو کارەکانی تەواوبکات، هەر کارێك، کە دەیکات نوقسان و نیوە ناچڵ دەبێت..

سەرەنجامی ئەمەش بەئەنجام نەگەیاندنی کار و نەمانی متمانەیە لەناو خەڵکیدا، کەوابوو: ئەزموونیش بەقەدەر بڕی خۆی دەیسەلمێنێت کە چی چاکە و چی خراپە..

بەڵام ئایا هزر و ئەزموون دەتوانن حوکمی هەموو ڕەفتار و کردار و بڕیارێك بدەن؟

ئایا حوکمەکەیان هێندە پڕاوپڕی واقیعەکە دەبێت، کە ببێتە حوکمی کۆتا و بڕیاری بنبڕ؟..

نا.. ناگەنە ئەو ئاستە.. چونک:

١- هزر و ژیریی پەی بە ماهیەت و سیفەت و بزاوت و سرەوتی هەموو شتێك نابات، ناتوانێت ئەم سیما و مۆرکانەی شتێك لەکاتی جیاواز و شوێنی جیاواز و حاڵەتی جیاوازدا درك پێ بکات و بەتەواوی پێناسەیان بکات، یان چاوی لە ئەنجامە جیاوازەکانی داهاتووبێت تا بتوانێت حوکمێکی نەگۆڕی بنبڕیان لەسەر بدات.

٢- هەندێك ڕەفتار هزر و ژیریی مرۆڤ -هەرچەند زیرەك و پارسەنگیش بێت- دەخەنە دوودڵی و ڕاڕاییەوە، چونكە هەردوو دیوی چاكە و خراپەیان پێوە دیارە و، ئەگەری
پەسەندبوون و پەسەند نەبوون لەخۆ دەگرن، كە زۆر ئاڵۆز و پشێوبوون ژیریش سەری لێدەشێوێت و ناتوانێت حوكمێكی بنبڕ بدات چ جای نەگۆڕ.

٣- هزر و ژیریی خەڵكی زۆر جیاوازن، ئاستیان لێك دوورە، زۆر ئەستەمە ژیریی دەستەجەمعی حوكمێكی بنبڕ و نەگۆڕی پێ بدرێت.

٤- ئەزموونی خەڵكیش زۆر لێك جیاوازن، ئەزموونی دەستەجەمعی دروست نابێت (بۆ نموونە ئەزموونگەلی ملێونێك كەس) تا ئەوەندە شیاوبن، حوكمی نەگۆڕ و بنبڕی ڕەفتار و ڕەوشتێك بدەن كە ئەمیش لەگۆڕاندا دەبێت..

٥- ئەنجامی ئەزموون دەستبەجێ نییە، ئەزموونی وا هەیە، چەندەها ساڵ لە چەندەها كەس دەخوازێت، تا ئەنجامێك بدات بە دەستەوە، چونكە ئەزموونی ڕەوشتی، وەكو ئەزموونی زانستی نییە لە تاقیگەیەكدا، دوای ڕەنج و دووپاتبوونەوە ئەنجامی ببێت، ئەزموونی ڕەوشتی جاری وا هەیە نیو تەمەنی كەسێك دەخوازێت.

٦- زۆر ئەنجامی ئەزموونی ڕەوشت بەرژەوەندیی كۆمەڵ، چین، حزب، دەسەڵاتدار، نەوەیەك دەهێنێتەدی، لە هەمان كات و شوێندا زیانی بۆ كۆمەڵ و چین و حزب و دەسەڵاتدارانێكی تر دەبێت..

٧- خۆپەسەندیی و بە خۆسەرسامبوونی مرۆڤ، وادەكات زۆر كەس سووربن لەسەر ئەوەی، كە حوكمی هزری خۆیان، یان ئەنجامەكانی ئەزموونی خۆیان لە هزر و ئەزموونی هەموو كەسانێكی تر چاكترە، ئەمە خۆی جۆرێكە لە (دیكتاتۆری)، یان ڕێڕەوی فیرعەونێتییە، كە زۆرجار هزر و ئەزموونی هەزاران كەسی تر ئیلغادەكاتەوە!! هەر لەبەر ئەوەی لەپێناسە و حوكمیاندا لەگەڵ هزر و ئەزموونی ئەودا یەكیان نەگرتۆتەوە..

خوای گەورە، کە ئەم مرۆڤ و ژیان و گەردوونەی دروست کردووە شارەزای ماهییەت و حاڵەت و بارودۆخ و کات و شوێنیانە، دەزانێت، کە حوکمی بەچاکدانان و بەخراپدانان لەتوانای مرۆڤدا نییە.

بۆیە ئەو مافی لە دەستخۆیدا هێشتۆتەوە، خۆی پێناسە و حوکمی چاکی و خراپیی هەموو شتێکی داوە، لەوانە درەفتار و ڕەوشت و بزاوت و هەڵوێست، بۆیە دەفەرموێت: ﴿ أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ ﴾ الأعراف: ٥٤.

ئەرێ ئەوەتان لایەقین بێت، کە خەلق کردن لە نەبووەوە ماف و دەسەڵاتی خوای گەورەیە، هەروەها فەرماندانیش، چونکە ئەوی خەلقی نەکردووە ناشزانێت چ حوکمێك شیاوە .تا بڕیاری لەسەربدات.

- ﴿ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۖ ﴾ الأنعام: ٥٧.

واتە: حوکمدەرکردن بۆ خوای گەورەیە و بەس، بۆ هیچ خاوەن ویستێکی تر ناشێت، چونکە تەنها خوای کردگارە، کە خاوەنی (وجود)ەو پەی بە هەموو شتێکی ئەم (وجود)ە دەبات و زانا و دانایە و دوورە لە هەڵە و هەڵەشەیی، بەرژەوەندیی لەمدا نییە و لەودا هەیبێت، پێویستی بە (مەخلوقاتـ)ـەکانی نییە و لە مرۆڤ و خواپەرستییەکەی بێ نیازە..

خوای گەورە خۆی ئەم مرۆڤەی خەلق کردووە، خۆیشی دەزانێت چ بڕیار و بەرنامەیەك شیاوی ژیانێتێ..

خوای پەروەردگار ئەم بەرنامەی بۆ دید و ڕێ و بزاوت و هەڵوێستی تاك و کۆی کۆمەڵگە و دەوڵەتی مرۆڤایەتیی داڕشتووە و، بە نوخبەیەك مرۆڤی پارسەنگ و نموونەی پێشەوایەتیدا، کە پێغەمبەرانن (علیهم السلام) ناردوییێتی، ئەو بەڕێزانەش لەناو کۆمەڵگەکانی خۆیاندا هەڵکەوتوون و دەرکەوتوون لە پەیامگەیاندنیاندا سەرکەوتوون.

خوای گەورە بە هێزی بەڵگە و موعجیزەی دەستیان پشتی گرتوون و کۆمەڵگەی هەر یەکێکیان بوونەتە دوو بەرە: بەرەی ئیماندارن و خواناسان و بەرەی طاغووتان و ملهوڕان و دونیاویستان..

بە هاتنی کۆتا پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ)، پەیامی خوایی کۆتاییش هات، تا بۆ مرۆڤایەتیی ببێتە بەرنامەی ژیان و ڕێبازی بزاوت و ئەحکامی حوکمڕانیی، بۆ هەموو مرۆڤایەتی و بۆ هەموو نەوەکانی لە هەموو کات و شوێنێکدا، (مەنهەجـ)ـێکی گشتگیر و تەواوی ژیانی تاك و کۆی کۆمەڵگە و دەوڵەتە.

ئەوەی لە ڕوکنەکان و لقەکانی باوەڕە، هەتا هەتایە هەر (عەقیدە)یەکی نەگۆڕە و وا لەبەرچاوی مرۆڤایەتیدا، ئەوەی لە ڕوکنەکان و لقەکانی خواپەرستییە، هەتا هەتایە هەر (عیبادەتـ)ـی شەرعیانەیە و نەگۆڕە و وا لەبەردەست مرۆڤایەتیدا.

ئەوەی لە ڕوکنەکان و لقەکانی یاسا و ڕێسا و ئەحکامی حوکمە، هەتا هەتایە (شەریعەتـ)ـی خواویستییە و بنەما و ڕێساکانی نەگۆڕن و وا لەبەردەستی مرۆڤایەتیدا..

بەهەمان شێوەی ئەم (عەقیدە و عیبادەت و شەریعەتـ)ـە بنەما و ڕێساکانی ڕەفتار و ڕەوشت هەتا هەتایە هەر (تەزکیە)ی خواناسین و بە نەگۆڕی وان لەبەردەست نەوەکانی مرۆڤایەتیدا..

قورئان و سوننەت هەموو ئەو داب و ئادابانەیان ڕوونکردۆتەوە، کە دەبێت خواناسان خۆی لەسەر پەروەردە بکەن و پێیانەوە پابەندبن، بۆیان نییە لایدەن، یان بیگۆڕن، چونکە خوای گەورە بڕیاری ئەوەی داوە، کە کام ڕەفتار و ڕەوشتە چاکەیە و دەبێت خۆی لەسەر پەروەردە بکەن و، کام ڕەفتار و ڕەوشتەش خراپەیە و دەبێت خۆتانی لێ لابدەن.

پێغەمبەری خواش (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الأَخْلَاقِ)[1].

واتە: بۆ ئەوە کراومەتە پێغەمبەری خوا، تا ڕەوشتبەرزیی، کامڵ بکەم.. چونکە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ)، بە پەیامەکەی خۆی وەسفی ڕەوشتی چاکی هەموو پێغەمبەرانی کردووە و، بە سیرە و سوننەتی خۆشی ڕەفتار و ڕەوشتی، هەموو ئەوانی نواندۆتەوە و ڕەوشتی بەرزی خۆشیشی خستۆتە سەریان، تەنانەت ئەو ڕەوشتە پەسەندانەشی، کەنارنەخستووە، کە لەپێش ئیسلامدا لای پیاوماقوڵانی عەرەب پەسەند بووە.

بۆیە ئاڕاستە پەروەردەییەکانی قورئان و سوننەت کامڵن.. ئەوەندە گشتگیرن، کە هیچ سیفەتێکی چاکە لە گەل و نەتەوەیەکدا نییە، کە ژیریی دەستەجەمعیی پیاوماقوڵانی سەربەست و ئازاد لایان پەسەندبێت و لەم ئیسلامەدا نەبێت..

خوای گەورە فەرمووی: ﴿ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ ﴾ النساء: ٢٦.

واتە: ڕێنمایتان بۆ ئەو ڕێباز و دابونەریتە چاکانەش دەکات، کە خەڵکانی پێش ئێوەی لەسەربووە.

بۆیە بە پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ) دەفەرموێ: ﴿ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقْتَدِهْ ﴾ الأنعام: ٩٠.

واتە: ئیقتیدا بە پێغەمبەرانی پێش خۆت بکە و ئاڕاستە و ڕێنماییەکانیان وەربگرە..

---

(١) بەیهەقی (١٩١/١٠، ژمارە ٢٠٥٧١)، ئەلبانیش لە (السلسلة الصحيحة)دا ئەفەرموێت (صحيح)ـە. بە لەفزی جیاوازیش هاتووە، لەوانە: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ صَالِحَ الأَخْلَاقِ)، ئەحمەد (٣٨١/٢، ژمارە ٨٩٣٩)، ئیبنو سەعد (١٩٢/١)، وە (خرائطي) لە (مكارم الأخلاق)دا هێناویەتییەوە. هەروەها بە لەفزی: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ حُسْنَ الأَخْلَاقِ)، مالیك (٩٠٤/٢، ژمارە ١٦٠٩).

ئاوا پەیامی پێغەمبەرەكەی خۆی (صَلَّى‌ٱللَّهُ‌عَلَيۡهِ‌وَسَلَّمَ) گەیاندە كۆتا پلەی تەواوێتیی و، ئینجا ڕازیبوو ببێتە بەرنامەی دین و ژینی مرۆڤایەتیی.

وەك دەفەرموێ: ﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي ﴾ المائدة: ٣.

واتە:ئەمڕۆ دینەكەم بۆ كاملكردن و نیعمەتی خۆم بە تەواوی بەسەرتاندا ڕشت و ڕازیم، كە ئیسلام دینتان بێت، دید و ڕێباز و بەرنامەتان بێت.

* * *

ئەو (مەنهەجـ)ـەی، كە هەموو ڕێسا و بنەماكانی ڕەوشتبەرزیی و ڕاقیبوونی تێدایە، كە خوای گەورە كردی بە پەیامی نەمری پێغەمبەری خوا (صَلَّى‌ٱللَّهُ‌عَلَيۡهِ‌وَسَلَّمَ)؛ لە قورئان و سوننەتدا دەردەكەوێت، كە هیچ شتێكیان لە ئاڕاستەی چاك پەروەردەكردن و پارسەنگ ڕەفتاركردن فەرامۆش نەكردووە.

هەرچی ئامۆژگارییەك مرۆڤایەتیی پێویستی پەروەردەییانەی پێبێت بەتەفسیل وا لە قورئان و سوننەتدا و بە نموونەی واقیعیشی وا لە سیرە و سوننەتی پێغەمبەری خوا (صَلَّى‌ٱللَّهُ‌عَلَيۡهِ‌وَسَلَّمَ) و یاوەرانی بەڕێزیدا (خوا لێیان ڕازی بێت)..

هەر وەكو، كە خوای گەورە ئاوا وەسفی كردووە: ﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُسۡلِمِينَ ٨٩ ﴾ النحل: ٨٩.

واتە: ئێمە ئەم كتێبەمان بۆ ناردیتە خوارەوە، تا هەموو شتێك ڕوون بكاتەوە و ببێتە مایەی ڕێنمایی و بەزەیی خوای گەورە و، مژدەی خێرو سەركەوتن بێت بۆ موسوڵمانان.

- هەروەها دەفەرموێ: ﴿ مَا كَانَ حَدِيثٗا يُفۡتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصۡدِيقَ ٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَتَفۡصِيلَ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ١١١ ﴾ یوسف: ١١١.

واتە: ئەم قورئانە قسەیەك نییە هەڵبەسترابێت، ئەوە پەیامی خوای گەورەیە، كە شاهێدی لەسەر پەیامەكانی تری پێش خۆی دەدات، كە خوای گەورە ناردوونی..

ئەم پەیامە تەفسیلاتی هەموو شتێكی تێدایە لە پێناسە و حوكمی، ئەوە هیدایەت و ڕێنمایی و ڕەحمەت و بەرچاوڕوونییە بۆ ئەو كەسانەی باوەڕی پێدەهێنن و، دەیكەنە بەرنامە و ڕێبازی ژیانیان.

- پێغەمبەری خوا (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) لە وەسفی ئەم پەیامەدا دەفەرموێ: (وَايْمُ اللهِ، لَقَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى مِثْلِ الْبَيْضَاءِ لَيْلُهَا وَنَهَارُهَا سَوَاءٌ)[1].

واتە: بەخوا قەسەم، لەسەر پەیامێكی ڕوون و ئاشكرا جێم هێشتوون، كە شەو و ڕۆژی وەكو یەكە.

* * *

هیچ لایەنێكی ژیانی مرۆڤ نەماوە ئیسلام دابونەریتێكی ڕەفتار و ڕەوشتی پەسەندی بۆ دانەڕشتبێت، چ لە لایەنی تیۆرییەوە (نظري)، چ لە لایەنی كردەوەییەوە (عملي).

لە عەقیدە و عیبادەت، لە لایەنەكانی: (ئابووری، سیاسی، ڕۆشنبیری، سەربازی و كۆمەڵایەتی، ... هیتر)، هەر لایەنێكیش تەواو گشتگیرانە ئاڕاستەكراوە، ئاوا دەبینیت كێشەیەك، مەسەلەیەك لە حاڵەت و بارودۆخی مرۆڤ نەماوە، ئاڕاستەیەكی شەرعیی بۆدیاری نەكرابێت، كە دادپەروەرترین و ڕاست و دروسترینە.

هەموو ئەم كێشە و مەسەلە و لایەنانە وا دارێژراون، كە مرۆڤ لە بازنەی ڕەوشتبەرزیدا بهێڵنەوە و نەهێڵن بترازێتە خوارێ بۆ بازنەكانی خراپەكاریی.

---

(١) ئیبنو ماجە (٥)، ئەلبانی لە (صحیح الجامع)دا بە حەسەنی داناوە، هەروەها بەززار (٤١٤١)، مونزیریش ئەفەرموێت: (إسناده حسن).

لە ئاڕاستەی هەموو لایەنێکیشدا سروشتە بەشەرییەکەی مرۆڤی تێدا ڕەچاوکراوە، جا ئەو کەسەی خۆی هۆگری چاکەخوازی دەبێت و دادپەروەرانە ڕەفتاردەکات، ئیسلام بە ئاڕاستە پارسەنگەکانی زیاتری هان دەدات و، خوای گەورەش بە ڕازیبوون لێی و پاداشتدانەوەی زیاتر پابەندی دەکات.

ئەو کەسەش، کە خۆی هۆگری شەڕخوازی دەبێت و ئامادەیی ڕەوشتپاکی لەخۆیدا ئیلغا دەکاتەوە، ئیسلام وەلی ناکات، بەڵکو بەردەوام ڕێی تۆبەی نیشان دەدات، هەر چەکەرە خێرخوازییەکی لەناخدا مابێت ئاودێری و چاودێری دەکات و، خواناسیی دەخاتەوە پێش، تا بە یەکجاری دانەبەزێتە ڕەفتار و ڕەوشتی دڕندەیی و شەیتانی..

لەو کاتەشدا، کە ئیسلام تاك تاکی مرۆڤی لەسەر ڕەوشتبەرزیی هانداوە، کۆمەڵ و کۆمەڵگەکەی دەوریشی بەکۆمەڵێك داب ونەریتی کۆمەڵکاری هانداوە، تا هەموو تاکەکان شەیتانیانە ڕەفتار نەکەن، تا بەردەوام کۆمەڵێك پیاوچاك لە کۆمەڵگەکەدا بمێنن و، ببنە باوەشی سۆز بۆ لەخۆگرتنەوەی مونحەریفەکان..

ئەمەش لەو هەموو ئاڕاستە دەستەجەمعی و نموونەی قەومانەدا دەردەکەوێت، کە خوای گەورە باسیان دەکات و لە هەستی گشتی خەڵکیدا دەیکاتە گیانی بەرپرسیارێتیی و ئەو ئومێدەی، کە هەمیشە دەبێت لەبەرچاوی چاکسازان بێت، کە خراپەکاریی هەرچەندە زۆربێت، هەر وای لێنایەت حەق نابوت بکات وخێرخوازی بفەوتێنێت، چونکە سەرڕاستیی دینداریێتیی ئەمان، کە ڕێسایەکی ڕەسەنە، حەتمەن بەسەر خراپەکاریەکەدا زاڵ دەبێت، کە دەشێت بارودۆخ دروستی کردبێت.

بڕگەی دووەم:
ڕەوشتی سەرەکیی و ڕەوشتی لاوەکیی [سانەوی]

بەرنامەی ڕەوشتسازیی لە ئیسلامدا، بەرنامەیەکی تەواو تەواوە، چونکە هەر هەموو ئەو ڕەفتار و ڕەوشتە جوانانەی لەخۆ گرتووە، کە مێژووی مرۆڤایەتی - لە کۆمەڵگە جیاوازەکانیدا- بە پەسەندیان زانیوە و، خۆیان لەسەر گۆشکردووە.

بەرنامەی ڕەوشتسازیی ئیسلامیی ئاڕاستەی مرۆڤایەتی لە هەموو کات و شوێنێکدا، بەرە و لوتکەی ڕاقیبوون دەکات، ئەو نموونە و ئاستەیان دەخاتە پێش چاو، کە تاکە نموونەی کامڵێتیی و شایان و شایستەی چاولێکردنە..

بەرنامەکە جۆرەها ئاستی ڕەوشتبەرزیی تێدایە، کە بە قەدەر هەوڵ و ڕەنجی مرۆڤ و پابەندبوونی بە ڕادە و بڕی داواکراوەوە، کە دەتوانێت بگاتە ئاستە باڵاکانی ئەم ڕەوشت بەرزییە نموونەییە.

بە پێچەوانەشەوە، تا بایەخیان پێنەدات و لێیان دوور بکەوێتەوە، بەرەو ڕەوشت نزمیی و دڕندەیی شەیتانیزم دەچێت..

ئەم نموونە باڵایەی بەرنامە و ڕەوشتسازیی ئیسلامی، لە واقیعی مێژووی مرۆڤایەتیدا سەلماندوێتیی و چەسپاندووێتی، نموونەیەکە هەمیشە لەبەرچاوی پەروەردەکاران و ئاڕاستەواناندا، بەبێ وێنەی دەمێنێت و دەبێتە پێوەری هەموو ڕادە و بڕێکی پابەندی (ئەخلاقی) مرۆڤایەتی، کە هەر کەسێك وەریبگرێت و خۆی لەسەر پەروەردە بکات و، پێوەی پابەند بمێنێت، بەدڵنیاییەوە دەبێتە پێشەوای ڕەوشتسازی و پەروەردەکاری و، تا زیاتر تێیدا قاڵ و قوڵ ببێتەوە و لەخۆیدا بچەسپێنێت، زیاتر بەرەو کامڵێتی دەڕوات.

بێگومان پێچەوانەکەشی هەر ڕاستە، تا لەم بەرنامە ڕەوشتسازییە

دووركەوێتەوە و، خۆی لێ ڕابپسكێنێت، حەتمەن ڕەوشتی نوقسان و نزم دەبێت..

قاڵ وقوڵبوونەوە و شارەزابوون لە بەرنامەی ڕەوشتسازیی ئیسلامی، خوێندنی سەرنجدەرانەی قورئان و سوننەت دەخوازێت، بۆ چۆنییەتی چەسپاندنیشی، دەبێت دیراسەی كۆمەڵگە نموونەییەكەی یاوەران بكرێت.

- هەندێك ڕەفتار و ڕەوشت هەن، كە بنەمان، ڕێسان، سەرەكین، هەندێكی تریش هەن، وەكو لقی ئەم بنەمایانەن، كە پابەند نەبوون بە لقە ئەخلاقیێكەوە، وەكو پابەند نەبوون نییە بە بنەمایەكی سەرەكی (ئەخلاقیاتـ)ـەكەوە.

ئەمەش ئەوە لە موسوڵمان دەخوازێت، كە ئەو بنەما و ڕێسا و ڕەوشتیانە، كە سەرەكین شارەزا ببێت و قبووڵیان كات و پێیانەوە توند پابەند بێت، چونكە دژوارترین كەلێنی (ئەخلاقی) لە ڕەفتار و ڕەوشتی موسوڵمانانی سەردەمدا، ئەو نوقسانییەیە، كە لە پەیكەری ڕەوشتسازیدا هەیانە، كە سەرەنجامی ئیهمالكردنی هەندێك بنەمای ڕەوشتسازیی و ڕێساكانێتی..

زۆرینەی موسوڵمانانی سەردەم لقە ئەخلاقیێكیان لێ بۆتە بنەمای سەرەكیی و، بایەخێكی زۆریان پێداوە لەسەر حسابی بنەما و ڕێسا سەرەكییە كاریگەرەكان!

ئەمە وایكردووە بەرنامەی ڕەوشتسازیی ئیسلامی لەم سەردەمەدا، كاریگەرییێتی خۆی لەدەست دابێت! زۆرینەی موسوڵمانان زۆر لەو ڕێسایانەیان بیرچۆتەوە و، ئەوەندە لایان غەریب كەوتووە، كە بۆیان باسدەكەینەوە، یان نكووڵیی لێدەكەن، یان دەڵێن: ئیسلامی نییە، یان دەڵێن: جارێكی دی ناچەسپێنرێتەوە!

ئەمە دەردی كوشندەیە، ئەمە وایكردووە، كە كەسایەتیی (ئیسلامیـ)ـی سەردەم لەق و لاوازبێت و، جیاوازییەكی زۆری لەگەڵ كەسایەتیی جاهیلییەتدا نەبێت!

بۆ نموونە: لەو سورەتە کورتانەی موسوڵمانان لەبەریانە، سورەتی (العصر)ە کە ئەمەیە: ﴿وَٱلۡعَصۡرِ ۝١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ۝٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ۝٣﴾ العصر: ١ – ٣.

واتە: سوێند بە کات و زەمەن، هەر هەموو مرۆڤ لە زەرەرمەندیدایە، جگە لەوانەی باوەڕیان هێناوە و کردەوە چاکەکانیان کردووە و، ئاڕاستەی حەقخوازییان کردووە و، ئامۆژگاریی خۆڕاگریی و ئارامگرتنیان کردووە.

دەبینیت ئەم سوڕەتە چوار ڕەوشتی سەرەکیی لەخۆ گرتووە، کە نەمانی هەر یەکێکیان لە هەر کەسێکدا ڕوویدا، دەبێتە مایەی زەرەرمەندێتیی.

دەبینیت لەم سەردەمانەی دواییندا، تەرکیز کراوەتە سەر دوو بنەمای یەکەمینی چوار بنەماکە: (ئیمان و عمل صالح)، کەچی دوو بنەماکەی تر: (حەقخوازیی و خۆڕاگریی) زۆر جێبایەخ نەماوە!!

پاشان موسوڵمانان وایان لێهاتووە لە نەمانی هەردوو سیفەتی: (حەقخوازی و خۆڕاگرییـ)ـەکەدا، هەر خۆیان بە زەرەرمەند نازانن[1]!!

لەمەش سەختتر و قوڕی چڕتر ئەوەیە: کە زۆر لەو (ئەخلاقیاتـ)ـانەی تەرکیزیان کراوەتە سەر و، جێبایەخ بوون و بەردەوام جەختیان لێکراوەتەوە، بەشێوەیەکی ڕاست و دروست نەناسێنراون و، هەموو لایەنەکانی نیشان نەدراون، زەقترین نموونەی ئەمەش: دیتن و سەرنجدان و پابەندبوونی موسوڵمانانە بەم ئایەتەوە: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ۝٣٥﴾ المائدة: ٣٥.

---

(١) ڕەحمەتی خوا لە نوسەر، خۆ لەم زەمانەدا لەناو کوردی (ئیسلامی) دا نەك هەر بنەمای سێیەم و چوارەم، دووەمیش نەماوە!

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! لە خوا بترسن و دینداریتیی سەرڕاستانە بگرنەبەر و، داوای لە خوا نزیکبوونەوە، هەر لەخۆی بکەن و لە پێناوی خواشدا جیهاد بەرپا بکەن، تا سەرفراز ببن. لێرەدا سەرفرازییەکە بە سێ ڕەفتار و ڕەوشتەوە بەستراوەتەوە، کە تەقواکاری و پەنابردنە بەر خوای گەورە و جیهادە، کەچی نابینیت لە ناو موسوڵمانە دیندارەکانیشدا، بایەخی سەرەکی بە جیهاد درابێت وەکو ەکە بایەخیان بە (تەقواکاریی) داوە..

لەکاتێکدا، کە خودی تەقواکەش گشتگیرانە وەرنەگیراوە (و خەڵکی وادەزانن زۆر نوێژکردن و ڕۆژووی زیادەگرتنی سۆفیانەیە)، بەڵام مانا و واتاکانی (تەقوا)، کە قورئان هێناونێتییەوە، زۆر گشتگیر و بەرفراوانن.. جیهادەکە لای زۆرینەی هەرە زۆری موسوڵمانان، بووە بە (باسی کۆن)! ئەو کەسانەی، کە هۆشیشیان لێیەتی، هەروا دەزانن (قتال)ـەکەیە و بەس (واشدەزانێت ئەمە تفەنگچێتییە!).

ئەم ڕوانگە جیاوازە، یان ئەم جۆرە داهێنراوەی دین و سەرنجدان لە بەرنامە و بنەما و ڕێساکانی ڕەفتار و ڕەوشت، هۆکاری سەرەکیی ئەو جیاوازییە زەقەیە، کە لە نێوان کەسایەتیی یاوەران و نەوەکانی دواییدا دەبینرێت.

هەر یەکێك لە یاوەران بگرین، هەموو ئەو ڕەفتار و ڕەوشتە باڵایانەیان تێدا دەبینیت، کە لە قورئان و سوننەتدا هەن، چونکە ڕاستەوخۆ ئاراستەی بیناسازیی ڕەوشتییان لە پێغەمبەری خواوە (صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ) وەردەگرت و، نەدەکەوتنە لار و وێری و خۆدەربازکردن لە پابەندی و بەرپرسێتییەکەی..

بەڵام لە موسوڵمانی سەردەمدا، بۆ نموونە: دەبینیت بابای موسوڵمان لقە ڕەوشتێکی لێ بۆتە ڕوکنی دینەکە و، ڕوکنی دین و بنەمای ڕەوشتسازییەکانیشی خستۆتە کەنارەوە!

موسوڵمانی یەکەم (یاوەر) زانا و زاهید بوو، موجاهید و عابید بوو، ئازا و

جوامێر بوو، بوێر و ڕاشکاو بوو، سیاسی و دانا بوو، ئیداری و خەمخۆر بوو، زرنگ و بەهەستی بەرپرسێتی بوو، ...

بەڵام موسوڵمانی نەوەکانی دوایی وا نەمان.. زانا و شەرعناست زۆر دیوە، بەڵام نازانێت بچوکترین چەك بەکاربهێنێت، لە بەرمبەریشدا جەنگاوەری موسوڵمان هەیە، ئەحکامەکانی جیهادیش نازانێت، چ جای شەرعزانیی، سیاسەتمەداریی موسوڵمان دەبینیت، هیچ دانایی و بوێرییەکی تێدا نییە و هەر شوێنکەوتووە!

ئاوا دەبینیت کەسایەتیی موسوڵمان، کە لەسەر بەرنامە و بنەما ڕەوشتسازییەکەی ئیسلام پەروەردە نەبووە، کەوتۆتە ژێر کاریگەریی واقیعەکەوە، کە موسوڵمانان دروستیان نەکردووە، لەو نموونە جوانەی یاوەران لەم ملیۆنەها موسوڵمانەدا، تاکە تاکە دەبینرێت!!

* * *

ئەمەی بەکورتی باسمانکردز، وامان لێدەکات پێداچونەوەیەکی بەرنامە پەروەردەییەکانمان بکەینەوە، تا جارێکی تر بێینەوە سەر بەرنامە ڕەوشتسازییە گشتگیرە ئیسلامییەکەی قورئان و سوننەت، کە ئەوەی تێدا ڕوونە، کە ئەگەر موسوڵمانێك یەکێك لە بنەما و ڕێسا سەرەکییەکانی ڕەفتار و ڕەوشتی تێدا نەما، هەرچەند خۆی بە موسوڵمانی چاك بزانێت فەوتاوە و، لە هەلاکەتدایە، مەگەر خوای گەورە ڕوحمی پێبکات..

لە کتێبێکی تردا هەوڵمانداوە، هەر بنەما و هەر ڕێسایەکی ڕەوشتسازی زیاتر پێناسە بکرێت و زۆرتر ڕوونبکرێتەوە، تا لە چوارچێوەکانی خۆیاندا ڕاست و دروست دابنرێنەوە..

تا واتە گشتییە بەرفراوانە کاریگەرەکەیان ببەخشنەوە، کە قورئان و سوننەت لەخۆی گرتوون.

لەو کتێبەدا هەوڵمانداوە: ئەوە فەرامۆش نەکەین، کە چۆن موسوڵمان دەگاتەوە ئاستە باڵاکانی ڕەوشتبەرزیی و بە چ ڕێگا و چۆنییەتی و شێوازێك، کە نابێت و ناشێت و ناکرێت یەك دانە لەو بنەما سەرەکیانە وەلانرێت..

ئەگەر موسوڵمان لەگەڵ خوای خۆیدا ڕاست بکات و، دینەکەی بە جیددی وەربگرێت، خوای گەورەش پشگیریی دەکات و پێیدەگەیێنێت.

ئومێدیشمان بە خوای گەورە زۆرە، کە سەرلەنوێ ڕەفتار و ڕەوشتی موسوڵمانان لەسەر بەرنامە خواییەکە دابمەزرێتەوە و، ببنەوە بە نموونەی واقیعیانەی ناو مرۆڤایەتی، تا سەرلەنوێ ئیسلام لە واقیعێکی زیندوودا پایەداربێتەوە و دەرکەوێت..

گومانی تێدا نییە، کە بنەماکانی ڕەوشتسازیی لە ئیسلامدا زۆرە، بەڵام دوای بەدواداچوونێکی خێرا دەردەکەوێت، کە زۆر لەو ڕەفتار و ڕەوشتانەی لە قورئان و سوننەتدا باسکراون، لقن، لە ئەسڵی ترەوە جودابوونەتەوە.. کە دەشێت هەندێکیان وەکو ڕەگ و قەد ببنە (ئەسڵی ئوسوڵ)..

ئێمەش ئەوەمان لا زەرووریە، کە خۆشمان و خوێنەرانیش بگەینە ئەو سەرچاوە ئەسڵییانەی، کە ڕەفتار و ڕەوشتەکانی تریان لێ جودابۆتەوە، کە ناشێت بە هیچ شێوەیەك ئەو سەرچاوانە کەناربخرێن، یان کەمجێ بایەخ ببن..

ئێمە دوای سەرنجدان و بەدواداچوون و لێکۆڵینەوەی بنەما و ڕێساکانی ڕەوشتسازی لە ئیسلامدا بۆمان دەرکەوت: کە سەرچاوەی یەکەمینی هەموو بنەماکان ئەو سیفەتانەن، کە خوای گەورە (حزب الله)ی پێ وەسف کردوون لە قورئاندا.. کە سەرنج دەدەیتە هەر ڕێسایەکی ئەخلاقی لە قورئان و سوننەتدا، دەتباتەوە سەر یەکێك لەو سیفەتانەی حزبەکەی خوای گەورە.. جا بۆ ئەوەی لامان ڕۆشنتر بێت دەڵێین:

وشەی (حزب الله) دوو جار لە قورئاندا هاتووە، جارێك لە سورەتی (المائدة) و، جارێك لە سورەتی (المجادلة) دا.

- ئایەتەکانی سورەتی مائیدە ئەمانەیە: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ٥٤ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ٥٥ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ ٥٦ ﴾ المائدة: ٥٤ – ٥٦.

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! هەر کەسێکتان لە دینەکەی پەشیمان ببێتەوە و پاشگەزببێتەوە لێی، بەتەئکید خوای گەورە کەسانێکی تر دەکاتە (بەدیل) و دەیانهێنێتە شوێنی ئێوە، کە خوایان خۆشدەوێت و خوای گەورەش ئەوانی خۆشدەوێت، کە بەسۆز و بەزەیی ڕەفتار لەگەڵ موسوڵماندا دەکەن و، لەگەڵ کافرانیشدا توندوتیژ و سەختگیر، لە پێناو خوای گەورەدا جیهاد دەکەن و لۆمە و گلەیی و قسە و قسەڵۆکی لۆمەکاران، دید و هەڵوێستیان پێناگۆڕێت و سوور دەبن لەسەر دیدوڕێ و بزاوت و هەڵوێستی ئیماندارانەی خۆیان.

ئەمە خۆی لە خۆیدا فەزڵی خوای پەروەردگارە، کە بەو کەسانەی دەبەخشێت، کە ڕەفتاریانی پێ پەسەند دەبێت، خوای گەورە خاوەن نیعمەتی بەرفراوانە و زاناشە بە هەموو کەس و حاڵەتێك (دوای ئەم باسەی دیدوڕێ و بزاوتی جیهادیانە وو هەڵوێستی نەرم ونیانی بەرامبەر موسوڵمانان و توندوتیژیی بەرامبەر کافران دێتە سەر باسی وەلائیان، کە دۆستایەتیی و لایەنگریی و هاوکاریکردنە).

پشتیوان و لایەنگر و یارمەتیدەرتان، هەر خوای گەورە و پێغەمبەری خوا و ئەو کەسانەن، کە باوەڕیان هێناوە، ئەوانەی، کە نوێژەکان دەپارێزن و زەکات دەدەن، لە حاڵەتی ملکەچیی و دەربڕینی سیما و سیفەت و عەبدایەتیاندا بۆ خوای گەورە..

هەر کەسێك وەلائی خۆی بدات بە خوای گەورە و، بە پێغەمبەرەکەی و بەو کەسانەی باوەڕیان هێناوە (و دۆستایەتی و دوژمنایەتیان لەم ڕوانگەوە دەبێت)، ئەوان ئەندامانی حزبەکەی خوا دەبن، بەدڵنیاییەوە حزبەکەی خوا سەرکەوتووە..

ئەوەی لێرەدا تێبینی دەکرێت ئەوەیە: کە هەموو ئەو سیفەتانەی باسکراون، وەسفی ئەو کەسانەن، کە (حزب الله)کە پێکدەهێنن، کە ئەنجامیشیان: سەرفرازیی و سەرکەوتنی حەتمیە، چونکە بە (ناو: إسم) وەسفی زاڵبوونەکەیان دەکات و بە (حصر)، کە ڕاناوی (هم)یشی خستۆتە سەر، جگە لە تەئکیدکردنەوەی ڕستەکە بە (إنَّ): ﴿ فَإِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ ﴾.

لە سەرەتای ئایەتەکەشدا، باس لە ئەهلی (ردّة) دەکات، ئینجا سیفەت بە سیفەتی ئەو کەسانەی بە جیهاد ڕووەوڕووی ئەو (مورتەدد)انە دەبنەوە..

پوختەکە ئەوەیە: کە پاشگەزبوونەوە ڕوودەدات (ئەو کاتەی، کە ئایەتەکە هاتە خوارەوە کەس لە ئیسلام پاشگەز نەبووبۆوە)، بەڵام ئەو کەسانەی، کە ئەوە سیفەتیانە و بوونەتە دەستەی موجاهیدی خواویست، بەرەنگاریان دەبنەوە و تەفروتونایان دەکەن و، بەتەئکید سەرکەوتن و دەسەڵات و زاڵبوونیش -کە لەلایەن خوای گەورەوەیە- بەنسیبی ئەو ئەندامانەی (حزب الله)کە دەبێت...

- ئایەتەکەی سورەتی (المجادلة)ش ئەوەیە: ﴿ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾ المجادلة: ٢٢.

واتە: هەرگیز خەڵکانێك نابینیت باوەڕیان بە خوای گەورە و بە ڕۆژی دوایی هەبێت و، لە هەمان کاتیشدا دۆستایەتیی و لایەنگری ئەو کەسانە بکەن، کە

دوژمنداریێتیی خوای گەورە و پێغەمبەرەکەی دەکەن، چ جای ئەوەی خۆشیان بوێن، با باوك و باپیریشیان بن، یان ئەولاد، یان برا، یان تیرە و هۆزی خۆشیان بن.

ئەوانە (ی موسوڵمانی سەرڕاست و بۆ خوای گەورە ساغبوونەتەوە و دۆستایەتی و

لایەنگیری و خۆشەویستیان بۆ خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) و بۆ موسوڵمانانە) ئەوانەن، کە خوای گەورە باوەڕ و یەقینی لە دڵدا چەسپاندوون و لایەنگیریی کردوون و بە نوور و هێزی خۆی بەهێزی کردوون، دەشیانخاتە بەهەشتانێکەوە، کە ڕووبار و جۆباریان پێدا دێت و دەچێت و بە نەمری تێیدا دەمێننەوە، خوای گەورە لێیان ڕازی بووە و، ئەوانیش لە خوای گەورە ڕازی بوون، ئەوانە حزبی خوای گەورەن، حەتمەن حزبی خوای گەورەش سەرفراز و سەرکەوتووە.

دوای سەرنجدان و لێکۆڵینەوە بۆمان دەردەکەوێت: کە هەموو ئەو سیفەت و ڕەفتار و ڕەوشتانەی لە قورئان و سوننەتدا بە پەسەندی وەسف کراون؛ دەشێت بگێڕڕێنەوە بۆ یەکێك، یان دوو لەم سیفەتانە.

بۆ نموونە: تەقواکاری، کە دینداریێتیی سەرڕاستانە و بۆخواسوڵحانە، دێتەوە خانەی ﴿ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ ﴾المائدة: ٥٤.

خوای گەورە تەقواکارانی خۆشدەوێت: ﴿ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ٧٦ ﴾ آل عمران: ٧٦.

هەروەها ئەوانەی نوێژەکان دەکەن و دەیانپارێزن، لقێکە لە تەقواکاری، کە خوای گەورە کردوییێتی بە نیشانە و سیفەت و ڕەوشتی تەقواکاران: ﴿هُدًى لِّلۡمُتَّقِينَ ٢ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡغَيۡبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ... ﴾ البقرة: ٢ ـ ٣.

واتە: ئەم قورئانە مایەی ڕێنمایی تەقواکارانە، ئەوانەی، کە باوەڕیان بە نادیار هەیەو نوێژدەکەن و... فەرمانکردن بە چاکە و بەرهەڵستیکردن لە خراپە (کە دەیان لقە ڕەوشتی تر دەگرێتەوە) وا لەخانەی: ﴿ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ﴾ المائدة: ٥٤ دا.. ئاوا هەموو ڕەفتار و ڕەوشتێکی پەسەند دێتەوە ژێر سایەی یەکێك لەم سیفەتانەی خواویستانی موجاهیدی (حزب الله).

هەموو ئەو ڕەفتار و ڕەوشتەی لەو کتێبەشدا باسمانکردوون، دەشێت بکرێنەوە بە بەڵگە و بهێنرێنەوە ژێر نوور و سایەی ئەم سیفەتانەی (حزب الله)وە..

* * *

پێویستە لێرەدا ئاماژە بە شتێکی تر بدەین:

- زیندووکردنەوەی ڕەفتار و ڕەوشتی ئیسلامی و لەسەر پەروەردەبوونەوەیان، تاکە ڕێگای سەرکەوتنە بەسەر ئەو پاشگەزبوونە، یان نیمچە پاشگەزبوونەی سەردەمدا، کە باڵی ڕەشی بەسەر هەموو جیهانی ئیسلامیدا کێشاوە.

گومان لەوەدا نییە، کە جیهانی ئیسلامی لە (مورتەددبوونەوە)یەکی زۆر دژوار و ترسناکدایە، کە لە زۆر لایەنییەوە زۆر مەترسیدارترە، وەك لە پاشگەزبوونەوەی دوای کۆچی دوایی پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ)، چونکە ئەمیان هەمەلایەنە و ئاڵۆزتر و گشتگیرترە.

ئەم ئایەتانەی وەسفی (حزب الله) ئەوە دەکەنە بەڵگەنەویست، کە پاشگەزبوونەوە بەردەوام دەبێت، دژوار و مەترسیدار دەبێت، بەڵام غەیری موجاهیدانی(حزب الله)، کەس ناتوانێت بەری لێبگرێت و بەگژیدا بچێتەوە و بەسەریدا زاڵ بێت..

ئەو موجاهیدانەش هەروا لەخۆوە پەیدانابن، ئەوانە ئەو کەسانەن، کە بۆ خوا ساغبوونەتەوە و بۆ دینەکەی لێبڕاون، خوای پەروەردگاریش یارمەتیدەریان بووە، تا ئەو سیفەت و ڕەوشتانە لەخۆیاندا بهێننەدی، کە ئایەتەکان ئاماژەیان پێداون، تا شیاوی (حزب الله)ییەکەبن.

دیارە، کە کەسانێك ئەم سیفەتانەیان تێدا نەهاتبێتەدی، ناتوانن ئەم کۆڵە قورسە و ئەم ئەرکە دژوارەی بەرەنگاربوونەوەی مورتەددان بگرنە ئەستۆ، کە گومانی تێدا نییە کوشتاری ئەمانە، سەختترە لە کوشتاری کافری ئەسڵی، بۆیە کتێبێکی تری سەربەخۆمان بۆ ئەمە نوسیووە..

کەوابوو: ئامانجمان لە نوسینی ئەم باسە (ئەخلاقیانە) ئەوەیە: کە بەشێوەیەکی کردەوەیی لە کۆمەڵە موسوڵمانێکی تەقواکاردا بچەسپن، تا شیاوی ئەو (حزب الله)یەتییە بین و، بتوانن لێشاوی پاشگەزبوونەوەی سەردەم ڕاگرن.

جگە لەم هەستکردنە بە دژواریی و سەختی واقیعەکەی سەردەم، کە ڕەنجی زۆرمان دەخوازێت، هەستکردنیشمان بە بەرپرسیارێتی قیامەتمان، وامان لێدەکات هەموو ورە و وزە و توانایەك بۆ پێکەوەنانی ئەم کۆمەڵە خواویستە جوامێر و دلێر و بەتوانایە بەگەڕ بخرێت، تا بەرپرسێتیی قیامەتمان نەباتەسەر، کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ: ﴿ أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَعۡلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمۡ وَيَعۡلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ١٤٢ ﴾ آل عمران: ١٤٢.

واتە: چما وادەزانن هەر ئاوا ئاسان دەچنە بەهەشتەوە، بێئەوەی خوای پەروەردگار ئەوانەتان دیاری بکات، کە جیهادیان کردووە و پێشئەوەی خۆڕاگرانتان بناسێت..

- هەروەها: ﴿ وَلَنَبۡلُوَنَّكُمۡ حَتَّىٰ نَعۡلَمَ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ مِنكُمۡ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَنَبۡلُوَاْ أَخۡبَارَكُمۡ ٣١ ﴾ محمد: ٣١.

واتە: بەدڵنیایەوە هەمووتان دەخەینە ژێر تاقیکردنەوە و ئەزموونەوە، تا موجاهیدەکانی نێوانتان بناسین و خۆگرەکانتان هەڵاوێرین و، هەواڵی حاڵ و ڕەفتارتان بزانین، کە کامیان شیاو نییە توڕهەڵدرێت..

ئەم ئایەتانەی باسی ئەم کۆمەڵە خواویستە موجاهیدە دلێرە دەکەن، پێنج ڕەوشتیان نیشان دەدەن:

١- خوای گەورە ئەمانی خۆشدەوێت و ئەمانیش خوای گەورەیان خۆشدەوێت.

٢- خاوەن سۆز و بەزەیی و مشوورخۆری موسوڵمانانن و بەرامبەریان بێ هەواو فیزن.

٣- خاوەن توندوتیژی و سەختکارین بەرامبەر کافران.

٤- لە پێناوی خوادا جیهاد دەکەن و لە لۆمەی لۆمەکاران و قسە و قاڵەقاڵ بێباکن.

٥- وەلائیان بۆ خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) و بۆ موسوڵمانانە و، هەموو لایەنگیرییەکیان بۆ ئەمانە و خاوەن نوێژ و زەکاتدانن و، ملکەچ و گوێڕایەڵانە عەبدایەتی بۆ خوای تاك و پاك دەکەن.

- ئەوە جێی تێبینییە، کە ئایەتەکەی سورەتی (موجادەلە)، تەنها ئاماژەی بە (وەلاء)یان داوە و بە تەفسیل، کە لوتکەی سیما و سیفەتی موجاهیدی (حزب الله)یە، کە نیشانەی ڕۆشنی بۆ خواساغبوونەوە و موساوەمە نەکردنیانە، بەڵام تاکە سیفاتیان نییە، چونکە سیفەتەکانی تریش، (١-٤) هەر سیفاتی ڕەسەنێتی ئەم خواویستە دلێرانەن.

کەسێك خاوەن سۆز و بەزەیی نەبێت بەرامبەر موسوڵمانان و، دڵی بەحاڵیان

نەسوتێت و مشوورخۆریان نەبێت چۆن شیاوی (حزب الله) دەبێت؟

بەتەئکید شیاوی نابێت.

کەسێك پیاوچاك و خاوەن نوێژ و ڕۆژوو و زەکاتە و، بۆ خوا سوڵحاوە، بەڵام موجاهید نییە و ئامادەی بەرەنگاریی ئەهلی جاهیلییەت و کوفر و ڕیددە نییە، چۆن دەخرێتە ڕیزی ئەم خواویستە موجاهیدە جوامێرانەوە؟

بێگومان جێی نابێتەوە.. کەسێك سەرڕاستانە خوای گەورەی خۆشنەوێت و هۆگری دیداری نەبووبێت و، سەرڕاستانە پابەندی ئەم ڕەوشتانە نەبێت، خوای گەورە چۆن وا خۆشی دەوێت، کە شایستەی ڕیزی ئەم ئەحبابە بوێرانەی (حزب الله)ی بکات؟

بێگومان نایکات..

کەسێك هەموو لایەنگیریی و پشتیوانیی و دۆستایەتیی و وەلائی، بۆ خوای گەورە و پێغەمبەری خوا (صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ) و موسوڵمانان ساغ نەکردبێتەوە، چۆن خوای گەورە لە ڕیزی خواویستە سەرڕاستە دلێرەکانی (حزب الله)دا جێیدەکاتەوە؟

بەتەئکید ناوی لە لیستی ئەواندا تۆمار ناکات، چونکە لەوان نییە..

تەفسیلاتی ئەم ڕەفتار و ڕەوشتانە، زەرووری بوو بخرێتە بەرچاوان، بەتایبەتی لەم سەردەمەی ئێمەدا، کە پاشگەزبوونەوە بۆتە سیمای هەندێك کۆمەڵگە (بەداخەوە).

تەفسیلاتی ئەم باسانە زۆری دەویست و قەبارەیەکی زۆری لەم کتێبەدا دەگرت.

بۆیە: وام بە باشزانی بیکەمە کتێبێکی تری سەربەخۆ، کە کتێبی (جند الله:

ثقافة وأخلاقاً)ـە.. لەوێدا بە تەفسیل ئەم پێنج سیفەتەمان باسکردووە، باسی وەلائمان وردەکارانە هێناوەتەوە و، سنوورەکانیمان دیاریکردووە، ئەو ڕێگایانەمان خاڵبەند کردووە، کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون و، خۆشەویستیی خوای گەورەیان پێدەچەسپێت.

باسمان لە چۆنییەتی سۆز و بەزەیی و مشوورخۆرێتیی (حزب الله)یی بۆ موسوڵمانان کردووە وکە دەبێت لەگەڵیاندا چۆن بن، هەروەها بەرامبەر کافران.. باسی جۆرەکانی جیهادمان لەوێدا کردووە، کە چۆن هەریەکەیان ئەدا دەکرێت.

پێم وایە: کتێبێکە، کە موسوڵمانی سەردەم زۆر پێویستی پێی دەبێت، چونکە هەنگاوی دەستپێکی ڕابوون و هەستانەوە سەرپێی ئوممەت و، لادان و ڕادانی بەربەستە گەورە کاریگەرەکانی سەر ڕێین، جگە لەوەی، کە زۆر لایەنی تر باسدەکات، کە موسوڵمانی سەردەم پێویستێتی، تا بەرچاوڕوون بێت لە کۆمەڵکارییەکەیدا..

لێرەدا کۆتایی بەم باسی داب ونەریت و قییەمی کۆمەڵایەتییانەی ئیسلام دەهێنین و، دەچینە سەر باسەکانی بەرنامە گشتییەکانی سیستمی سیاسیی و ئابووریی و ئەوانی تر... إن شاء الله.

تەواوبوو والحمد لله رب العالمین

٢١/٢٢ |١٠| ٢٠١٤ [٢٧/١٢/١٤٣٥ك] لە زیندانی تۆنگسی قینگەری تەرویج.

عەرەبیەکەی ص (١٩٥ - ٣٠٧) بوو واتە ١١٢ لاپەرە

لە کوردیەکەدا بوو بە ١٦٥ لاپەرە و سوپاس بۆ خوای گەورە

بە (23) ڕۆژ تەرجەمە کرا ـ

ناوەڕۆك

یەکەم: دین:... ١٠
دووەم: هزر و ژیریی:... ١٥
سێیەم: پاراستنی گیان: ١٧
چوارەم: پاراستی ماڵ و سامان:..................................... ١٩
پێنجەم: پاراستنی وەچە (نەسل):.................................... ٢١
بڕگەی یەکەم: مرۆڤ کافرە، یان موسوڵمانە؟ ٢٥
خاڵی یەکەم: مرۆڤ لە ئیسلامدا بەڕێزە: ٢٥
خاڵی دووەم: دەبێت سەروەریێتیی بۆ شەرع بێت و بەس:.............................. ٣٠
خاڵی سێیەم: سەروەریێتیی شەرع لە سوودی کافرەکانیشە:............................ ٣٤
خاڵی چوارەم: دادی بێ هێز زەلیلییە و هێزی بێ داد ملهوڕییە:....................... ٣٦
خاڵی پێنجەم: ئاشتیی جیهانیی لە سایەی دادی ئیسلامدا دێتە دی: ٣٩
خاڵی شەشەم: پۆلێنکردنی خەڵکی بەپێی دید و هەڵوێستیانە لە ئیسلام و دەسەڵاتەکەی: ٤١
دەتوانین ئەم خاڵی شەشەمە ئاوا بە کورت و پوختی نیشانبدەینەوە:.................... ٥٢
بڕگەی دووەم: مرۆڤ نێرە، یان مێ: ٦٥
خاڵی یەکەم: ئافرەت وەکو پیاوە و کەسایەتیی خۆی هەیە: ٦٥
خاڵی دووەم: ئافرەت تایبەتمەندیی خۆیشی هەیە:..................................... ٦٩
خاڵی سێیەم: هەبوونی حەزی جنسیی زەروورەتی مانەوەی توخمی مرۆڤە:.................. ٧٠
خاڵی چوارەم: بەچکەی مرۆڤ پێویستیی زۆرتری بە دایك و باوکێتی:..................... ٧١
خاڵی پێنجەم: هاوسەرگیریێتیی زەروورەتێکی ژیانە: ٧٢
خاڵی شەشەم: زیناکاریی پەیوەندییەکی ڕاستی مرۆڤایەتی نییە: ٧٤
خاڵی حەوتەم: دینی خوای گەورە پڕاو پڕی سروشتی مرۆڤە: ٧٥

خاڵی هەشتەم: بواری بەرفراوانی هاوسەرگیریی: ٧٧
خاڵی نۆیەم: پیاو مافی چەند ژنیی هەیە:..٨٧
خاڵی دەیەم: پوختەی خاڵەکانی پێشوو: ٩٤
ڕەواندنەوەی گومانێك: ٩٩
بڕگەی سێیەم: چەن دەقێکی فەرمووده: ١٠٣
بڕگەی یەکەم: هەڵاوێردنی خەڵکی بە پێی ئیمانداریێتییە: ١١٥
خاڵی یەکەم: ئینتیمای کوفر و ئینتیمای موسوڵمانێتیی ناشێت لە یەك کەسدا هەبێت: ... ١١٥
خاڵی دووەم: دید و تێڕوانین و پێناسە و ڕەفتار لە ڕوانگەی کوفر و ئیمانەوەیە: ١٢٢
خاڵی سێیەم: ڕەفتار و ڕەوشتی دەستەجەمعیی کۆمەڵگە قییەمە و دیدی عەقائیدی کۆمەڵگە نیشان دەدات:... ١٣٠
خاڵی چوارەم: بەرپرسێتیی قیامەت لە ڕەفتار و ڕەوشتی چاك و خراپە: ١٣٥
خاڵی پێنجەم: دید و ڕێبازی موسوڵمان لە هەموو موفرەداتێکیدا جیاوازە: ١٣٨
خاڵی شەشەم: کەوابوو هەموو شتێکی موسوڵمان سەربەخۆ و جودایە: ١٤٣
بڕگەی دووەم: موسوڵمان بە ئامانجە سەرەکییەکەیدا دەناسرێتەوە: ١٤٦
خاڵی یەکەم: موسوڵمان و سامان: ١٥٧
خاڵی دووەم: موسوڵمان و ئافرەت:.. ١٥٩
خاڵی سێیەم: موسوڵمان و زارۆك: ١٦٢
خاڵی چوارەم: موسوڵمان و خاوەنێتیی سامانی ئاژەڵ:.. ١٦٦
خاڵی پێنجەم: موسوڵمان و سنووری چێژ و حەز: ١٦٧
أ- یاریی کات بەسەربردن:... ١٦٩
ب- گۆرانی و مۆسیقا:... ١٧٦
ج - جوانیی و والاپۆشی: ١٨١
خاڵی شەشەم: ئامانجەکانی موسڵمانان لە دونیادا: ١٩٩
خاڵی حەوتەوم: موسوڵمان و خۆشیاوکردنی: ٢٠٤
خاڵی هەشتەم: سەربەخۆیی و جودایی تاك تاکی موسوڵمان: ٢٠٩
١- کەسایەتیی سەربەخۆ و جیاوازی موسوڵمان لە دواندنیدا: ٢١١

٢- کەسایەتیی سەربەخۆ و جیاوازی موسوڵمان لە خۆراك و خواردنەوەیدا: ٢٢٤
خاڵی نۆیەم: سەربەخۆیی و جودایی کۆمەڵگەی موسوڵمان: ٢٢٨
١- هونەر و جوانییی: ٢٣٠
٢- نەتەوایەتیی و نیشتمانێتیی و نەژادپەرستیی و عەشیرەتگەریی و دەمارگیریی: ٢٤١
٣- ئازادیی و سەربەستیی: ٢٤٧
٤- یەکسانیی و برایەتیی: ٢٥١
خاڵی دەیەم: سەربەخۆیی و جودایی دەوڵەتی موسوڵمان: ٢٥٥
بڕگەی یەکەم: شیاو کردنی مرۆڤ بۆ ئەرکەکانی خواویستیی لەسەر زەوی: .. ٢٦٤
خاڵی یەکەم: ڕەسەنکردنی شیاوێتیی مرۆڤ: ٢٦٤
خاڵی دووەم: داڕشتنی ڕەوشتی پەسەندی مرۆڤ: ٢٦٦
خاڵی سێیەم: دیاریکردنی سنووری حەڵاڵ و حەرام بۆ مرۆڤ: ٢٧٢
خاڵی چوارەم: ڕاهێنانی مرۆڤ لەسەر عەبدایەتیکردنی بۆ خوای گەورە و بەس: ٢٧٦
خاڵی پێنجەم: هەموو فەرمانێکی خوای گەورە بۆ چاکسازیی و شیاوکردنی مرۆڤە: ٢٧٩
بڕگەی دووەم: مرۆڤی موسوڵمان شایستەی ئەداکردنی ئەرکەکانێتی: ٢٨٣
خاڵی یەکەم: مافی خوای گەورە: ٢٨٤
خاڵی دووەم: مافی دایك و باوك: ٢٨٨
خاڵی سێیەم: مافی هاوسەر و منداڵەکانیان: ٢٩٤
خاڵی چوارەم: مافی خزمان: ٣٠٢
خاڵی پێنجەم: مافی دراوسێ: ٣٠٥
خاڵی شەشەم: مافی کار: ٣٠٨
خاڵی حەوتەم: مافی موسوڵمانان: ٣١١
خاڵی هەشتەم: مافی غەیرە موسوڵمان: ٣٢٢
خاڵی نۆیەم: مافی دەوڵەت: ٣٢٣
خاڵی دەیەم: مافی هیتر: ٣٢٧
بڕگەی سێیەم: موسوڵمان لە بەرامبەر هەر ئەرکێکدا خاوەن مافە: ٣٢٩

بڕگەی چوارەم: موسوڵمان ئەركی خۆی بەجێدەهێنێت ئەگەر مافەكانیشی نەدەنێ:
.. ٣٣٥
بڕگەی پێنجەم: ئیسلام پارسەنگی كەسایەتییە موسوڵمانەكە ڕادەگرێت: ٣٤١
بڕگەی شەشەم: ڕەوشتی ئیسلامی لوتكەی كامڵبوونێكی واقیعییە:........... ٣٤٦
باسی چوارەم ڕەوشتی سەرەكی و ڕەوشتی غەیرە سەرەكی ٣٤٩
بڕگەی یەكەم: كێ حوكم لەسەر ڕەفتار و ڕەوشت دەدات كە پەسەندە، یان ناپەسەند؟ ٣٤٩
بڕگەی دووەم: ڕەوشتی سەرەكیی و ڕەوشتی لاوەكیی [سانەوی] ٣٦٢